
DR. VIKTOR VOHRYZEK: K ŽIDOVSKÉ OTÁZCE
KNIHOVNA
VIKTORA VOHRYZKA
I

Dr. VIKTOR VOHRYZEK

NAROZEN 1. LEDNA 1864, ZEMŘEL 27. LISTOPADU 1918.

VOHRYZKOVY KNIHOVNY Č. 1.

Dr. VIKTOR VOHRYZEK:

K ŽIDOVSKÉ OTÁZCE

VYBRANÉ ÚVAHY A ČLÁNKY.

1923

NÁKLADEM AKADEMICKÉHO SPOLKU „KAPPER“
V PRAZE.

Dr. G.

ÚVODEM.

Když zemřel v Pardubicích dne 27. měsíce listopadu Dr. Vohryzek, bylo jasno, že lze uctít jeho památku nejlépe vydáním jeho vybraných spisů. Ale od slov k činům bylo daleko. Byla tu řada vnějších překážek: Pozůstalí byli po světě rozptýleni a nebylo možno opatřiti jejich souhlas, články nebyly spořadány a k tisku připraveny, nýbrž byly roztroušeny v časopisech a hlavně — nebylo finančních prostředků. A tak tedy léta ubíhala, nad hrobem dra. Vohryzka již několikráte vyrůstala tráva, ale vybrané spisy stále ještě nevycházely. V této situaci sebrali pp. dr. Eduard Lederer, dr. Bohdan Klimberger a já základní fond a když pozůstalost dala souhlas, aby akademický spolek Kapper spisy vydal — bylo možno přikročiti k dílu.

Bylo nutno předeslat těchto několik slov na vysvětlenou, proč dochází tak pozdě k edici a proč je — prozatím — omezena jen na stati o židovské otázce. Důvod jest vnější. Vydavatelé mají od pozůstalosti prozatím svolení vydat jen stati o židovské otázce. Posmrtné dílo Vohryzkovo, obsahující filosofii průměrného člověka a ostatní jeho práce mají býti vydány jinde. Toto vydání je tedy kusé a to je jistě chyba. Jen z těchto statí o židovském problému nelze ani z daleka usuzovat, kdo byl dr. Vohryzek a nelze poznat jeho názor na svět.

Kdyby měl být podán alespoň přibližný obraz jeho činnosti, nesměly by scházeti jeho články, glossy a

polemiky literárního, politického a sociologického obsahu. Neboť dr. Vohryzek neomezoval se nikdy jen na úvahy o židovské otázce. Byl to český člověk, vyrostlý v židovském prostředí, jenž sledoval s vášnivým zaujetím osudy českého národa a všecky význačné politické a kulturní zjevy. Ale nebyl nikdy vzdáleným pozorovatelem; byl vždycky horlivým účastníkem.

Tyto články — a to je nutno zdůraznit — nebyly napsány v klidu v pracovně myslitelově. Naopak. Byly vrženy na papír na dráze nebo v kočáru, když jel dr. Vohryzek k nemocnému, byly psány v čekárně, na ulici — slovem ve chvatu a v letu. Vznikly v různých dobách a nemají tudíž jednotný ráz. Dr. Vohryzek se vyvíjel a tento vývoj lze pozorovat i v jeho posuzování židovského problému. Přes to nebylo v článcích nic měněno, aby původní timbre nebyl setřen. Nezdálo se také pietním vsáhnout studeným kritickým nožíkem do živých postřehů Vohryzkových, měnit články, upravovat je a odstraňovat rozpory. Je v nich mnoho dočasného, co dnes již zastaralo, ale přes to mají značnou cenu.

Kdo chce poznat myšlenkové dílo Vohryzkovo, nesmí ovšem zůstat stát jen při těchto statích. Musí pročíst i jeho úvahy ostatní. Bude-li tento výbor vlídně přijat, bude možno v edici pokračovat.

Články počínají úvahami z českožidovských listů a pokračují pak v době, kdy dr. Vohryzek vydával v Pardubicích svůj list „Rozvoj".

Druhá kniha obsáhne články uveřejňované v pražském „Rozvoji", „Rozhledu" atd.

Vztah dr. Vohryzka k židovství lze nejlépe vyjádřiti jeho vlastními slovy. Tento poměr nebyl vždy stejný. Dr. Vohryzek mnoho o věci přemýšlel a korigoval často své prvotní názory. V jeho pozůstalosti

bylo nalezeno několik dříve netištěných poznámek, kde se sám o věci vyjadřuje asi takto:

„Je třeba říci, pokud třeba nám náboženství a do jaké míry jest mosaism schopen regenerace a modernisace a jakých kroků k tomu učiniti. Co se mne týče, prohlásil jsem již několikráte, že považuji matrikové příslušenství k nějakému náboženství, resp. církvi, za naprosto nedůstojné pokrokového člověka. Příslušnost bez přesvědčení lze snad omluviti jen v případech, kdy je na jisto ohrožena existence, na př. u úředníků, učitelů atd.; nikdo přece nežádá, aby se kdo zničil, aniž by věci prospěl, ale u našich souvěrců těch překážek nestává, ti mají cestu volnou: není odůvodněných výmluv, není vůbec ničeho, co by jim zabraňovalo zříci se toho, čemu nevěří. Vždyť mezi námi těch státních úředníků, učitelů atd., je procento až příliš nepatrné. Nedovedu si vysvětliti, jak může kdo setrvati v nějakém učení, s nímž nesouhlasí a které je mu namnoze proti mysli a za které se dokonce stydí. Setrvačnost a pohodlnost. Byl jsem také jedním z těch, které mosaism, jak starými rabíny jest podáván, dlouho dusil, šel jsem však do učení k modernímu, přimknul jsem se k Mendelssohnovi a Lazarusovi a zbavil se onoho tlaku, odvrhl jsem prostě všechnu přítěž a poznal jsem, že jsem bez této daleko lepším židem, či-li uvědomělejším mosaistou, než dříve. Tou přítěží jsou staré pergameny. Čím nám může býti starý zákon, čím talmud, čím všecky náboženské spisy? Čím mohou býti knihy před 3000 lety a více napsané? Zda může býti člověk na světě, který dovede dáti direktivu pro celá tisíciletí? Nevíme ani na 10 let, jak se poměry utváří, jak se změní společnost, jak poměry kulturní a hospodářské. Proto také říkali, že Mojžíšovy knihy diktoval Bůh a že knihy ty jsou svaté pro všecky věky. Dnes

ale víme, že jich Mojžíš ani nepsal, nýbrž že byly napsány a sebrány, kdy již naši otcové bydleli v zemi Kananejské. Víme, co jest na knihách těch božského a lidského a tím jsme se osvobodili. To byl balast, který nás tlačil k zemi. Knihami těmi potlačovali všechnu vědu a všechen pokrok, dějepis, zeměpis, přírodní vědy, vůbec všechno vědění a poznání říditi se musilo dle toho, co ony knihy obsahovaly. Theologové přiváděli jménem jich Galileye na mučidla, Jordány Bruny na popraviště a prohlašovali nad Koperníky své strašné klatby, a přece nás nenáviděli, ale ještě horší bylo, že nás nenáviděli všichni vědci, poněvadž naše knihy sloužily reakci za nejnebezpečnější zbraň. Ta chytrá církev vzala si naši historii a naše legendy, sepsané blouznivci, a těmi ubila nejen všechnu vědu, ale i morálku, ethiku a hlavně ethiku sociální, na základě které mohl vykvésti nejkrásnější pokrok a nejvznešenější svoboda, nadobro umlčela . . . . "

„Očistili jsme se. Dali jsme světu dogmata, ale sami jsme je vyvrátili, sami jsme jim vzali jejich svatost a strhli z nich celou aureolu. Ibn Esra, Albu, Crescas, Maimonides, Spinoza a celá řada učenců židovských dokázala lidský původ všech dogmat, dokázala, že knihy Starého zákona jsou dílem pozdějších věků, vzniklým dlouho po Mojžíšovi a teprve po nich přišli Painové, Voltairové, Straussové a Renanové, aby dokázali osudné poblouznění dobám našim. Chybou jen bylo, že jsme to nepropagovali sami, že jsme se sami nezřekli všech těch legend a nezakázali křesťanským theologům odvolávati se na to, v co sami nevěříme, co sami jsme vyvrátili a o čem nechceme a nemůžeme vydati jiného svědectví, než co nám dokázali zmínění učenci. Tak jsme se mohli zbaviti

onoho nespravedlivého odia a byli bychom před světem stáli s jinou tváří než stojíme.

Blížíme se k okamžiku, kdy budeme v otázce náboženské nuceni říci upřimné a určité slovo, kdy budeme museti odložiti veškerou polovičatost; jakou úlohu budou hráti staré pergameny? Pomůžeme si, ponecháme-li jim ty svaté titule, či bude lépe, doznáme-li pravdu? Tento okamžik bude znamenati mnoho v dějinách světových. Bludy jsme světu dali a proto je musíme sami odvolati, nesmíme předstupovati před svět se lží v ústech. Byli-li nám proroky Mojžíš, Jezajáš, Jeremija, musí nám býti proroky stejně Ibn Esra, Maimonides, Spinoza. Ať přistoupíme k jakýmkoliv reformám, první věci jest odstranění falešných základů a mylných předpokladů. Řekneme co je pravdou a co je legendou, řekneme, že není božského původu oněch knih a že jsou lidskými výplody a jako takové že musí býti posuzovány, řekneme, že základem mosaismu nejsou knihy, nýbrž určité pravdy a zásady, které již dávno byly isolovány, zásady, z nichž povstal onen určitý, zcelený zdravý světový názor, vedoucí k oceňování života a k účinné lásce k bližnímu, k spravedlnosti.“

*

K informaci těch, kdo o životě a díle dra. Vohryzka nejsou informováni, budiž ještě uvedeno několik, z dřívějška již známých dat.

Vnější osudy života dra. Vohryzka jsou takové: Narodil se 1. ledna 1864 v Přestavlkách u Hrochova Týnce. Otec jeho Nathan Vohryzek, dle matriky Wohrizek, měl tam obchod železem. Všech dětí bylo 13, Viktor byl třetí syn. Jaké bylo jeho dětství a jaké vlivy na něho působily, naznačil nejlépe sám v Československo-židovském Kalendáři v listech z rodinné kroniky.

„Vidím rodnou vesničku, červené a popelavé střechy pronikají zelení stromů, bělají se zděné štíty jednoduché a jednotvárné, tu a tam okno podkrovní světničky odráží ostře paprsky sluneční. Hvězdovitě rozbíhají se aleje ovocného stromoví podle silnic a cest polních .... Bylo nás třináct, z nichž sedm zůstalo na živu. To nebyl věru život bez proměny a bez práce ... Žilo se těžko, velice těžko. Nejisté poměry v obchodě, úpadek za úpadkem, rána za ranou. Jako Sisyphus hrnul otec valící se kámen materielní zkázy celým svým životem, sotva že něco nastřádal, ihned o to přišel ... Vyrostli jsme tak bez zkazek, bez pohádek, leda že nám naše stará služka, Dorotka, někdy něco vypravovala o raubířích, strašidlech, vodnících a světélkách. Ale smutné to naše mládí přece nebylo, měli jsme jenom jednu světničku, ale bylo u domácího krbu tak milo a teplo, celý život rodinný byl prohřát takovou tichou a svatou láskou, že nebylo třeba ani slov, stačily pohledy a ty byly tak vroucí a měkké, že bylo možno čísti vše, co rty nevyslovily. Byla to idylická harmonie, k níž základní tón dávala osoba tělem nám tak vzdálená, ale duší stále přítomná — náš dědeček. Dědeček byl učencem, měl všechny hodnosti, kterých znalec písma mohl dosíci ... Bylo mi 23 let, když dědeček zemřel — bylo mu 84, do poslední chvíle „říkal" a modlil se, při každé lžíci léku, který mu podávali k osvěžení, když umíral, kázal dítkám a vnukům, aby se vzdálili, bál se, aby neměli velikou lítost! Nebál se smrti, ale bál se, že nás zarmoutí." Vliv dědův vedle vlivu staré služky Dorotky na povahu Viktorovu byl asi nejsilnější. „Pohlížím zpět na vše co jsem prožil, vytrpěl a vykonal, a táži se často, nepodléhal-li jsem vlivu Dorotčinu. Její fantasmagorie mně neudělaly, ale její energie, její věrnost v přátelství, její oddanost službě a práci

měly rozhodně na mne vliv. Byl jsem malý a slabý, ale rád jsem se rval, třebaže to pro mne špatně dopadlo, ve škole býval jsem strašně bit a stal jsem se z toho úskostlivým a dokonce i bázlivým. Vyhýbám se všem rozčilujícím scénám, všem sporům, i když jsem v plném právu a měl bych všechnu příčinu agresivnosti; zcitlivěl jsem tak, že se vyhýbám svým dlužníkům, nemoha snésti jich plachého a rozpačitého pohledu, jsem chabý ve vymáhání svých práv; jsou však věci, ve kterých dovedu vyniknouti tolik sebezapřením, tolik energií a tuhou vytrvalostí, že se mi sotva kdo vyrovná. Vím, že jest to síla z přesvědčení, ale Dorotka má o to taktéž zásluhy."

Ve chvíli citového vzrušení napsal kdysi (r. 1906) dr. Vohryzek analysu své povahy. Mluví z ní roztrpčení a bolest, ale také krajní upřímnost. Konstatuje, že zdědil dobromyslnou a nezištnou povahu svého praděda a praví: „. . . a snad lépe, kdyby tomu tak nebylo. Co jsem kdy dobrého vykonal, nebudu si čítati nikdy k dobru, neboť byla ve mně krev mého děda. Chci (praví k svým dětem), abyste mi rozuměly tak, jako já rozuměl svému dědovi, neztratil tím u mne ani úctu, ani lásku; až někdy se dovíte, jak jsem byl za svého života blátem poházen a smýkán kalužemi veřejného mínění, jak můj život byl jediným pásmem utrpení a zklamání, jak jsem žil bez přátel tak sám a sám, vzpomeňte si, že jsem to zavinil jen tím, že jsem nedovedl odpor klásti dobru; takový člověk nepatří na svět, je kovadlinou, na niž jiní buší, je terčem vší zlobě, který pouhou existencí svou dráždí k šílené nenávisti. Marná útěcha, že není nejhorší ovoce, na kteréž sedají dotěrné vosy, kdož toho dbá, a život jest tak těžký. Máte-li dost síly v sobě a dost inteligence, abyste slovům mým porozuměly, tlumte v sobě smutné to dědictví, věk dá každému, co mu

patří, nic více, nic méně, a nezapomenete také na sebe a to je také jeho povinnost. Pravdou jest, co praví Spinoza, že člověk člověku má býti bohem a nezapomínejte, že i vy jste lidmi a buďte bohem i sobě.“

V Přestavlkách navštěvoval německo-židovskou školu známého typu (chedr); měl však dobrého učitele (Springra) a proto, když r. 1874 nastoupil do primy chrudimského gymnasia, znal z dějin, zeměpisu, botaniky, zoologie, geologie, mathematiky skoro tolik, že vystačil až do kvarty, takže mimo latinu a řečtinu nevzal knihu do rukou. Počtář by nevalný, dějepis a přírodopis byl jeho živel. Na universitě promoval 3. prosince 1887. Byl externistou u prof. Eiselta a v ústavu pro choromyslné. Skoro celý rok navštěvoval polykliniku prof. Thomayera. Praxi zahájil ve Vodňanech, kde se stýkal s literární trojicí: Heritesem, Mokrým a Zeyerem.

„Musil jsem mnoho čísti a pilně studovati český život ve všech složkách, abych mezi nimi obstál. Zeyer seznámil mne s budhismem a spinozismem, mimo to mne učil anglicky, od Heritesa a Mokrého jsem se naučil pozorovat lidi po stránce vážné i humoristické; jim děkuji, že se dostal do mých rukou ruský román a že jsem mu tak brzy porozuměl. Francouzsky znal jsem dobře z gymnasia a prostudoval jsem v Praze mnoho děl Charcotových, Binet-Tereových, Bernheimových atd., dělal jsem některé výtahy pro zemřelého prof. Czumpelíka, zvláště z oboru živočišného magnetismu, somnambulismu atd. Nikomu jsem s těmito vědomostmi nepřišel tak vhod jako Zeyerovi. Resultát našich konferencí byl, že jsme pro pozorování hledali doklady v literatuře a získal-li jsem něco od spisovatele, získal i Zeyer od lékaře.“

O své činnosti v Pardubicích napsal do lékařského slovníku: „Napsal jsem ohromnou řadu novinářských

článků, feuilletonů, poznámek a denních zpráv, ve kterých jsem komentoval denní události se stanoviska lékaře psychologa. Analysoval značnou řadu soudních případů, čímž jsem chtěl lid náš poučit, jak nazírat na člověka zločinného, rozumět a odpouštět, jako ten ruský lid, jenž nenazývá zločince jinak než „nešćasnej". Stopoval jsem v městské společnosti alkoholism lepších tříd a hlavně první kroky k prostituci. Skoro po celou tu dobu zásoboval jsem krajinské listy zprávami podobného obsahu, více jsem opravoval než odpravoval. Káral jsem zdravotnické zlořády našich měst a stejně ostře hříchy proti krasochuti. Můj protiklerikální boj spočíval v probuzení smyslu pro potřeby těla i ducha, v popularisování filosofie a psychologie, propagaci hygienických pravidel, významu sportu pro jednotlivce i národ. Uveřejnil jsem i četné literární rozpravy, ve kterých jsem hájil stanovisko psychologického realismu, žádaje od spisovatele pravdu a plnou zodpovědnost za vše, co píše. Také v politických statích byl jsem praktickým psychologem, zastával jsem náhled, že nestačí sledovati jenom ideu, nýbrž pozorovat i člověka, jenž ji hlásá, neoddělovat ideje od osob, které je representují."

O činnosti dra. Vohryzka bylo by možno napsati několik obsažných kapitol. První by se jmenovala: Dr. Vohryzek, populární filosof; druhá by vypravovala o jeho názorech národohospodářských; třetí o jeho činnosti překladatelské. další o jeho vztahu k divadlu atd. Dr. Vohryzek jest populárním filosofem v krásném smyslu slova. Přemýšlel mnoho, jaký smysl má život člověkův, jaký je jeho poměr k bližním a jaký úděl má celá životní práce. Filosofické práce dra. Vohryzka usilují hlavně o to, postihnout v celé plnosti život našeho průměrného člověka. Experimenty, jež podnikal, ukázaly mu „průměrného

čověka", ve strašném světle. Nerozeslal na příklad novoročních účtů a čekal, kdo přijde o své újmě zaplatiti; jindy zase účtoval směšně malé obnosy, nebo zapomínal schválně u jednotlivých pacientů hole, deštníky, ba i nástroje. Výsledek pokusů byl by, jak pravím, jiného zděsil. „Byl jsem však pozorovatelem a zvykal jsem si brát člověka jakým je, nečekat od něho mnoho, a nekapricírovat se na ctnost. Měl jsem lidi rád, právě tak jako před tím!" Dr. Vohryzek psal vždycky proti filosofii, jež se své nebetyčné výše nedovede sestoupiti k hříšnému člověku. Kolik filosofů ví, jak vypadá člověk ve své nahotě a přece hlásají morálku a v duchu jejich budují se zákony. Řeší se ženská otázka bez ohledu k fysiologickým a psychologickým rozdílům, rovnají se sociální protivy návrhy a náměty, lidské povaze se naprosto příčícími (na př. zrušení dědického práva.) Dr. Vohryzek vždycky zdůrazňoval, že jest na čase, aby promluvil lékař; aby se naučilo lidstvo konkretněji myslet a pro samé podrobnosti a episody nepouštělo se zřetele své vysoké cíle, neboť lékaři mají prý náležitou dávku onoho vzácného „savoir faire".

II.

Nejhutnější kapitolu o činnosti dra. Vohryzka zaujala by však jeho práce v česko-židovském hnutí. Dr. Vohryzek byl z trojice (dr. Lederer a dr. Klineberger), jež dala českožidovskému hnutí první myšlenkovou výzbroj. V 6. ročníku Českožidovských Listů uveřejnil epištoly k českým židům, v nichž se pokusil postavit hnutí na širší myšlenkovou základnu. Mluvil tam do duše hlavně židovským obchodníkům na českém venkově a ostře vystoupil proti židovským majitelům kořalen a pálenek, kteří rozšiřují kořalečný mor. Byly pojaty do tohoto výboru, ač

dnes již akutními nejsou. Když dr. Rieger proslovil své známé výroky o židech jako rozkladném elementu, postavil se dr. Vohryzek veřejně proti němu spolu s drem. Klinebergrem a drem. Ledererem. Od té doby rozešel se s oficielním vedením českožidovským, jež mělo tehdy politicky převážně ráz mladočeský a sledovalo spíše taktiku oportunní. Vnějším výrazem tohoto rozchodu bylo, že si dr. Vohryzek založil sám nový českožidovský list „R o z v o j" v Pardubicích. První číslo vyšlo 1. ledna 1904 a poslední 8. června 1907. Není tu místa podrobně vyličovati, jaký význam mělo pro českožidovské hnutí založení „R o z v o j e". Stačí říci, že to byl čin. Dr. Vohryzek vydával si list sám bez jakékoli finanční podpory a sám s úzkým kruhem přátel si jej také vyplňoval. Když po půl třetím roce předal list consorciu do Prahy, napsal do „Času" dr. Herben pardubickému „Rozvoji" nekrolog, jenž dobře vystihl význam a přednosti listu a doporučoval mladým literátům a žurnalistům, aby se z něj učili. Odtud, z pardubického „Rozvoje", jsou vyňaty některé další články.*)

*) Z belletrie Vohryzkovy bylo uveřejněno několik ukázek v Čž. Kalendáři: Můj dědeček (ročník 26.). Starý Taussig umírá (27.). Když si náš tatínek maminku bral (28.) Pod větví bezu (29.). Naše Dorotka (30.). Kromě toho napsal autobiografickou skizzu do slovníku lékařského. Do časopisu lékařů napsal: Otřesení míchy, Příspěvek k therapii nočních potů fthisiků, Therapeutické poznámky (1893), Pilocarpin při meningitis cerebrospinalis epidemica (1905). Nepřehledná jest sbírka jeho článků, essayí, noticek a zpráv, uveřejněných v „Českožidovských Listech", v „Rozvoji", „Osvětě lidu", „Východočeském Obzoru", „Času"; Českožidovském Kalendáři, „Scéně", Rozhledu atd. Přeložil do němčiny Havlíčkův Křest sv. Vladimíra (Grossmann a Svoboda), napsal veselohry Věno (Nedan) a Červené korále. Jeho hlavní dílo životní moudrost zůstalo torsem.
Myšlenkový vzrůst dra Vohryzka bude patrný hlavně z jeho pozdějších statí, na příklad z jeho polemiky proti Martinu Buberovi atd.

Epištoly k českým židům.

Nebudiž mi zazlíváno, že zahajuji pojednání své všeobecně známou anekdotou. Jakýsi žid chlubil se, že jel v jednom coupé se známým židožroutem Schönererem. Co jste mu řekl? tázali se druzí. Co jsem mu řekl. Nedal jsem se zcela jednoduše poznat. Tato anekdota jest charakteristickou pro celou nynější politiku židovskou. Ze všech stran obklopeni jsme nepřáteli, boj vede se proti nám až na nůž a my hledáhledáme spásu svou v různých utopiích, navazujeme na svou tisíciletou historii a to hlavně na historii tisíců prvých a celé otázce židovské, otázce existence naší a našich dítek, jdeme prostě z cesty, nedáváme se poznat.

S touto metodou to dále nejde, musíme konečně protříti oči, ohlédnouti se po naší situaci a učiniti svou bilanci.

Co jest vlastně příčinou našeho tisíciletého utrpení a vší naší bídy? Na to jest jedinou správnou odpovědí: vina spočívá v povaze lidské vůbec. V člověku jest mnoho atavistického; vzdor nátěru humanitnímu je v člověku až mnoho zvířecích chtíčů a pudů.

Právě tak jako dítě sotva se hýbati počíná, láme a ničí vše, co mu do ruky přijde, právě tak lovec štve a ničí zvěř ne z potřeby, ale ze zábavy na základě vrozeného pudu ničivého, tak také člověk moc v rukou mající ničí lidi slabé, z kratochvíle, pro svoji choutku a zábavu. Jak škodolibě pasou se lidé na

útrapách odsouzenců? s jakou radostí vydávají hřešící bratry své do rukou trestající spravedlnosti (?) ? S jakou tygří ukrutností a zběsilostí vraždí se mezi sebou? Ba, když je celý svět zdánlivě v míru, přece na něm daleko více naseto nenávisti než lásky. Potřeba nenáviděti jest přirozenosti lidské daleko větší než milovati. Může nějaké náboženství tuto bestii v člověku utlumiti? Neutlumil jí Mojžíš se svými přesnými a přísnými zákony, neutlumil jí Budha ani Kristus. Naturam frustra expellas illa iterum recurret. Někoho vzdor křesťanské všechna boží tvorstva objímající lásce svět nenáviděti musí, náhodou jsou předmětem té nenávisti židé.

Žijeme ve století nesmiřitelných sociálních protiv, mezi tím co jeden strojí luccullovské hostiny se svými Messalinami, hynou tisíce hlady. Lid chce chléb, lid chce sociální spravedlnost. Když loď, která vezla proroka Jonáše do Ninive, se topila a lodníci obětováním jednoho cestovatele mohli se zachrániti, koho hodili přes palubu? Jonáše! Tím Jonášem jsme my. Feudálové a klerikálové nechtí se rozžehnati se svými plnými mísami a když nechtí lidu dáti panem (chléb), obstarali mu aspoň náhradou za to circenses (zábavu). Uspořádali veselé štvanice na židy, ó, kdož není rád honcem, když již nemůže býti střelcem? Malý bakšiš je přece jenom bakšišem, pro to druhé, když nic jiného, získána nová šibeniční lhůta. Dále půjde onen veselý tanec nad sopkou eh což après nous le déluge. Po nás nechať přijde potopa.

Na nás, na té ubohé štvané zvěři jest, abychom se s honci nějak dohodli, jsme-li dnes na mušce my. Vědí oni svedení lidé, kdy na řadu přijdou oni?

My můžeme směle svedenému davu říci, že nejsme škodnou, za kterou nás naši nepřátelé vyhlašují. My nejsme nízcí ani svým původem, ani svými

zásadami. Jak může naše raça býti škodlivá, když z kmene našeho vyšel Kristus a apoštolové? Jak mohou naše zásady býti špatné, když na nich vypučelo křesťanství? Modlíte se naším otčenášem, zpíváte naše žalmy, od nás naučili jste se pro víru trpět a umírat, milovat vlast i řeč mateřskou. Máte naše nebe, naše anděly i toho našeho satana, jen muka pekelná, ta se v našem náboženství nenalézají. Nevím, co na nás vůbec jest zásadně špatného a odporného, jsme lid jako lid a máme jako každý jiný lid své stránky dobré a třeba i špatné, nejsme o nic lepší ale také o nic horší. Jednotlivě proti židům málo co namítají, nestojí tu jednotlivci proti jednotlivcům, nýbrž massa proti hloučku, jinému celku. Lid žida jako špatného nezná, kde jej nenávidí, děje se to nenávistí chudých proti bohatým. Aby lid žida nenáviděl, k tomu bylo zapotřebí, aby žid zcela jinak lidu byl líčen, než vskutku jest. Vymalovali žida jako vyvrhele člověčenstva, bezectného a bezcitného, vypočítavého lichváře, zbohatlého z mozolů lidu, nic nepracujícího, lid vědomě okrádajícího, kořalkou znemravňujícího — z mozolů lidu žijícího a tyjícího netvora. Dobře pomyslil si lid, u nás sice takový žid není, my na našeho Melše nedáme dopustit, ale když to ti páni píší, tak jistě takoví židé jsou — ovšem že jinde. Bůh sám ví, kde bys toho strašáka židovského, jaký v kalendářích byl líčen nalezl, Ferdinand Schulz, Staňkovský a mnoho jiných neznalo jinak žida líčiti, než jako kvintesenci všeho darebáctví, ký div, že lid pojal proti židu nenávisť? Málo pomáhalo, že Kolár, Zeyer a Vrchlický i ten největší spisovatel Václav Řezníček, miláček Barákův (měl Barák se svými miláčky velikou smůlu) líčili žida z lepší stránky. Nebyl to zase žid, kterého líčili, výmysl stál proti výmyslu. Ani jediný český spisovatel nevylíčil správně

žida. Kdo přečetl Elisy Oresskové „Meir Ezofovič“, dá mi za pravdu. Mně jest milejší Ivana Franka bezcitný židovský továrník (Boa constrictor) než Kolárův pražský žid. Kdo naše chyby tepe, ten nám neškodí, uškodili nám ti, kteří postavili a vykombinovali typ žida nepravdivý, falešný, vzbudili nenávisť proti tomuto umělému hastroši a nenávist přenesla se na lidi zcela nevinné a počestné. Když se židé nebránili, zvláště židé v Čechách mají v tom ohledu kůži z nosorožce, když nikdo proti tomu nevystupoval, bral lid vše, co z antisemitské strany bylo hlásáno, za bernou minci, uvěřili všemu tak, jak uvěřili „Polné“, vždyť jsme se také nikde a nijak neozvali. Tedy část viny spočívá na nás — i my musíme se bíti v prsa a říci nostra culpa. Bohužel, jsme sterilní, jak židé němečtí, tak čeští. Potřebovali bychom každých 10 let Heineho neb Börneho, a máme místo nich Frice Mautnera na straně německé, a koho my, čeští židé?

Máme svou otázku náboženskou, máme svou otázku sociální a ženskou a máme svoji otázku politickou. Náboženství musíme učiniti pokrokovým, prostým všech přítěží, které židovi, zvláště chudému, existenci tak stěžují, v otázce sociální můžeme dokázati, v jakém ohledu kdy židé poškodili národ. Zda prospívá více národu Schwarzenberg, mající na svědomí depopulaci jižních Čech či židé, kteří z pustiny vykouzlili tovární města, Náchod, Hořice, Hlinsko, Kolín atd. Můžeme sestaviti statistiku, mnoho-li peněz žid důmyslem svým do krajiny zanáší, a to do krajiny, ve kterých lidé před málo léty hlady zmírali neb do ciziny se ubírali. Výsledek nás poučí, že ten poslední židovský továrník více duší českému národu zachoval, než mnohý vlastenec, který si své vlastenectví dá zaplatiti.

O těchto otázkách pojednám postupně v epištolách dalších.

II.

Naše otázka náboženská.

Židovská otázka je otázkou náboženskou par excellence. Že se od národa odlišujeme raçou, nebude nikdo upírati; že se ale Němec, Rus, Polák, Jihoslovan liší též raçou, toho taktéž nikdo neupře. Mezi Němcem a Čechoslovanem není tolik raçovních rozdílů, mnoho-li je mezi tímto a Rusem neb Jihoslovanem. Ač pochází z téže rodiny slovanské, jsou rozdíly ty patrnější, než mezi Slovanem a Germánem. Srovnejme Slováka s Černohorcem, srovnejme českého sedláka s německým, českého měšťáka s německým; zda nejsou to jedni a titíž lidé? Mysleme si dva národy zcela různé raçy, existující po mnohá století v stejném podnebí, na stejné půdě, v těchže poměrech, odkojené touže kulturou, jak mohou raçovní rozdíly existovati? Člověčenstvo jest v raçy differencováno různou povahou podnebí a různými poměry. Židé dýchají skoro dvě tisíciletí týž vzduch co národ český, již drahnou dobu ssají tutéž osvětu, mohou ty difference ještě dnes býti tak značné? Mezi židem a Čechem jest velmi mnoho podobností, jak ve smyslu dobrém, tak i špatném . . .

Němci rozdíly raçy nepřekážejí, ten jest vzat na milost; boj proti němu, byť prudký, jest přece méně ukrutným než proti nám. Němce neurážejí v lidských citech, nesnižují jeho lidskou důstojnost, zůstane vždy člověkem, a žid zůstane vždy židem, pariou z milosti trpěným.

Máme jiné vzezření, to jest pravda, ale tu hlubokou trpkou nenávist nemůže to vysvětliti. Kořeny její dlužno hledati jinde. Slyšme kázání J. E. Brynycha, nejčeštějšího a nejvlastenečtějšího biskupa, „Krev“: Jednalo se kdesi o krev Spravedlivého. A špatně vedený, rozeštvaný dav vzkřikl: „Krev jeho na nás a na naše syny!“ . . . Spravedlivý bičován a krve zbaven (?) do poslední kapky. Ale co praví dějiny? Vyplnilo se to slovo zlořečení druhdy proti Kainovi vyřknuté? Zajisté. Vojsko římské přitáhlo k Jeruzalému, obklíčilo jej, Jeruzalém sám zničen a židů povražděno, že krev naplnila všecky ulice a příkopy, ano že i po schodech chrámových potokem tekla. A od toho času zlořečení spočívá na lidu tomto atd.“ Zde máme tutéž odpověď, kterou nám dávali kluci, zmlátivše nás, na otázku naši: proč nás bijete? Vždyť jsme vám neublížili: „to máte za to, že jste ukřižovali pána Ježíše.“ To jest kořen zla; aby láska ke Kristovi byla mocnější, přidávají ke vznešenému obrazu mučenníka obraz kontrérní, vzbuzující v lidu hnus proti židům. „O každých velikonocích, v každý velký pátek,“ tak dí biskup Brynych, „hlásá se umučení Kristovo po celém světě křesťanském. Symbolem víry křesťanské není srdce Kristovo, ale kříž, na kterém skonal. Nevzbudí-liž každý pohled na kříž v křesťanu nenávist proti židům?“ (Kterým se, ovšem neprávem, veškerá vina na mučennické smrti připisuje.) Kristus, krev z krve naší, umíraje modlil se za své nepřátele: „Pane, odpusť jim, neboť nevědí co činí.“ Jak svět odpouští, toho dokladem jsou slova Brynychova.

Pravda, lid odpadl od víry, ale nenávist jedenkráte vštípená, vssatá mlékem mateřským, ta zbyla, i když víra zmizela: raçovní antisemitismus jest pláštíkem pro antisemitismus náboženský, jest to, jak

Arne Gaborg píše, pomsta za velký pátek. Klerikálové dobře to vycítili a vynasnažili se ze všech sil tento moment náboženský sesílit. Tisza Eszlar, Korfu, Xanten, Kolín, Náchod a Polná jsou toho dokladem. Chtějí tím dokázati inferioritu a škodlivost, nemorálnost a zhoubnost našeho náboženství.

Nejosudnější při celé věci, že židé trpí za náboženství a vlastně již žádného náboženství nemají; opustili je ne snad proto, že by bylo inferiorním, neb zhoubným, ale z té příčiny, že nevěra, která podmanila celý svět, v době nedávné uchvátila je taktéž. Židé nepozbyli toliko svého náboženství, oni ztratili i hlavu. — Poslední události jasně ukázaly, že organisace a moc židů patří do říše bájek, ba i ta chytrost židovská tam patří, není ji dnes viděti na poli obchodním ani na kulturním. Na jedné straně tichošlápství, na druhé zbabělost! Každý jen když má o svou vlastní osobičku postaráno.

Naše poměry jsou zkrátka a dobře vrcholem bezhlavosti a bezmyšlenkovitosti. Schází nám opora morální. Dokud židé zachovávali náboženství, dotud měli dosti síly snášeti všecky rány a měli i dosti zmužilosti se brániti, měli v náboženství vydatnou morální posilu, které dnes postrádají.

Vzhledem k zjištěné a všeobecně doznané laxnosti a povrchnosti ve víře zdá se býti divnou otázka, proč vlastně tak trpíme? Je-li příčinou našeho utrpení náboženství, jež sotva jen formálně zachováváme, k čemu dále ta muka snášeti? Vždyť víme, jakou znamenitou úlohu v životě národním hrají convertiti. Či trpíme všechna ta příkoří s určitým vědomím nějakého cíle? Má, jinými slovy řečeno, židovstvo nějaké vědomé poslání, či jest jeho účelem pouhá existence? Musíme odpověděti, že trpíme, abychom vyhověli toliko onomu vrozenému pudu po sebezachování.

V té okolnosti dlužno hledati naši slabost. Každý organismus, nemající určitou expansivnost, musí zahynouti. V přírodě jest buď vzrůst neb zánik. Chceme my ale růsti? A přece máme své velké poslání, máme idee, které světu hlásati jest naší povinností. S nasazením života ostříhali židé po tisíciletí zákon o jediném Bohu, ubránili víru proti pohanům, ztratili vše, ztratili vlast svou a přece národy učili ctnosti a z nich vyšlo ono mohutné a velebné „ohavto es reecho ko mócho" — miluj svého bližního jako sebe sama.

Prapor přešel do mocnějších rukou, svět náš zákon přijal a naším posláním jest bdíti nad tím, aby láska k bližnímu nebyla jen ve slovech, nýbrž aby se stala skutkem. Naše strašná utrpení dokazují, že máme příčinu bedlivě státi na stráži a chrániti dědictví našich otců. Dokud se slovo bližní nevztahuje na všecky lidi, i na nás, dokud se slovy milosrdenství a lásky k bližnímu na rtech lidé budou pronásledovati a vražditi své spoluobčany, dotud světu budeme volati „Hands off — ruce pryč." Naše existence má svůj účel, naše utrpení má svůj účel. Náš osud ukazuje onu lásku k bližnímu v celé nahotě. Musíme dále trpěti a dále existovati. K obému potřebujeme mravní síly. Odkud ji bráti? Z náboženství?

Hnětlo mne velice, když všeobecně mosaismus označován jako zpátečnický, přežilý a nikdo se ze židů neodvážil výtku tu odmítnouti. Zejména bolelo mne, když muž tak vzácně šlechetný jako Vojtěch Náprstek mosaism odsuzoval. Nedá se skutečně mosaism modernisovati? S orthodoxií to rozhodně nejde, nikdo přec již nebude různým legendám věřiti, nikdo přec nebude dnes vážně bráti to, čím učení rabíni náboženství ohraničili. Potřeba okamžitá stávala se zákonem.

Náboženství jest řetězem, přerazíš-li jediný článek, již celý řetěz povolí; těch článků a článečků nastavena taková síla, že není možno celistvost zachovati. Otcové musí proti zákonu hřešiti, jak mohou dobře dítky vychovávati, když nemohou předcházeti dobrým příkladem? Velcí mužové byli všichni pobožní, tak praví Arne Gaborg, to jest ovšem pravda, oni ale nebyli orthodoxní, učinili si víru svou vlastní a v té byli zceleni, usjednoceni sami v sobě. A my? Buď pevná víra neb pevná nevěra. Každá polovičatost a každá rozháranost strašně se mstí. Sílu svoji čerpá člověčenstvo z velkých myšlenek; opustí-li myšlenky tyto, neb ztratí-li myšlenky ty svoje účinnost, pak naskytne se nám obraz zmalátnělosti a chabosti, a veškero kulturní člověčenstvo nachází se v mrákotách. Tradice revoluce francouzské vybledly a vešly v zapomnění u vlastního národa, náboženství poraženo od dob velkého Koperníka vědou přírodní, udržuje se jen fysickou svou mocí, a raçovní theorie, probouzející v člověčenstvu zvířecí chtíče, přece k regeneraci člověčenstva nestačí. Násilí sebe větší po čase ochabne.

Pravda, že náboženství je silně diskreditováno, aby mohla býti prohlášena práva člověka, aby zrušeno bylo otroctví, zrušena byla robota, k tomu účelu muselo náboženství býti poraženo filosofickým racionalismem. Člověčenstvo osvobozeno bylo vědou a ne náboženstvím. To, co pášou zbožní Angličané na Indech a Burech, zbožní Španělé co páchali na Kubě a na Filipinách, orthodoxní Rusové na duchoborcích, to dostatečně illustruje, že náboženství onu bestii z člověka nevypudilo. Každý národ je pobožným a liberálním jen na útraty druhého. Angličané horují pro svobodu Finska a jiné národy zotročují. Rusové brojí proti zotročení Burů a sami zotročují Finy. Ba,

„krásný vzhled je na ten Boží svět". Přes to vše bylo by chybou, náboženství úplně ignorovati. Naše společnost, chtíc se zbaviti zhoubné orthodoxie, zavrhuje náboženství celé, vylila, jak říkají Němci, lázeň i s dítětem. Úplně bez náboženství člověk býti nemůže. Vzpomeňme na Aristotela: „člověk je tvor politický a náboženský"; rozumovati o všech politických a náboženských souvisí s lidskou přirozeností. Člověk sám o sobě jest příliš slabým a křehkým tvorem. Pomyšlení na poslední okamžiky, bez útěchy, že na věčnosti dočká se odplaty za své dobré skutky, myšlenka, že na pouti životní má býti bezmocnou třtinou, nutí člověka k přiznání vlastní nicoty a vnucuje mu myšlenku, že nad námi musí býti vyšší moc, která osudy naše řídí. Nikdo menší než filosof, nevěrec Kant ve své „Kritik der praktischen Vernunft" dokládá, že musí nutně existovati věčná spravedlnost, že nutně musí existovati Bůh. Přijde ovšem nejvíce na to, jak si toho Boha představujeme. Když již tedy náboženství musí býti, pak musí býti očištěno ode všeho, co příčí se našemu rozumu a lidskému citu. Musí býti tak zformováno, aby všichni lidé mohli je vyznávati, všichni aby nalezli v něm útěchu a záštitu. Všechny formality, které lidi rozdvojují, musí být vypuštěny, musí přestati konfesse, aby zůstala čistá religio. Aby člověčenstvo se regenerovalo, musí se nejdříve regenerovati náboženství. Náboženství, které dobře živí svou hierarchii a jednostranně ji vychovává, regenerovati se nemůže; zde začíná vlastně úkol náboženství nejstaršího a zdánlivě nejkonservativnějšího, t. j. náboženství mojžíšského. Náboženství mojžíšské, jak nám bylo hlásáno, ustanoveno bylo jen pro Palestinu. Když velký prorok Jirmijahu kázal židům, do zajetí babylonského odcházejícím, zrušil všecky obřady a příkazy (Kniha 9. V. 23.), žá-

dal toliko vzývání Boha a dobré skutky. Jezaja (16. 17.) zakázal oběti a obřady a požadoval očistu duše, ctnost a dobrotu srdce ve smýšlení a jednání, vydatnou pomoc chudým. Zde viděti, že bez zachování rituelních předpisů, bez sobot, bez svátků, bez obřadů může býti člověk pobožným židem. Tolik co Jeremija a Jezaja od židů žádají, může přec každý vyplniti, každému jest možno být pobožným, v sobě samém uceleným, silným. Sám Bůh ústy těch proroků zbavil nás těžké přítěže obřadů, proč jej nenásledujeme? V každé jiné víře kněží lpí na liteře a lid je nábožensky indiferentním, u nás je opak; naši rabíni jsou skoro vesměs osvícenci, lidé moderní, v zázraky nevěří, dogmat žádných nehlásají. Zůstanou ještě dlouho volajícími na poušti? Rabíni naši vykonali velký kus kulturní práce, na kterou mohou býti hrdi; náboženství, mající takové pokrokové hlasatele, jest schopno regenerace, ba ono jest schopno i šíření. Vzrůst neb zánik! Přijmeme-li jejich názory, nezanikneme, avšak celý svět octne se v našem táboře.

Naši rabíni učí nás nevěřiti v osobního Mesiáše. Mesiášem je myšlénka, pokrok. Naše věštby o Mesiáši se nevyplnily, my nemůže věřiti, že přišel, my doufáme, že přijde. Tato negativnost našeho náboženství jest zdrojem našeho utrpení, může ale býti zdrojem naší útěchy a naší síly; tato negativní stránka stane se tím positivní v našem učení. Slyšme věštbu Jezajovu (K. II. V. 2.): „I stane se po letech mnohých, že utvrzena bude hora domu Hospodinova na vrcholku hor a vyvýšena nad pahorky, i pohrnou se k ní všichni národové. A půjdou lidé mnozí říkajíce: „Pojďte a vstupte na horu Hospodinovu, a bude nás učiti cestám svým, i budeme choditi po cestách jeho. Onť bude souditi mezi národy a trestati lidi mnohé. I z k u j í m e č e s v é v m o t y k y a o š t ě-

py v srpy. Nepozdvihne národ proti národu meče, a nebudou se více učiti boji.“

Totoť jest věštba o našem Mesiáši. To je celý program moderního židovského náboženství. — Excelsior!!

III.

Glossy k naší otázce národohospodářské.

V našem věku přichází opět v platnost zásada primum vivere deinde philosophari. Nejdřív jíst, potom to ostatní. Najísti se, jest sice sprostý požadavek, ale velice nutný. Pojímá mne žal, vzpomínám-li poměrů v Italii, hlavně posledních bouří milanských. Ti ubozí karbonáři, ti ubozí zápasníci za svobodu. Co krve prolito než dosáhli svých ideálů, Italie svobodné. Oni chtěli ale také Italii šťastnou, dosáhli toho? — Hlad, bída a nouze, v dálné cizině krušně musí si lid vydobývati chléb. Jak v Italii, tak všude na světě musí se dnes podstoupiti nový boj za novou svobodu. V této perspektivě jeví se nám nový svět. Ohromný vzmach katolického klerikalismu a s ním úzce spojeného nacionalismu jest jen potvrzením tohoto náhledu. Jsou to zbraně středního stavu, zoufale se bránícího proti stavu čtvrtému, jenž chce domoci se lidských práv, jenž chce co mu patří. Židé instinktivně na základě svých tisíciletých tradic postavili se na stranu potlačovaných, paria hledá přítele svého v pariovi. Žid nemá žádných práv a proletář taktéž ne. To jest přirozeným základem onoho spojenectví, jehož existenci zapírati jest holým dětinstvím. Po čem lidé baží, jest spokojenost, štěstí. Člo-

věčenstvo není ale bohužel ani spokojeno ani šťastno. Ani pokrok průmyslu, ani vymoženosti vědy a umění ku štěstí člověčenstva nepřispěly, ba naopak sesílily jednotlivce na úkor celku. Šťasten vlastně není vůbec nikdo, továrník závidí štěstí měšťákovi, měšťák dělníkovi a tak to jde do nekonečna. Jest to jako v pohádce, vypravili se princové do světa, aby umírajícímu králi přinesli košili ze šťastného člověka, která jej musí uzdraviti. Dlouho marně hledali, konečně nalezli jednoho šťastného, ten ale pohříchu ani košile neměl.

Tato všeobecná nespokojenost vyvolala velkou rozháranost. Dlouho zachována jakási etiketa, lidé potíráni pod rouškou svobodomyslnosti, dbáno aspoň formalit, jichž všecky strany měly v úctě, dnes se ukázala celá vzdělaná Evropa v nedbalkách, čemu se dřív říkalo obecné blaho, humanita, pokrok světa, jmenuje se dnes prospěchářství. Chamberlainové vévodí dnes světu, nepotřebují dnes žádné falešné masky liberálnosti, spíše náleží to k bon tonu, paradovati s klacky. Nové oživení pěstního práva, kdo s koho, ten s toho. Vichr, který ovál celou Evropu, neušetřil ani vlast Husovu, i v Čechách spadly škrabošky liberalismu, a prospěchářství se právě tak odporně šklebí jako jinde, co platny čisté zbraně, když jimi nepřítele nezmohu. Si deos movere neques Acheronta movebo. Když ne s andělem, tak to půjde s čertem.

Musíme si uvědomiti, že i u nás principy mravnosti jsou velice uvolněny, není nám nic platno, domáhati se svých práv a lidskosti, když vše to není bohužel než prázdným zvukem. Musíme poměry své posuzovati tak jak jsou a ne se stanoviska idealistického, jak činí to naši souvěrci, musíme přihlížeti k ústředí, ve kterém se nalézáme.

Pravil jsem zprvu, že klerikalismus a nacionalismus jsou zbraněmi buržoasie proti dělnictvu, antisemitismus jest v tomto ctihodném sdružení třetím. Když selže zbraň, vezme se druhá. Svět se musí udržovati v rozčilení, ve vřavě nikdo necítí ani útrap ani bolestí, na své starosti zapomene.

Antisemitismus jest prastarý, neměl ale jména a nebyl sportovně provozován; aby své kořeny tak hluboko zapustil, k tomu bylo zapotřebí soustavné organisace.

Právě tak, jak vylíčili národu žida, jako morálního netvora, tak jej vylíčili také v ohledu národohospodářském. Lichvář je našim vlastencům prototypem žida. Nechceme upřít, že mezi židy byli lichváři, byli ovšem také mezi křesťany. Židé přenechali parcelace pozemků úplně vlasteneckým spořitelnám a záložnám, jakož i odborným vlasteneckým advokátům. Je-li nyní sedlákům lépe, nechám nerozhodnuto. Domohlo-li se židovstvo nějakého jmění a vlivu v době přítomné, pak jest nejohavnější lží, tvrdí-li se, že jmění to nabyto bylo způsobem nepoctivým. Všecky velké podniky v rukách židovských se nalézající vzaly začátek svůj z podniků nepatrných. Jmění nabyté lichvou hrálo úlohu velice nepatrnou. Lichvář svou povahou na základě své nezměrné lásky k penězům jest k obchodní a průmyslové spekulaci neschopným.

Nepopru ani toho, že lichváři přivedli mnoho rolníků na mizinu. Případů takových nebylo nikdy tolik, aby se mohlo mluviti o schudnutí selského stavu. Individua, která zanikla, byla k zániku svou lehkomyslností a nepořádností praedestinována. Kdyby jejich pád byl neuspíšil lichvář židovský, byli by stejně osudu svému propadli, byl by tak učinil lichvář křesťanský, privilegovaný neb neprivilegovaný.

Můj přítel Dr. Kautský v Pardubicích dokázal, že rolníci zadlužili se nejvíce v letech 1881—1883. To byla dobrá léta, kdy řepa hodně platila. Nikdo ale neřekne, že sedláci byli nehospodární, svedou to zase na žida a má duše pokoj.

Je dosti málo židů, jimž by nějaká selská usedlost uvízla za nehty, křesťanů takových je za to ohromné množství. Že se nenajde žid, jenž by dotyčnou statistiku za posledních 20 let aspoň z jednoho kraje sestavil. To by svět otvíral oči, kam se ty selské usedlosti propadávají! Židovští lichváři již dávno svou ničivou úlohu dohráli, ale rozklad pokračuje dál a dál. Kdo pohlcuje ty statky? Bylo by záhodno zjistiti, kolik statků pohltila panství Švarcenberská. Kdo zná dobře jižní Čechy, ten by nad tím zaplakal. To, co připadne velkostatku, tam selská noha nikdy více nevkročí. Nejdřív kupují pozemky k vůli arrondování, pak se skoupí kde co, a za nějakou dobu, kde stála dříve vesnice, stojí panský velký dvůr, kde se živilo na sta samostatných občanů, živoří 20—30 parobů. Po třicetileté válce zmizela jedna třetina českých vesnic, kam se ztratila? Zmizely také ty pozemky? Pohltili je snad židé? Naše „vlastenecké“ kruhy dobře vědí, kdo tu devastaci způsobil, ale významně mlčí. — Ó ti feudálové, ti mají štěstí.

Obrázek z okolí Pardubic. Na jedné straně řada vesnic, jedna roztrhaná chalupa vedle druhé, největší živnosti pusté, dvory panské jako paláce, v desíti letech všecky velké živnosti octly se v rukou velkostatkáře, na druhé straně vesničky útulné, čisté statečky a plno krásných nových domků po obou stranách silnice, živé obchody, hospody (bohužel) nabité. Také výsledek práce jednotlivce. Přišli dva židé, jeden postavil velkou rafinerii na cukr v Rosicích, druhý velkou rafinerii na petrolej v Pardu-

bicích. Lid dostal práci, lid vydělává. Spořiví staví domky, druzí utrácejí a dávají jiným vydělati. Lid dělný je jako houba, nechají houbu nasáknouti, pak ji vymačkají. Kam ty peníze, které žid do kraje přináší, plynou, každému je známo, židé z toho prospěchu nemají. V každé vesnici několik hospod, každou neděli a svátek v každé vesnici několik muzik. Víte, odkud pochází tato demoralisace našeho lidu, víte, kde béře svůj pramen prostituce? Podívejte se jen do těch hospod, všimněte si těch polovyvinutých děvčátek, které tam matky jako na jatky mravní zkázy vedou a posílají. O tom také vlastenečtí Jeremiášové ničeho nevědí, co by si počaly „vlastenecké" pivovary bez těchto pařenišť bídy a hanby. Kdo může dnes s vážnou tváři říci, že jsou to židé, kteří český lid ochuzují? Kolik může obnášeti to, co zmařili lichváři, zajisté ani v celých Čechách dohromady tolik, co národního majetku působením padlých záložen vzalo za své v jediném roce. Náchod, Hronov, Hořice, Úpice, Hlinsko atd., to jsou ohromné pomníky židovského důmyslu a židovské práce. Byly to kraje chudé, kde lid hladem zmíral a houfně se stěhoval do ciziny. Přišli židé, stavěli továrny a pustinu změnili v úrodný kraj. Lid sice nemá na růžích ustláno, nedostává, co by zasluhoval, musíte ale přece věděti, že co dělníků, tolik chalup, ba namnoze tolik statků, vždyť víte dobře, mnoho-li dnes sedlačina vynáší. Nezasluhuje-li pak uznání člověk, který krajinu o dva, tři tisíce chalup a několik set statků a to nezadlužených obohatil? Co tisíců lidí bylo by se z Čech vystěhovalo, kdyby židé nebyli těch továren založili; myslíte, že kdyby židé byli toho neučinili, že by ty továrny byli založili „vlastenci"? Kdyby na ty lid měl čekati, byl by dávno umřel hlady nebo za moře se odstěhoval; ještě tak nějaký cukrovar neb pivovar, ale něco jiného? Na-

dává se na židy, že stavěli v Čechách dráhy, proč jich nestavěl jiný? Kdyby židé nebyli poskytli svého kapitálu, jak by to v Čechách vypadalo? Vždyť víme, jak se česká města (Litomyšl, Vys. Mýto a j.) proti drahám vzpírala. Že měli židé z toho prospěch, to jest ovšem pravda, není to ale žádnou hanbou. Židé vykonali jako předvoj průmyslu v Čechách velké dílo kulturní a velké dílo národní. Nepřeháním, tvrdím-li, že získali národu víc než čtvrtinu veškerého obyvatelstva. Že při tom intencí vlasteneckých neměli, to jest ovšem pravda, to ale na věci ničeho nemění. Zachovali národu více duší, než všichni politikové dohromady.

Dříve vytýkali židům, že otravovali studny a do zemí že zavlekli mor; ani na tuto středověkou výtku naši antisemité nezapomínají, jen že tomu moru dávají jméno mor kořaleční. Nosiči a rozšiřovateli tohoto moru kořalečního jsou zase židé. Je na tom bohužel mnoho pravdy. Lid pije kořalky mnoho a židé mu ji nalévají. Člověk se živí tím, čím může a co se mu právě naskytne. Na ethickou stránku své výživy nepřihlíží při nynějších socialních poměrech ani žid, ani křesťan. Rus kořalku zmonopolisoval a tu každý by očekával, že lidé vodky více nebudou pít, chyba lávky, v Petrohradě bylo předloni za jeden měsíc 30 tisíc lidí pro obžerství zatknuto, pili ti lidé snad šampaňské? Kořalny a pálenky patřily dříve vesměs velkostatkářům, židé (randáři) byli pouze nájemci. Nechci poukazovati na to, že většina lihovarů patří křesťanům. Není-li hříchem kořalku vyráběti, není také hříchem ji prodávati. Právě jako ten lihovarník, který ji pálí, a jako žid, jenž ji prodává, právě tak hřeší sedlák, jenž brambory do lihovaru veze, či myslíte, že sedlák neví, že lihem z jeho brambor šířen bude mezi jeho rodáky mor kořaleční?

Proč tedy brambory lihovaru prodává? Proto, že tak káže jeho prospěch a právě tak káže židovi jeho prospěch, aby tu kořalku prodával. Nemorálním jest to všecko dohromady, ale ten, kdo má větší zisk, není přece jenom větším hříšníkem. Mor kořaleční má na svědomí celá veřejnost a zákonodárné sbory.

Nechybím mnoho, řeknu-li, že stejně zhoubně jako kořaleční mor účinkuje mor pivní; kořalka demoralisuje vrstvy nižší, pivo vrstvy vyšší. Pivo ničí rodinný život lepší třídy, pivo zatlačilo niveau vzdělanosti pod normálu, vzalo nám porozumění pro život, pro vědu i pro umění. Řekl to před lety velký básník český, Julius Zeyer, „naším národním neštěstím jest pivo." Celý náš národní život jest pivem pročpělý a páchne odporně hospodou. Jaké to štěstí, že nemají židé v tom také svých rukou.

Když někde zatknou polského žida, kuplíře, volá celý antisemitský svět — židé jsou kupci a kuplíři — v Čechách by měli při takové příležitosti mlčeti, což nemáme svých Nechanic? Vždyť jedenkráte obviňovaly staročeské listy jednoho mladočeského poslance, že není toho lidokupectví dalek. Očistil se z toho nařčení?

Nynější boj proti židovstvu jest dobře sorganisován a nezadá, co do ukrutnosti a bezohlednosti, pranic bojům středověkým, místo vraždění středověkého nastati má vyhladovění. Effekt jest stejný, jenže poslední způsob jest poněkud zdlouhavým. Hospodářský boj se vede dvojí cestou. Cestou zákonodárnou, která vedla (bohudík) k zrušení lichvy a mnohé židy samotné uvedla na lepší dráhu, dalšími etapami jsou nestvůrná živnostenská novella, která poškoditi měla konfekcionáře a nejvíc poškodila živnostníky samotné, dále aby i ti nejchudší z chudých dostali svůj díl, obmezení obchodu podomního atd. Druhá cesta onoho

boje jest bojkot židovských obchodů pod heslem „Svůj k smému". Kdyby toto heslo dalo se vykládati ve smyslu „Čech k Čechovi", mělo by jakési oprávněnosti, byla by to jakás odplata Němcům, kteří v pražském Handwerkervereinu dvojsečné zbraně boykotu poprvé se chopili, ale že výklad tohoto hesla vlastně znamená křesťan ke křesťanovi, to jest vlastně na celé věci to nejbezohlednější a nejpotupnější. Tedy židovi za žádných okolností pardon. Heslo to usjednotilo v národohospodářský boj všecky české strany, stranu tak zvanou svobodomyslnou, i stranu klerikální, ba pohříchu i strany pokrokové. „Svůj k svému", stalo se národním evangeliem jako státní právo; heslo to jest povoláno právě jako státní právo hojiti všecky neduhy českého národa, stalo se universálním prostředkem. Že k propagování onoho hesla nebylo použito zbraní čistých, jest všeobecně známo. Když Poláci odhlasovali českému národu výminečný stav, připomenuli jim naši svobodomyslníci polské pořekadlo „nie honorowo, ale zdrowo".

To, co některé české politické strany k šíření boykotu aranžovaly, že klesly až k rituální pověře, utkvělo ohavnou skvrnou na jméně českém. Že je svůj k svému nie honorowo, to víme všichni, jest ale otázkou, je-li zdrowo.

Má národ z něho prospěch? Nebylo by lépe národně assimilovati židy a okkupovati židovské závody, než začíti dnes, kdy ostatní národové jsou o celé hony napřed, se zakládáním nových odvětví průmyslových? Kdyby národ český navrátil se opět k husitské svobodomyslnosti, tu neváhám prohlásiti, že by se nám brzy podařilo docíliti toho, aby všichni židé čeští byli v táboře českém jako věrní synové; ale musila by to býti upřímná svobodomyslnost, ale nikoliv ta ko-

mediantská, předvolební, které židé nevěřili a věřiti nemohli.

Svůj k svému ničí malého žida a k velkému se lísá. Počítejme s fakty a neoddávejme se žádným fantasmagoriím. Když přijde do mody krinolina, neodváží se žádná dáma chodit bez krinoliny i kdyby se jí nelíbila, když přijde do mody antisemitismus, zošklivý se lidu židovské krámy tak, že potřebuje jakéhosi heroismu, aby do krámu toho vstoupil a dal si pak líbiti vlastenecký pranýř, pak vím také, co nás čeká, půjdou-li věci posavadním chodem. Lid jest antisemitismem otráven. Dlouho to trvalo, než jed počal účinkovati a dlouho bude to trvati, než jed z něho vyjde. Co dělati? Máme chystati protijed, či čekati, až jed samovolně tělo opustí? Musíme se chopiti obou method, musíme chystati protijed a musíme zároveň pomýšleti, jak dobu tu přečkati, než jed se vytratí. Protijedem jest sílení všech pokrokových živlů, protijedem jest boj proti hypernacionalismu a klerikalismu. Protijedem jest boj proti tmě. Sbírejme své síly, nejsou k podceňování.

Sociální demokraté jsou chudáci, a hle, jaké sumy dovedou opatřiti, když káže toho potřeba, ba i denní listy sobě vydržují. Jaká to hanba pro intelligentní a přec poměrně zámožné židy, že pořáde dávají do sebe mlátiti a nebrání se. Jestli jsme tak hluboko poklesli, že se ani brániti nechceme, pak nestojíme ani za to, aby nás země nesla. My musíme učiti souvěrce rovnati hřbety a nepadati před každým žurnalistickým banditou v prach. My nechceme žádné pýchy, ale chceme, aby lidská důstojnost každému stala se posvátnou. Budeme-li se chovati mužně, bude také jinak s námi jednáno. Neobracejme oči své nazad co bylo, nýbrž vpřed, co bude, my žijeme budoucnosti a ne minulosti.

Namítne mi někdo, vždyť je přec řeč o národohospodářském boji, tomu přece takovým idealismem nelze čeliti. Tuto námitku lze lehce vyvrátiti. Chodili-li lidé rádi k židovskému kupci, svěřovali-li své úspory židovskému advokátu a svoje nemocné židovskému lékaři, nečinili toho následkem nějaké lásky k židovi, aneb snad na základě nějaké indiferentnosti, žida neměli nikdy rádi, ale hledali svůj prospěch. Nečinili tak z návyku, ale z vypočítavosti. — Žid uskrovnil se s malým výdělkem, žid byl v každém ohledu svědomitým a hleděl dle možnosti lidu vyhověti. Toho nikdo nepopře, že žid má dobré srdce. Že se nyní situace změnila, toho vinu nese agitace protižidovská, ale jen částečně; mnoho zavinili židé samotni. Každá minorita jest nenáviděna a chce-li se udržeti a prosperovati, musí vyvinouti více energie, více sebezapření. Křesťané učinili v obchodě velký pokrok, židé sami si tu konkurenci vychovali, židé nepokročili skoro v žádném ohledu; intelektuálně značně poklesli. Na tu vícepráci, která je nezbytnou, aby se dále udrželi, nestačí jejich duševní fond. Kdo nejde ku předu, jde zpět. Naši obchodníci pracují dle navyklé šablony, naši výrobci činí totéž, na straně druhé je více podnikavosti a odvahy. To jde napraviti jen zvýšením duševní úrovně. Žid míval druhdy malé potřeby, mohl i při skrovném výdělku prosperovati, dnes má strašně komplikovanou domácnost. Samá vychovatelka, bonna, kuchařka ,chůva, kojná, nádherný byt, samý salon, do kterého mu není ani dovoleno vkročiti, každý rok lázně, kde na to vše může vydělati? Jak potom může laciněji prodávati než konkurence? Ohromná většina našich souvěrců jsou obchodníky, proti těm boykot nejvíce jest namířen. Nepodnikají ničeho proti němu, nevzdávají se osudného svého národního indiferentismu. Mohli by v tom

ohledu něco dokázati, kdyby pracovali soustavně. Antisemitští obchodníci jsou zde na vrchu, mají vyhráno a přestávají sypat, mouřenín svou úlohu dohrál, mouřenín může jít. Venkovští žurnalisté dobře to cítí a u mnohých začíná se hlásiti jakési sociální uvědomění. Odhodí-li naši obchodníci svojí národní vlažnost a nabudou-li venkovští poctiví žurnalisté přesvědčení, že židé jsou s národem, který je sice sveden, ale v jádru jest přece jen dobrým, stejné mysli, pak ztratí antisemité, kteří žurnalistům za dobré zlým odplácejí, v těchto své náhončí a židé budou zase existovati. Nesmíme zapomínati, že dnes heslo „svůj k svému" národu v jistém ohledu bylo vnuceno a že znamená část nutné národní obrany. Když Schicht vypověděl české dělníky a úředníky a Němci všichni šmahem činí podobně, pak nemůžeme se diviti, že národ stejné oplácí stejným, křesťanská morálka to ovšem není. Což ale má křesťanská morálka na svět nějakého vlivu? Každý národ, který chce nabýti samostatnosti, musí národohospodářsky mohutněti a zjednati si i na tomto poli platnost, to musí přec každý nepředpojatý člověk uznati. Doufám, že mluvím za všecky své souvěrce, tvrdím-li, že bychom milerádi národ v tomto snažení podporovali, kdyby hrot nebyl proti nám obrácen, kdybychom uznáni byli za rovné a rovnocenné. Nám prospěch národa nemůže býti lhostejným. Pravilť velký prorok Jeremiáš XIX. 7. „A hledejte pokoje města, do kteréhož jsem vás zastěhoval a modlete se za ně Hospodinu; nebo v pokoji jeho budete míti pokoj." Židé musí si býti toho vědomi, že tento národohospodářský boj panuje nyní v celém světě. Každý celek národní chce tvořiti také celek hospodářský. Ani Japonci nezapomínají na národohospodářskou emancipaci. Zde asi židům neprospěje obvyklá jejich pštrosí methoda.

Obávám se, že židé stávají se v této konkurenci slabšími. Seslabila je více nesjednocenost než cokoliv jiného. Přes to vše jsem přesvědčen, že by se v Čechách dalo docíliti smírné nálady a že by se pustému řádění antisemitů dalo učiniti konec. Česká veřejnost ze svého antisemitského blouznění záhy musí vystřízlivěti. Navzdor tomu, že boykot trvá přes 2 léta, jsou úspěchy národní minimální. Křesťanským obchodníkům se snad někde daří dobře, tu a tam založen národní podnik, ale věc národa nikterak nezískala. Nešikovným exponováním českých menšin způsobena velká národní pohroma a nebýti socialních demokratů, kteří nemají tak ohebných páteří, jako česká buržoasie, byla by pohroma ještě daleko větší. V ohledu materielním, jak řečeno, docíleno jistých výhod, v ohledu morálním stihla porážka porážku. Lidé, kteří hnutím protižidovským získali, jsou prospěcháři nejhrubšího zrna. Tu a tam nějaká zlatka na matici a na národní menšiny, a to ještě po velkém nucení a dosti . . . Umění, věda? Pro ty méně porozumění než kdykoliv dříve. Pro českou knihu nevydají ti parvenüové ani krejcaru. Kalendáře Pikantního světa vyprodáno 26 tisíc exemplářů, Zeyerovy epochální Karolinské epopeje v celku exemplářů 13. Světozor a jiné znamenité listy zanikly. Česká kniha má útulek u profesorů, učitelů a studentů, u měšťanstva jsou v oblibě knihy od dvou šestáků dolů. Pro celou Prahu jedno národní divadlo, které musí dávati balety a operety, aby se protlouklo. Na venkově divadelní společnosti sotva že živoří. (Nikomu neuškodil antisemitismus jako těmto.) To je věru smutná bilance. Není možná, aby česká veřejnost tento smutný stav nepostřehla. Kdyby se všichni čeští židé k českému národu upřímně mohli připojiti, bylo by brzy jinak. Židé drží se většinou ve svých domácnostech, jim jest kniha, koncert,

divadlo nejnutnější potřebou životní. Mají žízeň po vědění, jsou obětaví a vděční. Až se proud obrátí, bude z nich míti český národ radost.

Co ale počít, když se proud neobrátí? Každá menšina, chce-li se udržeti, musí vyvinouti větší nepoměrně morální sílu, ba i větší sílu fysickou. Židé se umějí znamenitě přizpůsobiti poměrům, trvá to ovšem značnou dobu, než tato kompensatorní síla se vyvine, ale dojde k tomu přece. Židé se počínají z leknutí probírati a počínají pracovati. Opouštějí pole malého obchodu, kde více na přízeň obecenstva nemohou počítati a věnují se výrobě, kde značně prosperují. Mnohá individua zanikají, mnohá individua zase mohutní, antisemitism dohání je ku štěstí. Židé nevyhynou. Jest velice potěšitelným, že si výrobci i továrníci začínají více všímati socialní otázky, jsou mnozí velice pokročilí a vidí v dělníku svého spolupracovníka a hledí mu existenci usnadniti. Pokusy s dělnickými zásobovacími spolky, které v život uvedl důmyslný továrník Spiegler v Hronově, jsou mnohoslibným začátkem. Proč by se sociální neshody, které továrník nezavinil, měly řešiti proti němu, jako by byl úhlavním nepřítelem dělnictva a ne v dorozumění s ním? Proč by továrník měl trpěti zbytečné předražování potravin, které dělníkovi i jemu existenci ztrpčují a stěžují, když jest snadná odpomoc? Ta akce není proti nikomu namířená a je nanejvýš zdravá. V přádelně staropacké zařídil továrník Stern dělníkům jídelnu, kde za 20 haléřů dostávají velice dobré obědy, které chutnají úředníkům i dělníkům. Jest to nejvydatnější zbraň proti kořalce. Neodporučovalo by se četným destilatérům zasaditi se o to, aby mohli místo kořalky poskytovati teplé pokrmy? Nemohli by si zaříditi soukromé poptavárny po práci? Myslím, že by to stálo za přemýšlení. Dějí-li se útoky proti nám soustavně,

musí i obrana býti soustavná. Naši obchodníci v našich trudných dobách trpí nejvíce, mnohým krámům obecenstvo ze strachu se vyhýbá, za to ale nezapomíná na ně berní úřad, pravidelně musí „protežovaný“ žid platiti daleko větší daně, než jeho konkurent a jest vydán soustavnému chikanování samosprávných úřadů. Těžce zvykali obchodníci změněným poměrům, ale zvykají přece, málo-li vydělávají, málo též utrácejí a uskrovňují se v každém ohledu a doufám, že i oni dočkají se lepších časů.

V každém boji jsou ranění i padlí, potřebující útěchy a pomoci. Jest přemnoho našich souvěrců, kteří ani nevědí, kam hlavu složí. Přijde-li obchodník na mizinu, hledí se živiti cestováním neb místní agenturou, i tento trpký chléb berou mu nyní od úst, k výrobě nemá ani kapitálu ani odborných vědomostí; takovým ubožákům těžce lze pomoci. Snad by soustavnou organisací spíše dalo se co docíliti. Nelze-li pomoci jemu, tož aspoň lze pomoci jeho dětem. K řemeslu děti židovské nikdo nepřijme a kdyby i přijal, jaký smutný osud by jim kynul? Studováním dnes žádný žid se nezaopatří a do škol průmyslových, které přece něco pro budoucnost znamenají, těžko žida přijmou, všude jest numerus clausus. Kdyby průmyslové a řemeslnické školy baronem Hirschem založené, nalezaly se v Praze a ve Vídni a spojeny byly s konvikty, jaká by to byla pohova pro chudé židovské rodiče. Každý vyučenec může se státi samostatným řemeslníkem. Vzdělaný židovský řemeslník s židovskou energií by mohl ve světě něco znamenati. Bylo by založeno záhy na tisíce nových, tuhých existencí, proti kterým zloba veškera byla by bezmocna.

Prazvláštní specialitou jest naše otázka chudinská. Pardubická nečetná obec náboženská jest nucena obětovati jí k 1000 zl. ročně. Máme mnoho marodérů,

kteří vydělávati nemohou a máme své lazarony, kteří vydělávati nechtí. — Tito nemají ničeho krom obyčejně četné rodiny, a tu mohu konstatovati, že děti jsou lepší rodičů. Co s těmi marodéry a lazarony? Musíme si býti vědomi, že almužna jest jednak ponížením, jednak demoralisací; jest nejhorším prostředkem, jaký jen může býti. Velké obce židovské mohly by chudým svým opatřiti práci. Zařízení prádelny vyhovovalo by židům zámožnějším, kterým by pomahalo řešiti pro židy tak trapnou otázku služebných, chudí lidé zdraví by pracovali, chorobní by počítali a udržovali pořádek, mohly by býti připojeny lázně, jichž je v každém městě nedostatek, aspoň takových bez prostitutek ani v malém městě nenalezneš. To jest jen malý pokyn. Jen tedy žádných almužen.

Neradím nikterak, abychom se hospodářsky osamotnili, nýbrž abychom svými silami neplýtvali. Pro obchodníka jest nejdůležitější šetrnost a opatrnost abychom se bránili, pro průmyslníka studium a pokrok. Celý průmysl je v Rakousku pěstován diletantsky, židé, chtějí-li prosperovati, musí býti o celé hony napřed, kdyby se poohledli po světě, našli by sta a sta různých pramenů výživy. Vždyť u nás přece celá odvětví průmyslová scházejí. Kdo chce, ten se všemu naučí, leč my svých předností jsme částečně pozbyli a od našich hospodářských odpůrců naučili jsme se bezmyšlenkovitosti, pohodlnosti, zvykli jsme hospodě, kavárně, kartám. Konkretní návrhy si ponechávám pro příště.

Kdyby se článku tomuto nepodařilo nic jiného, než otázku národohospodářskou uvésti na přetřes, dosáhl bych úplně toho, po čem jsem toužil.

Několik slov úvodem.

Po dlouhém váhání, po četných úradách a odkladech odhodlali jsme se vydávati českožidovský týdenník. Podjali jsme se úkolu velice těžkého, neděláme si žádných ilusí, víme dobře, že, co podnikáme, jde „nad naši sílu“.

Myšlénka českožidovská nečiní náležitých pokroků, hnutí naše jest na ústupu, nedovedeme čeliti agilnějším a ztrácíme vliv na všecky strany. Národní jednota českožidovská ztrácí odbor za odborem. Útočil-li proti nám dříve dav, útočí nyní již inteligence, a to zbraněmi ne tak čistými, jak rafinovanými. Kdo čte spisy Mrštíkovy, kdo zná Holečkovo „Vysoké hráze třeba“, nebude o vážnosti situace ani okamžik v pochybnosti. Spisovatelé tito nejsou jediní, antisemitskou belletrii doplňuji antisemitské spisy s nátěrem vědeckým, spisy národohospodářské, statistické atd. Nečtou-li spisů těch židé, čte je za to lid, a ten bere každou planou kalumnii za pravdu a tím více nás nenávidí. Vedou-li se proti nám systematické útoky, musí býti i systematickou naše obrana, a tou ona nebyla. Nestačí k této jediný redaktor, jediný list, zde jest třeba ku práci obranné soustřediti všecky naše lidi dobré vůle, všecky naše pracovníky, a těch jest řada slušná. S posavadním systémem zakřídování a zatušování dále to nejde, všecko se v nás proti tomu vzpírá. Stalo se ku příkladu, že Sokol v jistém městě nepřijímal židů za členy; národní jednota českožidov-

ská interpelovala v té příčině ústřední výbor Sokola v Praze, a ten nepřijímání židů schválil. Na to národní jednota neměla odpovědi. Jest takové jednání správné? Jest to naší hanbou či vlastně hanbou Sokola? Lépe nám bude, když bude všude jasno, jsme dosti zralí a méně nás bude boleti poznání pravdy, než četná zklamání.

Pracujeme za okolností velice těžkých, ale přes to není radno příčinu našeho nezdaru hledati jen v nepřízni poměrů, spíše jest třeba zkoumati, nespočívá-li vina i v nás samotných. Jest tomu skutečně tak; sami jsme zavinili mnoho, nedovedli jsme pracovati dosti konsekventně. Náš myšlénkový fond nedostačoval, nedržel stejnou váhu s obtížemi našich úkolů. Má-li naše obrana býti úspěšná, nutno dříve přikročiti k revisi našeho programu.

Tábor náš touží po assimilaci. Právem táže se prof. Masaryk, jakou assimilaci vlastně si představujeme? Raçovou? Mnoho se uvažovalo i psalo o tomto thematu, ale otázka ta doposud řádně nebyla rozřešena, nedospěli jsme k ničemu konkretnímu. Nutno propracovati řádný a podrobný plán a nevyhýbati se žádné otázce. Lišíme se raçou, náboženstvím, poměry hospodářskými a také namnoze i řečí. Třeba uvážiti, v jakém bodu a v jakém dosahu a rozsahu assimilace vůbec je možná a proveditelná. Otázka raçovní nehraje žádné úlohy, pro naše odchylky tělesné nás nemají v nenávisti a odchylek duševních na basi plemene nestává. Ta věc je již dávno odbyta, věda se s ní dávno již nezabývá, a to, co porazili Virchow, velký náš badatel M. Lazarus a Steinthal, to autority tak pochybné kvalifikace vědecké, jako Nordau a Herzl, nedovedou nikdy zase přivésti k životu. Na jedné straně věda, na druhé straně denní novi-

nářstvo; nebudeme nikdy na rozpacích, na kterou stranu se přikloniti.

Celá nenávist proti nám vzniká z důvodů náboženských; jest to boj křesťanství proti mosaismu a nikoli boj arijismu proti semitismu. My jsme se otázce náboženské opatrně vyhýbali, a to byla naše největší chyba. V náboženství leží právě duch národa, duch raçy, je-li inferiorní náboženství, jest inferiorní raça, ale nikoli naopak. Je-li pravdou, že duch náboženství křesťanského jest v slovech: „Miluj svého bližního, jako sama sebe", a duch mosaismu ve slovech: „Oko za oko, zub za zub", pak jest assimilace nemožná a naše práce bezvýsledná. Tomu ale není tak, náboženství naše není inferiorní, naopak mosaismus stojí dnes v očích nepředpojatých lidí tak vysoko, jako nikdy nestál, jest náboženstvím uceleným, důsledným, universálním a pokrokovým. Nebude nám nesnadno provésti toho důkazy. Otázka sociální nám nedala také mnoho práce, občasně jsme si zahorovali o sociálním pokroku, také si zakoketovali se socialismem a bylo dosti; zapomněli jsme, že máme svoji sociální otázku a že se sociálními opravami musíme začíti u nás samotných. Také otázka jazyková není tak jednoduchá, jak by se zdálo. Jazyková assimilace židů v Čechách, zejména ale na Moravě, má své nesčetné obtíže; nesmíme zapomínati, že to, co my prostě nazýváme jazykovou assimilací, není nic jiného, než přenárodnění, vždyť žargón, jakým mluvili židé až do dob nedávných, je vlastně německým nářečím, a židé byli vlastně Němci. Odnárodnění bylo tím těžší, že nebyla u židů příslušnost k německému národu jen formelní, nýbrž hluboce, mnohdy až vášnivě procítěná. Co žid, to čtenář, nebylo chudého žida, jenž by nečetl knih a novin, a židé tím více lnuli k německé literatuře, že také souvěrci jejich

měli lví podíl na jejím rozkvětu. Heine, největší lyrik, Börne, největší novinář, hlavně ale Berthold Auerbach, byli u židů verbíři pro literaturu německou. To všecko nebylo největší překážkou, židé češtině znenáhla zvykali a stálý styk s českým obyvatelstvem byl by zajisté během času všechny stopy němectví vyhladil, ovšem, kdyby styk ten byl býval vždy přátelským. Přineseme záhy v „Rozvoji" pojednání o židech v roce osmačtyřicátém. Jaký tu počal obrat, jak mocně tu zaplály sympatie židů k českému národu! Židé stáli s Čechy v jedněch řadách za věc osvěty a svobody, dva národové hnětení, kteří pro věc člověčenstva vykrváceli v boji proti celému světu, rázem si porozuměli. Židé se k českému národu přihlásili z celé duše, a odpověď? Tou byly pouliční bouře, židé z Prahy museli utíkati. Na takové bouře těžko se zapomíná. Historie další dá se vylíčiti stručně; byli jsme do národa přijímáni a zase vylučováni, jak kázala okamžitá potřeba. Před volbami nás apostrofovali básněmi — „dokažte skutkem, že jste naši přátelé", a když bylo po volbách, když přátelství jsme skutkem osvědčili, počala nová nenávist. Tábor vlastenecký zahrál si s námi mnohou ukrutnou hru, a na nás, české židy, kteří jsme stáli v popředí ruchu assimilačního, sypala se rána za ranou, to ovšem ostatním chuti valné nedodávalo, by řady naše rozmnožili. Pravdu měl zesnulý Eim, když pravil: „Chceme-li židy získati, musíme jim imponovati." Otevřené a mužné nepřátelství bylo by židům jistě více imponovalo, než jednání, na které není jiného případného jména, než — faleš. Připomínají-li nám slabé naše výsledky, musíme zase my připomenouti obtíže, jaké nám na naši cestu byly navaleny.

K těmto příčinám zevním druží se příčiny vnitřní; prostředky naše, jimiž jsme na souvěrce mohli půso-

biti, byly nedostatečné. Působí-li na jedné straně německý „Tagblatt“ a na straně druhé jeden čtrnáctideník, tu lehko si domysliti, kam se váhy nakloní. Chtěli jsme založiti německý denník. Měli jsme ale málo prostředků a mnoho ohledů. Dnes přibude ku čtrnáctidenníku týdenník „Rozvoj“. Setkáme se s námitkou, kdo že bude list čísti. Židé čeští mají své přesvědčení, a ti druzí, které by list měl o něčem lepším poučiti a ku smíru nakloniti, ti ho čísti nebudou. Mnoho v tom trpké pravdy, to ale nebudiž zapomenuto, že seriosní tisk je skutečnou velmocí. Tištěné slovo má mocný vliv a ten se šíří daleko i za kruhy čtenářstva. Proti pomluvám a lžím psaným a tištěným jest jedinou zbraní pravda, a není žádný list dosti malý, aby nedovedl pravdu tu na světlo protlačiti.

Vydávati list pro židy jest věcí nesnadnou; který by viděl jen světlé stránky a který by jen chválil a blahořečil, vydávati nechceme, chceme býti upřímni a pravdivi. Nechť se židé nelekají toho, že celý svět vrhne se na každou výtku z vlastního tábora proti nim pronesenou, aby ji tisícerou ozvěnou na jejich hlavy vrhal zpět — mlčení udělalo nám více nepřátel než důstojná obrana, která chyb vlastních nepřehlíží. V očích řádných lidí tím jen získáme; učiníme-li z nepřátel objektivní lidi, učiníme je přátely. To lze jen pravdou a upřímností. Není naším neštěstím, že máme tolik nepřátel, ale to, že nemáme žádných přátel.

Chceme-li získati přátele, musíme odložiti vše, co způsobuje pohoršení, vše, co ostatní svět nelibě nese, jinak assimilaci nikdo z nás si nepředstavuje. Není to bezcharakterní zrada na naší individualitě, kterou již z vrozeného pudu brániti musíme. My nechceme assimilaci, abychom individuálnost ztratili, nýbrž aby-

chom ji mohli zachovati. Chceme-li žíti v míru s českým lidem jako dobří přátelé, musíme milovati to, co lid miluje, musíme vyhledávati styčné body, a to není tak nesnadné. Doposud se naše cesty rozcházely, naše sympatie se křižovaly. „Máme spolumilovat a ne spolunenávidět“, citoval kdys dr. Arnošt Kraus z Antigony. Budou-li čeští židé totéž milovat, co draho jest českému národu, pak jistě cesta k srdci jeho záhy bude nalezena. A to, co český národ nejvíce miluje, jest jeho jazyk, jeho písemnictví a umění. Budou-li židé stejně pěstovati a milovati literaturu českou jako dříve německou, pak najdou přátele tam, kde doposud jich nebylo, a naleznou sympatie.

Jest ale jedna věc, která bude oběma společnou a stejně milou, a to jest věc svobody; žel, že jsme se zde s českým národem rozešli. Svoboda židům jest stále svatou, ale v Čechách stala se prázdným heslem. Na špatných cestách octl se český lid, zapomenuv tradice svých předků; národ Husa, Chelčického, Komenského jest bohužel již dlouhá desítiletí ve službách reakce. Pro národnost zapomíná na svobodu, ač obě stejně jsou svaté a vznešené. Nesmrtelný Havlíček nechtěl národnost bez svobody ani svobody bez národnosti. To musíme i my míti na mysli, avšak není jen zrádcem ten, jenž zradí svoji národnost, stejným zrádcem jest, kdo zradí věc svobody. Nastanou, bohdá, v Čechách zase jasnější dnové, a národ český najde zase cestu ku svým starým ideálům, a doba ta blíží se kvapem; nacionalism a klerikalism, jenž jej podporuje, stojí před velkým bankrotem, dnové jeho jsou sečtěni, utratil v Čechách nejlepší síly a vrhl národ zpět o mnohá desítiletí. Národ český, třeba nás nyní odmítal, nutně nás potřebuje, a přijde doba, kdy to také dozná; jeho poli-

tický zápas nemá úspěchu, jeho úsilovný boj za jeho práva není korunován zdarem, národ napíná všecky síly své, ale někde mu uchází. Není národa, jenž by židy tak nutně potřeboval, jako národ český, a proto musí dřív neb později dojíti k dorozumění; dojde k němu tím spíše, když židé říditi se budou zásadou: „Charitas extirpet hostes“ — láska zbaví nás nepřátel.

Budiž mír mezi námi.

Počnu dnes po způsobu učených talmudistů s malou bájkou: Starý soused padl do hluboké vody, plavat dobře neuměl, počal tonout a volal o pomoc. Synové slyšeli, že je s otcem zle a přiběhli, aby jej zachránili: jeden nesl provaz, který chtěl otci hoditi, druhý držel dlouhou tyč, kterou mu chtěl podati. Co s tím provazem? Vždyť se přetrhne. A co s tou tyčí? Vždyť se přelomí. Každý chtěl otce svého zachrániti svým způsobem, aby měl větších zásluh, a místo aby síly své spojili, dali se do sebe, seprali se a nástroji, jimiž měli otce zachrániti, mlátili se nemilosrdně. Neslyšeli křiku tonoucího, neviděli spínající se jeho ruce, prali se dále. Nu, a tak ten konečně vyplaval sám. Naše historie je obdobná, chceme židovstvu v jeho strašné tísni pomoci a šťastně dostali jsme se do sebe. Jeden má bidélko emigrační, a druhý má zase assimilační provázek, aneb emigrační provázek a assimilační bidélko, ale tonoucímu je stále zle. Mohl by někdo psáti zase podobnou legendu o babylonské věži; chtěli vzdorovati bohu, vypnouti věž až k blankytu nebeskému. Bůh plány jejich zhatil, spletl jim jazyky, nerozuměli si, a věže nedostavěli. Dnes do-

vedeme se dorozuměti, ba rozumíme i jazykům dávno vymřelým, ale přece si nerozumíme, jaká byla v Babyloně spleť jazyků, taková je nyní spleť myšlének.

Člověčenstvo nabylo všecky prostředky, aby vystavělo si chrám blaženosti a štěstí, všichni po něm touží a čekají v něm svoji spásu, ale nerozumí si. nedovedou se shodnouti a stavbu nelze skončiti. Rozháranost a boj místo shody a míru. Místo chrámu blaženosti, katakomby, labyrint myšlénkový, z něhož není vyváznutí. Má své četné vedlejší chodbičky assimilační a ještě četnější ma sionismus; nebudeme si naši jednoduchou cestu stěžovati, půjdeme hlavními širokými cestami, nedívajíce se ani v pravo ani v levo, nýbrž vždy rovně v před; ať jde cesta územím tím či oním, jen když rychle dojdeme k cíli. Zoufalé výkřiky hnětených bezprávných židů v široké oblasti ruského orla i rumunské říše derou se nám v sluch; berou jim chléb materielní i duševní, šlapou lidská jejich práva a pro bolestné jich úpění nemají než jízlivý výsměch, pomluvu a lež. Dvakrát nešťastnými lidmi nazval Heine nemocné v židovské nemocnici hamburské, nejen že jsou nemocni — oni jsou k tomu všemu ještě židy. Co by řekl o židech ruských? Jaké to neštěstí, nepoznati ani soucitu! Když za těch krutých dob nedávno uplynulých souvěrci naši po bouřích v Holešově s ženami a polonahými dětmi utekli do Vídně a tábořili tam bez přístřeší před nádražím, jak si tehdy známý hloupý chlap vídeňský zpupně počínal, jak ubožákům vyděšeným, zbaveným posledního haléře, sprostě spílal a nadával! Ten posupný smích zní mi stále do duše, kdo pocítil výsměch při nezaviněném neštěstí, jen ten může city ty znáti. A tak děje se židům rumunským a ruským. Když úpěli Řekové pod jhem tureckým, došli soucitu celého světa; všude sbírány legie k jich osvobo-

zení, a byli to Řekové nejinferiornější, mravně nejzvrhlejší, nejnevděčnější národ. Ti našli svého Byrona. Když Vlaši bojovali za svobodu, tu se organisace Karbonárů seskupovaly po celém světě a odevšad spěli Vlachům ku pomoci, ve jménu svobody. Není lidskost ještě více než svoboda? Ruským židům nikdo nepřispěje ku pomoci, nebudou žádní Filhelenové ani Karbonáři, leda tací, kteří by židy ještě více očernili, nejen že nikdo jim nepřispěje, nikdo jich ani nepolituje. Proč? Hlas zoufajících proniká až k nám, a vyvolává v nás obrazy dávného utrpení našich praotců, vrací se středověk; židé ruští hledají u nás ochrany, sami nezmůžeme se na nic jiného, než na slzy soucitu. Konečně se našli mesiáši, gordický uzel rozťat — zaznělo heslo „zpět do Palestiny". Heslo šlo od úst k ústům a tisícové pláli mocným nadšením. Zapomněli, že jho ruské má být zaměněno za jho turecké, zapomnělo se, že není tam místa ani pro padesátý díl nešťastných, střízlivé židovstvo, dalo se unésti. Rozum ustoupil citu, malomoc a tíseň byly jedinými rádci. Většina našich souvěrců, a to většina převážná octla se v táboře sionistickém a zůstává v něm přes všecky protesty, přes celou papírovou vojnu, jež se proti nim vede. Boj proti sionistům vede se již dlouho, však jest nám konstatovati, že doposud ani jeden z nich nedal se ve svých náhledech zviklati. My s naší strany věc tak tragicky nebéřeme; počítejme s fakty, sionisté mají svoji organisaci, mají rozsáhlé časopisectvo, mají nadšence své i své pracovníky, mají své fondy, své spolky s předsedy, jednateli atd., strana, jež je takto organisována, přes tu nelze přejíti krásnými slovy k dennímu pořádku, ta své existence tak lehko se nevzdá, ovšem ani ta nejlepší organisace nestačila by k udržení sionismu. Co je sílí a udržuje, jest jedině antisemitismus, povolí-li

tento, pak udeřila sionismu poslední hodinka. Naši židé nejsou nikterak sionisty z přesvědčení, ale spíše ze sympatie, kdo s nimi naříká, ten je získá; jsou právě tak sionisty jak svého času byli socialisty, ale přes to vše naše taktika jest úplně pochybena.

Nedovedou-li vůdcové sionistů Hezl a Nordau, kteří takových chyb se dopouštějí, hnutí sionistickému ublížiti, nedovedou-li změny, a to změny zásadní programu, odpory a inkonsekvence nad slunce jasnější, neskromnost a ješitnost vůdců, hlavně Herzlova, o němž samotní sionisté a sice právě ti myslivější, nemají valného mínění, sionismem zachvěti, nedovedou toho tím méně důvody, byť i nejsprávnější z tábora druhého.

Naše cesty nejsou správné, dovedeme spíše pohněvati než přesvědčiti, a přece není radno dělati zbytečné nepřátele.

Paušálním rčením, že jedná se tu o utopie, není nikomu pomoženo. Vlny jsou rozbouřeny, vášně vysoko šlehají a není radno oleje přilévat do ohně. Potýkáme se mezi sebou a ostatní svět rve nám půdu pod nohami, celý svět se proti nám organisuje a my stále horujeme. Není třeba nepřátelství tak animosního, liší-li nás rozdílné náhledy, spojuje nás zase společný útisk. Jsou mnohé otázky nám společné a nutno se dorozuměti; já bych ani nevěřil, že ty naše rozdíly jsou tak ohromné, ba jsem přesvědčen, že jsou rázu více formelního. Znám přemnoho sionistů, kteří jsou tak assimilováni jako my, náboženské náhledy mají laxní jako my, česky mluví v rodině i na ulici jako my, k okolí svému se chovají jako my, a do Jeruzalému se jim také nechce. Čím se sionisté od nás liší, jest horování, nechme je tedy horovati, jest to neškodné, baví-li je to, proč jim bráti potěšení jich duše? Až budou naši sionisté nosit kaf-

tany, pejzy a mluvit hebrejsky, pak máme dosti času k nářkům. Zkrátka a dobře, sionisté čeští jsou tak dobře neb skoro tak dobře assimilováni jako my a mimo to jest přiznati jim jisté zásluhy. Hlásí se k židovstvu tak jako my, ale strhli k tomu i takové lidi, kteří dříve o tom nechtěli slyšeti; kromě toho učinili mnoho německých židů, zejména na Moravě, k českému národu daleko spravedlivějšími a tolerantnějšími a já zásluhu tu cením velice vysoko.

V otázkách praktických tak mnoho se nerozcházíme, tažme se našeho assimilanta, je-li proti tomu, aby pro nešťastníky ruské a rumunské získáno bylo nějaké territorium, kde by došli míru a kde by ušli věčnému štvaní a pronásledování — žádný jistě proti tomu ničeho nenamítá, vždyť je to naše nejtoužebnější přání, a až věc ta řádně a poctivě se bude projednávati, nebude žádného z nás, aby také svým šeklem k tomu nepřispěl. Nám jest tato emigrace otázkou ethickou, sionistům otázkou národnostní, ale to přece nevylučuje dohodu, ba myslím, že nyní, když místo Palestiny, která byla vlastně kamenem úrazu, získána má býti úrodná anglická Uganda, že smír jest tím pravděpodobnější. Horovali-li jsme kdysi pro Freiland, budeme nyní horovati pro Ugandu, a proč by Uganda nemohla býti Freilandem?

Chceme, aby místo hádek nastalo klidné uvažování; až místo silných slov přijdou slova rozumná, pak bude situace ihned vyjasněna. Máme společného nepřítele, kterým jest antisemitismus a průvodcem jeho jest hospodářská tíseň. Buďme pamětlivi, že massy lidu jsou velice setrvačné a hospodářský boj živící tolik marodérů tak záhy proti nám zastaven nebude; nemáme žádné příčiny k bojovnosti. Napsal jsem v prvém článku, že ve věcech svobody stojíme

mimo lid, ba, bez nadsazování, můžeme říci, že židé stojí výše, mají velkou lásku k svobodě, a tradice našeho učení zásady humanitní vštípily pevně v naše srdce, naši lidé mají velkou žízeň po vědění, touhu po pravdě a hlubokou lásku k umění, assimilovati znamenalo by ztlumiti naše přednosti, abychom nikde nenaráželi. Assimilovati tím způsobem nechceme, chceme-li ale assimilaci, nezbude jiného než lid, v jehož středu žijeme, assimilovati k nám, pracovati za jeho osvícení a za jeho duševní svobodu. Vše, co v Čechách jest pokrokového, vše, co šíří vzdělání mezi lidem a osvobozuje jej z tmy pověry, nalézti musí u nás podpory. V táboře lidí pokrokových ku společné práci pro vědu a osvětu, proti tmě a zpátečnictví sejíti se musí všichni židé ať assimilanti ať sionisté.

Nejsme parasity.

Mezi předsudky, které český lid proti nám chová, patří na prvém místě domnění, že jsme cizopasníky na těle národa. S výtkou parasitismu setkáme se u tříd nižších i vyšších, i lidé dosti objektivní dívají se na nás jako na přiživníky. Žijeme a tyjeme prý z mozolů lidu. K čemu živiti mezi sebou lidi, již nás jako krtci podrývají, napsal spisovatel Šmilovský, muž jinak dobromyslný, nedocházíme ani pardonu u Machara, ani u Bezruče, vůbec u žádného našeho spisovatele. Bylo by to krásné klasobraní, kdybychom sbírali citáty o židech, točí se všichni okolo těchže výtek, opakují se neustále, až jim lid uvěřil; to nebylo ovšem při lehkověrnosti davu tak těžké, oni tomu dokonce i uvěřili sami, a to jest nejpodivnější na celé historii.

Musíme se přiznati, že i mnozí z nás po takové četbě pohlíželi na žida očima antisemity, že mnozí z nás brali výtku parasitismu za oprávněnou a doufali, že úsilovným vlastenčením tento nešťastný defekt nějak oddišputýrují. Bylo to v dobách českožidovského dětství, kdy panovalo přesvědčení, že netřeba než vystrčiti červenobílou korouhvičku a národ ihned nás přijme na milost; žel, že mnozí z našich řad v dětství tom ještě setrvávají, i když hlavu jich kryjí ctné šediny.

Má-li býti konečně jasno, musí přestati všechno paušální obviňování a to nepřestane dříve, dokud výtku parasitismu na základě určitých faktů důrazně neodmítneme.

Náhled, že žijeme ze sil národa pochází z doby, kdy vlastně každý obchod považován za něco podřízeného a méně ctného, kdy lidé byli klasifikováni na třídy důležité výrobní a méně důležité konsumující, které z peněz vyzískaných prvými příjemně žili. Jen ten, kdo ze suroviny vyráběl tovar, ze země vydobýval chléb, docházel cti, druhý třeba podával důležité rady, jak chléb ten dobývati, již byl přiživníkem. Myslím, že taková klasifikace jest nadobro odbyta, všecky vrstvy národa stejně jsou důležity; všecky žijí ze sebe na vzájem a jsou vlastně všecky parasitivní. Rolník potřebuje obchodníka právě tak, jako obchodník rolníka. Zorá rolník pole, když nekoupí železo na ruchadlo a když kovář ruchadlo nevyrobí? Taková stavovská hrdost jest velice naivní a jest občas zapotřebí, aby nějaký Menenius Agrippa mluvil rozvášněncům do duše.

Proti židům měla výtka parasitismu ještě jinou příchuť, vrhalo a vrhá se jim ve tvář ještě nepoctivost, lichva. Že židé byli k lichvaření donuceni, bylo s naší strany několikráte dokázáno, žel, že zde platí,

kdo se omlouvá, ten se sám dává v obžalobu, a historií odůvodněná špatnost zůstane přece jen špatností.

Jest ale otázkou, byly-li lichvářstvím způsobené škody tak značné, že to na celkový blahobyt národa mělo nějakého vlivu. Pravdou jest, že zahynuli materielně mnozí jednotlivci, ale ti byli již k zániku povahou svou odsouzeni; lichva pádu jejich nezavinila, nýbrž nanejvýš urychlila. Nechci však, jak jsem pravil, lichvářů omlouvati, přece ale podotýkám, že nejsou jenom vinni ti, kteří lichvu provozovali, ale také ti, kteří jí pomáhali a to byli advokáti, a také ti, kteří ji tak dlouho trpěli a to byli zákonodárci. Jakmile vešel v platnost zákon proti lichvě, nebylo o ní ani slechu. Derouta v hospodářství pokračuje však neustále a nedává se ničím zadržeti. Kdy se sedláci nejvíce zadlužili? Bylo to v letech 1882—1884, kdy již dávno nebyli ve spárech lichvářů a kdy ještě panovaly zlaté časy řepy, ani mírný úrok založen a spořitelen rolníků těch nezachránil, příčina pádu vězí hloub.

Doby, kdy lichva kvetla, dávno minuty a těžko dnes učiniti si obraz spolehlivý o jejích účincích; přece ale zbylo určité kriterion, kterého by jako pomůcky při sestavení statistiky mohlo býti použito; míním tím nynější stav jmění těch osob, které se kdysi lichvou zabývaly. Nelekám se těch cifer a myslím, že není třeba vyhýbati se pravdě. Vyrostl jsem ve vesnici, kde byla veliká obec židovská a také v sousedních vesnicích byly četné obce židovské, nejméně bylo jich na Chrudimsku dvacet. Ohromnou většinu lidí znal jsem a znám, vím také dobře, čím a jak se živili, a mohu na své dobré svědomí říci, že jsem o žádném lichváři ani neslyšel. Venkovský žid u nás lichvy neznal, někdy ovšem sousedovi nějakou desítku na zasetí půjčil a vypůjčil si zase od něho, ale

mnoho těch desítek nebylo. Byli to ti židé boháči! Když kdo z nich v letech šedesátých a sedmdesátých vyženil 4 až 5 set, tu se sbíhali ostatní židé, aby se na ty veliké peníze podívali. Poměr židů a křesťanů byl velice sousedský, zvláště poměr s domkáři. Valná část židů chodila s ranci po hausíru. V neděli odešel, v pátek odpůldne přišel zase domů. Celý týden nepojedl nic teplého, živil se chlebem a vejci, u sedláka nejedl ani bramborů, bál se, že jest hrnec od vepřového sádla. Kořalky nepili a piva ve vesnicích ani nebylo. Jediným požitkem byla mu dýmka. Takoví byli ti lidé většinou, tak vypadali ti, kteří z mozolů lidu žili, tyli. To nebyly vyjímky, tak vypadalo gros venkovského židovstva, výminkami byli židé bohatší, výminkami byli lichváři. Lichvářů nebylo mnoho a byli v městech.

Měřím, jak jsem prve připomenul, škodu, kterou způsobili národnímu majetku jměním, které v rukách svých shromáždili. Květ lichvy padá do doby rozkvětu lichvářství. V Pardubicích lichvařili tři židé, mimo to měl jeden styky s vyššími kruhy a důstojníky. Pak lichvařili ještě čtyři křesťané. Ze židů jeden získal 40.000 K, jeden 60.000 K a jeden asi 50.000 korun. Z křesťanů je jeden polovičním milionářem, a druzí mají jmění daleko přes 100.000 K, mají reality, pole a domy.

Lví podíl z lichvy židům nikterak nepřipadl, byli přece jen proti těm začátečníky.

Nebylo zdravějšího zákona pro židy, než zákon proti lichvě, ti, kteří skutečně nekalé obchody peněžní provozovali, toho zanechali.

Židé všichni investovali kapitály své do malých průmyslových podniků — ovšem vyjma lichváře, kteří jsou naprosto nepodnikaví a lakotní, tak že raději

žijí z úroků dosti nepatrných, než by se odvážili k nějaké spekulaci; a podniky ty rostly.

Myslím, že obrazy z jiných měst daleko se od právě načrtnutého nerozcházejí, tolik škody na národním majetku rozhodně židé nezpůsobili, jak se jim vytýká a škodu tu národu zase jiným způsobem nahradili: Mezi tím, co český lid stavěl cukrovary a bohatý zisk z národa roli dědičné statečně propíjel, stavěli židé na severu Čech i v pohoří českomoravském továrnu za továrnou. Dědiny, odkudž člověk pro hlad utíkal, neúrodné, hornalé pustiny rázem oživeny drobným lidem.

Mnoho-li duší takové továrny národu českému zachovaly, nedá se ani spočítati, založeno statisíce drobných, skrovných domácností a lid třeba neměl nikdy na růžích ustláno, přece se obživil a byl domácí půdě zachován. Profesor Bráf této zásluhy židů nepřímo doznává a nabádá rodáky své k následování. Netřeba nám jmenovati počet továrních měst českých, jež za rozkvět svůj děkují skoro výhradně židům. Nezbohatli-li dělníci, zbohatli řemeslníci a obchodníci, kteří dělníkům prodávali, mají dnes své hezké domy a velké obchody a přec jim nikdo nespílá parasitů.

Není tomu dávno, co vyšel Raisův román „Západ". Líčí tam krajinu kamenickou a studeneckou, domek přilípnutý na skále v ceně nejvýš 200 K, a lid jen tak tak se živící. Dnes by krajiny té nepoznal, všude hemží se vesele lid, dobře se živí a přeje si, hospody jako když je nabiješ. Chalupy kamenné hezky výstavné, pěkné obílené, a žádné bys již tak lacino nekoupil. Zase tu změnu mají židé na svědomí, zavedli tam domácí výrobu vlasových sítek; pravda, jsou při tom nezdravé výstřelky, zaviněné lidskou lakotou, ale lid se dobře živí, obyvatelstvo roste a vzmáhá se.

— Jak by ctili a do nebes vynášeli vlastence, který by toho dokázal. Ale žid? Ten přece jen zůstává parasitem.

Věru nám netřeba vyhýbati se pravdě; poškodili jednotlivci, jiní skvěle to nahradili, můžeme klidně s českým národem účtovati, naše bilance nevykazuje deficit, nejsme pasivní, nýbrž vysoce aktivní.

Výminečné zákony zatlačily nás do výminečných posic, lišíme se v ohledu národohospodářském od českého lidu, živíme se jinak; k zemědělství nás nepřipouští a řemeslníky naše ničí boykotem, většina židů živí se obchodem, ale ne na útraty národa. My parasity nejsme. Jedná se o poměr docela jiný. Známo jest, že buk nemůže růsti, nepřichytí-li se kořínku určitá odrůda rostlinek zvaná mykorhizza, která mu výživu ze země přizpůsobuje; rostlinka ta nemůže existovati bez buku a buk nemůže bez ní růsti. V případě podobných úkazů jest více a naši přírodozpytci nazývají to symbiosou — spolužitím. Náš poměr k českému národu jest symbiosou a ničím jiným. Parasity židé nejsou.

K práci!

Osud všeho lidského jest vznikati a zanikati. Není ničeho na světě, co by tomu odvěkému zákonu přírodnímu se vymykalo. Není prý tomu tak se vším lidským! Hlásá to ve své znamenité knize Všeobecná fysiologie profesor Mareš. Co platí pro hmotu, neplatí pro ducha, zákony dění duševního jsou jiné. O myšlenkách neplatí zákony o zachování energie, duch lidský není k vyčerpání, myšlenky rostou a množí se

do nekonečna, není konce, není stárnutí. Nelze s nákladem tímto souhlasiti, myšlénky nemají jiného osudu než jejich nositelé, vznikají a hynou, rostou, množí se, ale něco jest, co vzrůst jejich obmezuje, přečkají nějaké tisíciletí, ale uhasínají, zanikají, degenerují. Duše světa musí se naplniti myšlénkami novými, svěžími a staré idee, mají-li obstáti, musí se regenerovati, musí se obroditi.

Člověčenstvo nedegenerovalo; to, co slabí nervosní duchové nazývají jeho slabostí, jest jeho zjemněním, to, co nazývají degenerací, jest jeho vývojem, co degenerovalo, jsou myšlenky. Nebylo idey světové sebe vznešenější, aby stálým opakováním a upotřebováním neztrácela na intensitě, na síle suggestivní. Síla ideí byla proporcionelní se silou hlasatelů a nositelů, ochablo-li člověčenstvo, vybledly všechny spasné idee. Po Mojžíšovi musel přijíti Jezája, Jirmija, Hillel, po Kristovi sv. Pavel, po něm sv. Augustin, po tomto sv. Tomáš Aquinský. Jeden silný duch musí v určitém období následovati po druhém, aby myšlénky přijaté svým duchem podepřel a obrodil. Když takové obrození dlouho nepřichází, pak myšlénky staré, sebe krásnější, ztrácejí život, nemají propagační sílu. Žijeme v době která jest právě takovým velikým duševním interregnem, máme mnoho pilných duchů, ale málo velkých duchů. Staré myšlenky jsou vybledlé a mnohých velkých se nedostává neb nedovedou se propracovati. To, co nám vnucuje, jest ohřáté, umělé, dovede nás to naplnit, ale ne nasytit, dovede nás to rozčilit, ale nikdy nás to neuvede v nadšení. Nežijeme plným, zdravým a sytým duševním životem. Plni nespokojenosti vyhledáváme malé rozbroje a vady, když nemůžeme ladem ležící síly v boji velkém vybíti. Celá nervosita našeho věku není nic, než chudoba na velké myšlenky.

Žijeme v těžké době; síly a vášně lidské, které dříve spojeny byly k velkým myšlenkám, jsou dissociované, rozhárané, síla utlouká sílu, myšlénka myšlénku. Kde není výboj, tam je vysoké vnitřní napětí, tíseň a tou trpí všichni a nejvíce elementy slabé. Výrazem této tísně jest všeobecná nespokojenost a ta hledá sobě objekty; takovým objektem stali se židé. Když je svět příliš slabým k lásce a nedovede pro nic se nadchnouti, nic intensivně milovati, musí se přirozeně city jeho zvrhnouti a místo lásky přichází nenávist. Je-li třeba hledati důkazy chabosti a malomoci evropského člověčenstva, jeho chudobu na ideály, pak jest antisemitism důkazem nejpádnějším. Než i my patříme nyní k chudým duchem; kde jsou ty doby, kdy pro nás kopí své lámal velký Harry Heine; aby osvobodil celé člověčenstvo, bojoval proti všemu tmářství, sázel mocné rány v tělo reakce a tím osvobozoval i nás. Heine to byl, jenž zbořil zdi duševního ghetta středověkého a zlámal okovy duševní poroby židů. Dokud na světě bude ještě tma a poroba, dotud není konce našeho utrpení a žádná odloučenost, žádný samostatný stát, ani Palestýna, ani Uganda nás před ním neuchrání.

Koho my dnes máme? Mezi malými lidmi dnešními hemží se plno našich malých lidí, palác lidského osvobození nevyspěl ještě nad základy, zapotřebí obrovských balvanů a oni nanejvýš unesou zrnéčka písku. Pracuje se s mravenčí pílí, jest to pravda, ale pravdou jest, že pracují mravenci tam, kde pracovati mají obři.

Znám jest zajisté malý spisek Enthusiasmus lidskosti, Váňou přeložený z angličiny. Autor dokazuje, že Kristus tím přemohl pohanský svět, ne tím, že kázal lidskost, ale tím, že kázal e n t h u s i a s m lidskosti. Jak mnoho jest v tom pravdy! My známe

přece pravou cestu, neschází na dobré vůli, ani na píli, jsou mezi námi bystré hlavy, znamenití učenci, dovedou dobře raditi i práci říditi, ale enthusiasmus nedovedou v srdcích současníků vznítiti, nedovedou nadchnouti, nemajíce nadšení ani sami.

Co nám schází! Velký myslitel? Těch máme dosti. Silný, cílevědomý muž? Těch taktéž máme. Pevný charakter? Snad je dostatek i takových. Ale schází velký básník věštec.

Věda přesvědčí, příklad povzbudí, ale vede k cíli jen nadšení. Kristus básníkem tím byl, celý jeho život byla vznešená báseň a skon jeho mohutnou tragedií. To, co on učil, nerozhodovalo, vždyť totéž učili i jiní.

Viděli jsme na menších básnících, co vlivem svým vykonali; jaké hnutí vyvolal Byron, jaké proudy duševní vykouzlil Heine. Chceme dnes pracovati na poli osvěty a pokroku a plno mladých pracovníků hlásí se k našemu praporu. Cesta naše jest jasně nám vyznačena, neschází bojovnosti, chuti ku práci, ale není nadšení a proto tak špatně postupujeme. Nedovedeme nikoho rozehřát, protože i sami ve vlastním nitru nemáme žádného ohně. Proč nepronikávají naše zásady? Vždyť jsou správné a denní zkušenost dává nám za pravdu. Proč přiklání se židé venkovští tak šmahem k sionismu a ne k nám? Na to jest jednoduchá odpověď. Zašli jsme až příliš daleko, apelovali jsme stále na rozum a zapomínali na cit.

Sionisté nastoupili cestu opáčnou, neschvaluji toho, ale toho jim nemůžeme upříti, že pracují za svoji věc s nadšením a nadšení do lidu vnášejí. Nadšení flagelantské jest přec jen nadšením a dav nemaje soudnosti a jsa pouze pudovým, řídí se jen

svým citem. Chceme-li sionismu čeliti, musíme vznítiti nadšení, a to nejdříve v sobě, sami sebe musíme pro osvětovou a pokrokovou práci mezi souvěrci enthusiasmovat.

U nových ohňů se neohřejeme. Nietzsche nám nedodá ani síly ani nadšení, nedodá nám ho žádný z moderních filosofů ani básníků, jsou více chladnými analytiky, než aby dovedli býti věštci doby příští, ale u starých teplých krbů ohřejeme se dosti. Jsme slabí proto, že jsme moderní: kde je v nějaké moderní práci nějaká síla? Vraťme se k starým filosofům, abychom mohli porozuměti novým a je posouditi. Prohlubme své vzdělání, prohloubíme-li to, prohloubíme svůj cit, získáme, co nám schází, lásku a nadšení.

Celý svět dnes volá po zvroucnění citu zbožnosti, „zbožnost jest důležitá komponenta lidského vzdělání a zušlechtění"; můžete býti třeba i bez ní, ale schází pak vzdělání vašemu část nejdůležitější, schází ku klenbě kámen závěreční. „Můžeme žíti bez zbožnosti právě tak jako bez vědy, bez umění, bez krásna, žijete pak ovšem životem neplným, kusým, neharmonickým." Tyto hlasy nezní nám vstříc z táborů církevních, nikoliv! To jsou hlasy našich osvícenců, našich filosofů.

Také i hlasy tyto nejsou projevem síly, nýbrž slabosti; volají po zbožnosti a nikde neříkají, o jakou zbožnost se jedná, volají po víře a neříkají, čemu věřit. Vědí, že nelze věřiti pevně, nevěří ani sami, nejsou ani sami v hloubi srdcí svých zbožni, a přece volají stále po Bohu. Jsou to výkřiky zoufalství lidí, kterým věda nestačila zodpověděti ihned všecky otázky, jsou to výkřiky malomoci a proto vzbuzují

úzkost, znepokojení a zmatek, ale nevzbudí hlubokého citu, nevzbudí nadšení. Filosofové ti — a jsou to největší a nejlepší čeští lidé — nevzbuzují tím myšlénkové proudy, nýbrž myšlénkové víření. Ve víru tom ocli jsme se i my. Hledá-li celý svět svého boha, hledati musíme i my, hledají-li jej křesťané v Novém zákoně, hledati jej musíme v zákoně Starém, ale také i v talmudu a u našich velkých básníků. Schází nám bible! Nenajdeme v ní to, co hledáme, ale nalezneme v ní posilu, neztratíme pochybnosti, ale najdeme porozumění pro život. Bez znalosti bible nemá býti ani jediný vzdělanec. Naše vzdělání jest kusé a heslové, nedovedeme hloub mysliti ani hloub cítiti. Rozhoduje u nás to osudné „co týden dal". Neznati starého velikána filosofa neb básníka není žádnou nectí, ale neznati nějakou novou efemérní veličinu, jest v očích moderních lidí největším proviněním. Kdyby každý vzdělání své studiem starých klasiků upevnil, nebylo by tolik rozervanosti a tolik povrchnosti, a mnohý z těch bohů dneška by neměl žádného zítřka. Nezískáme-li tím studiem nadšení, získáme aspoň přesvědčení a z pevného přesvědčení řine sebevědomá síla.

My čeští židé stojíme před velkými úkoly; je nás malá hrstka, nestojí jeden proti desíti, nýbrž proti stům. Když jsem volal po míru v židovském táboře, nedošel jsem nikde porozumění, ba volá se, a to i s naší strany, po zostření boje proti domácímu nepříteli! Boj ten nepovede k ničemu. Proti sionismu máme jedinou zbraň: Pracovati za naším cílem důsledně a nadšeně. Nechť si sionisté dělají to co chtějí, pracujme a nedejme se povykem ze sousedství másti; kdo je dobrým, nedá se zlákati hesly, nýbrž přikloní se tam, kde se dobře pracuje, kde se projevuje nadšení a síla. Nestačí mluviti o assimilaci, nutno se uplatniti

v duševním životě českého národa, a to nikoliv splynutím a slepou nápodobou, nýbrž s výhradou naší určité rázovitosti.

Židé byli a jsou integrující součástí českého nároroda, celek měl vliv na část a část ta zase na celek, „hebrejské sny", abych užil slov Svatopluka Čecha, nesetře s řas roucha svého celé lidstvo, tím méně pak český národ. Nesmíme dopustiti, aby sny tyto byly zlehčovány a považovány za kletbu, jak to mnozí myslitelové a básníci činí. Vyšla na př. kniha o myšlénkovém vývoji lidstva středověkého; není tam o židech, jichž vliv byl přece veliký, ani nejmenší zmínky, jak nás považují za parasity v ohledu materielním, tak snižují nás i v ohledu duševním. Zde nutno se brániti. Znalost hebrejské literatury ve vědě české je minimální. Naši učenci se domnívají, že Starým zákonem ukončen byl vývoj duševní celého židovstva, neznají talmudu, který obsahuje nejvznešenější nauky, které vznešeností a čistotou svou v ničem nezadají ani křesťanství ani buddhismu. Neznají naše veliké španělské básníky. Docílíme-li toho, že český učenec ocení duševní práci židů, dokážeme tím, že židé pro vědu českou budou míti více interesu. Nezapomínejme, že česká věda je silně protižidovská. Dle „Živy", kterou vydávali dva čelní universitní profesoři, živí se židé z pomlček meziparagrafových, o Krejčího filosofii přítomnosti a o nazírání jeho na otázku židovskou ani nemluvě. Antisemitismus hlásaný neb podporovaný s universitních katheder jest pro nás nejnebezpečnější. Vědci ti nebrojí proti nám ze zlomyslnosti, nýbrž, abych tak řekl, z nevědomosti. Od špatně informovaných vědců musíme se odvolati k vědcům dobře informovaným. A kdože jiný může a má dobře informovati než my? V tom, myslím, že spočívá náš úkol. Vydati musíme v českém rouchu talmud, za

který se styděti nemusíme, vydati musíme naše básníky španělské. Nebude dříve dorozumění, dokud neshrneme roušku s obrazu saidského, jímž je českému národu židovský duch. Shrneme ji ku prospěchu našemu i českého národa.

Českožidovská věda osvětliž českému národu židovského ducha, židovskou kulturu, která vštěpována na kmen českého národa, přinese nejkrásnější ovoce, jak to již vykonala za dob husitských, a českožidovská literatura seznámiž českého člověka s člověkem židovským. To jsou naše úkoly pro dobu nejbližší.

Divný to úkaz a nezdravý, že Jehudu Halevyho překládá nám Vrchlický, který nezná přec originálu, jak jest to divné, že také Morrisse Rosenfelda musel přeložiti týž básník; což se mezi českými židy žádný nevyskytne, který by něco podobného dokázal?

Když ale Vrchlický básně ty přeložil, mělo býti naší starostí, abychom je na obou stranách propagovali. Činili jsme to? Nepracovali jsme ani na té straně ani na druhé a proto ztratili jsme svůj vliv a ztrácíme tím své posice. Víme ku př., že židé v Čechách měli za středověku své velké cestovatele a znamenité historiky, ku př. Davida Gause. To jest pro nás veliký fond, jehož musíme užíti k nabytí sympatií.

Nářek na nedostatečné prostředky jest přiznáním vlastní chabosti. Hlavní věcí jest pojmouti pevnou myšlénku, prostředky k realisování této se již najdou. Znám lékaře, kteří sepsali znamenité dějiny svého rodného města, my máme tolik lékařů, tolik advokátů, tolik učených lidí. Což ti všichni zůstanou navždy sterilní? Nechť se pracuje třeba diletantsky, jen když se pracovati bude účelně a s nadšením. — Pryč s lethargií!

Assimilace a splynutí.

Známý švýcarský badatel Forel porovnává naše vědění s hustým lesem; vidíš jen onu spleť větví, korun, kořenů, ale nerozeznáš jednotlivého stromu. Není to již hustý les, nýbrž prales. Všechny lidské záležitosti jsou tak složitými, život náš, naše cítění a myšlení, naše styky vzájemné tak jsou spletité, že není jediné otázky, jejíž rozřešení leželo by na snadě a jejíž vyklad byl by jasným a nesporným. Právě tak se to má s otázkou židovskou a specielně s otázkou českožidovskou. Nenajdeš dva lidi z téhož tábora, aby náhledy jejich kryly se aspoň částečně, neplatí snad o ničem tak průpověď, kolik hlav, tolik smyslů, jako zde. Každý rozumí všemu svým způsobem a každý chce, aby vlast dle jeho způsobu byla spasena.

Byli jsme si toho při založení „Rozvoje" vědomi a také jsme listu nezaložili, abychom o českožidovské otázce rozhodovali, nýbrž abychom o ní uvažovali. Nevyhověli jsme nedočkavcům a také jsme jim vyhověti nechtěli. Vyvolali jsme tím jakýsi konflikt, který nám přichází sice v nevčas, ale nikoliv nevhod. Jedněm jsme příliš národními, druhým příliš židovskými, třetím nejsme dosti pokrokovými.

Byli bychom na soukromé námitky odpověděli dalším rozvojem našeho programu, kde probírati jsme chtěli klidně otázku za otázkou způsobem positivním, zdržujíce se všemožně jakékoliv polemiky a něco však zhatilo naše plány: byl to úvodník „Osvěty Lidu": „Několik slov k otázce židovské", na který nutno odpověděti. „Osvětě Lidu" překáží, že nechceme se vzdáti své individuality a to prý proto, že považujeme židovstvo za živel v každém (?) (žurnalistické nadsazování „Osvěty Lidu") ohledu vyvýšený, „tak že by

assimilace znamenala v některém ohledu ztlumení našich předností: My, tak píše list ten dále, ovšem assimilaci rozumíme jinak; když assimilace, tedy assimilace a nic polovičatého . . . Zavedení občanského sňatku znamenalo by pro assimilaci a její urychlení více, než vydávání celé kopy českožidovských listů. „Rozvoj“ sice myslí, že antisemitism prýští hlavně z důvodů náboženských, ale názor ten rozhodně není správným, mohutnější složkou v antisemitismu než otázka náboženská jest vedle otázky hospodářské otázka kmenová a národní . . . Assimilace ukládá oběma stranám, jichž se dotýká, vážné povinnosti, aby si uvědomily, poznaly a odstranily své vlastní vady a nedostatky.

„Rozvoj“ místo židům káže křesťanům, a to jest chyba . . .“

Neběželo nám o to, napsati hezkou úvahu, která by se všude líbila a nikde nenarazila, běželo nám o to, abychom zdůraznili to, co se v době dozírné dá provésti; a provésti se dá jen to, co není v rozporu s lidskou povahou, s lidskou přirozeností. Záleželo nám jedině na tom, abychom napsali pravdu, třeba se tím stali nepohodlnými a nepříjemnými lidem z vlastního tábora. Řekli jsme, že židé musí se assimilovati tím způsobem, že odloží vše, co způsobuje pohoršení a co ostatní stět nelibě nese, již tím jsme přiznali, že židé mají dosti slabých stránek a nejsou tudíž na žádném prestolu mravní dokonalosti, jak to „Osvěta Lidu“ do řádků našich vkládá. Loyálně jsme ovšem doznali, že assimilace nedá se provésti do všech důsledků; dá-li se provésti lehce ve smyslu jazykovém a kulturním, zase poskytuje ve smyslu hospodářském a náboženském takové obtíže, že nelze jich překonati jinak, než utvořením nových ideálů, ve kterých by se obě strany spojily v čase budoucím.

Assimilace, jak my si ji představujeme, jest něčím zcela jiným, než dle „Osvěty Lidu“. Nám jest assimilace přizpůsobením se, „Osvěta Lidu“ rozumí pod ní splynutí, to jsou dva pochody zcela různé, byť třeba ne právě opačné. Assimilace jest přírodním zákonem, dle kterého jak jedinec, tak celý dav přizpůsobuje se svému okolí, jest to známá integrace ve smyslu Spencerově; splynutí není ale ničím jiným, než naprostou ztrátou individuálnosti, splynutí jest zánikem, smrtí, a tu vyhledává jenom sebevrah.

Toť principielní rozdíl našeho nazírání.

Pan redaktor Al. Hajn domnívá se, že jde o otázku kmenovou a národní. Rozhodně nikoliv! —

Příroda stvořila lidi a nikoliv národy. Co lidi rozrůzňuje, jsou náhledy a názory, a o ty tu běží. Židé nejsou representanty jedné raçy, ale jsou representanty určitých myšlének. Opakuji znova, že neběží o boj ariismu, který jest pouhou vědeckou kombinací, a semitismu, který taktéž jest pojmem pouze theoretickým, linguistickým, nýbrž o boj dvou různých světových názorů a zde jest slovo o úplné assimilaci pouhou frází.

Pokrokáři nalézají se nyní v mylném domnění, že otázka náboženská jest překonaným stanoviskem, oni stojí v otázce té na stanovisku naprosté negace, dostačí jim, když prohlásí, že sami jsou atheisty a myslí, že to dostačí také lidu. Atheismus jest vírou v nic, jest to prohlášení, že něco není pravdou; to něco, co milionům pomáhá snášeti útrapy a muka, co ulehčuje jim trýzeň dlouhého, těžkého umírání. Dnes je právě tento atheismus překonaným stanoviskem, člověčenstvo na cestě za bohem odvalilo je jako netvorný balvan v cestě ležící. Člověčenstvu nestačí, když mu někdo řekne, co je lž, ono chce věděti, co je pravdou, ono chce něco positivního, a toho

jim atheismus nedával. Správně poukazuje profesor Masaryk ve své sociální otázce, jak směšným jest považovati náboženství za věc soukromou: „Arbeiter Zeitung“ píše, že náboženství jest pověrou a pověra dělníkovi nejvíce škodí, udržujíc ho v temnosti, a to je náboženství věcí soukromou? Také my hlásáme emancipaci od Boha, jak nám ho líčí náboženství, ale tato emancipace není nikterak negací, my chceme, aby pojem Boha prost byl přívlastků lidských, aby veškerý anthropomorphismus odstraněn byl do poslední litery a k tomuto čistému Bohu, k této metafysické všemohoucnosti, která vše obsahuje a ve všem je obsažena, vede cesta jak z křesťanství, tak z mosaismu, ale přes křesťanství i přes mosaismus.

My nevedeme ale spor o to, která cesta je bližší, zda křesťanstvím či židovstvím.

Dnes národ český i židé nalézají se v přechodných etapách, a kdo jedná o otázce časové jako právě my, nesmí na tuto přechodnou a přerodnou fási zapomínati.

Křesťanství jde jedním směrem, židovství druhým, křesťanství má heslo odříkání a neodporování zlu (Tolstoj), židovství má heslem poznání (Spinoza).

Křesťanství vězí v království božím v životě posmrtném, židovstvo v životě pozemském. Jsou to dva různé názory světové, které více rozhodují než otázky plemenné, raçovní, otázky masa a kosti. Raça s těmito názory ovšem nemá co dělati, vždyť oba tyto názory jsou jednoho a téhož původu, tatáž raça, která založila židovství, založila též křesťanství.

Boj ten musí býti bojován; zde assimilace bude jen výsledkem boje a nemusí to býti početně slabší, na jehož stranu vítězství se přikloní.

Jest to směšným, tvrdí-li filosofové moderní, že by odžidovštěním získalo křesťanství na čistotě mravní, na universálnosti. Uvádím jen několik slov z knihy citované již prof. Masaryka: „Recepce nejen židů, ale hlavně Starého zákona je jistě fakt velice důležitý. Marx má pravdu, že křesťané sežidovštěli (jen do jisté míry), ale to nebylo jen k jejich škodě, ale také k jejich prospěchu; reformace byla do značné míry recepcí Starého zákona a židovství a opakuji, ku prospěchu moderních národů.“ Mohl bych citovati Heineho, jenž uznává, že protestantismus jest návratem k starému testamentu, myslím ale, že citát prof. Masaryka jest na místě tam, kde byl citován proti nám. To jest, co jsem mínil se slovy, že český národ židy potřebuje ke svému mravnímu i hmotnému sesílení. Troška toho židovského střízlivého realismu a vyhlíželo by to ve světě ihned jinak. Marx nechápal ani, jak sám k požidovštění křesťanského světa přispěl, jeho nauky, jeho positivismus, jeho péče o individuum nalézají se na pokračovací čáře nauk židovských, jsou výronem židovského ducha. Ujímati se chudých, ba obětovati se pro ně, učí vedle židovství také křesťanství způsobem ideálním, ale činit opatření proti zchudnutí a ochranu chudých inkorporovati v určité a přesné zákony, v tom spočívá duch židovství, to jest výplodem židovského světového názoru.

Z nás nemluví šovinism, jsme ho daleci, jeť to jen vědomí bezpráví a příkoří, které nevinně snášíme. Jsme přesvědčeni, že ani tato úvaha nerozptýlí všecky skrupule našich assimilantských blouznílků v obou táborech. Není dosti místa k dosti jasnému rozvedení jednotlivých myšlének, zejména otázky náboženské, k níž se ovšem brzy vrátíme. Nedáť se se světa odstraniti — má zde již domovské právo, i nedá se od-

disputovati ani ji neodstraní věčná negace lidí pokrokových.

Jim proto není otázka židovská než kmenovou, hospodářskou a národní; že ale to primum movens, ta prapříčina veškerého zla a veškeré nenávisti proti židům tkví jinde, a sice v náboženství, toho nechtějí doznati a proto je tak těžké dorozumění. Proto nemá také tolerance pokrokových lidí hlubokých kořenů (viz „V boj“, brněnský „Ruch“, „N. Havlíček“), vyplývá z laxnosti a indiferentnosti náboženské, má jen theoretickou a dosti problematickou cenu. Tolerance taková mizí při nejlehčím nárazu a při obtěžkací zkoušce hospodářské a národní nikdy neobstojí. Snášelivost a shoda mohou býti jenom založeny vzájemným poznáním, a to jde nad veškerou assimilaci.

Takové vzájemné poznání může nastati, shrneme-li roušku s toho saidského obrazu, jemuž se říká „duch židovstva“. Je nutno, aby svět poznal pramen našeho cítění a i jednání. Pravda, že jich neznáme a že jich ani sami čísti nedovedeme, ale čtou a četli je naši vychovatelé neb vychovatelé našich soudruhů. Jest to ono neznámé a neuvědoměné, co v zákulisí našeho života hraje úlohu nemalou. Není moudřejších slov na světě nad řecké „poznej sebe sama“, a to nám schází. Neznáme sebe sami, jak nás má poznati svět ostatní a jak má, nepoznav naší duše, nás ctíti neb milovati?

Musí skutečně naše assimilace dojíti až ku splynutí, když chceme v národě existovati? Přestaneme býti příslušníky českého národa, když nezapomeneme na své židovství?

Před více než dvaceti lety promluvil o sjezdu Krakonoše ve Vysokém Mýtě mladý právníček, nevzhledný ještě a neznámý, a ten dokazoval, že národ není homogenním, ryzím kovem, že národ jest zvono-

vinou, z tolika přečetných, různých kovů slitou v jedinou mohutnou jednotu. Jedním z takových kovů ve zvonovině národa českého jsou čeští židé, ať jsou kovem vzácným či obyčejným; ve slitině jsou rovnocenným elementem stejně důležitým. — Slova ta vyvolala bouři potlesku. Řečníkem tím byl nynější pan JUDr. Hugo Geduldiger. Nebylo se žádné strany proneseno v několika slovech tolik ryzí pravdy o naší otázce, jako tentokráte.

Nechceme zachovati žádného kmene, chceme zachovati své tradice a myšlénky a k tomu máme plné, přirozené naše právo. Není to nikterak uvědoměním vlastností plemenných, které nás, lidi moderní, udržují v židovstvu; jsou to určité idee, určitý světový názor, který zabraňuje nám splynutí. Splyneme-li s ostatním světem, neztratí se sice tyto idee, ale ubude lidí, jichž životním zájmem jest je propagovati a hájiti. Zůstaneme-li židy a děti naše taktéž, budeme trpěti a budou i tyto pronásledovány, ale idee ty přece postoupí blíže ku svému cíli. Tolik jest jisto, že křesťan se pokrokovým státi může, ale žid musí; vedou nás tam nejen naše tradice, ale také železná nutnost.

Jak rozumíme assimilaci.

Rabíni kdysi pod velikými tresty zakazovali židům stýkati se se zakladatelem židokřesťanské sekty frankistů; každý, kdo s frankistou promluvil, propadl těžké kletbě. Báli se o své věrné ovečky, které by fascinující zjev a výmluvnost Frankova jim mohla odlouditi. Něco podobného opakuje se i dnes, jen že místo frankistů máme sionisty. Naši horlivci assi-

milační bojí se také o své ovečky a brání jim styky se sionisty. Proč? Myslí, že naši přívrženci nejsou si svého přesvědčení jisti? Tento strach není dobrou známkou; kde jest druhé přesvědčení, tam nepomůže žádný ochranný prostředek, tam nepomůže žádná isolace.

Jsou prostředky jiné a mezi těmi jest na prvém místě důkladné propracování našeho programu, důkladná revise všech předpokladů assimilace, upřímnost k sobě samým. Neškodí nám nic tak velice, jako naše neujasněnost, naše věčné horování pro assimilaci, o níž sami ještě dobře nevíme, jak si ji představiti, jak ji provésti, v jaké míře možno ji uskutečniti a jak si ji asi přeje ostatní svět český.

Svoje náhledy jsme již do jisté míry pronesli, ale učinili jsme zvláštní zkušenosti. Nedocházíme všude souhlasu. Jinak Praha a jinak venkov. Lidé znalí života, žijící mezi lidem, souhlasí celkem s námi; s dorostem, zejména pražským, nemůžeme se dohodnouti. Jak tito o assimilaci soudí, vidno ze dvou článků v „Osvětě Lidu". Odpovídáme dnes na projev p. V. Teytze. Týž připojuje se úplně k vývodům p. red. Al. Hajna, žádajícího assimilaci úplnou, ba p. Teytz jde dále, dokonce tvrdí, že „není vůbec žádné individuálnosti židovské, která by měla býti zachována".

Nač třeba potom assimilovat?

Pokud židé odchylně se vyvíjeli ve zvláštní individualitu, mohly zde míti vliv dvě okolnosti: výminečné postavení židů ve středověku i později, které vychovalo žida p r o t i prostředí, ve kterém žil, v druhé řadě pak náboženství."

Pan Teytz přiznává, že jsou kulturní a hospodářské rozdíly mezi zeměmi katolickými a protestantskými a totéž že platí u židů, domnívá se však, že židé, jakmile se počali účastniti evropského života

kulturního, přizpůsobili se také k jeho způsobu myšlení. Proto také židé, pokud vůbec kulturního života se účastní, assimilovali se kulturně s národem, ve kterém žijí.

Mám na mysli jednoho assimilovaného žida, Heineho. Byl Němcem tělem duší, byl dobrým protestantem. Písně jeho většinou znárodněly, zpívají se po celém Německu. Důkaz to, že duch jeho písní nepříčil se duchu národa. Assimilace jeho byla ideální; proč jest ale ještě i po smrti tak šíleně nenáviděn? Proto, že byl židem? To by mu bylo snad prošlo, ale nenáviděl jej, že jim mluvil tolik do duše. Bičoval jejich sentimentálnost a neupřímnost, demaskoval jejich slabochy, trhal jednoho z Parnassu a druhého s piedestalu slávy a moci politické. Proč tak činil? Bylo to projevem duše raçy? Nikoliv! Díval se na svět objektivně očima žida, zvyklého realistickému pojímání života. Jeho světový názor křižoval se s názory doby. a jeho objektivnost nutila jej k bezohlednosti, která mu udělala tolik zlé krve.

Kulturní vyspělost bývá mnohdy jen zcela povrchním nátěrem, zvlášť když se mluví o kulturní vyspělosti národů. Nebudiž zapomínáno, že kultura čítá více složek, a že se kulturní assimilace nemusí vztahovati na složky všechny, že tedy tato kulturní assimilace může býti a většinou také jest jenom částečnou.

Že náboženství je složkou nejmocnější, kromě p. Teytze nebude dnes nikdo popírati, třeba že máme na mysli religio a nikoliv konfessi. Dokud na jedné straně vzniká světový názor z křesťanství, které, abych předešel omylu, nestotožňuji s učením Kristovým a na druhé straně s mosaismem, dotud ta assimilace musí býti defektní a neúplnou.

Určitý náš světový názor, který je realistickým,

barví také naši kulturu, není bez vlivu na naše nazírání v otázkách umění, ni vědy, aspoň do jisté míry, ač i tu připustiti dlužno, že u slabších duchů assimilace i v ohledu tom je hlubší a pronikavější, vyjímaje ovšem pravé umělecké individuality, které suggesci nepodléhají.

Jest to věru divné, v čem naši literární kritikové a essayisté hledají duši židovstva, čili známky orientálního původu, jak se eufemisticky vyjadřují. Tak u p. Zeyera hledají živel židovský v jeho fantastičnosti; p. Fr. V. Krejčí myslí, že když pohádky z Tisíce a jedné noci jsou původu arabského, že musí pohádkovost a fantastičnost charakterisovati všecky výplody orientu. Když si přečte Korán a uvědomí si, že Andersen nebyl Orientálem, pak nabude ihned jiného náhledu.

Připustím milerád, že se židé assimilovali kulturně s národy, mezi kterými žili, ale assimilace jest jen sblížení, přizpůsobení a neznamená ještě tolik, že by se byli do kultur dotyčných úplně vžili a beze všech výhrad je přijali. Jsou určité rozdíly mezi kulturním životem Němců-protestantů a Němců-katolíků; takový odstín snad nápadnější je mezi kulturou Němců křesťanů a Němců židů.

Nám se jedná jen o to, aby tyto rozdíly nebyly příliš veliké, aby nenastalo žádné odcizení a aby nepřekážely nutné kulturní koncentraci, společnému postupu a pokroku. Také v českém národě jsou ty rozdíly; kdyby bylo více protestantů, byly by více nápadnější, ale i ta nepatrná minorita přivedla se náležitě k platnosti a jeví svoji individualnost. Assimilace neznamená ztrátu individualnosti a není totožna se splynutím. Žádati assimilaci a zároveň zachování individualnosti, není žádnou kontradikcí, jak myslí p. Teytz. Horší chybou jest, plésti pojem assi-

milace s pojmem splynutí. Úplné assimilace naší národ český nepotřebuje a on jí také nežádá; Chodové jsou hrdi na svou minulost a brání se proti zániku, a zvláštnosti jejich jsou přec dosti nepatrné; což teprve Moravané, jak ti brání svůj separatismus, což moravští Slováci a teprve Slováci uherští. Jeden národ, jedno náboženství, malé úchylky, jazykové, ale ptejte se jen Moravana, je-li Čechem a chce-li jím být. Domníváte se, že to národu v jeho rozvoji překáží, že tento separatismus způsobuje slabost? Naopak taková pestrá směsice tvoří nejpevnější celky, a když všichni tito lidé brání svoji individualnost, máme my se jí zříkati? Tak to ale bývá u židů: libujeme si v extrémech, chceme býti papežtějšími než papež, češtějšími než Čechové a němečtějšími než Němci. Tato vlastnost zaviněná úsilím naším, abychom předešli veškeré nedůvěře v pevnost našeho smýšlení, dělá také z našeho dorostu fanatiky assimilace.

Máme ještě jednu námitku. Pan Teytz soudí, že stotožňuji obchodnickou routinu s kulturní potencí a následkem toho, že soudím na kulturní vyvýšenost. Nejsem se souvěrci spokojen, netajil jsem se tím ve svých epištolách k českým židům, klesli intelektuálně, padli o tolik, co znamená rozdíl mezi ‚Neue Freie Presse" a „Prager Tagblatem". Jest to mizerný list ten „Tagblatt", všecko pravda a židé klesli hluboko, ale „Prager Tagblatt" stojí přece jen výše než „Národní Politika". Panu Teytzovi není rolník buržoou (ve smyslu sociálním) a proto myslí, že musím jej porovnávati zase s obchodníkem druhým a pak kulturní výši vyměřovati. Nemohu úsudku svého změniti, ať měřím jak měřím, židé stojí přec jen výš. Nemůže to ani jinak býti. A Jozífek dokazoval ve svých znamenitých studiích, jak daleko lépe

prosperují protestanti než katolíci. Silné Německo, rozervané Rakousko a Francie atd. U protestantů způsobuje tento pokrok sesílená vůle jednotlivého individua, co platí o protestantech, platí o individuu židovském též. Jeho výchova, ústrky, které musí zakoušeti, jeho vůli sesilují, ba činí ji u mnohých ocelovou. Nepopírám, že i v ohledu tom dostavuje se assimilace, a já tvrdím bez obalu, že naše česko-židovská inteligence, žel, že nemohu ani vyjmouti dorostu, žádné závisti nedává příčinu.

Pan Teytz tvrdí, že nutno vpraviti svůj duševní život v rámec kultury toho neb onoho národa: zase všeobecné rčení, s kterým ám není pomoženo. „Assimilovati se neznamená přece připodobniti se k nějakému baťtipánu". Nikoliv, milý příteli, právě k těmto baťtipánům musíte se přizpůsobiti, chcete-li mluviti o assimilaci úplné. Stanou-li se ze židů čeští sociální demokraté neb realisté, assimilovali se k nenáviděné minoritě, ale tím se přece neassimilovali k národu, taková assimilace není žádným sblížením. Židé takto se assimilovavší se vlastně přeassimilovali a musí se zase přiassimilovat. Stejně tak to dopadá s jedním advokátem, který, aby se assimiloval, přestoupil na evangelickou víru; to také není assimilace; katolíkem se musí stát, chce-li býti důsledným a ti druzí musí se státi baťtipány. Není jiného vyhnutí.

Z té příčiny mohli jsme mluviti jenom o assimilaci podmíněné, musíme se spojiti, abychom duševní život český povznesli k vyšším formám a podporovali úsilovně rozvoj a rozšíření pokrokových živlů, abychom měli podklad pro assimilaci, jako že musíme prací na poli sociálním ve spolku s pokrokovými lidmi povznášeti hmotnou úroveň lidu dělného, aby zproletarisování nebylo žádným neštěstím a aby umožněn byl přechod židů od obchodu ku vý-

robě, ku práci fysické, doufajíce, že tak i nesrovnalostem sociálním bude jednou ulomen hrot.

Pravdu má p. Teytz, že český život kulturní je dnes bohatý a židé k němu málo přispěli. Přímo snad málo, ale nepřímo mnoho. Jak se máme ve vědě uplatniti, když nás nikem nepustí, či dostane se někdy žid na českou universitu? Pan Teytz počítá jen se židy českými, já mluvil o židech v Čechách vůbec; pak musí ovšem k českožidovským veličinám připočítati i spisovatele a básníky a umělce německé, v Čechách narozené. Pak bude ovšem jeho bilance docela jinačí.

Jak vidět, není otázka assimilace tak snadná a jednoduchá, aby se dala do nějakého rámce stěsnati. Potřebujeme určitý program s určitě propracovanými detaily. Náš dorost musí se emancipovati ode všech běžných hesel. V době, kdy v Čechách žije a působí prof. Masaryk, jsou podobné náhledy, jako ku př., že náboženská otázka úlohu svoji dohrála, s jakými se dnes u naší mládeže setkáváme, naprosto nepochopitelné. Neškodí nám tak sionismus, jako nám škodí naše bezradnost a bezmyšlenkovitost; boj proti těm pokládám za důležitější a naléhavější.

Jakými cestami by se mělo bráti naše hnutí!

Otázka židovská dá se řešiti novou synthesí filosofickou a opravdovou reformou života mravního a náboženského židů i křesťanů. Jako my si musíme doznat, že potřebujeme nápravy na celé čáře, tak také židé sami musí doznat a pocítit, že se musejí refor-

movat. Podobná slova vyňatá z rámcového programu z české strany lidové čteme taktéž v Otázce sociální a nechybíme tudíž, připíšeme-li autorství nadzmíněné stati prof. Masarykovi. Jest tomu již slušná řada let, kdy slova ta byla pronesena, ale doposud nestal se pokus na žádné straně učiniti je předmětem úvahy, potvrditi je, je vyvrátiti aneb alespoň je vyložiti. Na straně vlasteneckých šovénů nikdo si s otázkou takovou nedá práci, ale také v táboře našem nikdo si hlavu tím nelámal. Proti vlasteneckému asemitismu hlásajícímu naprostou výluku naši z národní společnosti postaveno heslo assimilace; budeme jako vy, budeme tím co vy, pak nás můžete vyloučiti. Nejde to ku předu ani s výlukou, ani s assimilací. Nenašel se doposud ani autorisovaný tribunál, který by někoho do národa přijímal a jiné zase vylučoval a na druhé straně nenašel se nikdo, na jehož komando židé by individuálnost svoji zapřeli. Nezbude, než hledati poučení a pravdu zase u Masaryka a vrátiti se k jeho formulaci otázky českožidovské. Kdo má začíti s reformou života mravního a náboženského? Rozhodně my! Jsme v minoritě. Jsme více vystaveni veřejné kritice a každá chyba mravní dosti obskurního jednotlivce těžko na nás se mstí. Cítíme to již dávno instiktivně, že se musí státi zdokonalení mravní v celku, aby hřešilo méně individuí. Čím lepší jest celek, čím vznešenější idee mravní, které vládnou celkem, tím dokonalejší je každý jednotlivec a tím vzácnější pak poklesky jednotlivých individuí. Jest ale otázkou, tvoříme-li dnes takový celek a je-li celku takového k reformám nevyhnutelně zapotřebí, eventuelně mají-li naši jednotlivci tolik vzájemného vlivu, aby tyto reformy pokračovaly od hlavy k hlavě, když nestává žádného duševního vedení, od kterého by tyto reformy cestou na-

řizovací neb poučovací mezi jednotlivce se šířily. Jsme-li upřímní, musíme doznati, že podobného celku netvoříme, že celá vzájemnost židovská spočívá jen na příčinách zevních, na antisemitském tlaku, a celé vědomí jakési zodpovědnosti za jednotlivé individuum také tímto tlakem nám jest vnuceno. Kdyby židé byli národem, kdyby měli jednotnou řeč dorozumívací, ba kdyby byli jednotné víry, muselo by dojíti ku jakési centralisaci a musela by se vytvořiti nějaká centrální rada pro věci duchovní, od které by pak ovšem nějaká akce reformační s úspěchem mohla vyjíti. Židé nejsou ale národem, nýbrž (dle definice Le Bonovy) d a v e m, který víží společné sympatie, určité názory a tradice a který spojuje tlak okolí, jež má jiné názory, jiné tradice a jiné zájmy. U davu je formální sdružení a vzájemné dorozumění spojeno s ohromnými obtížemi. Společné sympatie nenahradí nikdy společné území a společný jazyk.

Proto ten vzájemný vliv a vzájemná náprava závisí více na zevních okolnostech, než na vlastních snahách a proto tato naše reformace má veliké vady. Největší vadou jest, že se děje neuvědoměle, vyvolána jsouc mravním a společenským vývojem naší doby, že se děje bez plánu a že se děje každým individuem bez ohledu náležitého na celek. Reformuje-li se jednotlivec, na svou vlastní pěst tím, že nedbá určitých, třeba zbytečných, nařízení náboženských, činí tak hříchem, jinak jest ale, odkládá-li zvyky náboženské právem, které mu autoritou církevní bylo přiřknuto. Ani v náboženství nesmí panovati anarchie, a správně dí výtečný Lazarus, že mosaismus i když dovolil každému svobodně mysleti, když i mohl židem zůstati i ten, kdo nevěřil v Boha, že mu přece jen nedovolil svobodně

jednati. Náboženství jest celkem, který žádný jednotlivec o své vůli nesmí měniti neb rušiti, jest, jak jsem již jednou poznamenal, řetězem, který přestane pojiti, jakmile i jeden článek jest porušen. Za to ale nemá řetěz ten tížiti, má to býti „sladkým jhem" a nikoliv břemenem. Proto také není žádné náboženství dobré, které žádá na člověku věci nesplnitelné a jeho vyznavači jsou pak samí hříšníci. Dobrým jest jenom to, jehož předpisy se dají zachovati bez velkých obětí, které není v odporu s lidským rozumem ani s lidskou povahou, které zceluje člověka a jej sílí. Kdo se jednou prodluží, ten až na věky špatně hospodaří; tak jest to také s pobožností. Kdo zůstane Pánu Bohu dlužen něco, ten přidělává ty dluhy do nekonečna a není nikdy řádným, v sobě uceleným, šťastným a spokojeným člověkem. Proto musí se každé náboženství přizpůsobiti duchu času a hověti jeho potřebám, nepřizpůsobí-li se samo, reformují se pak věřící na svou vlastní pěst a každý dle svého uznání a dle svého pohodlí, jak to správně vylíčil Havlíček ve Křtu cara Vladimíra. Které náboženství nemá té způsobilosti, aby se adaptovalo buďto pro ztrnulost svých zásad neb ztrnulost své církve, každé musí degenerovati a žádná církevní ani světská moc nedodá mu síly k životu.

Každý uzná na základě s hora uvedeného, že obtíže, které se modernisování mosaismu v cestu staví, jsou značné. Nebezpečí, které mu hrozí náboženskou anarchií, bylo by také daleko větší, kdyby nebylo jeho mocných fundamentů, kdyby nebylo onoho realistického optimismu, který moderním licoměrníkům jest trnem v očích a na základě kterého se právě mosaimus za každých okolností dovede uplatniti. Právě tento realismus dává

náboženství Mojžíšovu onu schopnost regenerační, schopnost vývoje. Nejsou to jídelní předpisy ani circumcise ani oběti, ani modlitby, co tvoří podstatu Mosaismu, nýbrž onen určitý, objektivní realistický názor světový, který jej činí nezničitelným. S naší strany není prozatím jiného třeba, než aby reformy děly se vědomě účelně a veřejně.

Jest ale otázkou, bude-li na druhé straně také reformováno a v jakém směru. Prof. Masaryk myslí, že jest třeba nové filosofické synthese. Tato synthese měla by přecházeti každé reformační snažení; nezáleží jen na tom, co se činí, nýbrž také k jakému účelu a za jakým cílem. „Hors la methode point de salut". „Bez soustavy není spásy", praví Francouzové a mají také pravdu. Když dva činí totéž, není to přece totožným. Slyšme, co praví Renan: „Co se týče almužen, zbožnosti, dobrých skutků, mírnosti, nezištnosti srdce, nemohl Kristus k naukám synagogy mnoho připojiti", ale není jenom rozdílná forma, jakou bylo to vše hlásáno, rozdíly jsou i zásady.

Dobře to vystihl Schopenhauer. Celý Starý zákon hlásá jedno, a to je spravedlnost — a zákon Nový, ten hlásá lásku. Spravedlnost a láska — rozum a cit, to jsou ty dva principielní rozdíly, a ty smířiti může jen nová filosofická synthesa, jak prof. Masaryk správně podotýká. My říkáme, že cit od rozumu nelze odloučit, vždyť není myšlénky, aby nebyla provázena určitým přízvukem (pocitem), buď liba neb neliba, a spravedlnost právě tak, jak nemůže být bez rozumu, tak nemůže býti bez citu, bez lásky. Ale nedorozumění to jest přes to vše hluboké a nedá se tak lehko odstraniti. Na nedorozumění tomto spočívá celé hnutí protižidovské.

Byl-li antisemitismus za starověku, byl čistě nacionálním. Židé měli svůj stát, svoji svobodu, kterou

jim druzí chtěli vyrvati; později ale, když rozmohlo se křesťanství, stal se antisemitismus jenom náboženským; nejednalo se o židy, nýbrž o mosaismus, o jeho principy, které stály příkře proti křesťanským. Byl to boj mezi spravedlností a láskou a ten panuje doposud.

Vím, že náhledy mé opět nedojdou pochopení a že dostane se mi výsměchu; jest mi však znovu prohlásiti, že jde o boj dvou světových názorů, o boj dvou filosofických soustav, a ten musí být dobojován.

Otcem moderního antisemitismu není nikdo jiný než Schopenhauer a žák jeho Richard Wagner. Židovský realistický optimism příčil se filosofickému názoru Schopenhauerovu, jeho pessimismu, a Sch. viděl v něm neštěstí celého člověčenstva křesťanského; Sch., který ve všem cítil foetor iudaicus, strhl v nenávist proti židům celé Německo. Jeho filosofie opanovala, pronikla i na Rus, kde hlasatelem jejím a jejím tlumočníkem je Tolstoj a udělala nám nepřátele mezi nejvyšší inteligencí a tím opanoval i antisemitism.

Co je nenávist raçovní proti nenávisti, prýštící z přesvědčení filosofického? Dokud byl antisemitism pudovým, nikdy nás tak hluboko neranil jako když se stal uvědomělým, podepřeným filosofií. Schopenhauer jest ještě dosud mocným pilířem, na kterém spočívá německý a tudíž i český antisemitism. Zda nalezne se nějaký Samson, který pilíř tento vyvrátí a zboří chrám nenávisti na něm zbudovaný? Obrovské síly nepotřebuje, aby předivo mystiky, převzaté z buddhismu prorazil a objevil člověčenstvu zastřenou pravdu. Nová synthése filosofická bude nalezena, poněvadž nalezena býti musí. Dle filosofie

Schopenhauera nelze žíti a nelze mříti; nauka, jejíž ovoce jest nenávist, nemůže býti dobrá a musí býti překonána. Stojíť ve sv. písmě: Nebo není strom dobrý, kterýž nese ovoce zlé, aniž strom jest zlý, kterýž nese dobré ovoce.

Jest osudnou chybou židů, zvláště nás židů českých, že čekáme pomoc od jinověrců, a myslíme, že nám přijde odjinud nějaký osvoboditel. Nikoliv. Spása jest v nás samotných. Sami musíme pracovati na svém myšlenkovém obrození, sami musíme starati se také o obranu našich mravních zásad, ať proti nim útočí velcí neb malí.

Je-li mravně ochablým celek, nemohou ani části býti ideálními, má-li celý svět labilní zásady, nemohou židé činiti výjimky; nestačí tudíž, reformují-li se židé, nýbrž nutno, jak dí prof. Masaryk, aby i křesťané v ohledu mravním se zreformovali. K zdokonalení člověčenstva nestačí žádná z konfesí u nás panujících. Nikdo to neřekl lépe, než právě Schop. „Morálka křesťanská jest vyšší než ostatní, které kdy v Evropě panovaly, kdo by si ale myslel, že se zlepšila tou měrou také evropská morálka, toho bychom brzy usvědčili, že mezi mohamedány, Budhisty a Hindy jest nejméně právě tolik poctivosti, věrnosti, snášenlivosti, dobročinnosti, vznešenosti, ušlechtilosti a sebezapření, co mezi národy křesťanskými. Ba že ukrutnosti křesťanských národů, války náboženské, vyplenění obyvatelstva části Ameriky, zavraždění více než osmnácti tisíc Nizozemců, zotročení Negrů o naší mravní vyspělosti vydávají vysvědčení velice smutná. Porovnáme-li morálku, jakou hlásá křesťanství a i jiná náboženství, s praksí vyznavačů a představíme-li si, kam by to s ním dospělo, kdyby světské rámě spravedlnosti nezabraňo-

valo zločinům, ba, čeho by se nám bylo obávati, kdyby byť i na jeden den zákony naše byly zrušeny, musíme přiznati, že vliv našeho náboženství na morálnost je vlastně velice nepatrným.“ Kde tedy možno nalézti pramen zdokonalení, když bilance náboženství jest tak smutná? Není to žádnou frází, že třeba nové filosofické synthese, která člověčenstvo může obroditi, že třeba jest nových spasných myšlenek, které by všecko lidstvo spojily v jediný tábor a obrodily. Není-li to ale jako Messianismus? Jakou tato synthese bude, těžko si lze domysliti, sám prof. Masaryk doposud nic určitého nenaznačil, má-li ale býti spásou všech, pak musí obsahovati prvky křesťanské, resp. budhistické i prvky židovské. Pak teprve bude to chrám všech národů, jak pěl žalmista. Filosofická synthesa, která má nahraditi, resp. paralysovati náboženství, bude tehdy dobrá, kdž pojiti bude pantheistické názory budhistické s jasným názorem světovým, židovským. Nemůže to býti budhisticko-křesťanský pessimismus, nýbrž právě onen realistický optimismus židů i protestantů, který dovede učiniti na světě pořádek a dáti člověčenstvu blaho a mír.

Naše velikonoce.

Čím jsou křesťanskému světu vánoce, tím jsou židům velikonoce. Velikým svátkem rodinným, plným poesie a svatého míru. Kouzlu tohoto svátku neodolá věřící i nevěrec: právě tak, jako vánoce přinášejí klid duší a hlásají mír celému světu, tak také velikonoce židovské mají význam hluboký: začínají u člověka, připojí jej k rodině i kdyby byl na nejzaz-

ším koutě světa, rodiny pojí v národ a národy v celé lidstvo, celý svět. Velikonoce nejsou svátkem specielně židovským, nýbrž svátkem celého světa.

V době, kdy po slovech Rabauda St. Etienna: „Ať člověk je náboženství jakéhokoliv, nesmí býti zbaven svých práv. Žádám svobody pro národ stále proskribovaný, štvaný, snášející věčné pokoření, pro židy" — dalo národní shromáždění francouzské židům liská práva, chtěli židé v Marseillu slaviti velikonoce. Zástupcové obce jim toho nechtěli dovoliti: „Jste občany jako my; když my nemáme nyní žádných svátků, netřeba vám také žádných." Židé zákaz ten těžko nesli; víra jejich vlivem francouzských encyklopaedistů a racionalistů nebyla otřesena, lnuli k ní s celou duší, a kollise mezi povinností občanskou, poslouchati zákonů země, a povinností náboženskou, velící jim, aby světili své svátky, velice je tížila. Z těch nesnází vysvobodila je jedna žena: „Není to svátek náš, jest to svátek váš stejnou měrou. Pro nás jest to památkou vysvobození ze jha otrockého; také vy došli jste právě osvobození, kdežto tisícové lidí stále ještě se nalézají v hnusném otroctví. Naše velikonoce jsou památkou zrušení otroctví, ale také protestem proti všemu zotročování, jsou velkým apelem na všechno lidstvo, aby jha otrockého, ať se jeví v jakékoli formě, se zbavilo." Výmluvná slova ženy té neminula se účinkem a slavnost passah mohla býti slavena. Slavili ji židé nejen za sebe, nýbrž i za celý osvobozený francouzský národ; moment náboženský, láska k Bohu, podepřen a sesílen byl láskou k svobodě.

Doba velikonoční právě nám nastává, tisíce dítek spějí v náruč svých rodičů, aby ohřály se u krbu rodinného a oslavily svátky velikonoční. Zase zavzní o sédru z nevinných úst dětských otázka mányš-

tane. — Čím se liší tato noc od nocí ostatních, proč slavíme tyto svátky? — A zase zavzní jim v odpověď: Byli jsme otroky v zemi egyptské . . . . Ale všecky tyto otázky a odpovědi nemají toho hlubokého rázu, jsou mechanické, nejsou uvědoměné ani procítěné. — Snad kdyby dítko jazykem mateřským tutéž otázku kladlo a otcové zase týmže jazykem odpovídali, snad by ta odpověď vyzněla jinak, nebylo by čtení ani zpívání, byla by to vypravování o tisíciletých útrapách našich, které nám bylo zakoušeti i když byli jsme z otroctví egypského mocí boží, silou a zázraky vysvobozeni, o bolech a ponížení a mukách našich dnů. Nebylo by to mechanické odříkávání, nebylo by třeba podávání hořkých bylin; oslava velikonoc byla by procítěnější a vroucnější, a nevím, kdo by se o večeru tom ubránil slzám.

Naše velikonoce jsou památkou zrušení otroctví, ale ustrnulý formalismus ubírá jim významu. Brojíme-li proti němu, musíme již vzhledem k těmto svátkům odpor náš sesilovati. Co je ještě otroctví na světě, a my vzpomínáme jenom na jednu dosti nepatrnou jeho fázi. Potřebovali bychom novou hagádu. — Nejsem povolán k tomu, abych ji napsal, nemám té pevné víry a nemám ani síly výrazu, jaké by bylo třeba, jen cítím, že by se svátky ještě v jiném smyslu měly slaviti, jak by se význam jejich měl zdůrazniti a co by se našim dítkám mělo říci.

Mezi souvěrci, kteří velikonoce budou slaviti, bude mnoho nevěrců, kteří nemají záliby v pohádkách a bájích, zapomenuvše, jak tyto pohádky na jejich dětského ducha blaze účinkovaly. Mnozí je slaviti budou jen tím, že nakupí vzácnější pokrmy na své tabule a zapíjeti je budou šumným vínem, že ustrojí své sváteční šaty, ale mysl jich zůstane svátky nedotčena, zevně bude svátek a v duši všední den.

Nezávidím jim bohaté tabule ani slavnostních rouch, když nepoznají poesie těchto velikonočních dnů. —

Netřeba věřiti bájím a báchorkám, netřeba býti orthodoxním, stačí míti jen víru v sebe a v ostatní lidstvo, a srdce stane se všem těm posvátným dojmům přístupným. Člověk nemusí věřiti a může býti přece jen zbožným; vždyť největší duchové světa byli hluboce zbožní, ovšem, že svým způsobem, oni milovali svého Boha. „Budeme povždy sevřeni nutností" — praví nedávno zemřelý Herbert Spencer — „mysliti si nejvyšší jsoucno jako nějaký druh bytosti, t. j. představovati si ji v nějakém tvaru myšlenkovém, byť i kolísavém. I nezabloudíme tu potud, pokud považujeme každý pojem, jejž takto tvoříme, za pouhý symbol bez vší podobnosti s tím, co zastupuje".

To jest částí nové hagády, kterou bych dal v úvahu všem pochybovačům a bezmyšlenkovitým atheistům, kteří jedem svých pochyb otravují mladé dětské duše, a to právě nejvíce při takových příležitostech. Jeden z největších učenců, racionalistů židovských, Josef Albo, hlásal již ve středověku, že jak náboženství, tak i veškerá proroctví jsou pouhým symbolismem, který určen jest k tomu, aby napomáhal morálnímu zdokonalení člověka; že zjevení není ničím jiným, než projevem vnitřního duševního života, vnitřního rozumu, že odměny i tresty v životě příštím jsou toliko obrazně myšlené. Je viděti, že stanovisko Spencerovo již před dávými věky nalezlo mezi židy své stoupence i obhájce. Co mohlo býti symbolem rabínu Albovi, i nám může platiti za symbol a ve smyslu tom můžeme chápati naše učení, aniž bychom přestali býti moderními a pokrokovými. Naši předkové upadli v otroctví, ve kterém po staletí snášeli muka, řídili se cizí vůli, pracovali pro cizí, aniž by použíti směli ovoce své práce. Tělo úpělo

v otroctví, ale duch byl nezkrotný a toužil po svobodě. Touha po svobodě, silná nezdolná vůle — to byly ty zázraky, které je z otroctví vyprostily. Přišel velký muž železné energie a mocného ducha a ten je vyvedl ze zajetí. Před takovou mocnou a velebnou láskou k svobodě rozestoupilo se moře a bouře na poušti byly proti nim bezmocné. Světlo, které jim ve tmách svítilo a cestu ukazovalo, byla svoboda, a manna, která je živila, byla naděje v lepší a šťastnější život. Po celý lidský věk bloudili, celá jedna generace vymřela, než je učitel Mojžíš vychoval pro zemi zaslíbenou. Na bludné cestě té vštěpoval jim zákony.

Byla to právě ona láska k svobodě a otčině, která činila je velikými. Ta láska k svobodě, otčině a rodnému jazyku má v sobě něco specificky židovského, a jistě že ostatní národové se od nich té lásce učili. Řekové byli duševní velikáni, ale neznali toho obětovného patriotismu, dali se najímati do cizích služeb i proti své vlasti. Takový byl i patriotismus národů středověkých.

Dvě stě let potřebovala hrdá Roma, než rozprášila hrstku židů, nejlepší své legie a nejzkušenější vojevůdce musila posílati do palestinské pahorkatiny, aby přemohla hlouček náboženských snílků. Je tento odvěký boj Říma ukončen? Dnes, kdy židé dávno netvoří národa a rozptýleni jsou po celém světě, vede Roma neuprosný vyhlazovací boj proti nim dále.

Jest to láska k svobodě, která nás udržuje, jest to nenávist proti všemu otroctví, která nám dává síly a poskytuje nám zbraně. Není význačnějšího zákona, při kterém by nebyl Mojžíš nehlásal: „Pomněte, že jste byli otroky v zemi egypské." Z každého zákona čiší nenávist proti násilí, proti otroctví, co nemohl

nadobro prvým rázem odstraniti, zmírňoval a zlehčoval. Právem volá Heine: „Chtěl-li otrok zákonem osvobozený setrvat ve službě, nakázal Mojžíš, aby tento servilní, nenapravitelný lump skrze ucho na dveře domu byl přiražen a po této potupě odsouzen byl k věčnému otročení. O Móše, učiteli náš, Móše, rabénu, vznešený bojovníku proti otroctví, podej mi kladivo a hřebíky, abych naše otroky v černočervenozlaté livreji přitloukl skrze dlouhé jich uši na bránu Braniborskou!“ Jak vysoko stál mravně Mojžíš nad učeným Aristotelem i nad stoiky i nad církevními ochránci otroctví.

Právě v těchto dnech velikonočních, kdy vzpomínáme velkých dnů prvého mocného odboje proti otroctví, jest na čase, abychom si uvědomili velký význam lásky k svobodě. Slavíme-li velikonoce, můžeme slaviti je celou naší duší, ať věřící či nevěrci, není v nás žádného národního egoismu, nejsme národem vyvoleným, jsme ale hlasatelé osvobození všech lidí, kteří úpí v otroctví. Sami jsme je zakusili a víme dobře, že „svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou, kdo v pouta jímá otroky, sám je otrok“. Slavíce velikonoce, demonstrujeme proti všemu otroctví vůbec, ať se jeví v jakékoliv formě, ať je to otroctví politické nebo hospodářské. Člověk přichází na svět svobodným a má na svobodu plné právo. V tom smyslu slaviti chceme svátky velikonoční, v tom smyslu odpovězme na otázky našich dítek. Zdůrazňujme tento význam velikonoc, od myšlének přejděme k mocným slovům, od slov k spásným činům a bude s námi velikonoční svátky slaviti celý svět.

Stojí v hagádě velikonoční, že učenci o sédru rozmlouvali a mudrovali o východu židů ze země egyptské od západu slunce až do svítání. Věru, že

látka ta nedá se vyčerpati, ovšem, dá-li se jí jen pravý její smysl. Jest doba, kdy krb rodinný shromáždí tisíce našich souvěrců — jak by to bylo krásné, kdyby tyto krby rodinné staly se ohniskem spásných myšlének, kdyby odtud šířilo se pochopení celého našeho dějinného poslání, našeho životního úkolu, našich bolů a bojů. Nemáme ani my čistých rukou ani čistých srdcí. Nezapomeňme, že jsme byli otroky v zemi egypské, připomeňme to sobě, svým dítkám, svým bližním.

Prvým příkazem Mosaismu, jak dí Hillel, jest: Miluj svého bližního jako sebe sama. Co nechceš, aby jiný tobě činil, nečiň jinému. Ale z ducha mosaismu plyne ještě další příkaz: Co nechceš, aby jiný činil tobě, to n e t r p, aby činil jinému. Kdo si tuto zásadu vštípí do svého srdce a do mysli, lépe své svátky oslaví, než plněním všech předpisů a obřadů, které plní ze zvyku a bez citu. Mnoho jest ještě otroctví na světě, a právem volá Neruda:

Než se naše všecka pouta zdrtí,
je třeba ještě mnohých velkých smrtí.

K prvému máji.

V den, ve kterém celý svět oslavuje probuzení se přírody, zavládnutí jara, v den plný jasu a omamující vůně, ustanovilo dělnictvo svůj svátek, nepřidalo mu jména, nezasvětilo jej žádné z vůdčích osob, nemá jméno nějakého svatého neb světice, nepojí se k dni tomu žádná vzpomínka, žádná památná událost a přece se stal svátkem slaveným po celém snad kulturním světě. Byla to šťastná myšlénka dělného lidu, dokumentovati tak svůj význam a svoji

sílu a byla to šťastná volba — ustanoviti k svátku první máj. Jaká to poesie v prvním máji, co krásných vzpomínek ku dni tomuto se pojí. Býval něčím jiným máj našich mladších let a jiným nynější, bylo více vzletu, více nadšení a horování, zvážněl ten první máj jako vše v našich dobách, zmužněl, uzrál, ale nikdo nesmí o něm říci, že sestárl. Jest dnem síly jak býval dnem nadějí a mladistvého nadšení, jest dnem uvědomění, jak býval dnem horování. Pučí to a kvasí jako dříve a přetéká plno mízy, ve světě plno vůně z probouzející se přírody, ale vůně ta ztrácí svoji omamující moc, ona ale osvěžuje a probouzí.

Vzpomínáme na prvou oslavu prvého máje. Nebyla nám lhostejnou, dotýkala se nás více, než oslavy pozdější; nač se s tím tajiti — pocity radostné to nebyly, jimiž jsme tehdy prvý máj vítali. Byl to strach. Massy lidu pracujícího rázem se probouzely ze své tisícileté lethargie, jako když se surová síla přírody rázem vzpříčí, široké massy lidu tupého a nevědomého rázem procitly a hlásily se o svá lidská práva. Kdo dovede nespoutanou tu obrovskou sílu říditi a držeti na úzdě, aby drtíc okovy nebušila do řad stejně spoutaných a stejně zotročených. Na tom strachu židovském nebylo nic směšného a nic zbabělého. Jest to staletá smutná zkušenost, že kdykoliv se vybíjela elementární síla národa, vybíjela se zběsile proti židům. Vypravili se do válek křižáckých osvobodit hrob Spasitelův a prvou prací na cestě k Spasiteli bylo povraždit tisíce a tisíce ubohých židů. Vzplanulo hnutí náboženské, které zasáhlo do mass, a zase židé krváceli, a tak se báli židé instinktivně každé epidemie — ať nemocí fysických neb psychických. Nebyl to nicotný strach o světský mamon, který byli nuceni nashromažďovati, aby mocní tohoto světa

mohli je zase obrati, ale o životy tu šlo, o životy mužů a starců, o čest žen a dívek, o životy nevinných dítek. To byl ten strach židovský. Nebylo a není v něm nic zbabělého, byl to přirozený strach slabého, neozbrojeného a bezprávného, jenž byl hříčkou v rukou mocného, nemilosrdného a bezohledného nepřítele. Ten strach byl výrazem uvědomělých i neuvědomělých tradic. Rámě se smrtící zbraní nad židem celá tisíciletí bylo napřaženo a nikdo nevěděl, kdy a kam rána dopadne. Nepatrný popud a snad i pouhý rozmar stačil, a rázem krváceli tisícové.

A tento postrach židovský ozval se opět před prvním májem roku 1889. Den vyšel v plné kráse, houfy svátečně oděných lidí proudily po městech a dědinách českých, proneseny bouřlivé řeči, zněly písně, že se až okna chvěla, ale den boje byl přece dnem míru. Ten boj platil mocnému nepříteli, který četné své přívržence rekrutoval z řad židů, ale platil tomu nepříteli a ne židům, platil kapitálu, kapitalistům a též i kapitalistům židům, ale nikoliv židům jako takovým. Naše lidská práva zůstala nedotčena; pravda, tekla krev, ale krev ta byla dělnická. Na milost nás dělníci — a to byli ovšem sociálně demokratičtí — nevzali, byli nám přísnými soudci, tepali nemilosrdně naše chyby, ostře vystupovali proti výstřelkům a přehmatům našich souvěrců, ale naši lidskou důstojnost — na tu nám nesáhli. Slovo žid neznělo z jejich úst tak nenávistně, jízlivě a vášnivě, neranili nás v našem hlubokém nitru. Jen si vzpomeňme, co to slovo „žid‘, „ty jsi žid“ v ústech naší buržoasie značilo a značí. Jen si vzpomeňme, jak se nám krev hnala do hlavy, když nám někdo slovo to vmetl ve tvář. — To nebyla nadávka jako jiná, tu nejednalo se snad o nějakou odpornou vlastnost, ve slově žid byl míněn soubor všech špatností

a nízkostí; řekli žid a mínili: ty nejsi ani člověk. Říkali to ti, kteří tisíckráte před tím i po tom lidskou svou důstojnost nejbídnějším a nejpodlejším způsobem zahazovali a žid musel mlčeti. A tu právě ten zubožený, zotročený dělný lid, od kterého židé nečekali nic než ústrky a násilí, ten povržený lid vysoko se povznesl nad své myslitele, nad své básníky, nad své žurnalisty a prvý nechal nám naši lidskou důstojnost a naši čest. Lid tento v hlubokém svém ponížení, v těžké své bídě fysické i duševní pocítil hlubokým instinktem to, čemu jej neučilo náboženství a k čemu jej nevedli jeho myslitelé a vůdcové, že jsme právě takoví chudáci jako on, že jsme bez ochrany, bez práv, bez zastání jako on, nešťastní a povržení. Poznal, že není na světě žádné zlato, žádné bohatství, které by člověku učinilo lehčím otroctví, že nejsou na světě žádné statky pozemské, které mohou nahraditi svobodu a právo a osvoditi z ponížení.

Nevím, byli-li ve hnutí sociálně demokratickém židé, a byli-li, měli-li nějakého vlivu, ale takovou ohromnou surovou massu by žádný vliv nedovedl říditi a vésti správnými cestami, kdyby se nebyla probudila v lidu duše. Prvý máj, prvý svátek dělnický stal se svátkem humanity a tím stal se svátkem i nám.

Nemůže se uvésti jediného případu, kde by se byla sociální demokracie exponovala k vůli židům, nezastávala se nás, ba ve svém boji protikapitalistickém zasadila židům mnohou krutou ránu. Žid je většinou buržoou a nalézá se tudíž v táboře nepřátelském, ale boj ten byl a zůstal bojem principů, nepřítel zůstal přece jen člověkem. Neběželo nikdy o přátelství, nýbrž o toleranci a spravedlnost. Tomuto svému programu se sociální demokracie nezpronevěřila. V době, kdy nejprudčeji vzplanuly vášně protižidovské a kdy přijetím antisemitských hesel

byla by získala největší populárnost a největší rozšíření, zachovala si mužnou rozvahu a kráčela neochvějně za svým cílem.

Co vykonala sociální demokracie ve Francii, co vykonala pro lidská práva u nás, jest ještě v čerstvé paměti.

Židům sociální demokracie doposud mnoho neprospěla, proti tolika zakořeněným předsudkům a proti ohromné moci byrokracie a klerikalismu nelze ještě mnoho provésti, ale co se nedá podceňovati, jest její veliký mravní vliv. Když hájí svoje lidská práva dělník a nedá se v prach šlapati, proč by měl žid zůstati v potupném ponížení?

Sociální demokracie naučila žida přímiti hřbet, a poprvé, kdy židé z ponížení svého se vymanili, bylo za prvé volby do páté kurie v r. 1897. Ta doba zůstane nám nezapomenutelná. Jak směšnými jsou výtky našich přátel i nepřátel, že židé jdou vždy s majoritou a že řídí se jen svým prospěchem! Nikoliv, židé nejednali bezcharakterně, oni volí podle svého přesvědčení, podle svého vědomí a svědomí. To není ještě žádným měřítkem, kloní-li se tu k svobodomyslným a jinde ke konservativním, když to vlastně jsou klerikálové stejného kalibru a není vlastně žádného výběru. Pro nás je potěšitelným úkazem, že v osudném tom roce jednali charakterně a volili s minoritou.

Že tím vyvolali hněv celé buržoasie české a že charakternost ta smutné měla následky, že vyvolány proti nim bouře pražské, náchodské, kolínské a polenské, a to jenom pro volby zmíněné, na to se u nás zapomíná. (Můžeme klidně čekati zase výčitku, že šíříme židovský separatismus a sílíme židovské vědomí).

Ale právě tak, jak nás těší, že židé pro sociální demokracii lámali své oštěpy, tak neméně

nás bolí, že tehdejší hnutí nezůstavilo mezi židovstvem hlubších stop, židé se nenaučili sociálně mysleti a celé to horování byla jen chvilková erupce. Poukázali jsme v listě našem, jak někteří židovští velkostatkáři projevují svůj smysl sociální, ale jednání jednotlivců neznamená ještě žádné hnutí. Všichni by měli o tom přemýšleti a všichni by si měli uvědomiti, že dělník jest jejich spolupracovníkem, že blaho jich vlastní má býti též blahem všech spolupracovníků, bez rozdílu náboženství i národnosti. Nedá se popříti, že židovský podnikatel a židovský kapitalista má více srdce ku svým lidem, než jiný, ale všecky ty blahodárné instituce, které jsou mnohými jednotlivci zařízeny, nejsou dobře národohospodářsky promyšleny, nedějí se podle určitého pevného plánu, nedějí se soustavně a proto nemají dostatek váhy a nedocházejí ani uznání.

Prvním májem se manifestuje pro osmihodinnou dobu pracovní. Jak jest to spravedlivý požadavek a jak mnoho židovských proletářů v kancelářích a za pultem by za požadavek tento zároveň mělo manifestovati. Máme svou sociální otázku docela zvláštní a nejbolestivějším bodem jest tento. Naříkáme na nedostatek inteligence, na karbanictví atd. Může mladík uštvaný obchodem neb unavený pracemi kancelářskými od rána až pozdě do večera, ba skoro až do noci, ještě čísti a se vzdělávati? Odvykne práci duševní a jako samostatný obchodník se k ní již nevrátí. Máme ještě mnohá podobná desideria, která se nám při oslavě májové derou na mysl.

Také nám leží otázka osmihodinové doby pracovní na srdci. Chceme-li, aby náš dorost nezakrňoval, aby kráčel ku předu, vzdělával se a zušlechťoval, pak musíme mu vymoci také ku vzdělání tomu čas. Osmihodinová doba pracovní jest kardinálním po-

žadavkem všech myslících lidí a nemá býti jediného inteligenta, který by pro ni nepracoval a nemanifestoval. Nejenom dělníci, ale i úředníci, a i ostatní pracovníci duchem musí býti chráněni, a boj ten musí býti rozšířen ve všech vrstvách národa a pro všecky vrstvy národa.

Že nám není lhostejnou též otázka všeobecného hlasovacího práva a všeobecného vzdělání a uvědomění lidu, které socialism hlásá, rozumí se samo sebou, to jest ale velikou vadou, že uspokojujeme se skromnými a bezvýznamnými projevy sympatií a to ještě pokud možno hezky v ústraní. Není to správné ani charakterní. Co kdo vyznává, to má hájit a za to má také s otevřeným hledím bojovati. Sociální demokracie nemá nám býti proto sympatickou, že je tolerantní, ale proto, co hlásá a zač bojuje.

Platíme času krutou daň, propadli jsme laxnosti a bezmyšlénkovitosti své doby, a to nás činí tak neenergickými a slabými. Člověk průměrný, člověk davový, jest třtinou, jest slabochem, který potřebuje opory, kterému třeba jest vzpřímidla. Všimněme si dobře průměrného člověka našeho, jak jest zištným a jak je nezásadovým, takový buržoa dnes je Čechem a zítra zapadnuv do německého města, poddá se okamžitě terroru a odloží svoji národnost, jakmile mu v obchodě neb řemesle škodí. Jak jinak se vyjímá vedle toho dělník, jak ten vzdoruje germanisaci, jak ten se brání, a tážeme-li se, co mu dodává síly, obdržíme odpověď, že právě jest to ono sociální uvědomění, které jest prohloubením otázky jeho člověčenství. Plochý nacionalismus, ten těch hrdinů nevychovává, ten jest komponentou daleko slabší. Vědomí národní není ničím bez uvědomění sociálního, při čemž nesmíme ovšem zapomenouti, že uvědomění to, jak je podává sociální demokracie, jest přece jen

celým světovým názorem (byť ne bezvadným) dnešního člověka. Otázka slovanské nestatečnosti a malomoci není ani tak otázkou sociální inferiority, jako otázkou nedostatečného sociálního uvědomění. Ten chabý Slovák nebo Chorvat, který je hračkou v rukou Němce a Maďara, nevzpřímí dříve svůj hřbet, dokud mu jej sociální demokracie nenarovná.

Dnes víme dobře, že jedině v síle sociální demokracie jest celá síla myšlenky pokroku v Čechách. Jak uboze málo je těch pokrokových lidí mimo tento veliký tábor, jak jsou nesjednoceni, roztřepeni a roztříštěni. Co je mezi nimi dobrých lidí, vytrvalých pracovníků a bystrých hlav, a přece nemohou ničeho znamenati, není myšlenky, která by je jednotila, není jednotného cíle, ku kterému by směřovali. Kolik mužů, tolik vůdců. Není kázně a není ani dobré vůle, a proto jest tak málo mezi nimi takových, kteří dovedou za své přesvědčení přinésti nějakou oběť. Jak jest to všechno malicherné proti sociální demokracii! Jen uvažme ta dlouhá léta žalářování, ty strašné persekuce policejní, vzpomeňme na jich strádání, nouzi a hlad. Ví někdo, jak pracuje a zač pracuje sociálně demokratický žurnalista spisovatel. Porovnejme to s tím, co koná pro své myšlenky buržoasie.

Sociální demokracie nás má naučiti obětovnosti a práci.

Netajme si toho, že má strana ta též své veliké vady. Jednou jest ta, že program svůj nedovedla organicky přimknouti a připojiti k programu celého národa a druhou jest, že snaha po tuhé kázni překáží snahám po rozvoji. Není skoro nic v Čechách zdravého, není zdravým celek a proto nemůže být úplně zdravou žádná jeho část.

Sociální demokracie skládá se z českých individuí a individuum české není pevné a resistentní. Přes to vše, že není živého organického vývoje a kultus starých přežitých forem zavinil jakousi nehybnost a ztrnulost, kvasí to tam, zdravě to kvasí a nové proudy, silné a svěží, proniknou co nevidět. Strana překonala mnohou krisi, překoná i nynější stagnaci. Vždyť víme, jaké náhledy panovaly kdys ve straně o umění; sám Heine, jeden z prvních věštců nové doby, choval obavy, že umění bude znehodnoceno, a hle, nikde není tak vroucího a upřímného porozumění, nikde tak intensivně pociťované potřeby život uměním zušlechťovati, jako v řadách proletariátu. Byl-li vývoj v otázce umění, bude i v otázce náboženské (ovšem té v širším smyslu), a člověk sociálně demokratický blížiti se bude ke svému harmonickému zdokonalení a čínská zeď doktrinářství dřív neb později bude probořena. Pak bude sociální demokracie nejen stranou nejpevnější, ale také nejmocnější.

Mnoho bude těch, kteří oslavovati budou krásný ten den prvého máje, a ještě více bude těch, kteří budeme nuceni jíti i v den tento za svým povoláním, ale myšlenky naše ty nesnesou žádného jařma — aspoň v myslích osavujme první máj, svátek dělnický — dělníků, kteří pracují rukama, i těch, kteří prací mozku rozmnožují blaho a štěstí člověčenstva. Byť tak mnoho nás tísnilo a život tak málo radostí nám poskytoval. přece se těšme tím, že vychází nejkrásnější jaro, že přichází máj nejen přírodě, ale celému čověčenstvu. Blíží se hodina osvobození celého člověčenstva. Nese-li boj dělnictva, jméno boje proti kapitalismu, není a nemůže ve skutečnosti býti jiným, než bojem proti tmě a proti nadvládě. Jen vzdělané člověčenstvo dovede být svobodným a šťastným.

Poznámky k naší hospodářské otázce.

Upírají-li naši stranníci existenci naší otázky náboženské, kulturní i národní, tož přece nezaprou existenci otázky hospodářské. Ta se nedá oddisputýrovat. Tlačí se na nás čím dál tím naléhavěji a jako veliká prudká voda otřásá mocně podklady celého našeho bytí. Nestačí tu zapírání, ani přimhuřování očí. Vede se proti nám koncentricky, podle pevného, určitého plánu vyhlazovací boj hospodářský, otázka náboženská a národní jsou jen pláštíkem, jsou jen omluvou, aby boj ten aspoň na venek měl zdání oprávněnosti a honetnosti .

Dva národové pracují za svoji emancipaci od hospodářské nadvlády světa germánského, národ český a maďarský. Nevíme, jak zní heslo maďarské, ale tuším, že nejsou-li stejná slova, že stejný je obsah, řekne-li se „Svůj k svému!", či „kupujte jen uherské výrobky," přijde to úplně na jedno. Je-li ale stejným heslo, není stejným jeho provádění a co jest ještě směrodatnějším, rozdílnými jsou výsledky. Třeba že nepodceňujeme dosavadní výsledky národní české svépomoci, tož přece s výsledky maďarskými nesnesou porovnání. Maďarský průmysl roste zdravě vzdor tuposti obyvatelstva a nedostatku dobrých dělných rukou a celý svět s ním počítá, rozmach průmyslový specificky český není ještě dobře ve světě obchodním akkreditován. Schází tu důvěra a turecké hospodářství v průmyslových závodech, cukrovarech i pivovarech, bednárnách a hlavně v ústavech peněžních důvěry té nezvýší.

Nemožno hledati příčiny tohoto úkazu v nedosta-

tečné průpravě obchodní, jak to činí profesor Bráf, kořeny zla vězí hloub, vada spočívá v nedostatečnosti českého individua, v nedostatku energie, jeho nezcelenosti a nedůslednosti, v nedostatku pevné vůle. Z mysli mi nevychází staré pořekadlo, které jsem slýchal již jako malý chlapec; je zcela prostinké, lidové, ale je velice charakteristické. „Slouha vezme kámen a hodí jím po ovci, ale kámen má větší cenu, než celé stádo, ba než několik stád dohromady". Ba, ta česká síla jest nevyčerpatelná a zdroje bohatství našeho ohromné; to co dala příroda vlasti naší do vínku, neuštědřila snad žádnému národu na světě. Máme kameny, které zlatem nevyvážíš, ale máme plno slouhů, kteří kameny pohazují a nikdo jich nezakřikne. Mnoho již český národ měl ve svých rukou, ale to, čím povrhl, má daleko větší cenu toho, co podržel. Co krásných odvětví průmyslových v Čechách kvetlo a co jich zaniklo a co jich přešlo v ruce nepřátelské! Kdo nevzpomene na pražské puškařství, na průmysl zlatnický, průmysl granátový. A všecko to bylo takovým oblázkem, jehož se nikdo nevážil; úzkoprsé cejchovnictví bylo jediným ideálem našeho člověka. Dřel se do úmoru, ale nedovedl zabrániti, aby jiný, a to nikoliv cizinec, nýbrž lidé z české krve zboží jeho znehodnocovali. Byly dobré časy, kdy poctivá práce dobře živila svého muže; když ale nestačilo, přikročeno k práci nepoctivé, vyráběno zboží špatné a používáno falešného materiálu. Tak kvetoucí odvětví průmyslová přivedena k pádu. Trhů ztracených nemožno znova nabýti, když vrhla se tam cizina s veškerou vehemencí, ztracené důvěry a sebedůvěry nelze tak snadno dobýti zpět.

Dnes máme konečně spasné heslo „Svůj k svému!" Když nebylo možno dobýti hospodářských úspě-

chů rázem, když ztracen výtěžek z dobrých let, kdy půda zlatem rolníko odměňovala, a příznivé doby rozmachu průmyslu, počíná se i tu dobývati úspěchů v etapách, neřku-li po drobtech. Stačí-li drobty k nasycení sedmimilionového národa a uspokojí-li se národ v době tak pohnuté s tak pozvolným postupem, tu otázku zodpověděl zevrubně v listě našem dr. Lederer a musel bych vývody jeho až do poslední literky opakovati. Nesmí se ale zapomínati, že země koruny české staly se zeměmi průmyslovými, že zemědělství a s ním spřízněné výroby nestačí k obživě nesčetných milionů, zkrátka a dobře, že jsou země ty odkázány na odbyt svého zboží v cizině, že si samy nestačí. Vezměte kterékoliv zemi průmyslové odbyt do ciziny a vezmete jí téměř veškerý průmysl a podetnete kořen jejího života. Třeba vzíti rozum do hrsti a vystřízlivěti, život hospodářský jest příliš komplikovaný, než aby stačiti mohlo za direktivu jediné úzkoprsé heslo.

Český národ nemůže dlouho čekati, než ty svépomocné léky začnou účinkovati, není mu ani toho třeba; rázem by zmohutněl a síla jeho hospodářská rázem by vzrostla v olbříma, kdyby zabral v sebe to, co mu patří territoriálně i národně, průmysl židů českých. To je ten lék, který doporučuje dr. Lederer ku konci své stati a prostředek ten je tak prostý a lehko dosažitelný, že marně hledáme důvody, pro které se národ český proti němu ohrazuje. Zabrati neznamená konfiskovati, jak by si mnohé horkokrevné hlavy přály a jak je to tajným přáním přemnohých; to znamená přivtěliti podniky českých židů, ale tím také a to jest ta hlavní věc, české židy pevně k národnímu tělesu. Tak to učinili k velikému prospěchu svému Maďaři a tak by se to osvědčilo i u nás, ale ty svazky, které trvale připojují, musí býti svazky přátelské.

Všecky překážky, které jsou značné, padnou, jakmile splynutí to uznáno bude za požadavek národa, cesta se lehce najde, jest jen třeba upřímnosti. Židé touží po míru a spolupracovnictví s českým národem, s jejich strany nebylo by překážek, ty věží ve slepé víře ve zdravost hnutí svépomocného, v přesvědčení vlasteneckých činitelů, že židé budou brzy hospodářsky zničeni a že netřeba se smlouvati o to, co nezbytně národu připadne válečnou kořistí.

Židé byli hospodářsky poškozeni, to je pravdou, mnoho židovských závodů zaniklo, mnoho jich vegetuje, ale mýlil by se každý, mysle, že hospodářská moc židů byla podlomena; nikoliv, pouze se přesunula, změnilo se těžisko a za zaniklou jednu existenci povstalo deset nových a to pevnějších. Přemnoho židů bylo boykotem donuceno k blahobytu. Pochybujeme, že příští boj proti židům bude úspěšnější a znova a znova připomínáme návrhy dra. Lederera. Obrať se milá česká, t. j. česko-křesťanská společnosti, ku svému — židovstvu. Nabízíme se upřímně a poctivě. Stojí sice dnes proti nám celá česká veřejnost, a věří-li našim snahám osvětovým a národním a přijímá-li nás do svých politických stran, nečiní to bez ohrad; smíme česky mluviti i cítiti, i pro českou věc bojovati, ale do hospodářského spolku nás nechtějí. Realistické a pokrokářské „Svůj k svému!“ má pro nás stejně trpkou příchuť, jako mladočeské i staročeské, toho jsme si dobře vědomi a dobře to cítíme. Zde třeba vyjasnění. Nechť český národ klade své požadavky, nechť vysloví jasně, jaké si nás přeje míti, jaké podmínky činí naší assimilaci národohospodářské. Volá-li po naší součinnosti národní, nesmí nadále odmítati naši součinnost na poli hospodářském. Žádáme mužnou a poctivou odpověď.

K myšlenkové krisi našich dnů.

Duše jednotivcova i duše národů musí býti naplněna velikými ideami, aby silen a zcelen byl jednotlivec i celek. Od věků znám jest zákon přírody známý pod heslem „horror vacui“ — strach před prázdnotou. — Naše nynější doba není bohata na veliké muže, ale bohata jest na pracovníky, kteří od věků nashromážděný materiál upravují a rovnají pro potřebu nám i budoucím. Horror vacui mocně se ozývá. Vlastně necítíme toho strachu, ale za to více cítíme tu osudnou prázdnotu. Nemáme ničeho, zač bychom se bili, nedovedeme nic z celé duše milovat ani co z celé duše nenávidět a z nedostatku zdravé mocné náruživosti hlásí se ty drobné, křečovité, nervosní náruživosti malé.

Počínáme rozuměti prvému velkému psychiatrovi Francouzovi Pinelovi. Pinel upozornil, že za doby velké revoluce francouzské nebylo lidí nervosních. Člověčenstvo dovedlo se v sobě koncentrovati, vědělo, co chce a kam spěje, buď byl člověk pro nebo proti a nebylo lidí, kteří se potáceli jako třtiny, každému větérku se poddávající, a touto silou své duše vzdorovali i chorobám. Naše doba nesnese přece s žádnou velkou dobou porovnání. Potyčky dnešních dnů, šarvátky a šrůtky nenesou se za žádnými velkými a ujasněnými cíli. Bývaly-li doby velkých bojů, máme nyní dobu nervosního n ö r g l o v á n í.

Máme myšlénkovou krisi, máme myšlénkové interregnum, ale to cítíme více pudem svým animálním, než abychom si toho rozumně uvědoměli. Naši současníci nemají v sobě ani tolik síly, aby krisi popřeli neb jsoucnost její přiznali a spíše vrhají se zběsile na ty, kteří na tu osudnou sebou spokojenost našich

lepších lidí způsobem vážným a poctivým poukazují. Spáči jak jsme již jedenkráte podotkli, osopují se na ty, kteří se z libého sna burcují, ale probouzejí se přece. Pozorujeme to na některých zjevech a jsme přesvědčeni, že až si důkladně promnou oči, že se ke svým dosti bezohledným útokům proti nám nebudou chtít ani znáti.

Prozatím ohlašuje se jakás takás tolerance, připouštějí: „nebude zajisté pokrokového člověka, který by chtěl bránit někomu vyžíti se v náboženském cítění, má-li je. Nám dnes je překonaným stanoviskem onen církevnický atheismus, který měl idiosynkrasii již před samým jménem boha. Naším zájmem jest jen, aby náboženství nestalo se ať fakticky neb právně všeobecnou donucovací pracovnou jako za vlády církví, aby každému bylo umožněno míti svůj názor a také jej propagovati."

Budou-li po krásných těch slovech následovati také svobodomyslné činy, pak k dohodě nebude daleko. Pro dnešek je ten záblesk naděje na lepší příliš matným a slabým. Již několik následujících vět zatlačuje smírnou náladu do pozadí a dává zaznívati zcela jiným tonům.

Bohužel nová náboženská hnutí vystrkují již růžky samospasitelnosti. Z náboženství se opět činí caput et fundamentum individualního i společenského žití, a stigmatisují se „nevěřící" a všichni ti, kdož jsou, horribile dictu, nábožensky indifferentní.

Náboženský indifferentismus znamená našim moderním horlitelům rozumové i karakterové monstrum, v člověku nábožensky indifferentním vidí málem vyvrhele. Dnes dospěl tento terror již tak daleko, že mnozí lidé přímo se za to stydí, že nemají náboženství. —

Takových slov dosud se strany naší nikdo nepronesl a tvrzení to spočívá buď na nedorozumění, aneb na neporozumění, ba spíše na tom druhém. Ta věc je zcela jinačí. Neběží o indifferentnost, nýbrž běží o cestu, která k ní vede. Napsali jsme v epištolách českožidovských: buď pevná víra neb pevná nevěra, třeba že bychom to nyní v plném smyslu nechtěli opakovati, přece usuzujeme, že indifferentismus není nikterak tím cílem, za kterým pokrokové člověčenstvo by mělo spěti.

Každý indifferentismus má v sobě něco polovičatého, nepevného a nemužného. Vaše řeč, jak dí sv. písmo, budiž: Ano nebo ne, ne neb ano, člověk indifferentní neříká ani tak, ani tak. Schopenhauer ve svém dialogu „Religion“ brání se proti výtce, že negace něčeho stávajícího nemůže býti sama sobě účelem, dokazuje, že potřením lži dokumentována pravda.

Jest to pouhou parafrásí fundamentální věty Spinozovy „est enim verum index sui et falsi“, ukazují-li, co jest pravdou, ukazují tím také, co jest lží, ale ta parafráze jest nešťasná, jest to sofisma, a sofisma to si přivlastňují nejmodernější protivníci rodící se synthese nábožensko-filosofické. Pravda demonstruje a demaskuje lež, ale obrátit se tato these, jak to činí Sch., nedá, popření lži není žádným ukázáním pravdy, není ještě žádnou prací tvořivou.

Nalézáme se v předvečer velkých bojů v Čechách, brzy se rozzuří a budou snad mocnější než boje rukopisné a všecky naše boje literární, budou to boje o mravní fundamenty českého národa. To, co se děje nyní, jsou první výstřely předních stráží a my si to budeme počítati za zvláštní zásluhu a čest, že jsme prví proti nepřátelské posici zahájili drobnou palbu. Hlásíme se k Masarykovu heslu, že třeba jest nové

filosoficko-náboženské synthese, ve které by se svět náš usjednotil. Naši protivníci usuzují, že povede to k filosofické rehabilitaci náboženství, čili že náboženství opět bude dosazeno na místo, které druhdy zaujímalo, a že mu snad přiznána bude tatáž vláda, jaké se těšívalo za dřívějších neblahých časů, jen že náboženské these snad i náboženská dogmata podepřena budou moderní filosofií, která octne se v područí náboženství.

Tak my si ovšem novou synthesu náboženskofilosofickou nepředstavujeme. Nikterak zfilosofování náboženství, nýbrž znáboženstnění filosofie, jest to, po čem toužíme, nepřejeme si, aby náboženství bylo lidu filosofií, nýbrž filosofie náboženstvím.

Tam nesla se snaha Tolstého, jeho Kristus jest filosofem pantheistou a jeho křesťanství je náboženstvím pantheistickým, přes to vše ale Tolstoj neopustil báse křesťanského náboženství, zůstává nadále vyznavačem Kristovým, křesťanem. Nám snažícím se získati židy myšlenkám pokrokovým, nezbývá jiné, než použiti methody Tolstého, třeba že se konečné naše cíle s názory Tolstého rozcházely.

Hlásíce se k svému židovství, musíme si ale též uvědomiti, v čem toto naše židovství spočívá a proč na něm tak lpíme. Buď jest to svazek kulturní, neb národní, jazykový, raçovní, náboženský aneb pouhý zvyk, pouhá setrvačnost. Že nás nepojí svazky kulturní ani národní, o tom mezi námi není sporu; jedná se, jak bylo již řečeno, buď židovství opustiti aneb si je uvědomiti a uvědomění to znamená pro nás prohloubení jeho a důkladné reformování. Cokoliv podnikneme, napsal Lazarus, ať směřuje k obraně neb k uvědomění, musí zároveň směřovati k mravnímu povznesení nás všech.

Povznesení a uvědomění si společného mravního souručenství jest zároveň zárukou ethického zdokonalení vůbec.

Židé stojí vůči všem společným zájmům na stanovisku individuelním. Jsme jak sypký písek, na kterém nelze ničeho stavěti a na kterém nic neroste. Můžete se slavně ohražovati proti tomu, že máme společné zájmy — naši nepřátelé nám dokazují, že jich máme dostatek. Pro svůj nepřátelský útok zná každý náš protivník naši adressu, my ale sami té adressy nemáme. Nechceme nic jiného, než aby silní neopouštěli slabých a zatracujeme konversi jako egoistickou a bezcharakterní. Bude to nějaké řešení židovské otázky, když bohatší a inteligentnější opustí řady těch, na jichž zádech se vlastně vyšplhali, a co bude z těch druhých, kteří nepůjdou za nimi? Z těch důvodů nemůžeme se rozehřáti také pro bezkonfesijnost; není to sice veřejným odpadnutím, jest ale k odpadnutí průpravou, jak dobře nás poučují příklady prvých starostů spolku českých akademiků židů.

Zbývá ještě jiný modus, a sice formální příslušenství. Ani o tom nemůže úsudek náš býti příznivý, vidíme v něm opět jenom neupřímnost, nepropracovanost, nemužnost a nedůslednost.

Pro lidi myslící nemůže snad býti ani jiné východisko, než jak jsme naznačili. Buď affirmace neb negace, a kdo se k židovstvu zná a v něm setrvá, má si učiniti pobyt v něm příjemným, aby nepřekáželo ani jemu, ani světu, musí pracovati proti pověrám a formalitám a jde pak naší cestou. Setrvání při židovstvu vyžaduje sice veliké oběti vzhledem ku světu, ale nikoliv vzhledem k našemu nitru. Mnoho toho židovstvo od nás nežádá. Sám Mendelssohn řekl, „židovství nemá žádných dogmat, žádné dogmatiky,

slovo, které přichází v bibli a které se překládá vírou, neznamená víru, nýbrž ‚věrnosť.‘

Základní věta celého mosaismu jest, „udělej si na světě pořádek, žij a života užívej ale tak, aby stejně těšil se ze života tvůj bližní“. Tolstoj očistil Krista ode všech zázraků a Kristus zazářil jako jeden z největších myslitelů světa; což aby někdo vzal si také tu práci s Mojžíšem? Netřeba ani jemu zázraků, nebyl-li velikým filosofem, byl velikým psychologem a největším empirikem a zákonodárcem světa. Musí všecky ty ukrutnosti, jimiž se Starý zákon hemží, přičítány býti Mojžíšovy? To, co my si představujeme a jak jsme to již několikráte vyložili, není žádné náboženství v běžném smyslu. Nám jde o tu pevnou, jako ze žuly vytesanou ethiku. Vytýká se nám, že žádáme náboženství pro široké massy; škoda, že ti páni znají Le Bonovu „Duši davu“, vždyť každé hnutí ethické, ba i národohospodářské, stane se hnutím ábоženským, vždyť i socialism (marxism) jest takovým náboženstvím. Ustanovte jakékoliv vznešené zásady ethické, jakmile lid je přijme, stanou se ihned náboženstvím, osoba filosofova zazáří příštím věkům v aureole světce a učení jeho stane se nedotknuteným. Změňte povahu lidskou!

Budha byl filosofem pantheistou v nejkrásnějším toho slova smyslu, učení jeho valně se neliší snad v ničem od nejmodernějšího Schopenhauera a žáka téhož, Tolstého, jest to ryzí filosofie, ale náboženstvím se stalo přece. Myslíte, že za našich dob, kdy máme rozvětvenou vědu, vládneme tiskem a máme odpor proti zázrakům, by degenerace taková nebyla tak lehkou? Zreligionisování filosofie, jak to právě vidíme při marxismu, by přece nikdo nezabránil a jest snad dobře, že nezabrání.

Schopenhauer nadhazuje otázku, je-li přípustno podpírati třeba vznešené principy ethické náboženstvím, vírou. Nikoliv, praví: „Každý klam je hnusný a každý klam těžce se vymstí! Kde jsou ale důkazy, že to, čemu učí filosofie, ta metafysika, která nahražuje ve filosofii dogmatiku a která stejně appeluje na víru a cit, spočívá na pravdě." Kolik filosofických systémů, tolik různých dogmatik. Kde je pravda a kde klam? Na tu otázku odpovídá Sch. nesměle a vyhýbavě. Proč? Protože tu pravdu nebudeme nikdy věděti, to jest to Dubois Raymondovo „ignorabimus". Bude nám stále uspokojovati se duchaplnými hypothesami a ve jménu těch hypothes budeme se nadále potírati a kaceřovati. Kdybychom směli symbolisovati, připomněli bychom slova Mojžíšova, že nikdo neuzří tváře Hospodinovy, dokud bude žít. Svůj pozemský život musíme ale upraviti dle toho, co nám poroučí život a zbude z veškeré filosofie jediná moudrá zásada, zbude „udělati si na zemi pořádek".

Massy lidu mají cit náboženský a mají potřebu náboženství. Spencer klade na to ve své Sociologii veliký důraz. Neupravíme-li my lidu náboženství, upraví si je sám pro sebe a proti nám. Chybou bylo, že se k té potřebě nikdy nepřihlíželo. To, co se podá lidu, musí plynouti z hlubokého přesvědčení, každý klam se vymstí; my ale nechceme lidu vnutiti, čemu sami nevěříme, my nechceme hráti žádné komedie, nýbrž hlásati to, k čemu jsme dospěli po dlouhém přemýšlení a dlouhém studiu. Tostoj hlásá nauky Kristovy, věří jim a žije podle nich; kdo nastupuje v jeho šlépěje, nebude nikdy jednati jinak.

Ethika moderní, mající svůj samostatný a neodvislý základ, ethika vědecká z rozumu a citu prýštící, neobstojí bez podpory autorit, a je-li taková autorita obestřena nimbem náboženským, pak to zásadám ethi-

ckým nesmí býti na škodu. Kristus Spinozův, Straussův, Renanův, Tolstého jest vznešenou autoritou, ba vznešenější a působivější, než Kristus náboženských horlivcův a církevních spisovatelův. Čím více blíží se k zemi, tím je nebeštějším a o Mojžíšovi platí totéž. Čemu jedině my se bráníme, jest násilí; „všechen pokrok", jak praví Havlíček, „se na cestě rozumové a bez násilí nejlépe děje". Nedávno zemřelý dr. Bulova, horlivý a nadšený apoštol monismu, nechce, aby se člověku v kruté chvíli brala modlitba. Nechme modlitbu, nechme pěti žalmy, nechme zníti velebnou, srdce hřející modlitbu chrámovou, ale přičiňme se, aby ten Bůh, kterému všecka ta oslava platí, nebyl tím Bohem, o němž řekl Laplace Napoleonovi, „prošel jsem celou zeměkouli, ale to, co lidé zvou bohem, nikde jsem nenašel; boj náš neplatí Bohu, ale zhoubnému antropomorphismu."

Není to indifferentnost k náboženství, kterou pokrokářům vytýkáme, nýbrž indifferentnost k otázkám náboženským. Každý má právo nevěřiti, má ale povinnost, aby si jasně uvědomil, proč nevěří. Známe tak mnohé atheisty a víme dobře, co četli a co prožili, víme dobře, že celý jejich atheismus prýští z náladové skepse, o které nedávno prof. Rádl tak krásně pojednal. Nemají ke svému atheismu jediného rozumového důvodu, dospěli k němu bez úvah a bez bojů; jest to koketování a posérství. K atheismu a pantheismu vede cesta hlubokým přemýšlením a bádáním. Kdo touto cestou nejde a boha svého nehledá, toho netřeba bráti vážně: je atheistou, když je to modou a změnou mody změní své náhledy. Přesvědčení nikoliv, vždyť žádného neměl, a dobře praví dr. Scharf, že měnit lidé mohou jenom to, co mají.

Činí se prý útok na právo svobodného myšlení se strany moderních křisitelů náboženství, kteří chtějí

z individuelního problému náboženského otázku všeobecnou a terrorisují moderními prostředky každého, kdo má názor odchylný. Takovou výtku odmítáme s veškerou rozhodností a vracíme ji těm, kteří po nás hodili židovským klerikalismem a studeným bratrstvím. — Mám ještě jednu poznámku. Slýcháme často frási, že žid a pokrokovost jest contradictio in adjecto; nikoliv, takovou kontradikcí jest žid a atheismus. My jako společný znak židů uznáváme onen optimistický realismus, plynoucí z mosaické ethiky a rozšiřujeme tábor náš na všecky lidi, kteří se k němu hlásí, kteří uznávají, že třeba lidsky žít a na světě udělati pořádek, přejímají heslo Mojžíšovo.

„Co nechceš, aby jiný činil tobě, nečiň a netrp, aby to činil jinému", v pokrok lidský věří a oň usilují, bojují proti egoistní askézi a potlačování svého člověčenství. Ti všichni patří do našeho tábora a ti všichni jsou našimi bratry. To je naše vyznání víry. Pro naši specielní otázku česko-židovskou ale platí. Kdo se k myšlenkám mosaismu nezná a přece zůstává v řadách židů, pro ně úsilovně pracuje a pro ně se obětuje, při vší své šlechetnosti nejedná důsledně. Buď jest na nás židovským naše idea, neb jsou židovskými národnost a raça. Pak jest ale všechen boj proti sionismu bezpředmětným a illusorním.

II.

Naše čtenářstvo, které přeje si, pokud možno, střídání thémat a které snad úvahy o otázkách duchovních, s kterými v nynějších dobách positivismu nesnadno se zabývati, valně již netěší, prosíme za prominutí, že v článku předešlém naproti všem mravům žurnalistickým pokračujeme. Musí býti jasno mezi

námi v otázkách principielních, musí býti jasno, je-li otázka židovská otázkou raçově národní či otázkou nábožensko-filosofickou, čili, jak jsme řekli, otázkou světového názoru.

Ve svém epochálním spise „Stát budoucnosti“ vykládá Menger, že jednání jednotlivců neřídí se v naší společnosti pouze pravidly právními, nýbrž také mravními příkazy a právo naše v četných, důležitých oborech přímo předpokládá mravní řád, jako nezbytný svůj doplněk. — Sankce mravních předpisů je ale dosud po výtce náboženská — ta ale ztrácí neustále na síle a významu a nebudou-li zjednány nové mravní řády, hrozí přítomnosti stejně mravní úpadek, jaký stihl antický svět po rozkladu pohanských náboženství. Jest to tedy volání po nábožensko-filosofické nové synthesi, což u vědce tak střízlivého jistě padá na váhu. —

Menger nahlíží, že nemůže býti státu budoucnosti lhostejno, jaké mravní řády jsou hlásány a jakým způsobem sankcionovány, jinými slovy řečeno, náboženství nemůže být věcí čistě soukromou každého jednotlivce; vždy jest otázkou veřejnou, otázkou státní. Při všem horování za svobodu smýšlení a přesvědčení přiznávají velicí myslitelé, na předním místě Spinoza ve svém traktátu politickém, státu právo, náboženství občanstva regulovati, konfesse trpěti a jiné zase odmítati a šíření jich vší moci státní zabraňovati. Náboženství neb nauka filosofická, hlásající špatné, celku i jednotlivcům škodlivé zásady, musí býti stejně potírána, jako kterékoliv zlo fysické, epidemie morální pokleslosti stejně musí býti zamezena, jako kterýkoliv mor. Asolutní svoboda nemůže a nebude existovati. Ovšem naše předpoklady týkají se státu kulturního. Stát budoucnosti nebude sice stavěti se nepřátelsky k stávajícím náboženstvím, právě pro jich souvislost

s mravností, ale vymyslí podle dra. Mengra nové instituce, zorganisuje veřejné mínění, které bude regulativem v otázkách ethických. Aby tato mravnost nespočívala na pohnutkách egoistických, bude nutno vyučovati mládež, aby cítila ctnost jako ctnost samu. Menger ale pro tuto praktickou mravnost neočekává velkého prospěchu z mravních příkazů, které postrádají, jako kategorický imperativ Kantův veškeré sankce.

Jest viděti, že i Menger požaduje, aby každý příkaz byl jakousi vyšší autoritou sankcionován a že ani sankce náboženské tak zhola neodmítá; přes to vše jsou jeho sny do budoucna, pokud se týče organisace mravnosti na principech egoistních dosti sanguinické, neboť utilitární systém, jak správně podotýká Spencer ve své „Sociologii", nemůže dnes vybudovati ani několik vyvolených a davu jest docela nedostupný. Jest velikou vadou, že se naši vrstevníci domnívají, že „víra a jednání lidí jsou výhradně vedeny rozumem, kdežto jsou naopak v míře daleko větší vedeny citem. Účinnost mravního zákonníku mnohem více záleží na hnutí citovém, než na vědomí užitečnosti jeho příkazů. Ti, kdož hájí náboženskou víru, rovněž jako ti, již na ni útočí, domnívají se, že všecko záleží na tom, aby obhájena byla jistá dogmata, kdežto dogmata jsou jen pomíjející formou toho, co jest věčné. Nikdo nečekej, že náboženské vědomí jednou vyhasne a že ve svém vývoji změní směr." Pravil-li p. L. Müller o našem sjezdu, že moderní ethika nepodceňuje vlivu náboženské výchovy, jakožto věda empirická s ním počítá, zkoumajíc a analysujíc fakta, mluvil ve smyslu Spencerově, nedoložil ale, že počítaje s náboženskou výchovou a její důležitostí, musí se přesně též vysloviti, má-li a pokud a jak má tato náboženská výchova býti zachována, neb nahrazena výchovou filosofickou a bude-li ve vývoji této ethiky přisouzen nějaký úkol ná-

boženství. „Normativní ethika stavějící normy mravnosti na základě zkušenosti, na základě vývoje stojí a musí státi mimo náboženství, chce-li býti vědou", tak dovozuje p. L. Müller dále. Nechceme nikterak upírati oprávněnost existence takovéto normativní ethiky vědecké, čerpané ze zkušenosti, to ale, co jí upíráme, jest jakýkoliv vliv na jednání a konání lidská. Zůstane tak ethikou, jako logika logikou a právě tak jako logika neučí a neučinila nikoho logicky mysleti, tak také tato normální empirická ethika nenaučí nikoho dle ethických pravidel jednati.

Všecky cesty vedou do Říma; všecky ethiky filosofické až na individualistické vedou k jednomu cíli, k lásce k bližnímu, humanitě. Vedou-li ale cesty jich vesměs pozorováním a zkušeností a nevedou-li oklikami vzdušné metafysiky, to jest jiná věc. Vede nás zkušenost a pozorování k vznešené zásadě miluj svého bližního jako sebe sama? Nevede nás naše pozorování, jak doznává sám Menger, k egoismu? Pravda, že ta zásada žádá od nás více, než můžeme splniti, ale bude-li se žádati od nás méně, splníme toho ještě méně. Také z determinismu nečerpá ethika žádné posily, kdo dospěje k poznání a přesvědčení, že ani dobro, ani zlo není v jeho moci, že jest hříčkou fáta a nemá žádné svobodné vůle, dobro že nesmí si přičísti za zásluhu a za hřích, ten potřebuje velkou mravní sílu, aby vrozený egoismus zatlačoval. Ba nechybíme, že právě to vědomí, že determinismus má jakousi protiváhu proti ethickým zásadám vedl k silnějšímu akcentování stránky náboženské. — S toho hlediska pohlížím na Mojžíše i Krista, nutnost vedla ku kázání víry v Boha, Boha potřeboval k dotvrzení mravních, společenských a hygienických zákonů a Kristus, odchovanec filosofie novoplatonické, sdělil vlastní své učení intimně jenom svým apoštolům. Proč to dvoje

učení, jiné pro zasvěcence a jiné pro dav? Na to zní nám odpověď z řeckého ananké — nutnost.

Máme, jak praví Schopenhauer, tři různé vzpružiny našeho konání: a) Egoismus, který žádá vlastní blaho, a ten jest neobmezený. b) Zlobu, která žádá si cizího bolu a stupňuje se až v ukrutnosti, a proti těmto vrozeným a mocným pohnutkám nutící nás v zlo, stojí jediná ideálnější vzpružina — soucit.

Je ale soucit rovnocenným těmto zlům, dovede jim čeliti a je paralysovati? Vada spočívá ještě jinde, egoismus a zloba účinkují přímo a bezprostředně, kdežto soucit nikoliv, není nám vrozen, třeba že Sch. tvrdí opak. Museli jsme se mu naučiti jako studu, který není vlastností vrozenou, a co nás vlastně soucitu naučilo? Žádná ethika filosofická nevystačí zkušeností a nedovede cestou rozumovou konečné, vrcholné své zásady odůvodniti. Ethice musí předcházeti metafysika, praví Kant, a bez této nemůže býti žádné filosofie morální, neboť právě tak jak každé náboženství na světě předpisujíc morálnost, nenechává tuto spočívati na sobě samotné, nýbrž podpírá ji dogmatikou, která má jenom to za účel; právě tak musí ve filosofii ethický fundament míti své východisko a svoji oporu v některé metafysice, t. j. v daném výkladu o vzniku světa a bytí vůbec, a tato metafysika chová ve svém nitru vlastně otázku náboženskou. Nietzscheova náruživá nenávist a boj proti křesťanství, jak správně uvádí Rittelmayer a jak dokládá Masaryk proti Marxovi, jest vlastně a výhradně ona otázka náboženská, která nitrem básníka filosofa tak mocně pohnula; vždyť jest závěsným bodem veškeré filosofie, neboť právě otázka po obsahu tajemství světa není jiným než otázkou náboženskou.

Kant odvolává se na der Vernunft innenwohnendes Sittengesetz. Je ale zákon ten skutečně člověku

vrozený? Z falešné praemissy této vyvozuje zákony příkazu a povinnosti vrcholící v známém kategorickém imperativu. Schopenhauer, který upírá Kantově ethice jakýkoliv solidní fundament, namítá, že každá povinnost vázána jest na určité podmínky, žádá odměnu a k tomu ještě nesmrtelnost odměny očekávajícího a odměňujícího. Jest to opět místo filosofie theologie, třeba že theologie morální.

Stejně se to má s ethikou Platonovou, která je mystickou. Theologickou je Cartesiova, nemorální je Hobbesova, Bruno vůbec k žádné nedospěl, a realistický Spinoza neobešel se ve své ethice bez mystiky a tak bychom mohli probrati všecky filosofické ethiky. Buď vrcholí v hrubém egoismu nebo tonou v supernaturalismu a mystice. Schopenhauer nečiní výjimky. Proti Kantově povinnosti staví dvě ctnosti, spravedlnost a humanitu a ty prýští z přirozeného soucitu. „Jak jest možno, že bol, který není mým a mne se netýká, přece mne nutí k jednání jako motiv můj vlastní.“ Jen tím, že to, ač ve světě zevnějším a nepřímo mi o tom dochází zvěst vnímáním světa zevnějšího, přece jen spolucítím, a vnímám co můj bol vlastní. Pocit naší individualnosti jest jen zdánlivý, všechna mnohotnost je klamem, všechna individua tohoto světa v jakkoliv nekonečném počtu jsou, vedle sebe a po sobě, ve všech se manifestuje jedna a tatáž přítomná bytost či, jak pravili již novoplatonikové, všecky duše jsou jedinou duší.

Mnohotnost a rozdílnost jsou jen zjevem, ale jest jen jediná bytost, která vše, co je živé, obsahuje; mezi já a ne já, není rozdílu. Proto je základem ethiky, že jedna bytost v bytosti druhé bezprostředně poznává sebe, svoji vlastní podstatu, své já. „Moje pravá vnitřní bytost existuje v každém živém tvoru, tak jak se v mém vědomí mě samému zjevuje.“ To jest, co

vyznívá ze sanskritského „tat tvam asi“ — to jsi ty. „Tvůj bližní, to jsi ty.“ Na této zásadě metafysické, která přejata byla z bramínské rig wedy až budhismu, spočívá Schopenhauerova ethika, kterou Tolstoj v plném znění přebírá. Kde v této ethice postup vědecký, kde pozorování, kde zkušenost? Toť přec čiré náboženství Sch-em kaceřované.

Mohou tyto filosofické ethiky zahraditi náboženství. Mimoděk napadá mi, co pravil Karel II. o protestantech. Sami se sjednotiti nemohou, každý něčemu jinému věří a každý něco jiného hlásá: jak mohou ti opraviti svět? A přece opravili. Nestačí sama víra jako že nestačí samotný rozum. (S p e n c e r). Sám pan L. Müller přiznává, že náboženství je dobrou chůvou ,můžeme té chůvy postrádati? Dokud jest člověčenstvo dítětem, sotva se bez chůvy obejde. Na nás ale jest, abychom báchorky této chůvy uváděli dorůstajícím dětem na pravou míru, na nás jest, abychom osvětovou prací dozrávání člověčenstva uspíšili. Jedná se ale o vypěstění mravního citu. Ten není vrozen, jak mylně se Kant a Schopen. domnívají, vrozeny jsou pouze vlohy k němu. Jak máme zrak k vidění, sluch k slyšení, tak máme smysl k vnímání morálního krásna, ale ten smysl jest pouze v zárodku a zanikne nepěstován.

Máme cit esthetický a právě tak jak libě na nás působí harmonická hudba i krásný obraz, socha neb dílo architektonické, tak libě na nás účinkuje krásný čin. Ale právě tak, jak jsme si vypěstovali smysl pro krásno hudební a výtvarné, tak ze zárodku nepatrného si člověčenstvo vypěstovalo smysl pro krásno mravní.

Naše ethika musí býti morální esthetikou. Ale nezapomeňme, že to, co nám nejvíce pomáhalo a pomáhá onen esthetický cit vychovávati a zjemňovati, bylo a jest náboženství. Nevěřme, že ho u starých

Řeků nebývalo, nevěřili-li staří, věřili jistě ženy a děti a vlivy z mládí účinkují mocnou setrvačností až do pozdního stáří, neviděné a necítěné neuvědomění řídí naše kroky. Jak by člověk bez těch vlivů vypadal, ani nevíme, a s člověkem neradno experimenovati. Vychová-li jeden své dítky zdárně bez náboženství, neví, nepůsobí-li na ně vlivy dětí druhých, s kterými se stýkají. Což vychovávají rodiče své dítky více než okolí? Pro osvětovou práci je v rámci našem místa dosti, je třeba brániti se proti církvím a různým výstřelkům, proti pověrám, obřadům a pobožnůstkářství, a to novou filosoficko-náboženskou synthesou. Napravovati ale máme, jak nás učí velký Komenský, mírně a nenásilně. Láska a víra nedají se vnutiti, to jest pravda. Kdo lásku neb víru vnucuje, budí nenávist a nevěru; jest ale otázka, vnucuje-li někdo nevěru, nesesiluje-li tím víru, kterou chtěl potírati? Zlo budí zase zlo.

Proti pověře a klerikalismu jest jedinou zbraní nabádati lid k přemýšlení, a že touto správnou cestou kráčíme, toho máme pevné vědomí.

Mistr Jan Hus.

Vstoupí-li národové před soud světa, aby kladly účty z toho, jak vyplnily své životní poslání, pochlubí se, jak dí Arnošt Denis, Němci vynálezem knihtiskařství, Francouzové svou revolucí, Rusové pokořením divokých hord mongolských, Angličané svobodnými svými institucemi, Španělové objevením Ameriky, Čechové při soutěži té poukáží na svého Mistra Jana Husa a na dobu husitskou a věru, že nebudou posledními.

Čím Hus národu byl i světu a čím dnes jest, to dobře cítíme. Co český národ v historii znamená, to znamená Husem a jeho dobou; jak nicotné je proti tomu vše, co předcházelo i co následovalo. Jak malichernými připadají nám ti drobní potentáti, prolévavší krev svých poddaných v krutých bojích, aby rozmnožili slávu svou a snad i slávu země. I dějiny husitství psány jsou rudým pérem; tekly i tehdy proudy krve a k nebi šlehaly plameny ze zažehnutých vesnic a měst. Nejsou to boje vítězné, kdy Husité dokázali moc a sílu národa, které nám dobu Husovu činí tak slavnou, nedmou se nám při vzpomínce na ně hrdě prsa a oko naše neplápolá ohněm nadšení; jsou to zcela jiné momenty a zcela jiné obrazy, které se nám staly tak drahými a na které nevzpomeneme bez hlubokého pohnutí a bez hrdého sebevědomí. Nikoliv boj, ale idee, které k němu vedly, těm platí náš vroucí obdiv. Byly to boje za osvobození z duševní poroby celé Evropy zastřené středověkou náboženskou tmou. V srdci Evropy, v Čechách, boje ty počaly, když celý svět kořil se vševládnoucímu Římu a úpěl pod hnusným jhem, vzchopil se jedině český národ, aby plamenným mečem potřel krutou tyranii ducha církevního a vybojoval svobodu sobě i světu, a muž, který národ k boji tomu nadchnul a skvělým příkladem dodal mu síly, byl Jan Hus. Čím národ český jest, tím se stal Husem. Hus jest minulost i budoucnost českého národa. Právem uctíván a je snad doposud jako svatý. Ale má před ostatními svatými ohromné přednosti, život jeho nepadá do šeré nepronikunutelné minulosti, žití jeho leží před námi jako otevřená kniha. Jeho dětství, jeho doba učení, jeho působení v Praze a po Čechách, i mučednická jeho smrt jsou tak známy a stojí tak jasně před našima očima, jak bychom sami

byli pamětníky slavných těch dob. A přece musíme Husovi přiznati vše, co se požaduje církví na smrtelníkovi, aby prohlášen byl za svatého. Bezúhonný život, mučednická smrt a z á z r a k. Či není to zázrakem, že popel jeho doutná až podnes v Čechách a že jiskry z něho vycházející svítí svou magickou září národu ještě po čtyřech stoletích? V jeho ideích nalézá ještě dnes národ své ideály a v nešťastném jeho osudu vidí také o s u d v l a s t n í. Bez konce hnán a štván, potlačován, umlčován a ponižován, vleče národ nezaslouženě a nevinně mučednickou svou korunu po dlouhé věky. Proto národ s Husem tak srostl, proto je Hus zapsán zlatými písmenami v srdci každého Čecha, který slouží vlasti a ne Římu. V utrpení Husově vidíme utrpení národa a právě tak, jak rozmetáním popela nezničili ducha Husova, tak všecka zloba nepřátel odrazí se od nás malomocně, pokud právě duch Husův v boji nás bude síliti. Vědomí utrpení bez viny dodávalo síly Husovi; totéž vědomí máme i my a odtud naše houževnatost a nezdolnost.

Jaké štěstí, že můžeme my, židé čeští, Husa oslavovati s týmiž city, toutéž vroucností a tímtéž nadšením, jako ostatní národ český. Když kázal v kapli betlémské, hrnuli se tam i židé, aby naslouchali hlubokým jeho pravdám, poznávali v něm nového velkého proroka-apoštola nových myšlenek, nové doby. Hus jim neubližoval, veliká jeho láska objímala i ubohé obyvatelé Ghetta. Když nastalo pronásledování židů v Žatci, vypravil tam svého žáka mistra Korandu, který vlny propuklé zvířeckosti výmluvností svou ztišil. Hus zase přivedl k platnosti staré jejich učení, vykládal desatero, parafrasoval píseň písní. Bible ožila v jeho ústech, vrátil se k ní a hlásal mocným slovem její učení. Židé po dlouhých staletích pozvedli zase své mučednické hlavy, Hus je pozvedl z poníže-

nosti a povržení. Směli bojovati po boku českého lidu a oni také bojovali. Svoje přátelství zaplatili proudy své krve, v tisících byli zjímáni a upalováni, v Čechách, Dolních Rakousích a všude tam, kam sáhala ruka mstivého Říma. Máme plné právo hlásiti se k Husovi a z celé duše jej milovati a chceme jej v duších našich oslavovati.

Smíme Husa tím spíše oslavovati, že nám je myšlenkově blízek, ba bližším, než se nám samotným zdá. Hus zemřel mučednickou smrtí za své přesvědčení, za svoji víru. Aureola našich mučedníků, odlesk velkých proroků skláněl se na jeho hlavu. Kdo učil národ věřiti a za svou víru a přesvědčení, za své idee trpěti a umírati? Řekové mají jediného Sokrata, který musel vypíti číši jedu; koho měla taková Roma, koho jiní národové měli? Který národ měl ještě takový počet mučedníků, jako židé? Vzpomeňme na Rabi Akibu, na matku makabejskou, jejíž syny Antiochus před očima jejíma zmučil a strašně utrápil, vzpomeňme na dlouhou řadu vznešených obětí. Příklady ty n á s l e d o v a l i apoštolové a prví křesťané a těm přece kolovala v žilách krev židovská. Proto muselo též mučednictví Husovo na účastníky židovské tak mocně účinkovati a proto také i nás velebná jeho smrt tak dojímá.

Oslavování Husa bylo pro český národ vždycky velkou mravní posilou. Zakazovali všecky oslavy, ani nesměla býti konána žádná schůze, nikdo nesměl slova o Husovi pronésti veřejně. Husův kult musel býti tajný, od hranic zapálených musili utíkati, osvětlování bylo zakázáno, řeči nebyly trpěny. Tajný kult je tím intensivnějším a tím vroucnějším, proto se také stal tak silným. Dnes jsme ovšem v poměrech jiných, smíme řečnit, osvětlovat, i hranice pálit, ale těm našim oslavám ubylo na vroucnosti a upřímnosti. Hus,

kterého dnes oslavujeme při záři pochodní, není Husem našeho mládí, více v něm oslavují národovce než člověka, více mučedníka než národního světce. Je v oslavě naší více politiky a demonstrace, než posvátného nadšení. Byl bych rád, kdybych se mýlil. Také již představa lidu jest neprospěšně změněna, i obraz Husův nám zmodernisovali. Brožík, který si vzal za vzor jednoho pařížského krejčího, líčí jej v divadelní póze s vousem moderně přistřiženým, a tento Hus zmodernisovaný opanoval. Dosud nemáme Husa důstojného uměleckého výtvoru. Nemáme důstojné sochy, ani důstojného literárního výtvoru, ba i nápěv k písni „Hranice vzplála" museli jsme si vypůjčiti. Však dobře, že zpíváme, aspoň naším dechem rozvlněným snáze ty doutnající jiskry oživíme a plápol rozdmýcháme, jen když při tom zpěvu neúčinkuje pouze hrdlo, nýbrž i srdce.

Měli jsme mnoho lidí v Čechách, kteří za své přesvědčení dovedli trpěti, ba i život svůj za ně položiti, ale přece zůstane Hus naším největším mučedníkem. Mnozí z mučedníků bývali tvrdými válečníky, kteří dovedli zmužile smrti se dívati v tvář, ale při Husovi ta obdivuhodná měkkost a něha! Když ho žádali, aby své domělé bludy odvolal, slibujíce mu odpuštění, Hus lítostivě plakal, ale přece slova neodvolal. Mohl lehce se se svými katany smluviti, mohl snadno život svůj zachrániti, vždyť vlastně těch bludů, z nichž byl obviňován, ani neučinil. Naši moderní Rokycanové najdou vždy cestu k nějakému kompromisu, ale Hus neznal žádných kompromisů, věděl, že by, navrátě se do vlasti, zase učil tomu, čemu učil dříve, a než by se stal licoměrníkem, raději volil smrt. Církev jej odevzdala světské moci k utracení s něžným podotknutím, aby krve jeho prolito nebylo. To se také stalo: Krve Husovy prolito ne-

bylo, oheň vyšlehoval na hranici, objímal jeho nohy a rozestřel se plamenem kolem do kola . . . Ale což se najdou na světě takové ohně, muky a taková síla, která by přemohla českou sílu?

Národohospodářské úvahy.

Svět, ve kterém žijeme, nepolepší ani mudrc, ani theolog, ani politik, nýbrž národohospodář; musí býti zároveň mudrcem, theologem i politikem, který dovede všecky tyto vědy vésti ve výslednici národohospodářskou. Všecko naše snažení k tomu se nese, abychom blaženě život náš prožili, abychom vyžili život sytě, nepoznali protivenství ani zášti a závisti, aby také druhý vedle nás stejného blaha se těšil.

Vše to nazýváme štěstím pozemským; přejeme to sobě i jiným. Sobě proto, poněvadž toho žádá naše přirozenost, bychom vyhledávali, co je nám prospěšno a jiným proto, že toho žádají esthetické city, které jsme si vypěstovali. Uráží nás pohled na nešťastného, vzbuzuje v nás vzpomínky na přetrpěné zlo, a mimoděk nám připomíná, že i nám podobné těžké chvíle mohou nastati. Plašíme vší mocí takovéto myšlénky i vzpomínky. Není štěstí pravého, v jehož sousedství dlí neštěstí. Není rozkoše pravé, když ji kalí závisť sousedova, má-li býti radost čistá, musí být provázena bezpečností, že ji zloba závistivého souseda záhy nepřeruší. Není bezpečného štěstí jakože není bezpečného majetku. Dokud nejsou druzí šťastní, pokud druzí ničeho nemají.

Společnost, ve které žijeme, jest si toho pouze nejasně vědoma; oddává se rozkošem a radovánkám, aby přehlušila a uspávala hlas svědomí, jako marno-

tratník, utrácející zbytek svého jmění, vědom si jsa, že té slávy brzy bude konec. O dnešní společnosti se může právem říci, že tančí nad jícnem sopky. Heslem dnešních dnů jest: „après nous le dèluge“. (Po nás nechť přijde potopa.) Tyto bezstarostné chvíle spějí ke svému konci a počíná se dostavovati doba střízlivých úvah, počínají se hlásiti starosti, jak že s námi bude zítra? Jak uspořádati život, jak srovnati naše poměry společenské i hospodářské, aby budoucnost naše i naší příští generace byla šťastnou. Šťastnou blahem duševním i fysickým, ve svobodě a bezpečnosti.

Tuto otázku řeší dnes jednotlivci i celé společnosti, národové, státy; řeší ji, ale příliš individuelně, jednotlivec bez ohledu na bližního, národ bez ohledu na národ druhý. V tom jest veliká a osudná chyba, v tom spočívá zdroj nespokojenosti a příčina nových rozbrojů. Naše národohospodářství nepočítá s člověčenstvem jako celkem, nýbrž s jednotlivými národy, část vedle části a proti části.

Tak povstala národohospodářská bojovná hesla, která se stala všeobecnými a pod jichž tlakem nyní žijeme a trpíme.

V starém Římě měli bránu boha Janusa, která zavřena byla v míru a otevřena byla ve válce, ta velkou obsluhu nevyžadovala, starý Řím z válek ani nevyšel, také my bychom nepotřebovali dnes žádného fortnýře, neboť dnes vzdor oficielnímu míru, plane v celém světě krutý boj, jest to boj národohospodářský.

Jeden národ stojí v boji proti druhému, jedna země proti druhé. Amerika Američanům, Anglie Angličanům, Německo Němcům. Volání po ideálních statcích po osvětě a svobodě přehlušeno jest voláním po chlebě a blahobytu. Volalo se po ideálech příliš

dlouho, a když konečně byly vybojovány, neuspokojily a nepřinesly ani mír ani štěstí. Národové se seskupily a svrhly ze sebe jha cizozemců, zlaté slunko svobody zasvitlo, ale ty ideální statky nikoho neuspokojily. Rovnost a volnost a bratrství neutišily hladu. Osvobozená Italie prodělala několik krvavých revolt a hladu, hlad straší v svobodných Uhrách stejně jako ve velkém Německu i Velké Britanii. Musela nastati reakce.

Nejdřív žít a pak filosofovat. Člověk jest tím, co jí (ist was er isst), třeba že jedení má smysl širší, vztahujíc se na všecky potřeby lidské, tělesné i duševní. Tyto positivistické náhledy opanovaly a vtiskly naší době nesmazatelnou pečeť. Nalézáme se ve znamení boje národohospodářského, všech proti všem.

Změna situace značí se nejlépe v dnešní otázce židovské. Příčinou její existence jest sice odchylnost raçy a mosaism, který se s učením panujícím nedá amalgamovati, ale příčinou její akutnosi v nynější době indifferentnosti náboženské neb povrchního a falešného zelotismu jest otázka hospodářská. Bojuje národ proti národu, kraj proti kraji, město proti městu, dav proti davu, skupina proti skupině, jednotlivec proti jednotlivci a proto také obrací se národohospodářský boj proti národu židovskému, pokud na Rusi tvoří uzavřený celek, mající svou kulturu i svůj jazyk, i proti davu židovstva západního, rozděleného jazykově a spojeného snad vzpomínkami na dávnou minulost a pojeného společnou konfessí. Boj platí pouhé existenci jeho, neboť jak člověk, tak také všecko lidské zřízení existuje jenom, když a pokud si dovede existenci svoji vybojovati. Býti znamená bojovati.

Boj tento jest tím prudší a bezohlednější, že západní židovstvo vytlačeno do lepších, hospodářsky vý-

hodnějších posic. Nemůžeme si přeci zatajiti, že stává zejména v Čechách značný sociální nepoměr, třeba že se to stalo proti naší vůli. Musíme přece přiznati, že je mezi židy v Čechách méně řemeslníků, méně rolníků a daleko méně dělníků, než by percentuelně mělo býti. Židů živících se těžkou prací ruční jest v Čechách nepatrný zlomek.

Na tento fakt poukazuje stále strana nám nepřátelská, málo dbajíc našich protestů, že nám obchod byl vnucen, že ani k práci tělesné nebyli jsme připuštěni.

Pro dav neplatí syllogism, ani rozumové důvody, dav se neohlíží na minulost, nýbrž na přítomný okamžik. Také my musíme počítati se stavem, jaký se nám jeví. Chceme-li rozuměti naší situaci, musíme se na sebe dívati někdy očima svých nepřátel. Neplatí nám říci, že boj proti nám je nemorální, nehumanní a neodůvodněný. Boj jest boj, ten se neptá po důvodech, leda ex post. Dnes musíme si přiznati, že těžisko otázky českožidovské spočívá v otázce národohospodářské. Dá-li se rozšířiti assimilací, ani nevím, a doposud nebyl ani učiněn pokus naznačiti, jakým způsobem by se dotyčná assimilace dala provésti a je-li to vůbec možno.

Jisto jest, že se židé proti zproletarisování budou brániti. Jest přece přirozené, že pokud tvořiti budou nenáviděnou a k větší energii doháněnou minoritu, nebudou míti proletariátu, který by početně něco znamenal, evangelíci nemají toho proletariátu taktéž mnoho, a budou-li vystaveni témuž boji co my, bude ho ještě méně. Nenávist ale nepřestane, dokud nepřejdou její příčiny, tedy právě onen nepoměr sil hospodářských a dle toho jest konec boje hospodářského proti nám nedozírný.

Své náhledy o věci té jsme jedenkráte již nastínili. Právě tak, jak nábožensky nemůžeme se assimilovati k ostatnímu národu českému ve své veliké převaze katolickému, nýbrž pracovati musíme na nové nábožensko-filosofické synthesi, která nás má spojiti v jeden kulturní celek, tak také musíme pracovati na synthesi hospodářsko-sociální, která by všecky protivy smiřovala. Až nebude pohanou ani neštěstím býti dělníkem, až bude dělník kryt spravedlivými mzdami, opatřen pro stáří a nemoc, až mu bude otevřen svět jak toho zasluhuje, až nebude člověkem lidskou společností jen trpěným, odvislým od nálady svého zaměstnavatele, až chráněn bude před příšerou nezaměstnanosti, pak bude přechod snadný a žid bude šťastnějším v práci tělesné než je nyní ve svém obchodě, nad nímž vznáší se neustále Damoklův meč — boykotu. K tomu ideálu musíme pracovati, třeba věděli, že je velmi vzdálen a že jest to v prvé řadě česká společnost měšťácká, která uskutečnění jeho nejvíce činí překážek.

Třeba si ale učiniti rozvrh ochranné práce pro dobu přítomnou a blízkou budoucnost. Obrátiti hesla svépomocná a užívati jich proti útočníkům, rozhodně se nám nezamlouvá. Naše obrana musí se vésti jedním směrem, a to jest zdokonalováním sebe. Tím také jde. Zdokonalení nastalo v ohledu morálním a to v míře velice potěšitelné, není mezi námi skoro žádných švindléřů a obchod židovský je čím dál tím reelnější, nepoctivý člověk ubit bývá vlastními souvěrci. Cit morálního souručenství, který vždy býval, zmohutněl a přinesl mnoho dobra. Již tím způsobem se posice našich obchodníků česko-židovských velice zlepšila: uplatnilo se u nich heslo „S poctivostí nejdál dojdeš“ a to tím více, že na druhé straně po strán-

ce té mnoho se hřešilo. Ještě jiným způsobem se uplatnil mezi námi zdravý instinkt. Naši souvěrci stali se podnikavějšími a prozíravějšími. Z ohroženého pole obchodního přešli mnozí na pole průmyslové a počínají si velice zdatně. Nové výrobě naučili se hravě, pracují, kalkulují, cestují a kdybychom počítali ztráty, utrpěné boykotem skoro desetiletým, pak bychom se záhy přesvědčili, že za zaniklé existence nepevné, naskočilo nám mnoho zdravých a slibných existencí nových. Nestalo se tak na škodu českému národu, nýbrž k velikému jeho prospěchu, neboť v mnohých místech poskytli chudému lidu dobrou výživu; a lidu toho jsou již nyní veliké tisíce. —

Toto hnutí dělo a děje se bez plánu; zcela instinktivně přineslo mnohé dobré ovoce. Jest ale obava, že nastane stagnace. Hrozí mu krise, ne snad z nadprodukce neb odvážných spekulací, nýbrž z té příčiny, že vede se přerod příliš úzkou cestou. Není rozmanitosti a není dělba výroby. Počne-li jeden s obuví, napodobí jej deset, počne-li jeden s nábytkem, spekuluje druhý a třetí stejným způsobem. Vadou jest, že převládá příliš stránka komercielní nad technickou. Umíme prodávat, ale neumíme vyrábět. Výrobce neznalý jest odevzdán na milost a nemilost svému dílovedoucímu. Než-li se čemu naučí, zaplatí těžké tisíce za vyučenou. Náprava bude jen tehdy možná, přestane-li u nás protežování studií gymnasiálních a budeme-li dorost svůj dirigovati do škol průmyslových a do dílen. Jinou chybou jest, že náš dorost válí se celý život za pecí. Třeba jíti do světa na zkušenou, viděti a pozorovati. Jak to činí Japonci, tak to musíme činiti v Čechách, abychom vyvázli z hospodářského područí Německa. Pro školy průmyslové a cizozemské techniky sežeňme stipendia a opatřme stipen-

dia cestovní, budou míti lepší výsledky než stipendia pro rabináty. Hledejme pro dorost místa v cizině a poskytněme mu možnost, aby se naučil cizím jazykům. Místo románů nechť opatřují se do knihoven knihy a časopisy technické, bude to proň zdravější než věčný karban.

Chválili jsme naše obchodníky, že se stali podnikavějšími; ta chvála není neobmezená, nám jsou ještě příliš konservativními. Každý myslí, že musí začíti s velikou továrnou a tisíci dělníky, nikomu se nechce uspokojiti se se skrovnějšími počátky. Jak osudně zpozdilou byla jejich spekulace, viděti jest na rozmachu českého textilnictví na českém severovýchodu. Ti lidé všichni vyšli z nepatrných začátků a ještě dnes zakládají si takovým způsobem své existence. Komu se nelení, tomu se zelení.

V Čechách zahálí ještě mnohá průmyslová odvětví, která by se dala zdokonaliti a která by mnoho lidí dobře uživila. Kvetlo kdysi v Čechách puškařství a jenom nepoctivostí a fušerskou prací bylo zničeno, kvetla výroba šperků granátových, zanikla pro nepoctivost výrobců; až se výroby zmocní dobří odborníci a dobří obchodníci, zase se vzpamatuje. Český granát má ještě velkou budoucnost a jest neodpustitelným hříchem, nepoužívati toho, co nám země tak bohatě poskytuje. Naším ideálem musí býti práce, musíme se naučiti pracovati a spoléhati se na vlastní své síly. Dnes nehrozí Rakousku nebezpečí z pruských piklhauben a bodáků, nýbrž z německé zorganisované práce. V Čechách leží půda ladem, mnohé pracovité ruce zahálí a mnohá bystrá hlava moří se v nečinnosti. Pospěšme si, abychom nepřišli pozdě a dokažme i v odvětvích průmyslových, že nejsme v české zemi parasity a že její zdar jest i naším zdarem.

Pryč od Haliče.

> Neskládejte svou naděj v slovech lživých, říkajíce: Chrám Hospodinův! Chrám Hospodinův! Chrámem božím buďte sami! Polepšte cest svých i předsevzetí svých a buďte spravedlivými k sobě, neklamejte cizince, sirotky a vdovy, abyste bydleli v zemi otců Vašich.
>
> Jeremia VII. 4. 7.

Dostávalo se nám židům četných výtek, že horujeme pro liberálnost, kde nám to prospívá, sami ale že jsme ve svých vlastních záležitostech naprosto konservativní, a to zvláště v ohledu náboženském. Třeba že to bylo řečeno s příhanou, přece to obsahuje mnohé zrnko pravdy, ale ne pravdu všechnu. Náboženská horlivost šla u židů vždy ruku v ruce s útiskem, kdykoliv a kdekoliv se židům vedlo lépe, ihned pozvedli své šije a uvolňovali tlak náboženský, který těžce na ně doléhal. Sotva že ale počali poněkud svobodněji mysleti, ihned byl tu nepřítel a vedle toho nepřítele náboženští horlivci, kterým žádná pobožnost nikdy nedostačovala. Židovská diaspora, sestávající z intelligentů a obchodníků, byla velice svobodomyslnou. Svobodomyslní byli židé španělští, kteří se hlásili k pantheistickému avervismu, který také po celém světě rozšiřovali, a právě tak počal též nový duch se rozvinovati, když padly závory ghetta. Spisovatel Phaedona, Mojžíš Mendelssohn, byl největším odpůrcem orthodoxie, třeba že přeložil bibli a byl theistou. Stejně v Čechách v několika jasnějších letech, která jsme zažili, počínal obrat k lepšímu, re-

formovali samotní rabíni, a sice známá lrias severočeská, dři. Stern, Ziegler a Kurrein. Orthodoxní ovečky zatlačily je ovšem z vydobytých posic zpět, ale přes to proskakovala z čiré tmy přece mnohá jasná světélka. Židé se vědomě emancipovali z různých pověr a vědomě porušovali mnohé nesmyslné a protismyslné nákazy a zákazy, kterými v dobách krutých rabíni náboženství mojžíšské ohrazovali. Bylo by snad došlo k nějaké vědomé akci jako v Uhrách a Německu, kde orthodoxi a neologové nadobro se rozešli. Přišel nový tlak let devadesátých sedmých, židé ztratili důvěru v sebe a hlavně ale ve vládu, na kterou se spoléhali, a chytli se nově orthoxie; sionismus, třeba že propagandu náboženskou odmítal, byl v tom průkopníkem nad jiné horlivým. Lidé, kteří neznali žádných předpisů náboženských, ba i tací, kteří byli již jednou nohou v táboře křesťanském, stali se rázem pobožnými. Nouze se stala ctností — Francouzové volali v roce sedmdesátém také své známé „Dieu sauve la France". Tedy o interní pobožnost nikterak se nejedná. Do té éry padá invase polských rabínů, kterým známý nový zákon o náboženských obcích židovských velice šel k duhu. Ti počínající emancipaci zmařili kamkoliv vkročili a zanesli k nám orthodoxii, a sice haličskou.

Nemáme proti žádnému rabínu polskému osobní averse a neztotožňujeme je s melamedy, kteří jsouce naprostými nevzdělanci, sběhlými toliko v bibli a talmudu, jsou pravým neštěstím polských židů. Muži učí se tam u melamedů jen hebrejsky, neznají pak ani polsky ani německy; děvčata však, která nejsou považována za rovnocenná a bohulibá, ta posílána jsou do škol třeba klášterních a ta jistého vzdělání nabudou. Naši rabíni nejsou melamedy, nýbrž doktory filosofie, ale haličskou školu přece nezaprou.

Znám je přece vášnivý boj rabína Elia Vilna proti chassistům, kteří náboženství chtěli učiniti věcí srdce a nikoliv rozumu a strachu, nejděsnější kletby a zaříkání stíhaly odpadlíky.

Mimoděk vzpomínáme na román Elizy Orzeszkové „Meir Ezofovič". Jest to román ze života haličských židů, nejlepší práce, která kdysi o židech vůbec byla napsána; práce Sacher Masochovy jsou proti tomu jen bledým stínem. Meir Ezofovič chtěl židy vyprostiti z poroby, z poroby světské vlády, která je stlačovala pod obraz boží a z poroby rabínské, která je v ponížení tím udržovala. Chtěl, aby věnovali se rolnictví, aby svá řemesla provozovali řádně a důmyslně, aby mluvili řečí lidu, aby pojali lásku k zemi, kterou obývají, i k lidu, jenž je obklopuje. Kázal aby přestala zbožnost ve slovech a počala zbožnost v činech. Hlásal tak jeho praděd Herš, věrný následovník praotce Michaela Ezofoviče, zakladatele rodiny. Proti této generaci Ezofovičů rostla generace náboženských vášnivců. Byli to Todrosové, emigranti ze Španěl, kteří ze slunného jihu nepřinesli smírných nauk Maimonidesových, nýbrž jen vzpomínky na kruté pronásledování nevinných židů. Těžká zamlklost, hluboká nenávist a křečovitá zbožnost, to byly tradicionelní vlastnosti rabínů Todrosů, odpůrců to Ezofovičů. Zničili ovoce práce celého života Michala Herše, přivedli do hrobu i Meira Ezofoviče, prokleli a z lůna rodiny vyvrženého vyhnali do cizého světa, kde hledá až dodnes přívržence a podporu pro své učení.

Ale rabín Todros není zlým člověkem, on žije dle toho, co věří, nehledá vedlejších statků, rozdá vše chudým, léčí nemocné, těší nešťastné, v modlitbách za svůj lid tráví celý svůj život. Pro každého zná pomoc a útěchu, ale všecka jeho něha a láska mění se v šílenou nenávist, když jedná se o Ezofoviče,

když jedná se o nepřítele orthodoxního zpátečnictví. Takoví rabíni Todrosové přišli k nám do Čech, ale nepřišli sami, přivezli si své sluhy kostelní, když jim naši chudáci nebyli dosti pobožní a roztahují zde svá netopýří křídla, horují z kazatelen, vnikají do domácností, chikanují kantory i učitele — a žel, že účelu svého dosáhli. Z mnohých pokročilých měst povstaly nám Abdéry a z lidí přímých, hodných a poctivých rostou nám pobožní jezovité. Zbraň jako zbraň, jen když raní, toť jejich heslem. Jak jinak by nás mohli viniti ze zběsilého nacionalismu, jak by mohli o nás psáti, že jsme s vlajícími prapory přešli do tábora antisemitů, že denuncujeme pražského vrchního rabína, že se modlí za Japonce? Jak odporný to jezovitismus!

Když Egypťané pronásledujíce židy, octli se s veškerým komonstvem v moři a stali se obětí rozbouřených vln, tu chtěli andělé zapěti, zpěvy radostné, Bůh ale, tak stojí v Midraši, jim toho zakázal: Moje dítky tonou v moři, a Vy chcete plesati? V tom poznáváme mosaism my, ale takoví Ehrenfeldové a Todrosové ti mají ještě toho Boha krutého, mstivého, který právě vyšel z duševní dílny Hamurabiho. Ti neznají, že Mojžíš první učil milovati své nepřátele, kázal obranu a zakazoval mstu. Žel, že je u nás mnoho ještě tohoto importovaného haličského mosaismu, je u nás, budiž to Bohu žalováno, ještě mnoho mstivosti, mstivosti potlačených, bezprávně pronásledovaných a deptaných, ale přece jest to mstivost. Židovští uprchlíci ze Španěl koupili v Tunisu mnoho svých španělských katanů do otroctví, ale jak byli k nim dobří a laskaví. Přineseme toho četné doklady, jak krásně smýšleli židovští učenci o křesťanech v dobách nejkrutějšího pronásledování, židé boha pomsty neměli, nýbrž Boha lásky ne snivé, blouznící, ale rozumné a

účinné. Ta mstivost, s kterou se ještě setkáváme a která tak mocně vyšlehla z projevu zmíněné již Abdéry, ta jest importována, a té platí náš boj. Jsme-li nepřáteli takových pobloužených vášnivců, nejsme přece antisemity, vždyť to nejsou ani židé.

Dvaaosmdesátiletý rabín dr. A. Wiener vystoupil se vší vehemencí proti jídelním předpisům. V takových protismyslných pověrečných zákazech má spočívati zdar židovstva, to se má vynucovati sliby rukou dáním a tak má jednati rabín doktor filosofie, kterého všichni mají za muže pokrokového? Pokrokový jest ten, kdo hlásá: Plným srdcem tomu nevěříte, zachovávati toho nemůžete, vedete boj za existenci a ty předpisy jsou vám překážkou, podražují a komplikují vám vaši domácnost, jest to balast, který bez tak obtížená loď vaše uvrhnouti musí do širého moře. Není to příklad božský, jest to výmysl lidský a vy máte tolik prostředků k pravé zbožnosti! „Není-liž toto půst (praví Jesaja 58.), kterýž si oblibují: Rozvázati svazky bezbožnosti, roztrhnouti snopky obtěžující a zajatce propustiti na svobodu (7.). Není-liž, abys lámal chléb lačnému a chudé vypověděné abys uvedl v dům svůj". Viděl-li bys nahého,abys jej přiodil. — V takovém smyslu představujeme si i my celou naši pobožnost. Milejší nám dobrý člověk než pobožný. K čemu jest mi množství Vašich obětí? Novoměsíců vašich a slavností Vašich nenávidí duše má; jsou mi břemenem, když se modlíte sebe více, nechci slyšeti. Umejte se, očisťte se, odvrzte zlost skutků vašich do očí mých, přestaňte zle činiti. (Jezaja I,) Naše cesty se rozcházejí; rabíni vidí spásu v modlení a zachovávání ceremonií, my vidíme, že ženou naše souvěrce jen do zhouby mravní a tělesné. Roste veliký rozpor v du-

ších našich souvěrců, množí se pobožnůstkářství, pověrčivost, farizejství a jezovitism, máme právo i povinnost na zjevy takové upozorniti a před nimi varovati. Nemůže nám imponovati osobní ctihodnost, ani dobrota srdce, když je ve službách špatné věci. Orthodoxie jest náš úhlavní nepřítel a kdo ji hlásá, toho nemůžeme šetřiti. Nutno připraviti půdu pro reformaci našeho učení ve smyslu velkých proroků a tu musíme znovu povznésti varovný hlas svůj. Raděj místa rabínská neobsazovati, než svěřovati je haličským Orthodoxům, postarejme se raděj sami o náboženskou výchovu našich souvěrců četbou novinami a přednáškami; jen je chraňme před haličskou tmou.

Den smíření.

Nastává nám den smíření. Den postu, odříkání a modliteb, den návratu k samému sobě. Den duševní očisty. Kdyby nebyl spojen s celodenním postem, práhli bychom po něm z celé duše a byl by nám dnem osvobozujícím, vytouženým. Nemáme žádných prostředníků mezi Bohem a námi, nemáme zpovědi ani zpovědníků, vše je přenecháno nám samotným, sami máme zkoumati, kdy a jak jsme komu ublížili a jak a zdali jsme chyby své napravili. Není čista naše mysl a také naše svědomí není křišťálové, naše srdce jest těžké, cítíme dobře tíhu toho, co jsme nesprávně vykonali, ten příslušný soudce v našem nitru svědomí živě se ozývá. Profesor Masaryk vytknul při jisté příležitosti, že charakteristickou vlastností ruského lidu, jak to zejména vysvítá z Tolstého „Vlády tmy“, jest touha po pokání, zpovědi. Myslím, že takováto touha sídlí v srdcích všech myslících a jemněji cíti-

cích lidí. Chceme harmonii v duších svých a toužíme se zbaviti všeho, co harmonii ruší. Chceme býti s sebou spokojeni a toužíme po tom, abychom zbavili se příčin nespokojenosti se svým charakterem, se svými vášněmi a činy. Rozpor mezi našemi zásadami a činy, rozpor mezi snahami a skutky, mezi cítěním a žádostí jest tak značný, že není tu možno nepocítiti disharmonii. Drásá nám to srdce a tíží hlavy, toužíme po očistě jako po světle. Necítíme toho rozporu ve všedním těžkém shonu po vezdejším chlebě, ale tím intensivněji si jsme toho vědomi, když nastane den, ve kterém ponecháni jsme sami sobě, ve kterém náboženství naše, které přece jen hluboko koření v našem nitru a kde dlouholeté tradice, zvyky a nápodoba připomínají nám naše povinnosti k blahu našemu duševnímu. Jak má zpověď a pokání podklad psychologicko esthetický, tak ho má pro nás velký den smíření.

Mír s celým božím světem a mír ve svém nitru. Které cesty vedou k onomu míru?

Nemůžeme zapomenouti na jedno překrásné kázání o dlouhém dnu pana Dra Filipa Bondyho. Chcete mír ve svém nitru, chcete očistu, odpuštění? Nejdříve napravte ty křivdy, které jste spáchali, nahraďte škody, které Vaším proviněním a Vaší zlovůlí byly způsobeny, vyjasněte líce, které k vůli vám byly zachmuřeny a osušte slzy, které k vůli vám byly prolity. Říkal to stařičký rabín hlasem, jemuž věk vzal sílu, svěžest a libozvuk a provázel to gesty dosti jednotvárnými, ale do srdcí našich vryla se ta slova písmeny plamennými. Nestačí modlitba, nestačí lítost, dokud nebyla učiněna náprava. Mosaism nezná odpustků, žádný dar kostelům, žádný slib, žádné odříkání, žádné týrání těla neodčiní zlého skutku a nepřivodí žádného odpuštění. Takovéto měřítko přís-

né, ale spravedlivé, musíme sami sobě přiložiti, v tomto duchu jedině můžeme nitro svoje očistiti.

Ty naše hříchy, jak jsou vlastně nicotné a malicherné, když patříme na ně s hlediska věčnosti. Jsme každý jen nepatrným zoubkem v tom ohromném stroji světa, zavane odněkud zrnko písku neb prachu a funkce je již falešná a špatná, jsme hlínou v rukách stvořitele, čím nás uhnětly, tím jsme, jest to naší vinou, že nejsme tím, čím bychom býti chtěli, neb čím bychom býti měli.

A přece máme mnoho hříchů. Žijeme příliš životem smyslným, hovíme svému tělu, svým choutkám a myslíme jen na všední, jsme modloslužebníky, ne že bychom se oddávali kultu zlatého telete, jak nám stále vytýkají, ale jsme modloslužebníky proto, že neuvažujeme nikdy o božstvu, že náš pojem o Bohu není čistým.

„Já jsem Hospodin Bůh tvůj, kterýž jsem tě vyvedl ze země egypské z domu poroby.

Nebudeš míti bohů jiných přede mnou, neučiníš sobě rytiny ani jakého podobenství těch věcí, věcí, které jsou na nebi nahoře, neb které jsou ve vodách pod zemí. Nebudeš se jim klaněti ani jich ctíti".

Jak to vše zní prostě a jednoduše a přece jsme proti tomu příkazu nejvíce hřešili. Náš Bůh byl sice tím nekonečným neznámem, ale stělesňovali jsme jej neustále. Jeho moc měřili jsme dle moci lidské, jeho moudrost dle lidského obmezeného rozumu, jeho dobrotu dle lidské měkkosti a jeho skutky dle našeho prospěchu.

Jedni věří v Boha takto anthropomorphisovaného a druzí upadli v naprostou nevěru. „Netřeba nám žádného náboženství, netřeba nám Boha".A přece jest všechno naše šlechetnější myšlení a usilování po celý náš věk hledáním Boha. Spinoza, když mu vy-

čítán byl atheism, bránil se proti tomuto nařknutí. „Odmítl ten, píše ve svých epištolách, víru v Boha, jenž postavil zásadu, ctíti Boha jako nejvyšší dobro, které má býti svobodnou duší milováno, v tom že jest naše největší štěstí a nejvyšší svoboda? Odměnou ctnosti jest ctnost samotna a trestem na slabost a pošetilost. Milovati máme bližního a poslouchati rozkazů nejvyšší moci státní. Tvrdím, že Bůh jest vnitřní, immanentní, jak se praví, příčinou všech věcí, nikoliv ale zevnější. Všecko pravím jest v Bohu a vše se v Bohu pohybuje. Myslí-li ale někteří lidé, že předpokládám, že Bůh a příroda, pod kterou si představují určitou massu a tělesnou hmotu, jest jedním a tímtéž, pak mýlí se důkladně“.

Svět jest v neustálé evoluci, zdokonaluje se, božské, duševní, abychom mluvili s Aug. Smetanou, přerůstá a vzrůstá do světa materielního, vše jde ku předu a všude pozorujeme ono vznešené stoupání, duch odhazuje svá pouta a směřuje vždy výš a výš. Z beztvárné prahmoty vyklíčil organisovaný svět a spěje od dokonalosti k dokonalosti. To že by dovedla ta bezduchá a mrtvá hmota sama ze sebe? Uznáme-li dokonalost, uznáme i velkolepý plán, dle kterého vše vyklíčilo a vyrostlo, uznáme, že svět má duši, jako ji míti musí člověk, a tou duší světa je Bůh.

Tvoří nekonečné nekonečným způsobem, dle nekonečných nevyzpytatelných zákonů své vlastní povahy a přirozenosti. Z nekonečné moci jeho přišlo na svět zlo i dobro, není mezi ním rozdílu leda v poměru k člověku. Vždyť již starý řecký filosof Anaxagoras usuzoval, že má svět „nous“ mysl, duši, a filosofové moderní i moderní věda zase se vrací k Bohu. Jaká jest to osudná chyba, volá prof. Fosel ve své přednášce Gehirn und Seele, že se pojem Boha úplně z vědy vytratil, vždyť předpokládáme všichni

takovou metafysickou „Allmacht" a dáme-li jí jméno Bůh, pak jistě nepochybíme. —

Můžeme se tedy s čistým srdcem a bez bázně k Bohu vrátiti, Bůh ten nebude se podobati mocným králům tohoto světa, nebude Bohem pomsty ani lidské lásky, ale bude Bohem celého světa, všeho tvorstva, nekonečným a přece pochopitelným a nám blízkým. Uvědomíme-li si jeho odvěké zákony, dle nichž se řídí světa běh, poznáme, že naše svobodná vůle jest jen sebeklamem, že jsme tím, co z nás vytvořily zevní vlivy a vnitřní vlohy, kterých se nám dostalo bez naší vůle a bez našeho přičinění. Poznáme, že tak, jako my vše konáme bezděky, že jedná tak i ten, jenž nám ubližuje a naučíme se odpouštěti.

Boha tohoto budeme milovati z celé duše a z celého srdce svého, ale tím, že jej budeme poznávati, zkoumati a pozorovati díla jeho nekonečné moudrosti. Místo obdivu, klanění a uctívání neznáma oblaží nás věčná intellektualní láska k Bohu, kterou káže nám velký náš učitel Spinoza.

Třeba-li nám modlitby?

Dostal jsem nedávno do rukou zpěvník svobodných kristianů — ruských. Jsou to přívrženci Tolstého. Bůh dnešního světa není jim ničím, nemají náboženství v obvyklém smyslu, ale sestavili si své písně a mají svůj kult. Novobudhisté pařížští, mezi nimi proslulý Clemenceau, vytvořili si, třeba neradi, také kult, zkrátka a dobře jak nám třeba poesie, tak cítíme potřebu kultu; nedoznal to nikdo menší než Herbert Spencer a pádnými důkazy tvrzení svoje podepřel.

Člověčenstvo nebude nikdy bez náboženství, nebude bez Boha a nebude bez kultu a bez modliteb. Největší útěchou lidského pokolení, tak píše monista,

neocenitelný a nenahraditelný náš dr. Bulova, jest modlitba. „Kdo má víru v živého Boha, ten modlitbu najde. Modlitba byla ode vždy pro jemnější intelligenci a jemné mysle osvěžením. (Eine Sammlung.) Člověk má pud nejvyšší bytost uctívati, byť to byl morální řád světový (die moralische Weltordnung). Mohli bychom účinek modlitby vysvětliti racionalisticky; kdo ale věří, že všechny pásky, které nás spojují s nejvyšší bytostí, nebyly objeveny a objeveny ještě nejsou, kdo věří, že nás modlitba může nejen utišiti, ale i osvítiti, ten nechť se modlí. Modlitba za posílení a očistění vlastní bytosti jest nejkrásnější modlitbou."

Řekl bych, že nejvznešenější modlitbou jest kultus krásna, uvědomí-li si člověk také toho všeho prapůvod.

Mnoho jsme hřešili, ne tak tím, že jsme mnoho vykonali špatně, nýbrž že jsme opomenuli mnoho dobrého vykonat. Nestačí jen práce, která nás vede výš, nutno jest i mysleti, ducha tříbiti, srdce zušlechťovati, abychom prožili dny svého vezdejšího života v harmonii s vyvíjejícím se vesmírem, abychom žili dle vůle Boží. Za plnění občanských příkazů a povinností za správný počestný život slíbil Bůh Israeli blaho pozemské, ale za intensivní život duševní slíbil blaho vznešenější. „Zdrojem života," praví král Šalamon, „jest býti pánem rozumu a pokutou pošetilců jest pošetilost, cesty moudrých jsou milé a stezky jejich mír. Budeš-li volati po moudrosti, rozuměti budeš bázni boží a láska a poznání Boha bude ti údělem." Slyšme slova proroka Jesáji:

Aj k sváru a různici se potíráte a abyste bili pěstí nemilostivě, nepostíte se tak dnů těch, aby slyšán byl na výsostech hlas váš. Zdaliž je to takový

půst, jakýž oblibuju a den, v němž by člověk trápil duši svou? Zda-li aby svěsil hlavu jako třtina a podstíral žíni a popel? Není-liž to půst, kterýž oblibuji: Rozvázati svazky bezbožnosti, roztrhnouti snopky obtěžující a potřebné propustiti na svobodu, a tak všeliké jho abyste roztrhli?

Není-liž. Abys lámal chléb lačnému a chudé vypověděné, abys uvedl do domu. Viděl-li bys nahého, abys jej přioděl.

Tehdáž se vyrazí jako jitřní záře světlo tvé a zdraví tvé rychle zkvetne. Nebo povede tě Hospodin ustavičně, nasytí i náramné sucho v duši tvé i budeš jako zahrada svlažená a jako pramen vod, jež nikdy nevysýchají.

A vzdělají se od tebe zplození pustiny starodávní: základy ty od národu do pronárodu vyzvedneš. I slouti budeš vzdělavatel zbořeniny a napravovatel stezek k bydlení. Toho buďme pamětlivi v den smíření.

Ale ještě jednu věc připomíná nám den smíření; jest to naše poslání, náš úkol šířiti myšlénku světového míru. Pro ni vycedili naši předkové proudy krve, básníci věnovali jí nejkrásnější své výplody a myslitelé nejkrásnější idee. Den smíření nám připomíná, že mnoho jest ještě trpěti a mnoho bojovati, než cíl ten vznešený bude dosažen. K boji tomu třeba celých mužů a celým může býti jenom muž, jenž věří sobě samotnému, jenž jest pánem sám nad sebou a jenž v sobě jest čist.

Praví rabi Jákob: Hodina života příštího vyváží celý, dlouhý šťastný život pozemský, ale jediná chvíle poznání a dobrých skutků vyváží veškeré blahoslavenství žití nadzemského.

To vše připomíná nám dlouhý den.

Kterak doplniti náš program.

Naše skeptické stanovisko v národní jednotě českožidovské vyvolalo o posledním sjezdu pracovním dosti zlé krve; naší nespokojenosti s posavadními jejími úspěchy a hlavně jejím programem podkládány byly snahy sobecké a s velkou emfasí vrhána nám ve tvář neoprávněná výtka, že jsme se doposavád vší práce stranili. V takovém táboře jako je náš, kde doposud vládne myšlenkový chaos, kde není určitosti ani pevného programu, za to ale plno vzájemné nedůvěry a malicherného osočování jak mezi starými, tak mezi mladými, jest ovšem jakákoliv práce velice ztížena. Z té příčiny založili jsme, když jsme se nikde nikoho nemohli dovolati, náš týdenník, abychom program nový zvolna, postupně a systematicky rozvinovali.

V zimě budou tomu již čtyři léta, kdy redaktor tohoto listu ve schůzi ústředního výboru N. J. Č. Ž. přednesl program národohospodářský, jaký by jednota vzhledem k obtížným poměrům mohla akceptovati, aby výhodně program svůj doplnila. Následoval na to květnový sjezd pracovní; sjezd nebyl horším ani lepším než sjezdy podobné, každý přišel se svou troškou do mlýna, ale ta troška byla samá slova, a žádné určité myšlénky, a tak jsme odešli zase tak, jak jsme přišli, a za dobu čtyř let nevytvořen ani program školský, ani sociální, ani národohospodářský, a po celou tu dobu kymácela se národní jednota naše jako loď, která měla sice svoji plachtu, ale žádné kormidlo a žádný určitý směr. Pravda, že nás zatlačil zlý vichr z roku 1897 z našeho kursu, ale zcela bez viny nikterak jsme nebyli, i při nepřízni osudu mohli jsme přece ještě mnoho užitečného vykonati. Přes to vše

bez ozvuku pracovní ten sjezd přece nezapadl; již pouhý fakt, že otázka národohospodářská dána na přetřes, měl velikou důležitost, a všecky ty nezodpověděné otázky napomínaly nás k uvažování a volaly po nové další práci. Dnes po tak dlouhé době konají se opět horlivé přípravy k novému pracovnímu sjezdu. Národohospodářská otázka přijde i tentokráte prvá na pořad a již to jest přiznáním, že specifická národohospodářská otázka židovská existuje a volá úsilovně po řešení.

Celá Národní Jednota Českožidovská, pokud se týče posavadního programu, je dnes velikým anachronismem. S negativní prací, zrušení židovsko-německých škol, která znamená neskonale mnoho a která vyžadovala napětí všech sil, jsme již dávno hotovi. Co se od té doby vykonalo, nestojí ani za zmínku; když naléhala na nás práce positivní, byli jsme se svým rozumem hotovi. Na program stanovami určený a na program, jejž lze mezi řádky vyčísti, vrcholící v podporování českých rabínů, nahrazování německé části bohoslužeb češtinou, usilování po shodě s ostatním českým národem (což je příliš všeobecné), nelze dnes navázati žádné vydatné činnosti a nelze proň již nikoho získati. Program čistě národní, jaký sleduje dosavad Jednota, neuspokojí nikoho a nikomu více neimponuje. Sesterské národní jednoty a sice Pošumavská a Severočeská dávno již změnily svoji taktiku a jejich činnost shledáváme tam, kde se dnes vedou hlavní bitvy, to jest na poli hospodářském. Tam se poznalo dosti brzy, že celý boj národní stojí a padá s bojem sociálním a hospodářským. Jenom my pošetilí idealisté, setrvali jsme na té ztracené vartě a mysleli jsme, že stačí vztýčiti červenobílý prapor, a že ihned přijati budeme na milost. Zatím ale jest

otázka židovská, a to zejména českožidovská, otázkou hospodářskou par excellence.

Ať bylo hledisko naše na otázku českožidovskou jakékoliv, přece všem bylo jasno, že židé v Čechách mají nejen právo domovské, ale i právo na existenci, a že povinností všech jest práva tato brániti. Směr obrany řídí se vždy směrem útoku a bylo naší největší taktickou chybou, že jsme toho ve svém idealismu nedbali. Věci se ovšem vyvinuly bez nás. V této kritické chvíli stáli židé nejen bez pomoci, ale i bez rádců, rozhodoval tu v pravdě pouze instinkt, který v projevech massy hraje daleko větší úlohu, než mnozí národohospodáři a sociologové mu připisují. Českožidovská intelligence chovala se k této přeměně hospodářských poměrů zcela passivně a tím ztratila též kontakt s většinou našich souvěrců. Sionisté, kterým jsme přezdívali snílků a utopistů, projevili daleko více prozíravosti a praktičnosti než všichni naši realní politikové, spojili příjemné s užitečným a založením lidové záložny nabyli daleko většího vlivu, než svým horováním o příštím státě židovském, do kterého by se jim právě tak málo chtělo, jako komukoliv z nás nenáviděných assimilantů. Vzali věc za pravý konec, a poznali dosti brzy, že dav náš, nejsa lepší davů jiných, přemýšlí více žaludkem než hlavou, třeba že to náš p. Dr. Bondy v Hoře Kutné nechtěl vidět.

Co jsme zameškali nelze sice napraviti, ale přece jest naše práce velice zapotřebí, a bude-li systematická a cílevědomá, pak své odpůrce v táboře židovském, nad které vynikáme intelligencí a dobrými styky s táborem českokřesťanským, záhy předstihneme.

Co sionisté hlásají, a sice obrácení hesla „Svůj k svému", jest čirým šílenstvím; žid jest až příliš dobrým obchodníkem, než aby jednání své řídil dle časových agitačních hesel. My žádného židovského

„Svůj k svému“ neznáme, nanejvýš „Svůj k svému“ všech dobrých a pokrokových lidí, neboť podporovati zapřísáhlé své nepřátele a tupitele brání nám naše čest a přirozený instinkt. Žid kupující a prodávající zná jen solidního obchodníka a dobrého občana, a to bylo před boykotem a bude i po něm. Chceme-li zahájiti nové cesty národohospodářské, pak musí býti jedině naším cílem prospěch nejen židům, ale i celému národu.

Blouznilo se kdesi o kooperaci mezi prací a kapitálem. Víme dobře, že to nebylo upřímně míněno; u židů to takovým prázdným heslem není, jejich hospodářské postavení přímo jim takovouto kooperaci diktuje. Není to ale pouhá kooperace, není to pouhé snažení, aby práci dostalo se náležitého podílu na zisku, ke kooperaci musí se družiti organisace práce a při té bychom souvěrcům, kteří cestu tu s mnohým zdarem nastoupili, mnohou dobrou radou mohli prospěti. Příštím věkům, bohdá spravedlivějším, bude zůstaveno, aby zásluhy židů v tom směru ocenily, domácí průmysl, který v horských koutech naší vlasti živořil, organisací takovou přivedly k netušenému rozkvětu, a veliké statisíce Čechů uchránily takto před vystěhováním. Práce židů není ale úplná; věnovali se doposud pouze a hlavně stránce merkantilní, zanedbávajíce stránku technickou a hlavně uměleckou. Posavadní výchova židů, nemyslím, že by to byl nedostatek nadání, řídila se tímto nedostatečným směrem: naučili se kupovati a prodávati, ale nenaučili se vyráběti. Nesmíme zapomínati, že jsou židé na přední stráži hospodářského boje, ne sice toho osudného vnitrozemského, nýbrž světového, a že musí vésti boj na různé fronty. Na jedné straně domácí boykot a štvaní dělnictva proti výrobcům, jak to bylo ku př. v Náchodě, na druhé straně nepřízeň a neprozíravost vlády, která

export nešťastnou politikou zahraniční skoro znemožňuje a na třetí straně konkurrence z říše německé. Je-li někde soustavná práce, pak ji najdeme v Němcích; ať jest to odbor kterýkoliv, všude kráčí s průmyslníkem a obchodníkem ruku v ruce inženýr, umělec a dělník. Takové řady u nás není, toho spojení mezi vědou, uměním a prací u nás nestává a proto domácí práce, která živí tak značné procento obyvatelstva, může existovati jen pokud trvají nízké mzdy pracovní. Nutno tříbiti vkus lidu a tomu třeba jest zušlechťovati vkus vlastní, to platí nejen pro továrníky, výrobce a faktory, ale i pro obchodníky. Nevezmete jednoho illustrovaného časopisu francouzského, anglického a hlavně německého do ruky, ve kterém by nebyly ukázky uměleckého průmyslu dřevařského i textilního atd. My podobného časopisu ještě nemáme, je nás ale dosti, abychom si takový rodinný list založili.

Jiný náš úkol jest pomáhati svým souvěrcům při zakládání existencí; založení úvěrního podniku, banky průmyslové a obchodní nedá se na dlouho již odkládati; dokázali-li to sionisté, dokážeme to i my — i na to stačí naše síly. K poradám přidruží se i vydatná pomoc, pak budou také naše všecky podniky československé míti pevnější basis.

Zvláštní péči bude nutno věnovati sprostředkování míst, navázati styky s šéfy i personálem a všímati si horlivě potřeb našeho dorostu, jenž zavřen jsa po celé dny v krámech a kancelářích, nemá ani času k svému vzdělání.

Také poměrů dělnických nutno si více všímati a poučovati továrníky o směrech moderních. Všecky humanní instituce našich továren mají býti drženy v evidenci. Naši právníci měli by je zkoumati a objektivně o nich referovati, odstraňovali by tím mno-

hé nedorozumění mezi prací a kapitálem. Co se osvědčilo v jedné továrně, dá se lehce zavésti i v druhých.

O jednotlivých bodech těchto pojednáno bude postupně, abychom takto pro nastávající sjezd nashromáždili materiál. Záleží nám na národní jednotě č. ž. a byli bychom rádi, kdyby souvěrci naši opět láskou k ní přilnuli, jak bývalo dříve; nepochybujeme ale, že jenom modernisovaná jednota s programem duchu času odpovídajícím může vykonati své poslání, a k tomu jest třeba, aby otázky národohospodářské došly náležitého povšimnutí. Nespasí svět ani filosof, ani politik, nýbrž národní hospodář.

Naše hospodářská situace.

I.

Zahrál jsem si v poslední době na inkvisitora: Hrozné a hromadné úpadky v branži textilní, které týkaly se většinou převážnou našich souvěrců, nedaly mi klidu, bylo mi nápadno, že krise nepostihla textilnictví v městech českých a že úpadky nebyly zaviněny žádnou krisí tohoto průmyslového odvětví. Příčiny byly vnitřní a to dvojího druhu, nezdravá spekulace a nedostatek fondů, tak aspoň zněl výklad na slovo vzatých odborníků. Známo bylo přece, s jak malým provozovacím kapitálem pracovaly továrny Geiringerovy v Chotěboři atd.; celý ten, možno říci světový, velkolepý aparát udržován nad vodou penězi cizími, bankovními. Bylo třeba jen nepatrné stagnace, nepatrného nárazu a celá pyšná budova rázem se zhroutila. Nepadla sama, nýbrž ssutinami svými zbořila také jiné české závody, které s ní byly ve styku. Závody peněžní pádem tak znamenitě akkre-

ditovaného domu postrašené, odňaly rázem veškerý úvěr všem podnikům, které právě od tohoto závisely a katastrofa, jaké nebylo od vídeňského krachu, byla rázem inscenována. Může se říci, že německo-židovské textilní závody byly v pravém slova smyslu decimovány. Padly domy staré, dobře zavedené, které se zdály býti skálopevnými.

Finanční a zejména ústavy peněžní vyznamenávají se značnou citlivostí a panika na peněžním trhu nebývá úkazem vzácným. Na tento nervosní finanční svět bylo ale české textilnictví taktéž odkázáno a přece jsou škody, které toto utrpělo, nepoměrně menší, ba minimální.

Zde nemohu se ubrániti, abych mezi oběma těmito druhy závodů nečinil porovnání. Na jedné straně dávno zavedené závody, řízené zkušenými, v ohledu merkantilním vynikajícími odborníky, na straně druhé průmysl mladý, teprve se vyvíjející, řízený lidmi, vynikajícími spíše po stránce technické. Kde zde hledati kořen zla? Podniky německé vyrostly rychleji než české, nerostly organicky, souběžně s přibýváním kapitálu jako české, nýbrž přenáhleně, násilně, nezdravě. Oporou jejich byl cizí kapitál a ten je velice drahý, obchodní routina, čilost a agilnost nemohly tento nepoměr zmoci. Směnečné dluhy jedly s továrníkem z jedné mísy, až pro tohoto ničeho nezbylo; snad by i přes tuto neblahou okolnost průmysl tento se byl udržel, kdyby nebylo druhého parasita, který se s továrníkem dělil o zisk a tímto parasitem byl luxus. Tak, jak celý podnik zřízen byl nad poměry továrníkovy, tak také byl nad poměry veden dům, a tím byla továrníkovi odňata možnost kapitál závodní rozmnožovati. Nedostatek kapitálu nedal se přebytkem spekulace paralysovati, obchody se forcírovaly, zboží se vyrábělo o

překot, půjčovalo se každému, kdo měl nos mezi očima, prodávalo se i pod cenou, jen aby obchod udržen byl v proudu. Tyto nezdravé spekulace musely dřív nebo později přivoditi úpadek a ten také nedal na sebe dlouho čekati. My čeští židé nemáme příčiny k nářkům, nebyli to naši lidé, byli nám vzdáleni, i když bydleli v našem středu, nebyli našimi konnationaly, ba ani ne souvěrci, vždyť ti lidé ani žádného náboženství nemají, jejich bohem je obchod a zisk. Zaměstnáváme se jimi jen proto, že v pádu jich je něco specificky židovského a to právě jest předmětem naší úvahy.

Nenásledujeme raçovní theoretiky ve vyhledávání kmenových zvláštností židů, ale jistou kmenovou zvláštnost židům musíme připsati, a tou jest jakási zvýšená nervosita. Nervosní člověk je citlivější, nespokojenější, vyžaduje tedy k ukojení svému více potřeb, je následkem toho podnikavější a agilnější, za to ale není dosti důsledným, důkladným, stálým a trpělivým. Sází sice jako odvážný hráč všechno na jednu kartu, ale má kuráž jen když vyhrává. Nerozuměli bychom ale židovskému obchodu, kdybychom si neuvědomili jednu zděděnou vlastnost, specificky židovskou a sice jakousi schopnost assimilovati se danému okamžiku a po pohromách záhy se zotavovati. Hráč, vyzískav zase nějaké peníze, zase vsadí vše na jednu kartu je-li mu štěstěna přízniva, vyhraje a žije opět. V malicherných poměrech nelze mu žíti, potřeby jeho jsou veliké a to sílí jeho odvahu.

Kdo tyto jeho potřeby činí tak velkými, jest jeho žena, jeho rodina. Zase tu hraje velkou úlohu tradice, jest to vliv života v Ghettu. Co tehdejší žid mohl ženě poskytnouti? Nebylo společnosti, do které by ji byl uvedl a ve které mohla se blýskati svojí krásou a svým vtipem. Nebylo pro ně světa vnějšího, žily

jen v úzkém kruhu skoro jen v rodině. Den všední byl dnem práce a útrap, žily, jak to krásně vylíčil Heine, jen v sobotu. V ten den chtěl žid své ženě, ke které choval nejněžnější lásku, vše nahraditi, co jí ušlo, vyzdobil ji nádhernými rouchy a navěsil na ni nejvzácnější šperky; nemohla-li se zastkvíti ve světle velkém, musela zazářiti ve světle malém. Padlo Ghetto, ale jen zdánlivě, vstup do širšího světa byl židům i potom ne-li nemožným, tož aspoň nesnadným; jen kdo vynikal, imponoval, nalezl brány moderního světa otevřené. K vynikání nebylo vždy třeba ducha, ba svobodnějšímu duchu a volnému mysliteli byl svět dosti ještě uzavřen; volilo se tedy to, co bylo přístupnější, co pronikalo, oslňovalo, a to bylo bohatství. Nezřízená touha po penězích byla jenom vyvolána ústrky tábora křesťanského; kdo měl peníze, nabyl cti i důstojnosti a lidská společnost jej přijala.

Člověk je zvířetem společenským a nervosní člověk má potřebu společnosti ještě větší, jest egoističtější a touží více po cti, a čím větší společnost, tím větší resonanční deska pro to milované já.

Pro sebe žid ani tolik světa nepotřeboval jako pro svoji ženu, ta byla jeho pýchou, representací jeho domu, kdo ctil ji, ctil jeho. Vstup do světa musil on pro ni vybojovati, a ten boj byl a jest dosti těžkým. Kdyby byl svět požadoval skvosty ducha a těmto se kořil, byl by ji jimi vyzbrojil, když ale tyto neimponovaly, musel opatřiti skvosty materielní, lesk a bohatství. V tom duchu byly vychovávány židovské ženy a v tradicích těch vychovávají se do dnes. Máme takové ženy, jaké jsme si vychovali. Láska k rodině stala se židům tímto způsobem ominésní.

Moje inkvisice mne o mnohém poučila. Informoval jsem se o všech padlých firmách a výsledek mého pátrání jest ten, že devadesát procent padlých stonalo

na ženskou otázku. Co jsem o ní napsal, nebudu opakovati, ale náhledů svých jsem nezměnil. K čemu bych znova rozvířil nějaké boje. Zlo koření příliš hluboko, než aby se novinářskými úvahami dalo odstraniti. Zde pomůže jen mohutné, duševní hnutí, hnutí reformní, které způsobí návrat samých k sobě. Nemám té síly, abych hnutí to vyvolal, proti kalným proudům sionismu, které utlumují u nás každou volnější myšlénku, kterému jest jedno, ať je žid jakýmkoliv, jen když jest židem, kterému se zaprodali téměř všichni myslivější rabíni, učitelé a ostatní osoby, které na myšlenkové obrození židovstva mohly míti vliv, nestačí dnes apelovati na cit a rozum. Jest to živelní pohroma a jen podobná událost může zase vše napraviti. Já upozorňuji jenom na to, že mezi tím, co židé se v Čechách starají, jak budou existovati židé na Rusi a jinde, ztrácí se nám samotným půda pod nohami, že hospodářský úpadek židů v Čechách je přímo katastrofální. Jednotlivci třeba rostou a bohatnou, roste jich vliv v ostatní společnosti, docházejí ku cti a po lepším ani netouží, ale těch jednotlivců jest velmi po řídku; co ale nejvíce padá na váhu, jest úbytek drobných existencí. Nikdo nemůže se s prospěchem etablovati, nikdo nemůže se dobře uchytiti a existují jen ti, kteří již dříve položili na existenci své základ. Ztrácíme jedno odvětví po druhém, drobný obchod jest skoro ztracen, drobný průmysl se nemůže zakotviti a průmysl velký, díky naší politice zahraniční, žije z dneška na zítřek. Poslední sčítání lidu zaznamenalo pro nás značný úbytek, příští bude ještě výmluvnější a proces ten nedá se zadržeti. Něco zaviňují okolnosti zevní a mnohé zaviňuje degenerace nás samotných, ochabnutí duševních sil, nedůvěra k sobě samým, zmalátnělost a hned zase šílená odvá-

žnost. Jsou židé, kteří se těší z toho, je-li nás méně; budeme méně překážet a hlavně bude nás několik lépe existovati. Není takových po řídku, jsou to ti „beati possidentes“, nás ale blízká budoucnost naplňuje starostmi, žije něco v člověku, co jej dráždí k činnosti a sílí jej k obraně, toť strach před smrtí, před zánikem. Člověk žije krátce, ale společnost lidská věčně, cítíme touhu po takové nesmrtelnosti. Což je jisto, že ti, kteří přijdou po našem zániku, budou lepšími nás? Tomu nevěříme a proto chceme žít.

II.

Mezi tím, co továrníci, a většinou týká se to jen dorostu, jeví šílenou odvahu, nalézá se svět obchodní v těžké depressi, skoro nevysvětlitelné. Sklíčenost ta padá jen z polovice na vrub boykotu, který, jak jsme již v epištolách k českým židům předvídali, jde dále následkem své setrvačnosti, druhá polovice zaviněna jest strachem.

Skoro mi to připomíná jistou ruskou bajku. Bůh poslal kdys anděla smrti, aby v ruském městě zahubil cholerou tři tisíce lidí. Zemřelo jich ale třicet tisíc. Anděl smrti volán byl k zodpovědnosti, hájil se: Zahubil jsem jen tři tisíce, ostatní padli strachem. Obchodníci židovští strachem ztratili svoji podnikavost, netroufají si více se etablovati, ba ani neodvažují se své závody rozšiřovati. Před lety, když vzal do rukou kterýkoliv list venkovský, nalezl na zadní straně samé inseráty těchto firem. Dnes jest inserování spíše výjimkou, než-li pravidlem. Nechci význam inserátů v lokálním listě nijak přeceňovati, myslím, že skepticismus dosti je tu oprávněn, ale o jedné věci inserování přec vydává svědectví, do-

kazuje, že podnik inserující žije a že se čile pohybuje. Také měly inseráty určitý vliv na venkovskou žurnalistiku, někteří žurnalisté třeba vzdor tomu židům nadávali, jiní se, a těch byla většina, aspoň poněkud mírnili. Židé ztratili sotva navázaný kontakt s českým životem, zejména duševním, a česká žurnalistika stala se jim ponenáhlu neznámou pevninou. Nevědí pak, který list jest rozšířen a jaké má obecenstvo, jaký má význam ve veřejném životě, nemůžeme se tedy diviti, že když již inserují, činí to na slepo, a že to padá namazaným vespod. Jediným jejich rádcem je instinkt a ten vede často dosti falešně. Nedostatečná znalost češtiny i tu působí jim veliké škody. Nejen že nedovedou dobrý český inserát stylisovati, mnoho jich nedovede ani správně napsati malé ohlášení do výkladní skříně, o správně sepsaném obchodním dopise aneb dokonce i účtu ani nemluvě, a přec u obchodníka i tato věc padá na váhu. České obecenstvo každou maličkostí jest upozorněno, že obchodník nejde s sebou, že jest cizorodým. Dnes více než jindy jest třeba, aby obchodník srostl s obecenstvem, aby byl s ním ve všem za jedno a aby udržoval s ním přátelské styky, že zjevné aneb i skryté němčení přátelství takového nevzbuzuje, jest nade všecko jasné .Taková věc se ovšem nedá nutiti a změna ve smýšlení nemůže nastati přes noc, čas ale kvapí a jest obava, že židovské obchodnictvo dříve než prohlédne, bude úplně zproletarisováno.

Jak nemile musí obecenstvo české pociťovati, když se před ním mluví ať polohlasem nebo šeptem německy; jak musí je zarážeti, když vidí rozloženy německé noviny, zejména „Tagblatt“. Takoví obchodníci reflektují snad jen na obecenstvo národně vlažné, ale toho v dobách posledních řádně ubývá a nežli se obchodníci vzpamatují, nebude už žádné.

Na jejich osobní svobodu nikdo nesahá, nechť tedy mluví a jednají ve svém soukromí, jak chtějí, pak ale nechť nenaříkají na nepřízeň obecenstva, na štvaní a boykot, nýbrž sami na sebe, že tento boykot živí.

Také nesmějí si usurpovati jméno dobrých obchodníků. Neboť dobrý obchodník nezná jen svého zboží, ale také obecenstvo, a je dosti prozíravým, že se mu přizpůsobí a nevyvolává jeho nespokojenost. Osobuje-li si právo býti jakým chce, musí také obecenstvu přiznati právo nakupovati, kde se mu líbí a kde není nijakým způsobem drážděno.

Může-li se o někom tvrditi, že pracuje do rukou svých nepřátel, pak to platí plnou měrou o našem obchodníkovi, nejdřív si konkurenci vychovali a nyní jednáním svým jí ještě nadhánějí. Toť přece vrchol bezhlavosti.

Ještě jinou, mocnější zbraň vydali ze svých rukou a tou je čipernost, agilnost, vynalézavost. I oni, jak již řečeno, ztratili při prvém nárazu veškeru kuráž a zastrašeni byvše několika hubenými lety, udržují své sklady jen potud, pokud nezbytná nutnost toho káže, nemění zboží tak, jak toko třeba a nedělají žádnou enegickou reklamu. Léta ta částečně zaspali, o mnoho zpozdili se také co se týče vkusu. O národním ornamentu nemají potuchy a prodávají to, co jim přinese cestující. O nějaké iniciativě není řeči. Plovou prostě s proudem, ale proud ten jde líně; kdo sám nemává vesly, ten dnes ku předu se nedostane. Žid, chce-li proniknouti, musí se vykázati jakousi víceprací, musí vyvinouti více energie, musí býti lepším. Prosperovali-li dříve, pak vysvětlíme to nejlépe tím, že byli skutečně lepšími obchodníky; tento bývalý poměr se nyní změnil,

ospalejším a chabějším obchodníkem se stal nyní žid a konkurentovi se nyní snad ani po stránce merkantilní nevyrovná. Tvrdí se sice opak, a to se strany národní, to jsou ale nezasloužené komplimenty, jimiž obchodník vlastenecký k úsilovnější práci má býti popoháněn. Znamenité kvality židovského obchodníka nejsou než fable convenue.

Konservativnost židovského obchodu dá se i tím vysvětliti, že netříbí svůj vkus; nestačí tu odebírání módního žurnálu, ten list umělecký nikdy nenahradí; vkus roste organicky vzděláním, zjemňováním a úzkostlivým sledováním směrů uměleckých. Zde by bylo pole pro dámy a založení nějakého listu výchovně uměleckého, který by těmto potřebám hověl, pokládám za velmi naléhavé.

Všecky ty slabé stránky daly by se dobře paralysovati, kdyby náš obchodník mohl laciněji prodávati. Mohl tak činiti lehce a to proto, že vlastenecký obchodník své vlastenectví od obecenstva dobře si dává zaplatiti, ale náš obchodník má za to těžkou přítěž — nákladnou domácnost. Nebudu se o té rozšiřovati a promluvím o přítěži jiné.

Jest to zmenšený úvěr. Velké firmy neznají žádného vlastenectví, ani českého, ani německého, nýbrž jen svůj prospěch. Jejich nervosnost, úzkostlivost a nedůvěra jest až nepochopitelná, jenže se uplatňuje toliko proti malým obchodům židovským.

Židovský velkoobchod jest správně řečeno antisemitským, půjčuje kde kterému švindléři, ale malým židovským obchodníkům ještě úvěr podrývá. Ti malí naši obchodníci jsou vesměs řádní a poctiví lidé, a nedůvěry té nikterak nezaslouží. Měl bych ještě promluviti o poměru židovského ob-

chodu k židovskému obevenstvu. Zde je mnoho neupřímnosti na obou stranách a plno vzájemné nedůvěry. Takový obchodník o židovské obecenstvo hrubě ani nestojí. Obecenstvo žádá od něho to, co by si netroufalo nikde žádati a mnohý obchodník zase hřeší na známost a nepočíná si tak, jak by si měl počínati.

Židé neznají žádného „svůj k svému" a dlužno jim to schvalovati. Znají většinou dobře zboží, které kupují, a obchodník musí s tím počítati. Zde by mělo platiti — jedno slovo jako sto — upřímnost a vážnost, důvěra za důvěru. Náš obchodník nemůže počítati na nějakou vyagitovanou podporu, on sám jest strůjcem svého štěstí. Neplatí nářek na zlé časy, ty jsou vystřídány dobrými, ani na boykot, který sice tlačí, ale dobrého obchodníka přece nezničí. Obchodník má si dobře býti vědom, že zdar jeho podniku spočívá jen na něm samém. V dobách kritických dokázal svoji poctivost a řádnost, nyní nechť přijdou i jiné jeho dobré stránky k platnosti. Nejdřív nechť dokáže, že groš, který mu obecenstvo svěří, nepřijde do rukou nepřátelských, že mu není cizí česká kniha, český časopis, české umění a jistě se že své nostrifikace marně domáhati nebude; pak ať rozvine své síly, přemýšlí, spekuluje a vede závod svůj duchem pokroku, potom bude i vzdor všem nepříznivým poměrům zase dobře existovati.

III.

Dokazoval jsem v předešlých článcích, že jedinou doménou, ve které se čeští židé poněkud bezpečněji pohybují, jest tovární výroba. Zajímavo by bylo stopovati, jakým způsobem se tento přerod z obchodu v tovární výrobu stal. U některých bylo to podnika-

vostí, u jiných skutečná prozíravost a důmysl, ale většina byla tíhou národohospodářské situace do průmyslu vtlačena. O nějaké samočinnosti nemůže býti řeči, k tomu jsou naši souvěrci příliš konservativní. Obchod přecházel znenáhla v jiné ruce, většinou ovšem v ruce vlastních jejich odchovanců; bylo třeba ohlédnouti se po jiném pramenu výživy a tím se stalo využití, regulování, nejlépe řečeno organisování domácího průmyslu. Co dříve bídně živořilo, probudili čeští židé k intensivnímu jarému životu a tak se stalo, že chudé, neskonale bídné kraje (čti Raisův „Západ") staly se kraji zámožnými — zde se nejlépe ukázala pravda našeho tvrzení, že poměr žida k ostatnímu celku není parasitismem, jak nám to závistivá vlastenecká buržoasie vytýkala, nýbrž symbiosa, spolužití, spolupůsobení.

Zkoumejme nyní, je-li tento útvar trvalým, je-li existence našich souvěrců bezpečnější, než v obchodě a nemůže-li i tady překvapiti nás nějaká katastrofa. Nesmíme zapomínati, že závist nemá dnes jenom dlouhé oči, ale též dlouhé ruce. Jsme zde na zemi všichni jenom nájemníky, a nic není zde tak trvalým majetkem, aby před možnými přeměnami bylo chráněno. I toto postavení je vysazeno četným útokům, útokům soustavným a i zde roste konkurence. Heslo emancipovati se od židů, byť by tito byli českého smýšlení, uplatňuje se i zde. To, co měla býti úvěrní a nákupní družstva, úly, společenstva proti obchodu, tím mají se státi zádruhy a družstva nákupní a prodejová proti faktorství. Mnoho se nemluví, účel se ani nejmenuje, ale cítíme dobře, kam to vše směřuje; ovšem, že šíp vystřelený vrací se tam, odkud byl vystřelen, a raní spíše střelce, než koho jiného. Družstva se neosvědčila a neosvědčí, proti dobrému, pilnému a odborně znalému jednotlivci korpo-

race ničeho nezmůže. Již proto ne, že družstvo je řízeno špatně kvalifikovanými a špatně placenými úředníky, jimž poroučejí četní lidé, hledající vlastní prospěch, lidé bez kvalifikace a bez poctivosti.

S té strany nehrozí nebezpečí, nebezpečnějším jest ovšem štvaní dělnictva, které šířením se nesprávných faktů pobádá ku zvyšování svých požadavků, a které se přemrštěnými zprávami o škodlivosti domáckého průmyslu v ohledu zdravotním zbytečně dráždí. Pramenem zla nejsou ani tak nízké mzdy jako nesprávný život dělníků a nepřiměřená životospráva a zbytečné, ničím neodůvodněné, předražování potravin. Není to dnes továrník, jenž dělníka — abychom užili obyčejného výrazu — vyssává, nýbrž třetí stav, týž stav, který se na zádech dělníkových i továrníkových vyšinul, a který z vděčnosti proti oběma intrikuje.

Není nebezpečí se strany družstev, ale nebezpečnými se mohou státi někteří jednotlivci. Nesmíme si mysliti, že důmysl, podnikavost a střízlivost jsou privilejí židů, ty doby, kdy tomu tak bylo, již dávno minuly a nám jest počítati se změněnými poměry. Lidé ti mají mimo to jednu velikou přednost a tou jest, že dovedou vyráběti sami, k tomu přistoupí ještě výhoda ta, že pro ně pořádány jsou kursy, že protěžováni jsou obchodními komorami, že mohou daleko laciněji ze zemských fondů opatřiti si stroje, dále to, že i jejich potřeby jsou menšími, jich rodiny skromnější. Uvážíme-li vše to, pak na situaci naši nebudeme pohlížeti tak nadějeplně, jak to doposud činíme.

Čas ještě toto nebezpečí odvrátiti. Ale jak? — Nejprve je nutno všimnouti si generace, která se nyní uplatňuje, a pak našeho dorostu. Od prvnější mnoho nemůžeme čekati, té již nezměníme, hrají v tichosti své karty a čtou ohlupující „Tagblatt“, v ob-

chodě jdou, kam je proud unáší. Odborných znalostí mají jen tolik, že jakž takž s nimi vystačí. Lidé budoucnosti to nejsou. Osudným jest, že nedovedou nahlédnouti své chyby a nesnaží se, aby nedostatky své nepřenesly na mládež. Vychovati dobré obchodníky a průmyslníky není jejich péčí, každý kluk, který se nestane doktorem, jest zvrhlým dítětem, naše lepší síly k obchodům nejdou. Po marném pokusu na střední škole dají hocha na učení do obchodu. Doma si přisvojil jenom elementární vědomosti, na střední škole nenaučil se ničemu a chef se o jeho vzdělání nestará; nepochytí-li chlapec něco ve škole pokračovací, pak to s jeho vědomostmi vypadne velice bledě. Jakmile se stane příručím, počne choditi do hostinců a kaváren, nečte novin ani časopisů, tím méně knih. Nemá ponětí o světě, o lidech, o vzdělání, o umění a tak kráčí jako obchodnický nádeník dalším životem.

Taková výchova nutně musí vésti ku proletarisaci, takový člověk nehodí se do boje za existenci, neboť to, co příslušenstvím k židovství ztrácí, a co by mohlo nahraditi vyšší úroveň vzdělání, znalost cizích jazyků, znalost lidí, jemný vkus, umírněnost a skromnost, to si nikdy později nepřivlastní.

Kdo by nám namítal, že vidíme příliš černě, klamal by se velice, líčíme věci podle nahé skutečnosti. Ten náš nadějný dorost není ani lepší, ani horší, než jsme jej popsali.

Poznání nedostatků jest prvním krokem k jich napravení. Nejdřív musí rodiče pečovati o lepší vzdělání, musí se v čas odhodlati k volbě zaměstnání pro své dítě a rozhodnuvše se, musí záhy postarati se o přiměřené školy. Kdo chce k obchodu, ať prodělá nižší střední školu, ještě lépe ale školu měšťanskou, pak nejméně obchodnický kurs, a pak teprve může

v obchodě prospívati. Na obchodní akademii a zejména německé, které bohatým nahražují vlastně vojenský švindlkurs, velký důraz neklademe, již proto, že nám není znám případ, že by na ústavě takovém někdo propadl.

Další úkol nastává chéfům. Ti mají učňům poskytnouti čas i příležitost k dalšímu vzdělání. Mají jim zapůjčovati dobré noviny a knihy, poučovati je nejen o záležitostech obchodních, ale i životních. Je-li v místě vzdělávací spolek mládeže obchodnické, mají se oni o to sami starati, aby ku spolku tomu přistupovali. Nemají trpěti předčasné kouření, návštěvu hospod a hraní karet. Nemají-li sami té autority, nechť to napíší rodičům svého svěřence.

Podobný spolek mají úsilovně podporovati a sami někdy tam dohlédnouti, prohlédnouti tam knihovnu a raditi, jak by se měla doplňovati. To jsou ovšem pia desideria.

Nemenší péče budiž věnována dívkám, i ty potřebují vzdělání a i těm musí býti poskytnut rozhled do světa. Dobrý denní list a list rodinný poslouží tu více než všecky školy.

Školství průmyslové jako by pro nás ani neexistovalo. Je-li procento židů na českých středních školách malé, jest na školách průmyslových a mistrovských ještě menší. Naše náboženské obce a podpůrné instituce měly by chudým synkům návštěvu škol těch umožniti, již ve svém vlastním zájmu. aby stav obchodnický nebyl přetěžován. Mnohý se ze školy takové lépe zaopatří než v obchodě, zvláště když tomuto nekyne více tak skvělá budoucnost.

Směšnou je mi starost sionistů o tak zv. Muskel Judentum, svaly se dnes bitvy a to zejména na poli národohospodářském nevyhrají.

Větší péči bychom měli věnovati našim skutečným nedostatkům a takovým je nedostatek smyslu pro věci technické. Ve znamení tom děje se nyní skoro celý pokrok člověčenstva a my k tomu ani nepřihlížíme. Tam máme říditi kroky mládeže naší. Nestačí, když umíme počítati, když je nyní zapotřebí kreslit a konstruovat, musíme u mládeže probouzeti smysl pro tyto předměty, vybírati dobré učitele a nestačí-li škola, postarati se o učení soukromé. Neschází nadání jako spíše dobrá snaha a vůle. V tom musí nová generace lépe býti vychována než stará. Zanedbáváním technických předmětů ztrácíme mocnou zbraň v boji za existenci, a to se nám musí státi osudným. Dnes po zrušení škol náboženských jest postup ten daleko snažším, třeba si jen nedostatku toho uvědomiti a konsekventně jednat. Dnes je ještě čas k obratu, toho buďme pamětlivi a čiňme vše, aby naše dítky nemusely na nás naříkat.

My a sionisté.

Nemůžeme upříti, že boj českého židovstva proti sionismu byl dosti animosním, že užíváno začasté silných slov místo silných argumentů. Reagovali jsme na ty známé českožidovské oficielní letáky v loni článkem nadepsaným „Budiž mír mezi námi!" Míru jsme ale nedocílili, spíše jsme přilili oleje do ohně, dostávali jsme svůj díl z obou stran; jedni mysleli, že alfou a omegou našeho programu je assimilace, druzí nás vinili z obhajování sionismu. Oba náhledy byly nespravedlivé, naše assimilace neznamená zánik, nýbrž nutné přizpůsobení se daným poměrům kulturním a jazykovým a pod slovem „Mír mezi námi!" ne-

myslеli jsme ničeho jiného, než nerozdmychávati vítr pro oheň sionistický.

Pražské polemiky proti sionismu ničím jiným nebyly. Náš posudek o sionismu kryje se úplně s náhledy v článku dra Schulhofa v loňském „Rozvoji“ obsaženými, nesouhlasíme toliko s obsahem, ale i s důstojností a klidem, s jakými otázka ta tam jest projednávána. Neměli bychom sami toho klidu a nestrannosti dra Schulhofa, který s velkým zájmem, ba i s jakousi náklonností pro hnutí sionistické, jež širokým svým založením a ohnivou agitací nám velice imponovala, ohromný materiál v žurnálech a sjezdových sbornících nakupený pečlivě a nestranně probral. Co na nás a tuším také na pražské naše činitele působilo nepříznivě a vyvolalo animositu s naší strany, byla ethická a mravní stránka celého hnutí, respektive naprostý nedostatek těchto kvalit. Stránka nacionální, třeba že nám také nekonvenovala, neměla přece na naše citové pojímání sionismu velkého vlivu.

Zaráželo nás, že vůdcové jinak smýšlí, jinak mluví a jednají, zkrátka a dobře, že nejen neupřímní, ale též nedosti poctiví, že hlásají něco, o jehož proveditelnosti a pravdivosti nejsou přesvědčeni, ba právě naopak. Císař Zikmund, když porušil glejt Mistru Husovi, nemusel se tak červenati, jako dr. Herzl, když jménem svatosti hnutí sionistického pohřbil návrhy na kolonisaci ostrova Kypru a egyptského území El. Arish, a jako Nordau, když se podal zfanatisované většině a po straně pak zvolal: „Zhřešili jsme na svém potomstvu“. Co bylo pravým jich smýšlením a čemu v duchu více přáli, poznal dobře přítel i nepřítel. K vůli integritě hnutí, k vůli zachování zdánlivé jednoty zapřeli oba své přesvědčení. Slabého člověka dovedeme ospravedlniti, ale nedovedeme ctíti.

Sionismus chce znova vzkřísiti národ židovský, as tak, jak zázračně vzkříseni byli Irové, a zahájil za tím účelem takovou úsilovnou akci, že vzbudili svým vystoupením respekt celého světa a získal všeobecné sympatie. Světu imponovalo, že ti povržení židé, kteří sotva se odvažovali dýchati, hrdě vzpřímili své čelo a domáhali se své lidské důstojnosti. My čeští židé činili jsme tak dávno a proto nám vystoupení to nemohlo novostí svou imponovati. Byly ale jiné okolnosti, které nás zarážely.

Hnutí národní samo o sobě jest za naší doby naprostým anachronismem. Bytí a nebytí národa musí býti celému světu irrelevantní, když schází tu pozadí sociální, ale hlavně kulturní, ethické, řekněme raději ethicko-náboženské. Vznikání nového národa neb vzkříšení starého jen tehdy může býti mravně oprávněno, je-li národ takový nositelem nějakých vyšších ideí. Je-li o nějaký národ více neb méně, na tom světu nezáleží. Národ, který chce existovati, musí si existenci svou zasloužiti. Co mělo přinésti hnutí sionistické. Mělo vzkřísiti národ, nic více, národ, který by prostě existoval a vyvíjel se na své vlastní půdě. Tedy jen existence materiální a nikoliv morální. Orthodoxie měla zůstati netknuta. Ať jsou židé jacíkoliv, jen když jsou to židé, nová židovská kultura nesměla býti dotčena reformami, mosaismus měl zůstati takovým, jakým vyšel z duševní dílny dávnověku a středověku. Sám Achad haam a Perez, ba ti nejlepší z lepších, každé svobodomyslné hnutí prudce potírali. Nečetní jednotlivci, kteří tuto konservativnost nelibě nesli, byli majorisováni a na dobro umlčeni („Der Weg“). V celku kulturní program celého hnutí a to hlavně po své stránce ethické rovná se nule.

Není přece možno, aby moderní lidé, jakými přece byli jak Herzl tak Nordau, nebyli cítili tohoto nedostatku, neměli ale právě tak zmužilosti říci, že židům třeba jest v prvé řadě mravního obrození, jak nedovedli jim říci, že se Palestýna, země suchá a neúrodná, ne o mnoho větší než naše Morava, bez železa, bez uhlí, bez hnací síly, bez dešťů, bez lesů a úrodné vzdělavatelné půdy, nehodí za bydliště pro dvanáct milionů lidí, když nedovede ani uživiti šestkrát sto tisíc, nehodí se k emigraci. Všude tatáž neupřímnost a faleš. Ve všem věčné kašulírování a vychvalování židovských vlastností bez vnitřního přesvědčení, bez mravní opravdovosti.

V tom jsme viděli demoralisaci židovstva a to právem. Sionisté mnoho deklamovali o rovnání páteře, o hrdém vzpřímení hřbetů, ti bláhovci ale mysleli, že k rovnání hřbetů stačí pouhé svaly. Myšlének je třeba, vědění, mravní dokonalosti, sebepoznání, ty budí hrdost, sílu a vzdor. Vykonal sionism něčeho v tomto ohledu? Naši souvěrci vyrostli pod tlakem, násilí je zdeptalo a bezpráví podlamovalo jich charakter. Ze všech běd jediné bylo vykoupení, nashromážditi peníze, za ně koupiti si bezpečnost, důstojenství i čest. Jen za peníze chránili je mocní tohoto světa proti lůze a proto všecky naděje k těmto upínali. Achašveroš dal jim život a svobodu na přímluvu krásné Esther, papežové dávali jim ochranné bully a vladaři privileje, ovšem proti dobrému zaplacení a tradice těchto dob tlačí nás ještě doposud v prach. V těchto kráčí sionism dále, jeho celá politika nese se za tím účelem, získati mocné tohoto světa a zapomíná, že mocným tohoto světa jest nyní lid. V tom se od nich lišíme, že počítáme s touto změnou a ucházíme se o přízeň tohoto moderního sou-

veréna. Nechceme ji získati penězi a dary, nýbrž prací v prospěch lidu, spojením našich zájmů se zájmy jeho, opravdovostí a snahou po zdokonalení, snahou po zvýšení všeobecné mravnosti, vybojováním duševní svobody pro všechny, vytýčením společných ideí. Tedy žádná assimilace v běžném smyslu, nýbrž hledání určité basis pro tuto, hledání nábožensko-filosofické synthese, která by vyvýšena jsouc nad církevní náboženství, povznášela všecky národy v jeden duševní ideový celek. Assimilace k poměrům nynějším jest právě tak bláhová a nepokroková, jak nepokrokovým jest samotný sionismus.

Heslem orthodoxních židů, které tak mocně účinkuje na lidi indiferentní, jest staroznámé: „Žid zůstane židem“, zůstane, pravíme my taktéž, ale jen tak dlouho, dokud vládne nynější tma. Což ale vládnouti bude věčně? Neproráží-li tuto tmu paprsky poznání a vědy, nepočíná lidský rozum rovnati neshody sociální, odklízeti spory mezi národy, nepronika-li všemi rozumnými bytostmi přesvědčení, že nynější světový řád je neudržitelný? Hudba budoucnosti! Utopie. Zvolají dohromady sionisté.

Čas rychle kvapí, rychleji než kdykoliv jindy — ve věku páry a elektřiny proudějí myšlenky rychleji a expansivní jejich síla rozmetává útvary, které ji tísní, co klíčilo dříve po staletí, vyroste nyní za několik let, pokrok lidský pohybuje se na své vlnité dráze stále a stále rychlejším tempem a vyzařuje na všecky strany teplé paprsky osvobození, volných myšlenek. K emigraci dvanácti milionů židů a osazení jich v některé zemi hostinné bude daleko více času třeba než ku proniknutí nové spásy. Židé se lepších dob dočkají, ale musí pracovati, aby příchod jejich uspíšili. Prošli dobrou školou mosaismu, který

sílí tak mocně vůli a tříbí smysly pro pokrok a pro svobodu. Dovedou nové ideje koncipovati, ale dovedou je též propagovati, vdechnuli ve svět smysl pro spravedlnost sociální a vdechnou mu též smysl pro lidskost, pro skutečnou a účinnou lásku k bližnímu. Žijeme jen ze slabin nynějších náboženských řádů, žijeme a sílu svoji čerpáme ze svého realistického optimismu, žijeme z oposice proti budhistickému pessimismu, neživotnímu a zvrácenému, neupřímnému a nedůslednému. Cílem naším je ideál mravní dokonalosti a čestnosti, žíti jako národ někde v zátiší, blbnouti pod tropickým vedrem jako národové východu, to má být naším cílem? Není lépe trpěti a krváceti, ale znamenati něco, býti kvasem mezi národy, jeho buditeli a karateli, živým jeho svědomím, ukazovatelem jeho kulturní vyspělosti a humanity?

Jsme v minoritě a boj o existenci jest pro nás daleko trpčím než pro jiné, ale boj ten tuží síly duševní a vede k vyšší mravní úrovni, nesmíme se ale spoléhati toliko na tohoto činitele, musíme více sil a tuhosti čerpati ze sebe, než z nárazů, okolí. Náš světový názor, k němuž základy položil veliký náš zákonodárce, zastřený ale středověkými a starověkými komentátory, musíme překrystalisovati a předestilovati, aby odloučen byl všechen rmut. Rabínský mosaism vychovává lidi pobožné, ale nikoliv dobré; nechceme hoditi po haličských a uherských židech kamenem, ale ta tarnopolská morálka nemůže nám imponovati, nezatajujme si toho: židé čeští, němečtí, francouzští a angličtí stojí vzdor své bezbožnosti mravně daleko výše. V Haliči je bída hmotná a duševní a bída svádí ke skutkům nepravým. Toho sionisté nechtí doznati, přehlížejí to ve svém horování pro všecko židovské, ale proto přece své zboží do Haliče neposílají jinak,

než proti dobírce. To jest to dvojí přesvědčení. Zde se otvírá pole k bohaté činnosti, jest ale otázkou, kdo se k té činnosti odhodlá. My se s haličskými a uherskými židy necítíme za jedno, nemáme na ně vlivu a oni tím méně na nás, ale haličské, uherské a slovácké stíny padají až k nám, za jejich chyby voláni jsme my k zodpovědnosti. Jest to správné, že tolik se jich živí prodejem lidského masa, kořalkou a lichvou? Jest to správné, že židé mají v krajích těch býti kletbou a nikoliv požehnáním, že žijí z blbosti, slabosti, špatnosti a neuvědomělosti toho bědného lidu? Pro to nemáme míti slovo pokárání a odsouzení? Pravda, my sociální poměry tak lehce nezměníme, nedokážeme, aby se lidé živili tak, jak se jim žije nejsnáze, ale ozvat se máme, protestovat máme, zhnusiti jim svým opovržením nekalé jich řemeslo. Pokud ale nečinně k bohopustému jich řádění přihlížíme, snižujeme se k nim, jako bychom vše schvalovali a sami nejsme pak mnohem lepší. Tak si představujeme očistu našeho svědomí a mravní naše zdokonalení. Schází nám, jak správně děl prof. Masaryk, sebepoznání a sebeobžaloby velkých našich proroků, schází nám živé svědomí, neboť dovedeme nevidět a dovedeme mlčet, když bezpráví vychází od našich souvěrců. Kdo mlčí, ten souhlasí.

Náprava těchto zlořádů jest též částí našeho programu. Zda není lépe lid učiti výrobě, jako to učinili židé v Čechách a zaopatřovati mu slušnou obživu? Což by se v Haliči a na Slovensku nenašlo dost pracovitých rukou? „Kdo slepého vede k propasti, dopouští se velkého hříchu“, pravil Mojžíš a tento hřích nesmí naše souvěrce dlouho tížiti. Pravda, že doba jest těžká a těžko nalézti obživu, pustiti z rukou dobrý obchod, když nejsou vyhlídky na jiný, ale vědomí hříchu jest prvým krokem k jeho napravení. Kdo

jinou poctivou obživu hledá, ten ji též najde. Víme dobře, že jen krajní tíseň nutí je k podobné výživě, to čítáme jim ale za chybu, že nejsou si hříchů svých vědomi. Tolstoj ví dobře, že i přes jeho odsuzování militarismu a justiční služby lidé půjdou svou cestou dále, budou vražditi nepřítele a souditi. Dobře, jsou to slabí lidé. Ti ale mají si býti vědomi, že činí tak pod nátlakem, jemuž nemohou odolat a budou-li všichni tak smýšleti, pak den nápravy jistě se dostaví.

Tyto náhledy liší nás od sionistů, oni myslí o sobě, že jsou dobrými židy a my myslíme totéž; jest otázkou, kdo je více v právu a kdo se židy smýšlí lépe a poctivěji. Oni ale za své pochlebování jsou milováni a my v nenávisti, oni nabývají půdy a my ji ztrácíme. Smí nás ale okamžité neúspěchy zvrátiti od cesty nastoupené? Zda nemají nám spíše býti pobídkou k další úsilovné práci, k těsnějšímu seřadění za naším praporem?

Musíme ještě čeliti jedné výtce a sice té, že nemáme srdce pro útrapy židů ruských a rumunských. Doposud ani sionisté neučinili více, než že je litovali, co můžeme činiti více? Uznáváme ještě to, že jim v těžkých chvílích dali zazářiti palestýnskou fatu morganu, v tom jsme je ovšem následovati nemohli. Kdyby byl ale kdokoliv přišel s nějakým návrhem proveditelným, jistě že bychom nebyli zůstali nečinnými. Návrh takový právě byl učiněn Isrealem Zangwillem, přijme-li ten naše spolupracovnictví v tomto ušlechtilém díle, jistě že se v nás nezklame. Tím bude i poslední výtka odmítnuta. Budeme míti zase nový cíl, nové ideály, nové sny a naděje. Spěti za Zangwillem může nám býti ctí a zadostučiněním, jest to muž velký, poctivý a přímý, ten nám jistě porozumí.

Falešné předpoklady našich odpůrců.

Není to vniterní myšlenkový obsah ani bohatost ideí, ani hlubší smysl pro denní otázky, jemuž děkuje sionism za své úspěchy a za svoji populárnost, nýbrž bystré vystižení náklonnosti davu a taktické zužitkování jeho citu a jeho nemyslivosti. Dav, toť kolektivní prostřednost a tupost myšlenková, pouhý to materiál v rukou dovedného organisátora a agitátora. Dav nemá rozum, ale pud a kdo pud ten zná, dovede davem vládnouti. Za heslem „Gloire“ vedl Napoleon celé legie francouzského národa na jatky. Kde jednotlivci rozumnému je třeba jasného programu, tam stačí davu heslo a tím heslem byla sionistům Palestýna. Proto to úzkostlivé lpění na prvotním basilejsko-palestýnském programu, proti lepšímu přesvědčení tolika znamenitých mužů. Věděli, že ztrátou hesla ztracena též vláda nad davem. Čím davu mohla býti Uganda. Prázdným zvukem; za to ale zněla Palestýna čarozvukem do duší nešťastného lidu. Všecky krásné báje bible náhle se ztělesnily a před duševním zrakem zrcadlily se břehy Jordánu, bílá města, obestřená tají dálné minulosti, hroby proroků, hroby patriarchů, háj Mamre, jeskyně Mapela a hlavně Jerušolájim, svaté město.

Nahá, drsná skutečnost rozplývá se v dým a fantasii, zjevuje vše v lesku a slávě, jak to as bylo za dnů krále Davida, Šalamouna.

Žije ještě v nás všech duch romantismu a zvláště dav má k němu veliké náklonnosti. Jaké by to bylo štěstí a jaká satisfakce, navrátiti se tam, odkud jsme po hrdém odporu a zoufalé obraně, jakou neznají annály celého světa, byli vypuzeni.

Do tohoto mystického pološera padá nyní ostré, střízlivé světlo naší kritiky, z okouzlujícího toho snu probouzíme spáče k všednímu, drsnému životu, toť věru úloha nevděčná, nedivme se, že nesklízíme vděku a že snese se na nás spousta výčitek. Musíme čekati až spáči vystřízliví a soudíme, dle mnohých úkazů, že doba ta kvapným krokem se blíží.

Zangwill řekl vším právem, že sionism je mrtvolou a že třeba zachytit unikajícího ducha solidarity. Byli bychom ale špatnými psychology, kdybychom soudili, že dědicem moci a vlivu sionismu bude naše chladná assimilace, lpí na našem jméně příliš mnoho pomluv a podezření ze škodolibosti a rozpadne-li se útvar ten, zaujme jeho místo ne assimilace, nýbrž indiferentnost — ovšem nepodaří-li se Zangwillovi inoculovati davu nové ideály. Assimilace jest až příliš negativní a dav chce něco určitého, ne program, ale heslo, které by hovělo jeho cílům, jeho romantické náladě.

U nás v Čechách, kam sionism nejpozději byl zanešen, vytrvá asi nejdéle, když ne z jiné příčiny, tož jistě z oposice k nám.

Jsme nenáviděni, že nemáme o tom ani ponětí, hlasatel assimilace, žid pokrokový, přítel reforem, to je jim všecko antisemita. — Řekl to o nás dr. Bloch — Papa locutus est. Mluvte s nimi, když jsou Tataři.

My hlasu svého rozumu nedovedeme potlačiti, mezi tím, co jiní horují, pokračujeme ve svém rozumování. My ani sionisty nepokládáme za takové špatné vlastence, za jaké oni sami se nevydávají. Ta láska k vlasti je u nich latentní, je uměle tlumena, ale na dně srdce přece dřímá.

Zde rozumují oni a cítíme opět my. Narodili jsme se většinou v českých vesnicích, dobrého jsme tam mnoho nezažili, vyrostli jsme v nedostatku a opovr-

žení, ale proč na tu vesničku vzpomínáme po celý život, proč toužíme ji opět uzřít, proč zlatí nám vzpomínky na zašlé časy? Kouzlo krásného mládí, toť vše! Co vnikne v duši dítěte, má trvání věčné, pojí se to s upřímnou, bezstarostnou a jarou radostí se života, pojí se to k vzpomínkám na rodiče a ostatní milé.

Na perutích touhy a lásky spějeme zpět v naše rodné hnízdečko, zapomínáme na vše, čím jsme trpěli a několik těch omšených střech a štíhlých topolů, ozářench růžovými vzpomínkami dětství, mají pro nás více půvabu než všecky architektonické krásy světa. Jen dítě dovede jemně cítit, jen dítě dovede milovat. Vytrhněte tyto vzpomínky ze svého srdce, vzdejte se svého dětství a vzdali jste se celého života. A z této vísky vedou cesty do měst a do dálného okolí a všecko to vázáno je k srdci našemu jediným poutem lásky. Jazyk, který jsme slyšeli a kterým mluvili naši milí, písně, které jsme zpívali a zpívat slyšeli, pohádky a zkazky, všecko nám zní tak jásavě a radostně. To vše jest podkladem lásky k vlasti, kdo nezná a nemiluje rodného hnízda, nemůže milovati vlast. Proto milujeme Čechy. Můžeme podobné city chovati k Palestýně, kterou jsme nikdy neviděli, která byla nám vždy zemí legend a bájí? Chová-li někdo lásku k zemi té, pak jest to láska umělá, nepřirozená, vsuggerovaná, ale v srdci nesídlí. Jest to vyagitovaná, namluvená a vnucená libůstka, které chybí psychologický fundament a proto nemůže míti pevného trvání.

Četli jsme v Č. Ž. listech s jakou láskou pěstují Španiolové řeč svoji mateřskou a že se modlí, by je Bůh zase uvedl do staré jich vlasti, do Španěl. Četli jsme o vypovězených Rumunech, jak zakládají školy rumunské. To je hlas krve, hlas srdce a ten nepřehlu-

šíte žádnými deklamacemi. V řeči mrtvé, kdyby ji člověk kdo ví jak uctíval, není onoho tepla, možno znalost její rozšířiti, ale mateřskou řečí se již nestane. Takové věci se již nedají oddekretovat, život se tu s rozumem rozchází nadobro.

Proto také židé nebudou nikdy jednotným národem. Či je možno, aby národ měl tolik mateřských jazyků? Německý, český, ruský, polský, francouzský, anglický a jargon atd. Kolik jazyků, tolik odchylných kultur, tradic a snah a židé se nesnesli i když bylo jediným rozdílem jazykovým ono osudné š — v šibolés. Ty nikdo nedostane pod jednu střechu a nenaučí je svornosti a jednotě.

Jen si pomysleme ruského revolucionáře vedle haličského neb maďarského ortodoxa, celá staletí leží mezi nimi, jak je chcete ztmeliti v jeden státní celek? Co jest nám společného, jsou jenom určité vlastnosti kmenové, těch přece nezapřeme, jeví se v určitém výrazu obličeje a v jakési zvýšené nervositě a intoleranci k nápojům opojným. Černoši afričtí mají také své a to přece ještě určitější kmenové vlastnosti, kdo by ale mluvil o černošském národu, propadl by posměchu celého světa.

Jazyk jest to a kultura, které jsou hlavními pilíři národa, ostatní nepadá na váhu. V rámci jediného národa jest přece daleko více fysických a psychických rozdílů a odstínů než mezi od sebe se různícími národy. Porovnejte horala s obyvatelem úrodné nížiny, porovnejte krejčího s řezníkem, ševce s pekařem. A všecky tyto rozdíly překlene společný jazyk, společná kultura, společná vlast. A tyto předpoklady nám chybějí. A přece je pravdou, že žid je židem a židem zůstane. Není to ale národnost, která mu dodává setrvačnosti, nýbrž náboženství, společný útisk a vědomí

určitého celku. Pro tento celek chybí jméno, ale celkem je přece, uznávaným světem a uznávaným i námi. Jsou jistá pouta, jež nás víží a jistý instinkt, který nás pojí. Nelze toho upříti a každá assimilační snaha, která by tyto přirozené hranice chtěla překročiti, musí naraziti na tuhý odpor. Bylo by to zapírání části naší bytosti, násilím na sobě samých, neznalostí přírodních zákonů a naprostou neupřímností. Výrazem tohoto instinktu a mravním jeho projevem a zušlechtěním je idea messianská, idea sbratření všech národů. Dokud touto ideou vrozený instinkt kryjeme a krášlíme, hájíme nejlépe právo na svou existenci jako určitý celek.Chybou jest domnívati se, že celek ten jest celkem národním, nikoliv, jest to jakési souručenství, jakási stejnost smýšlení lidí po světě rozptýlených. Což odpovídá nejlépe davu ve smyslu Le Bonově, ovšem, že jméno to neuznáváme za správné. Je-li slovo žid znakem příslušnosti k národu, pak ani nejsme židy a jsme mosaisty a každý stejně smýšlející jest přece naším souvěrcem, třeba že vlastně není židem, jen když věří tomu, čemu my a sdílí náš světový názor. Proto každý socialista a každý vskutku pokrokový člověk je nám daleko bližší než konservativní soukmenovec. Příroda nestvořila národů, pravil Spinoza, ale stvořila lidi, ať jsme národem neb jiným celkem, přece máme přirozené právo k existenci a získáme ve světě více sympatií, když se přihlásíme k tomu, čím jsme, než když předstíráním assimilace ohlašujeme se falešnou legitimací, omlouvajíce takto svou existenci a slibujíce, že se své individuality vzdáme. Taková assimilace je neupřímná a nedůstojná. Chceme býti Čechy, ale zůstaneme při tom i židy a to tak dlouho, až naše poslání bude skončeno, až zmizí sváry mezi národy a konfessemi a bude na světě jeden národ bratří.

V boj za lidská práva.

Není takovým neštěstím, že máme tolik nepřátel, jako to, že nemáme žádných přátel. Tato slova, pronesená v prvém našem článku opakujeme poznovu. Nemáme přátel proto, že jich nezasluhujeme, naše rozervanost, naše útrapy vzbuzují snad útrpnost, ale nestačí k lásce. — Nedovedeme nikomu imponovati, nedovedeme se koncentrovati ku práci, jež by vzbuzovala úctu, tím méně lásku. Nejsme oblíbeni ani jako židé ani jako Čechové. Nesčíslněkráte museli jsme slyšeti výčitky bezpáteřnosti a jsme-li k sobě upřímni, musíme doznati, že jsme doposud téměř k žádné v popředí stojící otázce nezaujali mužného a pevného stanoviska, zvláště co se týče otázek politických. Hlásili jsme se k různým stranám politickým a báli jsme se jakýmkoliv projevem pro určitou stranu vehnati stranu druhou v antisemitism. Rozhodovaly u nás ohledy a nikoliv cíle. Napravil nás sice realism, ale bohužel valná část našich souvěrců tomuto směru myšlenkovému se nepřipojila, stojíc jaksi na vyčkávacím stanovisku, neklame-li nás realismus, tak jak nás klamalo mladočešství i staročešství. Jsou však otázky, které takového odkladu naprosto nesnesou, které vyžadují rozsáhlého rozhodnutí a včasné rázné odpovědi: „Ano neb ne“. Takovou otázkou je všeobecné rovné hlasovací právo. V době tak důležité, kdy vysoko se vzdýmají vlny národního nadšení stojíme nepřipraveni s rukama založenýma, bezmocni a bezradni, klidně čekajíce, až jak se věci vyvinou. Jsme před českou veřejností representanty židovstva a klidně snášíme, že za židy vlastně mluví „ Tagblatt“ a to zase svým hladkým perfidním způsobem, takže souvěrci naši zůstávají nadále ve své osudné indolenci. Dnes snad by hlas židů pro

všeobecné hlasovací právo přijat byl sympaticky, bude-li tomu tak, až přijdeme s křížkem po funuse, nechceme rozhodovati. Rozjetý vůz lehko je tlačiti a není to také žádnou zásluhou, ale uváděti něco do pohybu, pomáhati v překonávání prvých překážek, to jest daleko ctnější.

Není o tom pochybnosti, že židé pro všeobecné hlasovací právo chovají sympatie, ale nikdo neví z jakých důvodů a nikdo nepozoruje, že by pro boj tento přinášeli též nějaké oběti. Dokud jsme tlačeni v celek, dotud musíme také v celku tom a za celek ten pracovati a proto také rozptýlené projevy nepřichází ku platnosti. Zcela jinak působí, když pracuje tu a tam jednotlivec a jinak opět, hlásí-li se k práci celá korporace a tu jsme mimo nesmělý projev politické jednoty českožidovské ničeho nepostřehli*).

Obecní representace, různé spolky a skupiny právě nyní by měly rozvinouti horlivou činnost, promluviti nějaké moudré slovo a neskrývati se za stanovami svými, jako za ochrannou zdí.

Nebylo nic osudnějšího, než že jsme ztratili v létech 1897 veškeré styky s českým národem, a že jsme trpěli, aby za židovstvo jednali Bendienerové a Rosenbachrové, kterým přece šlo jich Němectví daleko výše než jich židovství.

Dnes jsou poměry daleko pro nás příznivější proto, že běží o hnutí nám naskrze sympatické, vedené sociální demokracií a tu jest nám možno styky přerušené opět navázati, a opětně se přičleniti k organisaci celého českého národa. Cesta k srdci národa jest tím pro nás snadnější, že vede skrze sociální demokracii, která nám na naše lidská práva nikdy nesáhla.

---

*) Ve schůzích lidových nemluvil ani jediný.

Kdo by si kdy byl pomyslil, že sociální demokracie povede celý národ. Zde je viděti, že žádná zloba nezničí to, co je zdravé a pevné. V dobách běsnění národního, hrála ovšem úlohu dosti skromnou, ztratila svou útočnost, respektive její útočnost byla stranami nacionálními překonána a v Čechách a snad i na světě vůbec může vévoditi ten, jenž vede k útoku. Nacionalisté své úlohy smutně dohráli, volají taktéž za všeobecným hlasovacím právem, ale jest to volání plané, dodávají si křikem zmužilosti. Jest tak málo upřímným, jako liberálním. Volají po něm, že nemohou odolati proudu, který by je na dobro smetl a rozdrtil. Včera byl ještě dr. Kramář a přečetní mladočeši, a stejně i agrárníci proti, dnes zvedají se proň obě ruce. Může kdo věřiti v upřímnost jejich smýšlení. V této otázce jsou liberální a horují pro svobodu a lidskost, za to ale v otázkách hospodářských a to zejména v otázce průkazu způsobilosti k obchodu a řemeslu holdují nejodpornějšímu zpátečnictví. Věř jejich liberálnosti kdo chceš. Jsme přesvědčeni, že boji za všeobecné právo hlasovací jenom škodí, že jej zbytečně kompromitují a přijetí jeho stěžují. Sociální demokracie vybojuje si to sama a nepotřebuje marodérů na bojišti, kteří míní opět sklízeti materielní úspěchy boje, ve kterém jiného nechávají za sebe krváceti.

Buržoasie nemohla překaziti vítězství ruského proletariátu a nedovede se ani proletariátu českému stavěti do cesty.

Obromnými bouřemi ruskými vzrostla nová velmoc, a to velmoc proletariátu. Tam je síla a nadšení, které vyváží opatrnictví buržoasie. Všecky pušky a bodáky napřažené k ochraně mocných tohoto světa selhávají v boji proti proletariátu, hladové krysy Heineovy jsou refraktérní jak proti olovu, tak proti syllogismům rozumujících měšťáků; za jednoho

mrtvého deset živých nastaví svá prsa a dav tlačí se za davem, že není ani možno je postřílet. Nikdo je nemůže donutit ku práci, ani ne hlad, zbraň nejstrašnější ze všech zbraní. Proletariát poznal svou sílu, obr se probudil a střásá se sebe okovy. Není na světě ničeho, co by se mu nyní v cestu mohlo stavěti, není moci, která by jej mohla zdeptati a nanovo spoutati.

Když odehrála se v Římě prvá secessio plebis, prvý boj proletariátu, tu vypravil se k lidu Menenius Agrippa a sladkými slovy vlákal jej zpět, známe přece tu pohádku o hlavě a údech. Za krátko přijdou opět Agrippové do tábora vítězného dělnictva a zase budou sladce promlouvati, ale té báchorce o hlavě a údech již nikdo nebude chtít rozuměti. Dnes má proletariát nejen zdravé údy, ale též zdravou hlavu a do otroctví zpátky nepůjde.Po právech politických přijdou na řadu práva sociální a měl-li proletariát dosti sil vydobýti prvé, vydobude i ostatní. Nevěříme v rozpoutání elementů a v zničeni společnosti, víme, že každy obr jest dobrotiskem a že nikdy síly své nevyplýtvá v malicherných rvačkách a tahanicích. Nastala nová éra a nic ji nezdrží na vítězném postupu. Mocné proudy lidového hnutí valí se z Ruska přes hranice naše a zaplaví celý svět, staří bohové mamonu káceti se budou se svých trůnů a základ všeho lidského štěstí a pokroku — Práce — přijde na jich místo. Ovšem, že potekou ještě proudy krve a ještě mnoho a mnoho bojovníků pokryje těly svými bojiště. Ale postup červených legií nedá se již zastaviti.

V tak vážné době, kdy odehrává se nová velká revoluce, nesmíme skládati ruce v klín. Nejsme buržoové, neboť nemáme plných práv, jsou pro nás zvláštní zákony, zvláštní justice a zvláštní práva. Máme proč bojovati, i my chceme spravedlnost, práva a lidskost. Duch našich zmučených předků vznáší se nad

bojujícími. Spravedlnost a lidskost proti falši obestřené svůdnými hesly. Spravedlnost, lidskost, pořádek a štěstí tady na zemi ve vezdejším dočasném životě. Za tímto heslem kráčí proletariát a heslo to jest i heslem naším.

Tisíciletí jsme zaň strádali, trpěli a krváceli, hynuli na popravištích a v žalářích a nyní, když již vítězství jest blízko, máme se dáti uspati sionismem a židovským nacionalismem? Když celý svět kráčí ku předu, máme my pohlížeti nečinně?

Chybí nám přátelé. Ruští židé jich taktéž neměli a přece na ně pohlíží dnes celý svět s úctou a obdivem a celé legie chystají se k jich obraně. Kdo by zvedl ruku pro nás? Ruští židé připojili se k proletariátu a tam také jest místo naše.

Byly doby, kdy souvěrci naši byli nadšeni pro socialismus; dlouho ale nadšení to netrvalo, nedovedli mu porozuměti a obávali se těžkých důsledků. Co dobrého socialismus v nitra jejich zasel, odklidil „Tagblatt“ a sionismus. Přestal tlak let devadesátých sedmých a ustalo také veškeré sociální myšlení a cítění. Bylo to jen koketování. Pravda, že socialismus žádá od každého velké oběti, je to ale správné, když je člověk svobodomyslným, když tak káže jeho prospěch? Či nemá býti člověk liberálním i když mu to materielně škodí? Co máme ze všeho bohatství a přepychu, když ztrpčuje nám život věčné opovržení?

Vezměte všecko bohatství a všechnu nádheru, ale nechte nás žíti jako lidi mezi lidmi. Zbavte nás těch odůvodněných obav, že i zde jednoho dne černá sotnina, která doposud opatrně se skrývá, přepadne nás bezbranné a bude nás vražditi jako na Rusi. Chceme jen lidsky žít a nic více, jako žijí ti ostatní, kteří k tomu nemají více práv než my.

Nebyli jsme nikdy tak málo zralými pro velikou dobu jako nyní, a jest svrchovaný čas, abychom se již probudili. Bude-li se hrát o nás a bez nás, pak se bude hrát i proti nám. Zde nepomohou platonické sympatie a neustálé vzdychání a kroucení očí k Jeruzalému neb jinam; máme uši k slyšení, oči k vidění a ruce k činu. Odvraťme se od svých snů k nahé skutečnosti. Zamysleme se nad dosavadním světovým řádem a uvažujme o jeho udržitelnosti, jděme dále po stopách našich velikých mužů, po stopách Mojžíše, Jezaje, Ezechiela, Amose, Joela, Maimonida, Spinozy, Heineho, Börneho, Marxe a Lassalla, proud nezarazíme, ale připravujme mu cestu, připravujme se na velikou dobu a probuďme se z naší lethargie. Žádejme svá lidská práva, ale konejme také své povinnosti. Navažme nejužší svazky s národem, poznejmež jeho snahy a připojme se směle k jeho praporu. Kdo je stvořen k obrazu božímu, má mít tak jako na světle a vzduchu též podíl svůj na celém lidském pokroku a štěstí.

La bête humaine.

Tolstoj, jehož přáním by byl návrat k přírodě, ku přirozenému prostému životu, k jednoduchosti a nestrojenosti, zamyslil by se asi nad nepatrnou studií professora Thomayera, která před mnohými lety pod názvem „O ukrutnosti v přírodě“ vyšla tuším v „Lumíru“ neb v některém jiném belletristickém týdeníku. Professor Thomayer líčí tam, jak strašně nakládá ostříž s lapeným ptáčkem a jak tento ptáček před malou chvílí ukrutným způsobem odpravoval housenku. Příroda nezná milosrdenství, v přírodě není citu; to, co nám básníci líčí jako harmonický klid, nadšené

ticho, velebný soulad, není nic než strašným vzájemným vražděním. Jeden tvor žije na úkor druhého, život jednoho značí zánik druhého; druh proti druhu, jednotlivec proti jednotlivci, massa proti masse, jeden hraje druhému o život, nedbá jeho bolu, nedbá jeho srdcervoucích výkřiků. V pestrém kaleidoskopu přírody střídá se život a smrt. Není citu společného, o kterém blouzní Tolstoj a učitel jeho Schopenhauer, není citu, který by vše pojil, každé individuum cítí jen samo svou radost a svůj bol. Soucit je jen zušlechtěným egoismem, není-li konvencionelní lží, pak jest přece jen sebeklamem. Necítíme cizího bolu, cítíme boj, vzpomínajíce toliko, že i nás podobný osud může stihnouti, nás neb některého z našich milých, kteří jsou rozšířeným naším já. Pud po zachování našeho já a naší specie reaguje soucitem na možný útok proti naší existenci. Soucit není vrozeným pudem, jest přírodě neznám, byl slabým lidským pokolením uměle vypěstován a šířen. Soucit není nic apriorního, nám vrozeného, nýbrž jest výplodem naší zjemnělosti celé naší kultury, jako smysl pro krásno, stud, láska k přírodě, touha po míru. Soucit jest vzepřením se rozumu proti přírodě a její ukrutnosti, cit ten vypěstován jest rozumem, jednou složkou byl pud po sebezachování a zachování rodu, který jedině jest přírodou daným, druhou složkou estetický odpor proti utrpení a umírání.

Proto také soucit má své úzké meze, sahá jen tam, kam až sahá láska. Milujeme to, co nám jest užitečné a co se nám nejvíce podobá, tak zní střízlivá definice Spinozova. Nemilujeme svého bližního, nýbrž milujeme ve svém bližním, své vlastní já, milujeme jej tím více, čím více se nám podobá, čím více má s námi podobných znaků, čím více miluje věcí a osob nám milých, čím více máme společných zájmů a společných přání a ideálů.

Milují se krajané a soukmenovci, konnacionálové, soudruhové z povolání, stejně smýšlející atd., proti ostatním není soucitu, není milosrdenství. Jen si vzpomeňme na poslední válečné události, s jakou radostí přijali jsme zprávu o zániku ruského loďstva a přece zaniklo tam osm tisíc lidí a ti dýchali a cítili, byli tak rádi na světě jako my. Ozvala se v nás lidská bestie. Bestie triumfovala, potlačili jsme lidský cit, obživlo v nás zvíře.

Naše kulturní vyspělost nešla ještě tak daleko, abychom nad zánikem tisíců lidí z tábora nám nesympatického nepocítili radost. Čím více posloucháme hlasu rozumu, čím více vypne se kultura, tím dále šíří se meze našeho soucitu, tím větší jsou hranice naší lásky, zapomínáme rozdíly kmenové a národní a octneme se konečně na onom ideálním stanovisku, že milujeme všecky lidi, všecky národy světa, ba že milujeme i ty, kteří nám nejvíce ublížili.

Ovšem na tomto stanovisku všelidském se ještě nenalézáme, stále ještě žijeme životem pudovým a nikoliv rozumovým. Rozum nevypěstoval v nás ještě dosti lásky k překonání bestie lidské, a snad ani nikdy nevypěstuje.

Tato bestie lidská slaví nyní na Rusi své orgie. Lidé se navrátili k přírodě, není to návrat k středověku ani starověku, nýbrž do dob předhistorických, kdy panoval boj všech proti všem, kdy člověk měl takové právo jakou měl sílu a moc, kdy nebylo hnusu před vraždou. Jsou ještě nyní národové, kde jest každý v opovržení, kdo ještě nikoho nezavraždil. Takový vrah dřímá snad v každém člověku, vzbouří-li se vášně a odstraněny-li jsou zabraňující závory zákonů, pak se dřímající bestie probudí snad i v odchovanci moderní kultury. Ušlechtilé dámy římské dávaly palcem znamení, má-li gladiator poražený být

dražen a není tomu ani dávno, co u nás vznešené dámy tleskaly rukama, když zběsilá lůza házela kamením do oken nemocnice, ve které leželi těžcí pacienti.

Z nejvyšší ušlechtilosti do největší zhovadilosti jest jen jediný krok. Proto by bylo klamem domnívati se, že strašná černá sotnina jest úkazem specificky ruským. Odstraňte na den zákony, jak děl kdysi Schopenhauer a nechte lid jenom pod ochranou svého náboženství a svého svědomí a bestie se probudí. Od demonstrace k vytloukání oken, odtud k drancování a z drancování ke vraždění jest jen malý krok. Elementy černé sotniny jsou i u nás; přijít vhodný okamžik a tragedie oděsská, kyšiněvská a jekateřinoslavská odehrávati se bude i jinde.

Dav je tygr, který lační po lidské krvi, okusí ji jen jednou a nenasytí se jí pokud zůstane davem, dokud mocí není rozprášen. Lepším je jen slabší. V ctnost dnes nikdo nevěří, neboť roditely ctnosti jsou nezbytnost a nouze. Platí-li to pro jednotlivce, platí to pro massy lidu, pro dav zvláště.

Smějí se nám židům, že jsme bázlivci a strach židovský stal se příslovečným. Platí tu o nás: jsi-li v nouzi, o posměch se nestarej. Kdyby jiní vězeli v naší kůži, nebyli by lepšími. Strach má velké oči, ale ty oči jsou dobré, ty se neklamou.

Mnoho století dělí nás sice od středověku, ale hrůzy jeho nevešly ještě v zapomnění, na hromadné vraždění nelze zapomenouti, smutné ty vzpomínky žijí doposud v nás, vtělily se v naše modlitby, písně i zkazky a náš instinkt nám stále ještě věští, že není ještě konec našeho utrpení, že dav není lepším než byl tehdy, že stačí jen malá jiskérka a oheň nenávisti vzplane opět. Nestačíme si odpovídati na všecky otázky, které se nám na mysl derou. K čemu tu ně-

jaké proč? A z jaké příčiny? Když stojíme stále ještě před tou děsnou skutečností, že ani nyní, když ochabla nenávist náboženská, živená náboženstvím lásky, nejsme jisti ani svými statky, ba ani svým životem, že máme dnešek a nemáme zítřka, že nás nechrání ani dobročinnost ani osvícenost, ani vlastenectví před rozzuřeným davem. Takový strach není k smíchu, to jsou odůvodněné obavy a hanbou by se měli propadnouti ti, kteří se vysmívají.

Neodlehčíme si, budeme-li někoho obviňovati, ale chceme přece na pranýř přibíti, že jsou to u nás lidé osvícení, výkvět národa, kteří živí tu krvelačnost davu, ne snad tím, že by dav přímo podněcovali, ale tím, že jej systematicky ku krvelačnosti vychovávají.

Na padesát tisíc ruských židů bylo ukrutným způsobem povražděno, neušetřeno ani vetchých starců, ani dítek v lůně matčině a v české oficielní žurnalistice nenalezl se jediný hlas, který by do nebe volající to hnusné a zločinné řádění odsoudil. Nikdo jich slovem nepolitoval, ba frivolnost žurnalistiky klerikální jde tak daleko, že se zraněným a zavražděným ještě posmívají. Ale ani svobodomyslné (?) „Národní Listy" nepíší o mnoho lépe. To mají prý židé za to, že byli apoštoly revoluce.

Na tuto bestiálnost není ani odpovědi. Takoví parasiti liberalismu, kteří pod rouškou svobodomyslnosti napomáhají k vítězství reakci, kteří oloupili národ o svědomí a o cit, nejsou ani hodni, aby tomu nejposlednějšímu ruskému židu revolucionáři rozvázali řemínky u obuvi. Což ti lidé, kteří sedí na tučných svých místech a hřejí se na výsluní přízně oklamaného a zaslepovaného národa, vědí, co znamená dáti v šanc svůj život za svobodu, za život a štěstí ostatních?

Vzpomínáme tu na nedávno zemřelého poslance dra Vašatého. V ruských nihilistech židech viděl vyvrhel člověčenstva, v lidech, kteří umírali za svá přesvědčení, a dr. Vašatý byl člověk nekalé pověsti, jako advokát byl několikráte suspendován, z mozolů lidu vydřel těžké statisíce a svému přesvědčení, ač měl-li nějaké, nepřinesl v oběť ani haléře. Takoví jsou to lidé, svoji mravní bídu přehlušiti chtějí nadávkami a volí se si k těm lidi, kteří mravně vysoko stojí nad nimi.

Nelíbí se nám ani chování „Práva Lidu". Také list ten domnívá se, že události ruské příliš přeceňujeme a že příliš křičíme.

V Praze padl za oběť zběsilosti policie jen jediný mladík a myslíme, že „Právo Lidu" křičelo dosti. Souhlasíme s tím, že burcuje lid a poukazuje na případ nešťastného Hubáče, ale mělo by mít srdce i pro jiné. Nechť si představí živě přepadení vlaku, plného zoufalých uprchlíků a pomyslí na ty hrůzostrašné scény, když zločinný dav konal své dílo katovské. Kdo má cit pro sebe, má míti cit i pro jiného. Snad se také list ten nechce v dnešní době pro nás exponovat a řídí se zásadou: „bližší košile než kabát". Utilitářské to je — ale pokrokové nikoliv!

Je vidět, že není nouze o dokumenty ukrutností v přírodě. Viněni jsme z nedůtklivosti a přecitlivělosti; ta věc není zvána pravým jménem. Vytloukání oken a drancování, které lehko následuje po každém mocnějším lidovém hnutí, není právě příjemnou věcí pro ty, jichž se to týče. —

Bylo tak v roce osmačtyřicátém, kdy lid oslavoval líbánky se svobodou, osudným „hrr na židy!" Pravda, že židé ve své úzkostlivosti utíkali se až k pověrám. Tak na př. jakmile vypukla epidemie mezi prasaty, pospíchali do kostelů modliti se. Proč? Do-

mnívali se, že má-li člověk stejné útroby jako prase, že epidemie zachvátí i lidi a taková epidemie měla za následek uvolnění všech řádů a vedla k vraždění židů. Dnes by per analogiam měli židé dávati na modlení, kdykoliv nějaká vláda svým zpátečnictvím a svou nešikovností rozeštve národy a kdykoliv vzplane mocnější hnutí lidové; nedivíme se, že židům při nadšení lidu jest dosti nevolno. Pravda, sociální demokraté proti nám nepůjdou, ale jest každý sociálním demokratem, který spěje nyní v době ohromného rozmachu této strany za rudým praporem? Dobře jest, dokud oni vedou dav, ale dojde-li k velikému rozvášnění, pak jest konec vší kázně a všemu vedení a dav půjde tam, kam jej povedou divoké pudy. Počítá-li sociální demokracie každého za svého příslušníka, kdo nyní se k ní hlásí, pak jest na stejném omylu, jako za doby prvé volby do páté kurie, kde vládla dobrými čtyřiceti procenty všeho českého voličstva. Při volbách následujících ukázal se ovšem poměr zcela jiný.

Sociální demokracie dovede lid zorganisovati a vésti, dovede jej i vychovávati, i to ji ochotně přiznáváme, ale výchova ta vyžaduje dlouhou dobu a velikých prostředků a obě tyto podmínky doposud scházejí. Lid spěje za hesly stručnými a zvučnými, dav pak nezná důvodů rozumových, nezná kázně ani šlechetnosti, malé rozechvění a lid, který si vede v každém ohledu taktně, změní se v dav, který se nedá krotiti ani vésti. Povstane vír, který strhne lidi jinak klidné a dobromyslné. Tomu nás učí naše tisícileté utrpení, historie i denní zkušenost to potvrzují.

Na ostrově Haiti mají běloši stejný osud s námi. V době klidu kupuje od nich barevné obyvatelstvo a chová se k nim přátelsky, jakmile ale zpozorují, že se bělochům nějak dobře daří a že už dávno nic se ne-

událo, srotí se a vrhnou se na nešťastníky a nešetří ani žen ani dětí. Ironie osudu tomu chce, že válečným jich pokřikem jest: „Běloši to jsou, co nám ukřižovali Krista pána!"

Ten osudný strach židovský není planým a má, jak každý musí doznati, velice smutné pozadí. Osudnějším ale je, že nemá na židy žádného vlivu výchovného, že učí je žíti z dneška na zítřek a počítati jen s okamžikem přítomným. Také dav židovský nemá prozíravosti ani soudnosti. Umí jen naříkati, ale nedovede pracovati k odvrácení zla. Jako každý jiný dav nemá pro jisté věci dobré paměti, jak otrne bolest, již na všecko zapomene a žije lehkomyslně, v bezmyšlénkové tuposti dále, až jej zase nové smutné události překvapí a probudí ze ztrnulosti. Pravda, ve středověku byl by každý prohibitivní prostředek marným, ale pro nynější dobu platí něco zcela jiného. Právě tak, jako nás věda naučila obmezovati epidemie chorob a to na základě výzkumu každé nakažlivé choroby, tak nás také věda naučila poznávati duši davu a dala nám prostředky, tuto duši davu regulovati a vésti ji cestami míru. Činí tak „Tagblatt" a „Neue Freie Presse", listy to liberálních živlů, tím, že dělníkům odpírají práva politická a sociální? Kdyby čtenáři se ozvali, jistě že by psaly jinak. To právě židům nejvíce zazlíváme, že k řádění listů svých mlčky přihlížejí. Hlavní věcí jest, z davu učiniti zase lid, dopomáhati k vítězství rozumu a lidskému soucitu. Ale nejdříve potřeba jest učiniti lid z vlastního našeho davu, spojiti jej k pevným, vznešeným, nesobeckým cílům, vychovávati jej k obětavosti, solidaritě, spravedlnosti ke každému a rozumovému soucitu, pak teprve bude každý jednotlivec konati své povinnosti nejen k celku užšímu, ale i k širšímu, pak se také společnému úsilí podaří roznésti

pochodně osvěty a pravé svobody tam, kde vládne tma, kde vládnou pudy místo rozumu.

Opustíme abstrakta a vraťme se raději ke konkretnímu. My víme přece dobře, že jedinou ochranou naší je vzdělanost a ušlechtilost lidu; máme dosti prostředků, abychom vzdělanost šířili a pomáhali šířiti, ale co jsme vykonali od prvého hrozného varovného znamení roku 1897 až po dnešek? Kolik knih přišlo našim přičiněním mezi lid? Kolik brožur? Kolik novin? Kolik přednášek jsme konali a kolik navštívili? Jaká byla vůbec celá naše osvětová činnost? Co jsme vykonali příkladem a co povzbuzením? Zase jsme jako pštrosové strčili hlavy do písku, zase jsme žili jepičím životem a hýřili z klidu dneška, neohlížejíce se na zítřek. Znamenitě to persifloval ve svých řízných šlezích Max Lederer. To je ovocem našeho separatismu, který má zvláště v sionismu tak vydatného zastance, žijeme mezi sebou v úzkém kroužku a nepozorujeme, co se děje v našem okolí. Obmezili jsme své styky a vzdali jsme se veškerého vlivu, který by mohl býti dosti vydatným. Několik nečetných jednotlivců nechali jsme za sebe pracovati, ale nestarali se o ně a nedodávali váhy jich vystoupení.

Kdo zasel onen osudný fatalismus v duše našich souvěrců, kdo odnaučil je vší iniciativě a zbavil je vší energie, ten spáchal nejstrašnější zločin. Dá se mnoho napravit a dá se mnohému předejít, jen otevřít oči pro skutečný život a dodati si mysle. Budeme-li stále podezřívati jedny po druhých a přestaneme-li věřiti možnému pokroku, budeme-li stále vésti svou a tvrditi, že je všecko jedno, je-li žid konservativním, liberálním neb i socialistou, že konec konců budou všichni biti, pak nedočkáme se nikdy jasnějších dnů. Nezvu souvěrce do žádné ze stávajících politických stran, byla by to jen formální příslušnost, zavánějící

vypočítavým oportunismem. Nechci, aby nás řídily programy stran, duch naší doby nás říditi a kroky naše musí vésti pokrok člověčenstva. Naše místo jest na straně bezprávných a trpících, naše místo jest při těch, kteří lid povznášejí, poučují a vzdělávají. Touha po plných hrncích egyptských musí být zatlačena touhou po cti, rovnoprávnosti a svobodě. Zorganisovati musíme své souvěrce a stejně smýšlející k práci osvětové, nejdřív světlo doma, pak nebude tmy ani na ulicích. Naším nejlepším přítelem je dobrá kniha a dobré noviny, pomůžeme-li těmto svými příspěvky a svým předplatným k slušné existenci, pak bude jim snadno vnikati v lid a tlumiti jeho pudy a vášně. Knihy i noviny takové zde jsou, ale my svých povinností k nim nekonáme.

Naši obchodníci naříkají nyní, když četní lidé prohlíží si jejich krámy s něžným poukazem, že si musí vyhlédnouti, co by se jim hodilo „až k tomu dojde". Když jsme je ale upozorňovali, že třeba pracovati, aby takovýto bědný, zaslepený a demoralisovaný lid dobrou četbou vyrván byl osidlům pověry a tmy, tu našich hlasů nedbali.

Neměli smyslu pro Lid a Ruch a nemají ho nyní pro Vzdělání lidu, pro Zář, pro Červánky — mají smysl jenom pro Tagblatt. To, co čeští židé vykonali pro pravý pokrok a pro osvícení lidu, jest hanebně málo. To si musíme doznati. Ani modlení, ani půst, ani dobročinění neodvrátí zlý osud, nýbrž soustavná, cílevědomá, osvětová práce.

Dnes, kdy čtou souvěrci o řádění ruské lůzy, odlehčují si nadávkami a výčitkami, jak je to učí „Tagblatt' a jiné německé listy a zapomínají, že jest to totéž, jako když nadávají blesku, jenž jim rozdrtil střechu jejich domu. Jedno i druhé značí běsnění elementů. Smíme si postěžovati a poplakati, ale nená-

vist nás nespasí. Tu vypleňme ze svých srdcí, chceme-li dále zde žíti. Koho trestati a na kom se mstíti? Dav je rozbouřené moře, máme je jako Xerxes mrskati řetězy? Na všecky tyto hrůzné události musíme se dívati sub specie aeternitatis, není pokroku, který by nemusil býti vykoupen proudy lidské krve, ale pokrok se již zadržeti nedá. Slavný Isaak Newton, když mu pes jeho, „Diamant", zničil rukopisy velkého díla, povzdychl si jenom: „Diamante! Diamante! kdybys věděl, cos to učinil?" Byl by si snad pomohl k novým rukopisům, kdyby psa byl zmlátil? Něco Newtonovského flegmatismu by nám velice prospělo.

Dost jsme si pohořekovali, dáme nyní, jak krásně píše žargonový básník S. Frug, zemřelým na umrlčí roucha a hladovícím na chléb a pak dáme se čile zase do osvětové práce, plašit tmy, káceti modly, rozžehovati pochodně osvěty a pravé svobody.

Ne z oka smutného, z ruky pilné naděje svitne.

Ve vánoční náladě.

Dvojí svátky padly na stejnou dobu, křesťanské vánoce a židovské chanuka. Vánoce, oslavující narození Krista hlasatele, že všecko lidstvo tvořiti má jednu rodinu, svátek celého světa a chanuka, slavená na památku z mrtvých vstání jednoho národa.

Zde celý svět — zde celý národ, partikularismus proti universalismu, zdá se, že není větší protichůdnosti. Slavili jsme jen vánoce, davše se unésti všeobecným proudem a na chanuku památku Makabejců jsme zapomněli, nejednali jsme ale správně. Chanuka je sice jen polosvátkem, není kostelní pompy a nádhery, není zvonů ani varhan a těch několik sví-

ček na dřívku neb na menoře zaniká v moři světel na vánočním stromku jak zaniká Israel v moři národů. Proto ale chanuka bezvýznamnou není, jest jen fásí toho, co ve vánocích je vyvrcholeno; nebýti těch matných světýlek chanukových, neplál by na světě ani jeden stromek vánoční. Není souvislosti jen nahodilé, souvislost ta je myšlénková. Nejedná se v historii Makabejců o zachránění národa jako spíše o zachránění jeho kultury a jeho ideí. Staří Řekové vynikali nad židy svou vzdělaností, svým uměním, ale ještě výše vynikali nad Řeky židé svým demokratismem, svým sociálním smýšlením, svou láskou k svobodě, spravedlnosti a hlavně láskou k celému lidstvu. Universalismu křesťanského nebylo by bez universalismu mosaického, cílem jeho byl mesianism, sbratření všech národů a každý žid byl myšlének těch apoštolem. Ne vyvolený národ, nýbrž národ kněží, národ apoštolů, hlasatelů bratrství a lásky.

Židé nedovedli myšlénky ty k cíli, ale křesťanství se to nepodařilo taktéž, separatismus, partikularismus židů vystřídán byl partikularismem křesťanů a vzájemné vraždění synů lidských nebéře konce. K mesianskému ideálu nepřiblížili jsme se ani o píď. Bestia triumfuje stále, ale myšlénka mesiánská žije doposud; hájíme ji proti celému světu, jak ji hájili stateční Makabejci proti Řekům, toť naše dějinné poslání, náš raison d'etre a v tom leží význam chanuky. Mají-li žíti myšlénky, musí žíti jejich hlasatelé a obránci a slouží-li svátek k tomu, abychom si poslání své znova a znova uvědomili, pak nevíme proč svátku toho neslaviti a proč se s kultem Makabejců skrývati. Nebojovali pouze pro židy, nýbrž pro celý svět, a to tím více, že mosaismus jimi hlásaný a kázaný obrací zřetel svůj k budoucnosti a neztratil ani do dnešního dne své aktuelnosti.

Jakými pocity naplňují nás vánoce! Bylo by to hodno péra velkého spisovatele, analysovati a vylíčiti smíšené dojmy, jimiž vánoce na cítícího žida působí. Obdiv a úcta, snivá nálada velebného svatvečera a na druhé straně pocit křivdy utrpěné, nespravedlnosti, neuznání a nevinně snášeného opovržení. Sladkost střídá se s trpkostí a zármutek tlumí každé vzplanutí radosti, která ze světla vnějšího vycházejíc stejné tony v srdcích našich vzbuzuje. Rozumíme Kristovi, ba milujeme jej a ctíme jej a rádi bychom to doznali i nyní a postavili i jemu oltář v našich srdcích, ale dvoutisícileté utrpení naše pojí se k jeho jménu, můžeme na to zapomenouti? A přece sami k sobě pravíme: může on za viny svých následovníků, může za to, že mu nerozuměli, že ideje jeho zvrhli a že jeho jméno zatracují, v jeho jménu mučí a vraždí? Moderní bádání učí nás, jaký je rozdíl mezi tím, čemu učil a mezi tím, co svět z učení jeho přijal a stačí čísti Renana, Strause, Tolstého. Víme, že byl z Essenských, že byl v Egyptě a žákem Philonovým; víme, že byl židem a židem že zůstal tak jako jeho bratři, víme, že na mučednické jeho smrti nebyli vinni židé, kteří nikdy nikoho neukřižovali, nýbrž Římané, kteří se báli jeho vlivu, jeho moci politické, jeho moci nad lidem, lidem židovským.

Naši otcové divně slavili štědrý večer, chvíli, kdy přišel na svět — po celý večer nevzali do rukou knihu náboženskou ani mišnu ani gemaru. „Kristus byl též učený a přece všecko naše neštěstí přišlo na nás od chvíle jeho narození.“ — A přece nechovali k památce jeho nenávisti a byli mnozí mezi nimi, kteří mu i rozuměli, připomínáme jen články naše: „Kterak soudili rabíni o křesťanství“. Že jsme byli vyňati z jeho lásky ke všem dítkám jediného Boha, že musíme s Kainovým znamením na čele vléci se celým

životem, to není jeho vinou. On, který učil milovati své nepřátele a nenávist odměňovati láskou, on nemohl tím býti, jenž nás proklel a vrhl ve věčnou bídu.

Utíkáme od Krista a měli bychom k němu se uchýliti jako všichni ti, kterým volá: „Sem pojďte všichni, kteří jste zarmouceni a poníženi". Kristus je náš, krev naší krve, tělo našeho těla, duch našeho ducha. Jak bláhoví jsou židé, kteří se ho zříkají k vůli těm, kteří učení jeho ponížili, jak pošetilí jsou křesťané, kteří odloučiti chtějí od něho veškeré židovství, v němž byl vychován a s nímž srostl. Sám nestranný (?) Haekl raděj věří, že byl illegitimním potomkem Řeka Pandery, aby poukázati mohl inferioritu naší racy a vyvýšenost Indogermánů, než aby doznal jeho čistě židovský původ. Jakoby židé nebyli schopni vznešenějších citů, obětování a nejpovznešenější lásky. Kristus nebyl toliko židem, ale dokonce i typem žida. Typem charakteristickým, zcela určitým. Vedle lidí tvrdých a silných rázu Šammajova byli mezi námi lidé rázu Hillelova, silni v lásce, silni ve víře, ale jemní, sniví, plní něhy, dobroty. Kdo smí říci, že nebyl židem Gamaliel; Ben Akiba hlásal zásady, které se v ničem neliší od Kristových. Škoda, že tak málo o něm známo. Ben Akiba, jehož mučednická smrt je tak vznešená a krásná, který žehnal svým katanům a velebil Boha, který mu dopřál, aby skutkem dokázal svoji lásku k němu a svoji pevnou víru v něho.

Přiznáme, že na Krista působily vlivy budhistické tak, jak působily na Neoplatoniky i na Philona, ale jeho skutkové, jeho odříkání, jeho útrpnost a obětovná láska k lidem, jeho pevná víra v poslání, jeho síla v přesvědčení, která hory přenášela, jeho mučednická smrt, to vše mělo své kořeny v židovstvu. Židé byli první, kteří dovedli podstoupiti mučednickou

smrt za svoji víru, ve stopách Makabejců, Hasmanovců kráčel Kristus, Ben Akiba a tisícové dalších mučedníků. Co Krista učinilo velkým, nebyla jeho slova, nýbrž jeho skutkové, jeho život, a ten nevypadá z rámce židovského. Hillelova velikost v pokoře a pokora ve velikosti, něha Gamalielova a síla víry Šammajova zářily mu jasným příkladem. Ale typ Hillelů ani nyní ještě nevymřel, tak jako nevymřel typ Mojžíšův a Šammajův. Jehuda Halevi, učitel všech pěvců krásy a lásky, Ibn Gabirol, snivý, nadšený a veliký, jasný trpitel Spinoza, ti všichni padají do kategorie Hillelovy. Marx, Jacobi, Manin, Disraeli snad též representují typ druhý.

Ponechme Indům co jejich jest, ale co jest našeho, na to čiňme vytrvale nároky. Krista nemůžeme a nesmíme se vzdáti, jeho život a smrt jsou velkou etapou ve vývoji myšlenky mesianské, to u jiných znamená konečný vrchol, dosažený cíl, ale u nás velevýznamnou fási. V tom se náhledy naše různí, máme právo věřiti, že náš Mesiáš ještě nepřišel, ne Mesiáš, král a osvoboditel, nýbrž Mesiáš, myšlénka sbratření všech národů, láska a mír. A proto nesmí nám býti lhostejnými vánoce a nemusíme též vzpomínati památky Makabejců. Na obou svátcích máme svůj podíl nejen co israelité, ale co lidé.

Vánoce nám nemohou být a nebudou svátkem církevním, ale přece bychom je měli slaviti, slaviti tak, abychom světu kladli na srdce vlastní jejich význam všelidský. Slyšíme ze všech kostelů zaznívati zpěv: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle.“ — Ale jak dlouho ten pokoj trvá! Sotva že zavřou se brány kostela, již opět vzplane stará nenávist a starý boj. Což platí tyto božské zákony jen na ty dva dny? V Nekrasovově básni: „Komu na Rusi žíti blaze“, chlubí se velkostatkář, že se

o vzkříšení líbá se všemi poddanými a všecky že hostí ve svém domě — ovšem jen jediný den a zítra je zase honí do roboty a nakládá s nimi jako se zvěří. Tak chápou mnozí význam svátků a tak rozumí křesťanství. Našim úkolem jest, býti živým svědomím národů a na našem osudu je nejlépe viděti, jak chápe se humanita a jak bratrství a láska vlastně dopadají, jak daleko máme ještě do říše boží na zemi. Jsme-li tím svědomím, pak je dobře, když se občas ozveme a ukážeme světu své staré rány, které nám ve jménu lásky a bratrství byly zasazovány.

Úvodem k třetímu ročníku Rozvoje.

Úkol, který list náš přejal, není nikterak snadným a jednoduchým a překážky, které se nám v cestu nakupily, přesahují daleko naše síly. Hlavním naším cílem bylo přičleniti souvěrce naše jako rovnoprávný a stejnocenný element k českému národu. Narazili jsme tu na dvě překážky; prvou bylo, že náš český národ, vlastně jeho representanti vlastně ani nechtí a druhá ta, že souvěrci vlastně o přijetí do českého národa upřímně neusilovali. Na prvý pohled jest tedy plán náš neuskutečnitelný, neboť donucovací prostředky k obapolnému smíru nejsou nám k disposici. Nejdříve zodpovězmež si otázku, proč nás národ český nechce.

Kdo za naší doby národ representuje? Nejsou to staročeši ani mladočeši, ani klerikálové, nýbrž útvar zcela nový, který přejal od starých politických stran pouze jména a rozlišuje se jen nepatrně na základě určitých historických vzpomínek na kdysi odchylné programy a na boje z různosti té vzešlé. Český národ ve svém celku, vůbec žádného politického pro-

gramu nemá, t. j. programu aktuelního. Názor není ani státoprávním ani protistátoprávním, není liberálním ani pokrokovým ani výslovně konservativním. Jednou osou, o kterou se vše otáčí, jest problém národnostní, druhou jest problém hospodářský, v ostatním se program politický upravuje podle okamžité situace. Neplatí to snad jen o nynější mladočeské delegaci, ale o celém národu (vyjímaje pokrokovou minoritu), že by se za účelem dosažení výhod národnostních a hospodářských spojil třeba s čertem z pekla. Firma svobodomyslnosti nesmí nás mýliti, jest to skutečně českou specialitou, že z liberálů mohou se státi přes noc konservativci a klerikálové, aniž by jim bylo třeba měniti název strany. Ba u nás jsou dokonce klerikální a konservativní právě liberálové. Tato labilnost a nezásadnost platí pro otázky politické, v otázce hospodářské a národní jest národ usjednocen a tvoří homogenní celek.

Lépe prohlédneme celou situaci, nebudeme-li dbáti starých jmen a názoru stran, majících beztoho jen význam historický a budeme-li vše klasifikovati podle skutků. V pravdě jsou v Čechách jenom dvě strany, (mladočesko-staročesko-klerikální), strana maloživnostenská a na druhé straně strana sociálně demokratická. Čili kratčeji řečeno strana maloživnostenská a strana dělnická, jednotlivých odstínů na př. agrární a národně sociální ovšem nezapomínáme. Jsou to tytéž poměry jako ve Vídni. Program maloživnostenské strany jest totožným s programem křesťanských sociálů rakouských, ale shoda tato není nikterak nahodilá. Malý muž nabyl politické převahy a té využívá proti dělnictvu i proti živlům, kteří jsou cizího původu a s ním v životě hospodářském konkurují. Toť pramen oné cechovní politiky a nadvlády klerika-

lismu. Maloživnostník jest dnes pánem situace, ale potřebuje kněze a kněz potřebuje opět jeho v boji proti židům a dělnictvu, k těmto přidružuje se velkostatek, který v antisemitismu vidí odpomoc proti hrozícímu strašidlu socialismu agrárního. — Otázka náboženská jest v boji tom jen vydatnou výpomocí, jest jen prostředkem agitačním.

Žádná svobodomyslnost, žádná zbožnost, nýbrž touha po blahobytu, žádný boj o chleba, nýbrž boj o pivo a dobré bydlo. Ne zápas za existenci, nýbrž za moc hospodářskou.

Jaké postavení může česká společnost proti židům, kteří doposud v obchodu a velkovýrobě zaujíjímají dominující postavení, zaujímati než nepřátelské? Němčení židů hraje sice úlohu, ale jest přece více méně záminkou, kdyby byli tak dobrými Čechy, jako ti druzí, nezměnilo by se mnoho na situaci, jsou z jiného těsta a jiných náhledů a to rozhoduje, ba němčení židů přichází maloživnostníkům vhod, ježto mají tak o jednu záminku k vyhlazovacímu boji více a nenamáhají se ani v nejmenším, aby ji odstranili. Vůbec nás nechtí.

A co dělají židé? Mohli by svým odpůrcům vyraziti jednu zbraň z rukou, kdyby odložili svoji vlažnost, a neupřímnost k českému národu, nečiní ale toho a nechtí tudíž mír, nemodernisují se, nechápou mosaismus rozumově a sociálně, aby se tím přidružili k vrstvám dělnickým a proti konservativnímu měšťáctvu vešli v boj. Nechtí mír a nechtí boj, měli by nejraději pokoj ode všech stran, kdyby jim tak padl jako zralé jablko do klína, bez vlastního přičinění.

Situace jest jasná, jest obtížná, ale ty obtíže daly by se překonati. Nejprve bylo by třeba společnému útoku čeliti společnou obranou, ne vyzývavou a bezohlednou, nýbrž tichou, skromnou ale cíle vědomou.

Obrana ta nesmí se díti jednotlivci nýbrž celkem, nutí-li nás do celku, buďme tam tak dlouho, dokud tlak ten nepovolí. Uvažujme, co na nás dobrého a co zasluhuje zachování a to hleďme ubrániti, a co na nás nedobrého, odvrzme bez milosti. Nutno nám sebepoznání, přísná sebekritika. Nebuďme dobrými passivně, z donucení, nýbrž z naší pevné vůle, z poznání a uvědomění.

Není nám nepřítelem národ, nýbrž zásady, jimiž je vychován, polovičatosť jeho výchovy národohospodářské a náboženské, špatně pochopené křesťanství.

Národ český kdysi se odvolával od papeže špatně informovaného k papeži dobře informovanému a přece to byl jeden a týž papež. Stejně i my musíme se odvolati od národa špatně poučeného k národu dobře poučenému. Nynější křesťanství odchýlilo se od křesťanství prvotního a zpronevěřilo se úplně jeho zásadám a to čítám za hlavní příčinu našeho neštěstí. Kdyby křesťanství a síla nebyly zvítězily nad řeckou filosofií a panovala by zásada, že člověk je jako člověk, nebyl by náš osud tak smutným. „Nevěř, že ten bůh judský lepší jest svých druhů“ volá Machar, „že pokorných a bědných byl by přítel“ to není v povaze těch bohů. Bůh s mocným jde. Každý i ten judský, dej pozor Line, zatouží si záhy po přízni mocných, Bůh je ostrovtipný, neb chudé má rád dotud, pokud nemá velmožů mezi svými vyznavači.“ Náš Bůh za doby alexandrinské takovým nebyl a nebyl jím snad vůbec, nebyl jím zvláště za doby Majmonida ba i Kabbala hlásala boha jiného, boha všech. Jen ústrky a tíseň vtlačily židy do ortodoxie, jinak by byli stále pokračovali na dráze rozumu a vytvořili pro svět náboženství jiné, náboženství sociální rovnosti. Proti této ortodoxii musíme bojovati, proti cizí i proti vlastní. Jen člověk bez náboženského egoismu jest

liberálním a snášenlivým a proto jedinou naší nadějí jest vítězství nového kultu, nových myšlenek.

Není to žádnou frází, jest to čirou pravdou, dokud bude náboženství z obou stran tak chápáno jako doposavad, dotud nezkvete pro nás naděje ani zde ani v nějaké kolonii na mír a klid. V nynějším světě myšlénkovém není místa pro lásku a snášenlivost, a nový svět teprve třeba nám budovati.

Z té příčiny zabývali jsme se tolik otázkou náboženskou; pramen zla musí býti odstraněn, zdroj nenávisti musí býti odklizen a štěstím naším je, že v práci té nejsme samotni. Ohromné legie českého dělnictva a zástupy intelligentů spějí za tímto cílem, těm podejme ruku pomocnou. Rozšiřujme a podporujme dobré spisy, šiřme poznání a sklidíme spravedlnost a lásku, ale sami buďme čisti ve svém nitru. Vypuďme ortodoxii z našich řad, vyplejme pověry z našich srdcí a příklad náš bude míti mnoho následovníků. Bez boje není míru, a my nesčíslněkráte dokázali, že bojovati umíme. — Pryč se sionistickým separatismem, pryč s bezmyšlenkovou assimilací! Pro nás platí pouze assimilace k duchu nové doby, k tomu assimilujmež sebe i své okolí.

Nevinně odsouzen.

Drama polenské není ještě dohráno, jsou tomu čtyři léta, co zavřely se nad odsouzeným brány žalářní, vlny veřejného mínění dávno se uklidnily, ale v úplné zapomenutí záležitost ta neupadla. Vroucí přání davu bylo vyplněno a od chvíle odsouzení pověra rituelní vraždy skoro utuchla. Hnulo se snad v lidu špatné svědomí? Okolnost ta způsobila asi, že

ani z kruhů našich záležitost ta nebyla oživována. V poslední době nastala neočekávaná změna. Berlínští právníci Nussbaum a Lizst pronesli mužná slova, která nezůstala bez ozvěny v celém vzdělaném světě. Ozval se soucit s nevinně odsouzeným, ozval se právní cit lidí spravedlivých a nepředpojatých. Promluviti musel cizinec a křesťan, jinak by vše zaniklo bez ozvěny, teprve nyní posilněni cizím zakročením nabýváme v Rakousku zase odvahy pokračovati tam, kde jsme před lety musili ustati.

Jaká nedůtklivost ještě nyní v Čechách panuje, o tom nás přesvědčily ostré útoky Rašínova „Slova", neustoupili jsme ze zbabělosti, nýbrž z přesvědčení, že dlužno vyčkati vhodné doby a ani nevíme, nastala-li doba ta již nyní. Čas ale vykonal své dílo, utlumil protivy a utišil vášně, můžeme se tedy aspoň pokusit o střízlivou úvahu. Záležitost patří před forum vědy, vášeň, trpkost a cit nesmí hráti žádné úlohy. Snažili jsme se postupovati tak již za dob procesu kutnohorského, ovšem bez výsledku.

Hilsnera nesoudili porotci, nýbrž dav, a ten musel se nejdříve vyzuřiti, pro argumenty rozumové neměl sluchu ani porozumění.

Rekapitulace naše bude zcela krátká:

Blízko Polné nalezena dívka zavražděná ranami do hlavy, rdousením a řezem nepravidelně šikmo polovinou krku probíhajícím. Soudní komise ji ohledala a lékaři dosti povrchně nález pitevní podali, nevěnujíce ztrátě krve žádné pozornosti. V Čechách se nikomu o rituelní vraždě ještě ani nezdálo, přišli ale antisemitští agitátoři z Vídně a těm teprve se podařilo obyčejnou vraždu obklopiti ritualním nymbem, zvony stejně naladěné záhy se rozezvučely a za

krátko zněly zvěsti o rituení vraždě po celé vlasti české. Rituelní vražda stala se článkem víry českého národa, všechna tajená zášť, všechno nepřátelství náboženské i sociální vtělilo se na tuto víru. Byli snad také někteří rozvážnější pochybovači, ale když promluvil prof. Reinsberg, soudní lékařský odborník české university, a usoudil, že skvrny na kalhotách z vraždy podezřívaného pochází od krve, pak již nebylo pochybnosti žádné a soud veškerého lidu byl hotov. Ještě nikdy nebyl názor tak jednomyslný jako tenkráte, klerikálové, konservativci, liberálové i sociální demokraté byli o rituelní vraždě přesvědčeni a kdo přesvědčen nebyl, považován byl za vlastizrádce. Ale i přes to nebylo ještě odsouzení hotovou událostí, nebylo svědeckého materiálu a státní nádvladnictví nemělo chuti žalobu tu zastávati.

Přišel povel z Vídně. Tam byl ministrem spravedlnosti Ruber — Polák. Před událostí tou dopustil se syn jednoho milionáře zločinu proti mravnosti s černochem a přičiněním jistých vlivů afaira jeho zmizela ze soudních aktů. Vídeňští antisemité použili toho k ostrému výpadu proti ministrovi a jeho manželce, která na zvláštní tu abolici měla určitý vliv — stačila jediná vyhrůžka, stačilo jen nadhození několik slov a — Hilsner byl dán v obžalobu. S cesty do Karlových Varů, kterou mínil státní návladní nastoupiti, náhle sešlo. Jediný vyšetřující soudce Baudyš přesvědčen byl o nevině, ostatní funkcionáři soudu podlehli suggesci a v tom smyslu vedli vyšetřování i řízení soudní. V Čechách a snad na celém světě nebylo snad takové svobody tiskové jako tehdy. Co tehdy psal a mluvil dr. Baxa a jeho radikálové, nedovolila by žádná censura na světě, brožurky o ritualní vraždě kolportovány veřejně o trzích i o poutích, zpívány potupné písničky a hudba kolínského Sokola

se svým kapelníkem Kmochem zanesla rituení vraždu i na podium koncertní.

Akta vyšetřovací uveřejňována v denních listech, nálezy soudních lékařů a znalců, výpovědi svědků, které měly zůstati tajemstvím, kolovaly jako nejhledanější artikl po všech listech a zvláště list universitního profesora Bráfa oplýval sensacemi. Kde se měla pak nalézti porota, která by se dovedla proti tomuto mocnému přívalu rozbouřeného veřejného mínění vzepříti? Vláda, universita, časopisectvo, intelligence, vše bylo oslepeno a ohlušeno. „Člověk věří tomu“ — pravil již Caesar — „čemu věří rád“ a nenávist proti židům vážila ještě více než všecky argumenty.

Jak si počínala obhajoba? Předseda zemského soudu ryt. Krall píše v „N. Fr. Presse“, že proti obhájci stáli dva odpůrci: státní návladní a zástupce matky zavražděné. To by ještě nebylo nejhorší, právník by se právníkům snad ubránil, ale proti němu stáli na straně obžaloby ještě soudní lékaři a zástupcové university prof. Reinsberg a doc. dr. Slavík a na odbornou obhajobu dr. Auředníček nebyl ani připraven.

Přicházíme ke kapitole pro nás nejen nejbolestnější, ale i nejpotupnější. V Praze zasedalo kolegium čelných židovských právníků, kteří sice dru. Auředníčkovi každý krok diktovali, ale stránku nejdůležitější — soudně lékařskou — pustili úplně ze zřetele. Obhájce byl tu poukázán na soukromé rady starého jednoho soudního lékaře, který pomáhal z bláta do louže. K námitkám, které učinil prof. Masaryk, musel každý nepředpojatý soudní lékař dospěti. Snad jest pravdou, že by Hilsner i tehdy propadl svému osudu, kdyby obhájce jeho všecky ty pádné argumenty byl uvedl, ale morálního vítězství by by docílil přece a pověra ritualní vraždy nebyla by se tak upev-

nila. Teprve den před přelíčením doručeno bylo obhájci z Prahy dobrozdání berlínského Lewina a štýrskohradeckého Krattera, která přenáhlené a nesprávné náhledy Reinsbergovy úplně vyvracela, komentovat a vysvětlit je ale neodborník dr. A. nedovedl, scházel tu lékař, který by jej byl poučil. Na celé německé universitě nenalezli dotyční páni ani jediného dobrého rádce a snad ho ani nehledali. Celá obhajoba scvrkla se proto na krásný plaidoyer, ne vinou obhájcovou.

Stejně bezhlavě počínala si vídeňská Union. Poslala na místo činu nějaké špicly, kteří věc ještě poškodili, svědecký materiál, který získali, byl pro obhájení velice osudný. Jednalo se o důkaz, že jeden svědek, o jehož výpověď celá obžaloba se opírala, byl trestán pro krádež a k tomu účelu sháněni byli svědkové. Kousek úředního papíru s potvrzením přestálého trestu byl by účinkoval jako hrom. To vše přišlo na jevo až v Písku a tu již bylo pozdě. Také při zkoumání zraku svědka Pešáka scházel důvěrný lékař.

Ani při přelíčení píseckém nebylo vše takové, jak to vážná doba a těžký případ vyžadoval. Čekali jsme samé náhody a překvapení, myslili jsme, že šaty Klímové vůbec v lese ani nebyly a že Pešák je nadobro slepým, byli jsme jako děti, které věří ještě v zázraky. Reelně se mělo pracovati a zkoumati vědecky a nepředpojatě každý fakt v žalobě uvedený, otázka byla soudně lékařská a místo druhého obhájce bylo by lépe vzíti k informaci svědomitého dra. Auředníčka soudního lékaře.

Rytíř dr. Krall uvažuje o všech možných způsobech a případech zrušení výroku poroty, o pravomoci presidenta a generálního prokurátora, přichází k tomu konci, že případ mohl býti zase odkázán nové po-

rotě. To by ovšem mnoho neprospělo ani odsouzenému ani nám, dobře že se tak nestalo.

Lépe pohovořiti o tom, co by se nyní státi mělo, aby spravedlnosti učiněno bylo zadost. Jsou-li důvody pro obnovení řízení, jakého jsou druhu. Osudnou chybou bylo svěřiti spornou otázku české universitě, jejíž jeden člen a sice člen v otázce té nejkompetentnější, t. j. prof. Reinsberg ve věci té byl engažován, ale ještě větší chybou bylo povolání nové poroty. Poukázali jsme v našich článcích o trestním řízení starých Israelitů, na důmyslné nařízení, že nesměl propadnouti trestu ten, kdo jednohlasně byl odsouzen. Jednohlasné odsouzení jest důkazem předpojatosti soudu, důkazem odvislosti od cizích vlivů. U našeho případu byl vliv ten eklatantní, porota v dobách rozvášnění rovna jest lynchování, neodvislost a nestrannost soudců lidových jest tu naprosto illusorní, ba skoro nemožná. Když se jednalo o omladinu, tu naše slavná vláda soudu lidu nedůvěřovala, ale Hilsnera a celé židovstvo hodila mu přece na pospas.

V tom vidíme právní chybu věcnou i formální a pro tu bylo by možno rozsudek zrušiti. Zde jednáno bylo proti jasnému znění zákona, který v dobách takových zločiny odkazuje šestičlennému senátu, který se skládá se soudců odborných. Tak se mělo státi po porotě kutnohorské a tak musí se státi právě nyní. Vášně již ochably a sami rituálníci se stydí za své jednání, porotě bychom ani nyní ještě nevěřili, ale senát byl by spíše zárukou spravedlnosti. Jenom tak možno učiniti spravedlnosti zadost, osvoboditi nevinně odsouzeného a smýti smutnou tu skvrnu s českého národa a s české justice. Hlasy vážných učenců německých a mínění celého vzdělaného světa nesmí býti českému národu lhostejny.

Zápas o reformy.

Systém dvou duší a dvojího přesvědčení u souvěrců našich tak oblíbený, maří doposud každou upřímnou snahu na reformování a oživení židovstva. Největší naši duchové ohrožování byli tak ortodoxií, že si netroufali nikdy přesvědčení své vysloviti přímo a bez obalu a skrývati museli své pravé smýšlení v allegoriích a kusých větách. Ani Ibn Esra ani Maimonides netroufali si vysloviti své pochyby zjevně a přímo, ba dokonce musili se snížiti k hlásání víry mojžíšské úplně ve smyslu starověrců.

Ibn Esra, svobodný myslitel, patřil k masoretům a Maimonides napsati musel známých deset článků vyznání víry.

Tato nesnášelivost neprýštila ani z učení ani z tradic, nýbrž povstala vlivem obklopujícího je ústředí nábožensky nesnášelivého.

K Mojžíšovi přišli jedenkráte židé s nářkem, že Edok a Medok prorokují lidu, domnívajíce se, že Mojžíš smělce ztrestá. Mojžíš jim ale odpověděl: „Nechte je jen klidně dále prorokovati, přál bych si, aby celý národ židovský stal se národem proroků". Vlastnímu mosaismu byla nesnášelivost, ovšem ve vlastním táboře, cizí, každému bylo vždy volno vykládati písmo dle svého rozumu a pochopení.

Samotný talmud obsahuje vedle projevů přísné víry i závažné pochybnosti a svobodomyslné výklady. Mluvit a myslet směl každý jak mu bylo libo, ale skutky své musel zařizovati v rámci platných zákonů.

Židé, tento národ psychologů, vycítili dobře, že třeba pevného řádu, pořádku a kázně, neuzavírali se

ale změnám zákonů vědouce, že myšlenky a slova, kterým dopřáli plné volnosti, vzbudí hnutí lidové, které zákony elementární silou pozmění. Zásadu tuto pojal do své ethiky Spinoza a také Lazarus uznává ji za zcela správnou.

Tomuto zdravému zařízení děkuje mosaism za svůj vývoj, za svoji schopnost přizpůsobiti se duchu času a pokroku. Proto také byl jhem sladkým všem odvážným myslitelům a netlačí ani nás, dopřávaje nám volnosti myšlení a projevu a nabádaje nás k vzbuzení hnutí lidového, k docílení reforem. Jednotlivec nemá zákonodárné moci, tu má jedině lid a na tento dlužno apellovati.

Od mosaismu prvotního až ku mosaismu žalmisty a proroků, odtud pak k mosaismu (zůstávám při jméně tomto, poněvadž povždy nesl pečeť velkého ducha Mojžíšova) mišny a gemarhy vede postupný logický vývoj, při kterém vzniklo mnoho původního, jako přímo včasné pokračování, vedle kterého poznáváme opět elementy cizí, parsické, babylonské, řecké i indické.

Tímto vývojem dosáhl mosaism svého kulminačního bodu v době Hillelově, v době bratří Essenských a therapentů až k Ben Akibovi.

Křesťanství, které se od mosaismu později odštěpilo, bylo v té době organickou jeho částí a velcí mužové, kteří době té vtiskli svoji pečeť, zejména rabi Akiba, mohou stejně býti považováni za ideální křesťany, jako byli ideálními židy. Sám výtečný badatel křesťanský Chvolson dovozuje, a přiznává to do jisté míry i Tolstoj, že mezi Mišnou a prvními evangeliemi není podstatného rozdílu.

Křesťanství se odlišilo přibráním prvků buddhistických, které v židovstvu vyvolaly paralelní hnutí

myšlenkové v Kabbale a náboženské filosofii židů alexandrinských.

Universalismus, který se připisuje neprávem křesťanství, nabyl v mužích těch, zejména ve Filonovi, vřelé a nadšené zastance. Zničením říše israelské přerušen byl vývoj mosaismu na dlouhá století, místo vývoje nastala stagnace, úzkostné lpění na přijatém, ztrnulost a nehybnost. Příčiny netřeba dlouho hledati, leží v povaze lidské.

Duch lidský jest expansivním a plastickým jen v dobách míru a štěstí, hrůzy válečné, vyhnanství, nouze a opovržení tlumí každou volnou myšlenku a vedou k ortodoxní zbožnosti. Málomoc a strach jsou hlavními jejími sloupy. Každá doba vytvořila si svého boha dle potřeby a dle svých tužeb.

Lidé byli nejpobožnější, když jim bylo zle, jakmile se ale poměry zlepšily, tu vítězila ihned druhá stránka lidské povahy, racionalismus, hloubání a přemýšlení. Proto vznikl racionalismus u židů v dobách alexandrinských a na novo za dob španělských. Každý racionalism vede k rouhání a to je buď projevem zoufalství nebo naopak blahobytu. Židům se ale nikdy nevedlo dobře a proto z ortodoxie nikdy na dobro nevybředli.

V době nejnovější počíná opět vývoj náboženské otázky, k němuž popud dal opět racionalismus. Nevede se nám ani nyní dobře, ale myšlenky světem otřásající burcují i nás ze spaní, přestali jsme věřiti, poněvadž výsledky zbožné víry nejsou ve shodě s jejími sliby. Zbožnost našich předků byla špatně odměněna, věřili tak slepě, že vytáhli proti nepříteli i s archou úmluvy, a upadli do zajetí i s touto. Bůh je s mocnými, silnými a odvážnými, ale ne s pobožnými. Hledáme nyní sílu v sobě a hledáme boha, který

by tuto sílu v nás vštípil, proto nevidíme potřeby dalšího vývoje mosaismu, jenom po stránce formální a rituální, nýbrž i po stránce náboženské, jejíž podkladem je poměr člověka k bohu. Vracíme se tam, kde byl již Maimonides a kde byli myslitelé kabbaly, nehledáme boha mimo svět, nýbrž boha, jenž je světem a vládne, řídí jeho směr a dráhu a dává mu své zákony.

Vracíme se k Maimonidovi, ale pouze k jeho ideám a nikoliv k jeho methodě, k jeho dvojjakosti. Netřeba nám myšlenek haliti v neprůhledná roucha, co víme a co cítíme, říci musíme jasně a určitě. Nerozsvítíme jednu svíci bohu a druhou pro všechny možné příhody ďáblovi. V ďábla nevěříme, ale víru v boha zachováváme jako vzácný poklad, jako dědictví našich velkých otců.

Jest to naším přesvědčením a proto také naší vírou, kdybychom nebyli přesvědčeni, nemohli bychom věřiti, aspoň ne pevně.

Náboženství má dobré jádro, ale špatný obal, stalo se ochranným opatřením, stalo se útočištěm špatných a ziskuchtivých, místo povznesení a útěchy, má poskytovati naději na prospěch, úspěch a zisk. Pobožný člověk jest obyčejně mravně inferiorním, modlí se za odpuštění hříchu s pevným vědomím, že hřešiti bude dále a zase se modliti, pobožnost jest spekulace s dobrotou boží; malá oběť modlitby vykoupiti má celé blaho pozemské a posmrtné. Modlitba za zištným účelem jest rouháním. To je obchod. Modlitba má býti povznesením člověka a očistou jeho nitra — „Eine Sammlung", pravil výtečný Dr. Bulowa.

Smysl našeho náboženství, jak dokládá Lazarus, jest posvěcení jména Hospodinova „Kyduš ha šem", zbožnění (Vergöttlichung) člověka, všecky naše

myšlénky a skutky mají býti oslavou jeho jména, žádný prospěch a zisk, nýbrž vypnutí se k nejvyššímu cíli. Tu jest otázkou, vedou-li všecky cesty naší konfesí předepsané k tomu cíli, všecky předpisy a příkazy a odpověď naše zníti musí záporně: Nevedou, ba naopak překážejí nám a proto je musíme odstraniti. Dobrým může jen ten býti, kdo dle svého přesvědčení věří a jedná.

Víra bez přesvědčení jest planá a tíží jako balvan a náboženství nesmí býti břemenem, nýbrž sladkým darem „lekach tow". Ale pouhé přesvědčení chladným rozumem přijaté nestačí, jest třeba, aby bylo zvroucněno, oživeno vřelým citem.

Hledáme nové prameny síly, abychom se udrželi a nezanikli v moři národů a plemen, slepá víra, proti které se vzpírá rozum a cit, sil těch nám nedodá, co nás může spasiti, jest víra srdce i ducha, kterou bychom dýchali a žili. A vírou tou jest nám mosaism, očistěný od pověr a příměsků, a to pro svoji universalnost, pro svoji lásku k člověčenstvu a víru v jeho lepší budoucnost, víra v mesiáše, idee, pokrok a štěstí.

Reformovati musíme, abychom vyznávali mužně to, co věříme, a věřili, co vyznáváme, bychom žili dle svého citu a přesvědčení a nemuseli se sami před sebou skrývati a sami sebe obelhávati, reformovati musíme, abychom děti své vychovávali příklady a ne slovy, a měli z nich charakterní lidi, ctné a počestné. Vypracovati musíme články víry v duchu doby i v duchu velkých našich mužů tak, aby bylo náboženství sladkým darem, útěchou a rozkoší.

Nelze toho docíliti rázem, ale dlužno k tomu pracovati, probouzeti a uvědomovati, přesvědčovati a nadchnouti.

Útok zisku.

Morálka naší společnosti buržoastické ukázala nám při upisování ruské půjčky svoji pravou tvářnost. Ruští biřicové žádali peníze, aby mohli ve svém díle pokračovati, a ejhle, kulturní svět, který je proklínal nejděsnějšími kletbami, protestoval proti jejich zločinům, demonstroval se zaťatou pěstí a dovedl i prolévati slze rozhořčení, opatřil v několika málo dnech, co ruský hliněný kolos žádal, ba upsal daleko více. Upisovali křesťané katoličtí, protestantští, angličtí, američtí, upisovali židé, upisovali Francouzové, Němci i Slované. Před bohem Mamonem jsou si všichni národové stejní, všecky stejně miluje a všichni mu slouží se stejnou odevzdaností; na povel odloží stud, svědomí a čest. Zastyděli jsme se do hloubi duše, překonal nás odpor k sobě samotným, hnus a ošklivost. Jak to vypadáme! Jaký to netvor šklebí se na dnu naší duše! Hanba, tisíckráte hanba civilisovanému světu, hanba kultuře, která nás dovedla k těmto konsekvencím. Věří dnes ještě někdo v kulturu, civilisaci, soucit, lidskost? Co jest to vše jiného, než chytrá škraboška k zakrytí duševní bídy a licoměrnosti?

Neplatí zde žádná omluva a výmluva, všichni dobře věděli, jakým účelům má půjčka sloužiti, že dává se mocná zbraň do rukou zběsilého carismu, který penězi našich liberálů a humanistů platiti bude tisíce svých špehounů a katů a rdousiti bude nadále miliony dobrých, klidných občanů. Věděli, že úspěch půjčky rozhodne o bytí a nebytí ruského samoděržaví, o bytí a nebytí ruské svobody, mohli jednou ranou zabíti tisícihlavou hydru a osvoboditi celou ruskou říši, ba celý svět. Ruské samoděržaví zastavilo před

sty lety vítězný postup francouzských orlů, nesoucích světu svobodu, ruské samoděržaví zdeptalo mladou svobodu Maďarů, zničilo říši polskou, finskou, podrobilo Krym i Kavkaz a ujařmilo celou severní Asii, pod jeho knutou svíjí se sta národů a krvácejí nejlepší lidé ruští. A když přišla chvíle, kdy se mělo s ním účtovat, ustoupili jsme před mrzkým zlatem.

To zlato nebrali ale prodejní špiclové a zrádcové, nýbrž ctihodní, moudří a opatrní občané, výkvět občanský, naše chlouba a pýcha. Brali bez ostychu, bez uzardění. Vždyť mají na zisk právo, půjčují své peníze a mají tudíž nárok na odměnu. Kdo jim smí činiti výtek, když jednají zcela korrektně a v plném právu? A přece nebyl ještě nikdy vědomě spáchán větší zločin, a nikdy neměl zločin tolik spoluvinníků, jako tento. Jsou jimi ti, kteří carismu poskytli prostředky k dalšímu vraždění, i ti, kteří nedovedli, nechtěli neb nemohli protestovat. Veškerá buržoasie se ho súčastnila, kdo nehřešil přímo, provinil se spoluvědomím. Všichni jsme hřešili. Nebylo slov, která byla dosti ostrá, výčitek, které byly dosti bezohledné. Zhřešili jsme na sobě i na svých dětech. Neodolali jsme útoku zisku, zlato nás oslepilo. Všichni jsme pocítili jeho opojnou moc, šlo to Evropou jako morová nákaza, pojení a zastření smyslů. Státní papíry, nesoucí zisk šesti procent, o celá dvě procenta více, než za obvyklých poměrů možno vyzískati. Kdo pomyslil na ty, kteří tento zisk budou muset platiti, kdo vzpomněl ruského mužíka a bědného ruského žida, na kterém bezohledný a podplatný činovník peníze ty bude vymáhati, co tu bude zničených existencí, co zoufalství nad bezprávím! Nechť někdo mluví o hlasu krve! Upisovali Slované i židé na pouta, jimiž svíráni budou jejich pokrevenci. Zlato má ještě svůdnější zvuk, než hlas krve.

Kdybychom aspoň neslyšeli více těch deklamací. Pravdu chceme slyšet, nahou, čistou pravdu, ať je sebe krutější, doznání, sebeobžalobu! Jsme bídní a špatní. Zásady, v nichž jsme vychováni, jsou falešné, nedovede nás lepšími učiniti žádné náboženství a snad žádná filosofie, nestačí to vše k potlačení bestie lidské. Dřímá na spodině duše každého člověka vrah, právem tak napsal velký psycholog Machar, kde jsou prostředky k jeho zdolání? Co nás vyrve z jeho moci, z osidel pokušení? Spasí nás staré náboženství, když se k němu vrátíme, či náboženství nové, které se právě rodí? Jest to strašné doznání, které musíme učiniti; ztratili jsme důvěru ve spásnost myšlének, ztratili jsme víru v člověka. Ta bestie je v člověku příliš silná, živí ji hlad a strach před hladem, živí ji nejistota a touha po zaopatření dětí našich. Máme plno omluv a plno krásných slov, říkáme, že člověk je co jí, že třeba nejdřív žíti, pak teprve filosofovati, a to vše nám připadá zcela přirozeným a morálním. Odsuzujeme každý zločin a přečin, spáchaný jednotlivcem, ale před zločiny, páchanými celým davem, zamhuřujeme oči, tu máme zcela jinou morálku.

Ten zločinný dav si pochvaluje svůj zisk, vždyť je to krvavý výdělek, jen že tu krev ceditì musí jiní. Spáchati zločin a býti klidným, nepocítiti výčitek svědomí, smáti se! Kdož tu nevzpomene Hamletových slov: Býti padouchem a smáti se! Ó bídný, smějící se padouchu!

Lidstvo i naše doba stály před soudem a propadly bez výjimky. Propadli i ti, kteří se nepropůjčili, vždyť nečinili tak z čistého úmyslu a z nouze činili cnost. Dech otravný, morový ovanul veškeré člověčenstvo, není čestných výjimek, rozhoduje sobectví a interessovanost ať k dobrému či zlému, nikde není čistého

vnitřního popudu, té pravé genuinní, skutečné cnosti. Člověčenstvo horuje pro dobro, káže-li to jeho prospěch, a jest hotovo horovati i pro zlo.

Je na světě myšlenka, která nás může z tohoto mravního bahna vyvésti? Kdo nás povede ke spásnému cíli, kdo vysvobodí nás ze spárů mamonu? Řekli jsme již jedenkráte, že spásu nemůžeme očekávati od stávajících církví neb od platných náboženství, zde může jen pomoci velký zákonodárce, velký myslitel národohospodářský, nový Mojžíš a nikoliv Kristus. Nesmíme spoléhati na lepší stránky lidské povahy, dav nemá dosti pevného charakteru, aby je fixoval, již Plato poznal, že cnost je nucená, passivní, je nám třeba něčeho, co celé člověčenstvo ku cnosti může donutiti, co může cnost umožniti, nevyžadujíc velkého sebezapření a velkých obětí. Co k cnosti udržuje, je prospěch a výhody. Bez tohoto prospěchového podkladu bude ideální cnost přívlastkem nečetných idealistů a blouznivců, ale v davu kořenů nezapustí. Ideologie nás tolikráte zklamala a zklame nás zase, nevěřme jí, neboť dav chce něco přesvědčivého, hutného a hmotného. Cnost k vůli cnosti, podepřena výchovou mravně esthetickou, jest pro nebešťany, pozemšťané potřebují vedle této a více, než tuto, jinou podporu, a ta se nazývá b e z p e č n o s t. Spinoza vyslovil ve svém politickém traktátu toto kouzelné slovo, když po zavraždění nejlepších synů Nizozemí rozzuřeným davem ztratil víru v zázračnou moc obdivované svobody. B e z p e č n o s t j e s t t o, p o č e m t o u ž í m e! Bezpečnost naší svobody, naší existence a existence našeho potomstva. Co nám ji může zaručiti? V í r a v n á š r o z u m, který si proklestí cestu skrze všecky překážky, přírodou a lidmi nakupené, který odstraní předsudky a rozdíly a povede k vítěz-

ství pravdu, a tou pravdou jest, že v bezpečnosti každého národa i každé jeho skupiny spočívá osvobození a štěstí.

Nejistota, obavy před příštím tlačí nás k hromadění jmění a nutí nás ke zločinům, chceme zaopatřiti své potomstvo a zabezpečiti a nevíme, mnoho-li k tomu bude zapotřebí. Vyděláváme a ukládáme a nikdy nevíme, kdy ustati. Tato nejistota jest pramenem nepravosti a mamonu. To věděl Mojžíš i Kristus, prvý chtěl tomu předejíti obmezením bohatství a obmezením dědického práva rokem jubilejním, druhý kázal opovržení k bohatství. Tušili to i representanti staré kultury mexikánské a my se musíme k jejich ideám vrátiti. Filosofie naučí nás hledati spásu a bohatství v nás samotných a bezpečnost opatří nám národohospodářský myslitel. Zločiny lidské společnosti, jakým byl poslední, usnadní jim práci, člověčenstvo musí poznati svoji mravní ubohost a svoji lesklou bídu. Jeho cesta vede ku hledání štěstí — k bezpečnosti, odvrhne všecka stávající náboženství, jako osvobozený otrok okovy, a octne se u svého cíle. Nynější řád společenský, náboženstvím sankcionovaný, který vede k tak zlotřilé morálce, nedá se dlouho držeti, padne a lidský rozum a důmysl povedou člověčenstvo dále.

Doba ta je sice nedozírná, ale člověčenstvo přece spěje ku předu, za deset let vykoná se nyní více, než dříve za celá století se vykonalo. My se obratu již nedožijeme, ale víry v dobro ztráceti nesmíme. Krásně pěje Kollár v předzpěvu ku „Slávy dceři“: Čas vše mění i časy, k vítězství on vede pravdu a co sta bludných věků hodlalo, zvrtne doba.

Dr. V.

Jak zvýšiti mravní a intullektuální úroveň našeho občanstva.

Nevím, kolikátou schůzi sionistickou jsme již zaznamenali, kde sionisté utrpěli mravní porážku a kde jsme mysleli: teď aspoň ti moudřejší nahlédnou, že nás všecky ty krásné plány a ta krásná slova nespasí, ale sionismus žije dále, oddává se svým fantasiím, organisuje a pořádá schůze, všecko dělá, jen k umírání se nemá. Nás to nepřekvapuje, při soudnosti našeho průměrného obecenstva víme dobře, že se žádné hnutí, sebe nesmyslnější nemůže samo zabít. Ke všemu možno sehnati říznou agitací a výmluvným slovem dosti obecenstva, jen ne k moudré věci; nikdo si nesmí mnoho na tom zakládati, vyvolá-li lidové hnutí, je to spíše důkazem dovednosti a šikovnosti, než hloubky myšlenek. Znal to již velký zákonodárce Mojžíš, když zakazoval přikláněti se k množství. Sionism jest u nás útočištěm duševně pohodlných, podává takové jednoduché řešení těžkého našeho problému, že nelze si mysliti ničeho prostšího: založit židovský stát v Palestýně! Nač se tudíž ještě namáhati, když kyne nám takové vábné východisko z naší krise. Kdo hlásá, žid zůstane židem, ať je Čechem nebo Němcem, nemusí se dále s argumenty namáhati, našemu davu to více imponuje, než všecky naše výklady; říkal tak děd i otec, musí to tedy býti pravda. Že židovství musí míti též svoji mravní oprávněnost k existenci, že musí míti své idee a uvědomiti si svého poslání, toho nikdo nevzpomene.

Pro nás židy, v golusu žijící, otázka ta také úplně není rozřešena, chceme býti kvasem mezi národy, toť naše poslání, k vítězství přivésti svobodu

a osvětu, chceme dojíti svobody osvobozením všech, ale tu právě zapomínáme, že podkladem pravé svobody, svobody vnitřní, jest opravdivá kultura mozku a srdce, a pro tuto kulturu tak málo pracujeme, stačí i nám prosté zachování židovství, i když je toto jen nominelní, formální. K našemu poslání třeba jest nám hrdého sebevědomí, vědomí jakési vyvýšenosti kulturní, třeba hraničilo se šovinismem. Toto vědomí vyvýšenosti čerpali jsme z tisíciletých dějin Israele. Takový šovinism je ale nejméně oprávněný. Chlubiti se mohu tím, co sám jsem vykonal, ale ne tím, co vykonali moji předkové. Cesta tato jest naprosto falešná a nepokroková. Slavná minulost není zárukou slavné přítomnosti ani budoucnosti, vždyť to vidíme na Řecích, na Španělích i na Arabech. Nepřetrvali jsme věky jen kvalitou našeho učení, nýbrž i stinnými jeho stránkami, které vedly k separatismu a chránily nás před smísením. Tyto hráze nyní padly, a je-li existence naše nutna, jako že jest, pak třeba se ohlédnouti po jiných. Náš separatismus musí se opírati o zbraně ze zbrojírny ducha. Chceme-li věrni zůstati svému poslání, apoštolovati mezi národy pro sociální spravedlnost, pro mír a bratrství a tím důvod pro svoji existenci zdůrazniti, pak musíme se k poslání tomu připraviti, musíme se tak zdokonaliti, abychom tomuto úkolu mohli vyhověti. Musíme vykonati na prvém místě revisi svého programu náboženského, kulturního i sociálního. Nemůže apoštolovati ten, jenž přidržuje se náboženství nejorthodoxnějšího, jak může takový apoštol vésti a vynikati nad své okolí? Z toho plyne, že musíme své náboženství učiniti universálním, vymýtiti vše, co uráží rozum a cit, odkázati mezi legendy to, co jest legendou. Jak má naše náboženství býti pojímáno, naznačil nejlépe Henri George ve stati, kterou jsme uveřejnili v čísle veli-

konočním, rozumově má býti chápáno tak, aby každý, který hledaje cestu, řídí se dle svého rozumu, intellektem osvíceného, dospěti musel k těmže cílům, abychom se sešli se všemi inteligenty všech národů, v jednom náboženství, v jednom kultu, v chrámě jedlného boha. Takové náboženství nezískáme žádným křtem, žádnou konfirmací, takové náboženství nepřipadne nám darem, ale dopracovati se k němu musíme dlouhým studiem, pozorováním a úvahami. Cesta k němu vede přes bible i talmudy, přes Aristotela a Platona, Maimonida, Spinozu, Leibnitze, Kanta, Nietzscheho, Tolstého atd. Vidím úžas na tvářích našich čtenářů: jak si dovedu jenom představiti našeho střízlivého obchodníka s nějakou filosofickou knihou? Což nemůže obchodník býti hluboce vzdělaným člověkem? Nebyli naši patriarchové pastevci, nebyl jím Mojžíš, Ben Akiba? Nebyli mezi starými našimi obchodníky výteční talmudisté? Kdo zná čísti, má zdravé smysly a duši vnímavou, pro toho je duševní svět lépe otevřen, než kdykoliv jindy. Třeba jen chtíti, jen bažiti po sebezdokonalení a vzdělání. Pravda, že není každému dáno, aby byl filosofem, ale každému normálně vzdělanému člověku dána jest možnost, aby poznal otázky, jež hýbou světem, aby poznal, co největší dobrodinci lidstva zanechali nám v dědictví. Vzdělání není privilejí studovaných, žádná maturita ani rigorosum neuzavírá k němu cestu. A touha po vědění lomcuje nitrem každého jednotlivce, v každém z nás dříme racionalista, ať nedím filosof, každý uvažuje a rozumuje po záhadách světa. Což by bylo přirozenějšího, než hledati ukojení té žízně po vědění v pramenech, které přetékají věděním a moudrostí. Nedovedu si představiti, že by normálně nadaný člověk nerozuměl Georgiově Platonově, Meldelssohnově Phaedonu, Spinozově

theologicko- polit. traktátu, Kantovým drob. spisům, Schopenhauerovým „Zwei Grundprobleme der Ethik“, Tolstého Můj život atd. Jen zvyknouti těžší četbě, odměna tu kyne skvělá. První stránky jdou z těžka, ale další se čte jako román, nový svět otvírá se tu před našima očima plno nezodpověděných našich otázek je tu mistrně rozřešeno, o čem jsme sami uvažovali, o čem jsme pochybovali, co nás naplňovalo údivem a úžasem, všecko zde najdeme destilované a vykrystalisované. Porozumíme jinak sobě, životu i svým bližním.

Vzdělaných lidí jest nám třeba, a já dím zpříma, že bez filosofie žádného vzdělání nelze si mysleti. Četli-li staří židé těžko srozumitelný talmud a ještě těžší kabbalu, a četlo ji jistě nejméně 30%, proč by stejný počet nemohl čísti breviáře moderního člověka, psané řečí srozumitelnou a jasnou. Nelekejte se práce, nestrachujte se, že se odcizíte svému povolání, že ubéřete energii vedení svého obchodu a své živnosti. Budete-li vzděláni, povedete svůj obchod lépe a snáze, povznesete své sebevědomí a hrději vztýčíte svá čela proti lůze, jež Vás napadne.

Ku četbě dobrých knih má každý dosti času, není nikoho na světě, jehož by zaměstnání jeho tak plně vyčerpávalo, aby nemohl věnovati chvíle ku svému vzdělání. Je-li dosti času k obveselení, je ho také dosti k četbě. Jsou-li peníze pro zbytečnou nádheru, zbytečný nábytek, musí jich také býti pro nezbytné knihy. Kdo je židem a je členem nenáviděné minority, tomu takové hlubší vzdělání jest přímo povinností.

Četl jsem kdysi stať Gercenovu, ve které ostře vystupoval proti diletantismu, hlavně ve vědě, nelibě jsem nesl jeho vývody, je nám diletantů takových nutně třeba, je nám třeba lidí, se zápalem pro něco vyššího a lepšího, s ctižádostí a těžce ukojeným ni-

trem, prahnoucím po vzdělání. Takový diletant nahražuje mnoho svým nadšením a nadšení to vnutí svému okolí, nakazí jím všechny, s nimiž se stýká. Jest to velkou ctí a zásluhou býti takovým diletantem, o němž platí „i když schází síly, přece jest chvályhodna vůle“. Musíme pracovati, i když víme, že z tohoto diletantství nepronikneme, projevíme aspoň porozumění a interess pro vyšší otázky a úroveň všeobecného vzdělání zvýší se měrou utěšenou. Naše energie a naše schopnosti duševní nesmí se vybít jednostranně jenom ve službách zisku a našeho prospěchu. Nejen o tělo i o duši nutno jest se starati. V židovských rodinách starých bylo množství dobrých knih, nebylo slušného člověka, u něhož by se byli nenalezli snad všichni němečtí klasikové, dnes, bohužel, nenalezneme tam ničeho, než nějaký román, noviny — které, netřeba říci. Vymizeli z našich řad samoukové a rázovitější postavy, nemáme dostatek vzdělanců, jak se můžeme potom diviti, že každá duševní epidemie, a takovou jest právě sionismus, tak zle mezi námi řádí?

Marna jest tu všecka polemika, zbytečnými jsou schůze a debaty, — jediným, co nám může pomoci, jest zvýšiti úroveň vzdělanosti, nabádati k četbě děl, která ducha jeho zbystří a obrní proti předsudkům. Niveau, na kterém se dnešní průměrný žid nalézá, jest velice nízké, a my dobře víme, že se udržíme jen víceprací, jak v obchodě, tak také na poli kulturním. Pro nás platí pravidlo: „Co žid, to osvícenec“.

Náboženská společnost, či národnost?

Těch několik slov, jimiž zodpověděli Machar a Hilbert dotazník spolku č.-ž., zarylo se nám hluboko

do duše, každému z nás, neboť všecky nás tlačí tato nezodpovězená otázka. Čím vlastně jsme? Oba básníci řekli nám to, co jsme si nepřáli právě slyšeti, proti čemu jsme se úsilovně bránili, protože negace toho stala se základní osou našeho snažení, byla hlavní součástí našeho programu, naší práce assimillační. Jsme prý národem. Když nám to říkají sionisté, nevěříme jim, jejich raison d'être spočívá právě na tomto předpokladě, když nám to říkají antisemité, věříme jim tím méně, neboť oni potřebují něco, čím by kryli svoji šílenou nenávist, ale tentokráte řekli nám to dva spisovatelé tak naprosto nestranní, beze slůvka nenávisti, ba spojili to s obdivem pro náš prastarý kmen, se slovy přátelskými, upřímnými a bezelstnými, a to nás nutí k úvahám.

Netajme si toho, kladli jsme si tuto otázku nesčíslněkráte, snesli pro své opačné náhledy plno důvodů, citovali kde kterou autoritu, ale plného uspokojení jsme přece nikdy nedošli. Dovedli jsme si vysvětliti, proč jsme židy, ale ne proč jimi zůstáváme, proč si přejeme, aby zůstaly jimi i naše dítky. Náš list se této otázce nikdy nevyhýbal, nepřišli jsme před své čtenáře s určitým, propracovaným programem, ale doznali jsme loyálně své nedostatky, svoji nehotovost, a řekli jsme: chceme společně s přáteli listu o našich otázkách uvažovati a raditi se, a ne bez příčiny přijali jsme pro list jméno „Rozvoj".

Čtenář může o listu našem míti jakékoliv mínění, ale tolik nám dosvědčí, že jsme řekli, co jsme o kterékoliv otázce soudili přímo. Šli jsme vždy direktně za pravdou, a tak i v tomto případě nechť pravda je nám příznivа či nepříznivа, slyšet ji chceme a musíme, se lží neb pokrytectvím nesmíme vystoupiti na kolbiště ani národní ani politické, veškerá zaujatost, veškeré strannictví musí ustoupiti stranou,

nesmíme býti otroky toho, co jsme kdy řekli a jak jsme kdy soudili, musíme začíti přítomným okamžikem.

Jsme národem, náboženskou společností, kastou, davem, čím jsme? Dovedeme tuto komplikovanou otázku rozřešiti k našemu uspokojení?

Všecky lidské instituce, všecky záležitosti lidské jsou nanejvýš komplikovány, musíte mnoho uvažovati a mnoho bádati, abyste rozuzlili nejjednodušší, a národ takovou jednoduchou věcí není, jest to vyvrcholením a koncentrací všeho lidského snažení. Pud, přímý, neuvědoměný vliv přírody nutí jednotlivce v celek a nutí je celek zase rozbíjeti. Soustřeďujeme se ve skupiny a při tom máme tajné přání sloučiti se v jednu rodinu, ve vlnovitém pohybu bijí do sebe snahy soustředivé a odstředivé, brzy vítězí ty, brzy ony. Spencerův princip integrace a deintegrace. V tomto boji principů jsme hračkou, kterou síly přírodní ženou mořem dějin člověčenstva. Pro určité takové skupiny nalezeno jméno národ.

Skupiny ty mají svoji kollektivní duši a vedou samostatný organický život, pokud v přírodě může se vésti, a vyhraní nejlepší vlastnosti jeho individuí a z nich vyroste kollektivní cnost národa, jeho ráz a charakter, vytvoří si svoji kulturu, assimilovav prvky kultur jiných, přizpůsobí si náboženství i umění, a pěstuje svůj jazyk, kterým spojuje a uvědomuje se vše, co mu nejdražší. Národ proto stal se, či vlastně měl se státi nejvyšší kulturní jednotkou, nejvyšším bodem dokonalosti. Člověk člověku je nejbližší, ale ne každý člověk každému člověku. Milujeme toho, s kým máme společné zájmy, a nejvyšším takovým zájmem, který, jak já soudím, jest opět výronem života pudového, jest zájem o zachování naší species. Člověk jest dítětem okamžiku, jenom národ může žíti věčně,

t. j. dlouhé věky. Tvoříme národ a milujeme národ, pokud nám dává garancii tohoto věčného života v potomstvu, které jest pokračováním našeho já. Naše přirozená touha nese se k tomu cíli, zabezpečiti potomstvo materielně, ale také svěřiti mu i duševní poklady, které jsme nashromáždili, a to nám nejlépe měl zabezpečiti národ, který všecky ty slabé pojiti má v silný celek. Ale síla bojuje proti síle, duch jednoho celku proti duchu druhého, a tak se stalo, že národ tuto ochrannou, spojující a stmelující sílu nemá. Proti integraci pracuje desintegrace, proti nacionalismu internacionalismus.

Národ dovede chrániti zájmy hmotné, ale v říši ideové moci své pozbyl, myšlenky neznají pohraničních šraňků a mezi tím, co po stránce hmotné vítězí nacionalismus, vítězí internacionalismus v říši druhé. Nemůžeme říci, že Lavoisier patří Francouzům, Koperník Polákům, Volta Vlachům, Newton, Shakespear Angličanům, Komenský Čechům, Gogol Rusům, nýbrž patří těm, kdož si myšlénky jejich přivlastnili. Proto také v pravdě velcí duchové byli internacionální, pracovali pro lidstvo a ne jen pro svůj národ.

Lidé se přestali seskupovati pouze podle národností a spojují se na základě principů jiných, vznešenějších, všelidských. Tyto skupiny stojí vedle sebe a mnohdy proti sobě, ale princip druhý stojí neskonale výš, o to výš, oč přečnívá myšlénka hmotu. Tato druhá skupina nemá jména a nemá dosud legitimace, není ještě tak mocná, aby dosazovala lidi na trůn, vedla války a zabírala mocí nepřátelské země, a přece je její říš z tohoto světa, má snahu po vzrůstu a vůli k moci. Ale její moc rozbíjí se o pevnost starých útvarů, a takovým útvarem jest národ, jenž není silným ideami, ale organisací svou. Druhé skupiny

počínají se teprve organisovati, pracují teprve půl století. Jednou takovou jest sociální demokracie.

Jsme příliš syny své doby. Myšlénky, které v našem ovzduší fluktuují, jsou drobnými penězi, jimiž vedeme výměnu a které sprostředkují naše styky, celá doba naše myslí ještě národnostně a my platíme době své daň pro novou éru, která se ohlašuje, nemáme porozumění, a přece neznamená nic naprosto nového. Malý výlet do nedávné minulosti nás o tom poučí. Byli počátkem nového věku národové, kteří se milovali a jiní, kteří se potírali, a přece zvítězila nad principem národnostní myšlénka — lidé se seskupovali více dle idei, dle náboženství než dle jazyků, a sice ve dva světy: svět katolický a protestantský. Něčemu podobnému jdeme vstříc i nyní a nové století uvítá nové seskupení, dle idei a ne dle jazyků a zemí.

Proto všecky naše drobné otázky, i ta, kterou se právě zabýváme, mají, díváme-li se na ně sub specie aeternitatis, význam podřízený. A my se s hlediska toho na věc dívati musíme.

Přes to vše opusťme pole všeobecných úvah a vraťme se k otázce. Opět musíme navázati na Spinozu. Vede se spor o to, jsme-li národem čili nic. Většina sporů, jak dí náš filosof, má příčinu v tom, že se bojuje o slova a ne o jejich podklad věcný. Tak tomu jest u nás. Theoretikové sestavili pojem národa: společné území, společný jazyk, společná kultura, společné tradice, jedna raça, snaha, tvořiti celek, atd., tomu všichni věříme, což ale, když některý z těchto postulátů schází? Když schází společný jazyk, společné území, kultura a částečně i tradice? Nejedná se zde ale o uměle skonstruovaný pojem, nýbrž o věc, jedná se o to, cítíme-li se národem a chceme-li jím býti a jsme-li za národ světem pova-

žováni. Tak rozumují sionisté, kterým z duše mluví Lagarde. Přicházíme tu ale z rathausu na rathaus, můžeme se mýliti i my i ostatní svět, a ani naše city nejsou spolehlivy. Je-li doba klidná a není-li žádné pronásledování židů, nechceme o židovstvu ani slyšeti, zavane-li však proti nám nepřátelský vítr, jsme všichni zase židy. Rozhodnouti může jenom faktický stav věcí, paralella s jinými národy.

Je nějaký národ na světě, jenž by neměl společné území aspoň pro většinu svých občanů? Odpovíme kladně. Je nějaký národ, nemající svého jazyka? Odpovíme záporně. Takového národa nestává. Namítne se nám, že jsme v takovém stadiu, jako Čechové za Dobrovského, národem s přerušeným vývojem, ale se snahou, státi se opět samostatným národem. Ale toto porovnání je nepřípadné. Čechové měli svůj jazyk, své území i svoji kulturu, německý nátěr městského obyvatelstva tu nerozhoduje. Porovnávají nás dále s Iry.

Tedy národem dle faktického stavu a dle ustáleného pojmu nejsme, čím ale tedy jsme? Nepojí nás cit, cizí nenávist, staré tradice, vědomí, že jsme jednou národem byli, tisícileté utrpení, vzpomínky na starou slávu, na lesk Jerusaléma, v jeden celek? Ano, celkem jsme, ale celkem ideelním, celkem nerozborným, kde jeden atom spěje k druhému, a přece ne národem. Hledejte nové jméno, nové označení, novou klassifikaci, ale jen aby odpovídala pravdě. Co se stane z Maďarů, když zapadnou do Čech, mluví česky a vychovávají česky své děti? Co se stane z Čechů ve Vídni, když neznají své mateřštiny? Co se stalo z negrů, kteří přijali anglickou řeč, a při nás má býti nějaká výminka? Hrabě Zierotin jest potomkem Karla ze Žerotína. Nikdo nepochybuje, že zná tradice svého rodu, a jest přece Němcem, a to

horlivým. A podobných jemu je na sta. Výchova a tlak poměrů jest mocnějším než všecky tradice a všecky vzpomínky. — Žijeme přítomnosti a budoucnosti, a žádná tradice nemá té moci, jako požadavky doby přítomné, otázky existenční, otázky společenské. Vědomí slavné minulosti blaží a není bez vlivu na naše počínání, to připouštím, ale nestačí udržovati neb znova vzkřísiti národ.

Poukazujete-li na Iry, pak si vzpomeňte, že k vědomí společného původu přistoupili dva mocní faktoři: společné území a společná bída, tedy momenty politické a sociální.

Postavili jsme jednu paralellu, porovnávajíce skupinu židů se stávajícími národy, postavme nyní paralellu jinou, porovnejme ji se skupinou jinou, ideovou, dejme tomu, se sociální demokracií. Jednojazyčnou tato skupina právě tak není jako židovská, jsou to občané, toužící po reformách sociálních i společenských, mají své určité vyznání sociální a náboženské, třeba ve smyslu negativním. I oni mají mocnou touhu tvořiti celek a idee své přenésti na své potomstvo, i oni mají své dějiny, byť mladé, i své tradice, které každému jsou svaté. Co je od nás liší, jest jenom okonost ta, že jsou nestejného původu, nestejné raçy. Já totiž přes odchylné stanovisko Le Roi Beauliena raçu židovskou považuji za existující a za ustálenou, třeba že přibrala v sebe cizí elementy. Pravda, že každé porovnání kulhá, ale přes to vše jest porovnání to poučné a instruktivní. Sociální demokracie je skupinou čili davem stejně smýšlejících, spějících k docílení pevného celku, nevázajícího se na hranice zemí a národů. A co jsme pravili o mosaismu? Neakcentovali jsme hlavně jeho určitý světový názor, pevný a expansivní, nekladli jsme důraz na jeho positivnost, na podobnost jeho se světo-

vým názorem sociální demokracie, názorem diametrálně se rozcházejícím s názorem křesťanským. Nedávají nám také dějiny za pravdu? Nenávist neplatí raçe, nýbrž ideám, kterým slouží.

Co vidíme, není boj Němců, Francouzů, Rumunů, Rusů proti Semitům, Hebrejcům, nýbrž boj křesťanství proti mosaismu, boj Říma proti Jerusalému, Krista proti Mojžíšovi. Válčí idea proti idei, ale nikoli raça proti raçe, raçovní nenávist, a nikdo menší to to nehlásal než Masaryk, neexistuje, jest výmysl, jest to plášť pro nenávist náboženskou. Čím tedy jsme? Čím jiným, než tím, co sami říkáme, souvěrci, stejně smýšlejícími. Máme neskonale více podobností se skupinou ideovou než se skupinou národní.

Naši protivníci rádi appelují na cit, připomínají nám, že máme příchylnost k židům, mluvícím jiným jazykem, neřeknu prozatím členům jiného národa, je nám přece jen nejmilejší Heine, Börne, Brandes, Manin, Kapper atd., což ale českým socialistům není zase nejsympatičtějším socialista Van der Velde, Guesde, Jaures, Daszynski, Plechanov, nemilují je více než členy vlastního národa z jiných táborů?

Chráním se sofismat a jsem toho vzdálen, dělati naší straně advokáta, ať ale přemýšlím jak chci, ať obracím otázku jakkoliv, přece jen nemohu dospěti k jinému závěru než k tomu, že celek židovský jest celkem stejně smýšlejícím, ale ne celkem národním.

Bez tendencí, bez animosity, bez předsudků a prost vší vášně odpovídám tak Macharovi a Hilbertovi, všem dobrým přátelům i nepřátelům: Ne, národem nejsme.

Tuto otázku učinili aktuelní antisemité a sionisté. Se stanoviska národního a raçovního proti nám bylo útočeno lidmi rázu podřízeného, a sionisté odpovídají těmitéž zbraněmi. Lid, mezi kterým žijeme, a

který jest ve věci té nejkompetentnější, se nás po tom ani neptá. Lid se o theorie po čertech málo stará, otázky jeho zní zcela jinak. Neptá se nás, kterého jsme národa, nýbrž kterou řečí hovoříme, jak smýšlíme, kterou kulturu udržujeme a podporujeme. A na to musíme hezky zpříma odpověděti, o to tu běží a o nic jiného. That is the question.

A tomu se sionisté vyhýbají, proč? Protože by sami sebe trestali z nekonsekventnosti a pokrytectví. Zda stačí na otázku, kterým jazykem mluvíš, jakého jsi politického smýšlení, jaké knihy kupuješ, jakou kulturu pěstuješ, odpověď — já jsem žid!

Musili by doznati, že jim toto příslušenství k židovskému národu nebrání míti obcovací řeč německou, podporovati německou kulturu, umění a vědu.

To jest vlastně jádrem sporu mezi námi a sionisty, ne theoretické otázky, nýbrž praktické jich řešení.

Sionisté jsou střelci, kteří si berou na mušku dva zajíce, chtějí míti pevnou posici v Palestýně pro homogenní židovský národ a diasporu chtí míti také; toť se rozumí, že obojí na stejném podkladě národnostním. I oni vědí dobře, že odtud nepůjdeme, že se vystěhují jen židé nejvíce ohrožení. Chtí organisaci tu i tam. Zda ale pomyslili na to, že organisovati se jako národ mezi ostatními národy jest naprosto nemožno? Národ není jen celkem jazykovým a kulturním, nýbrž hlavně celkem hospodářským. Chceme-li zde tvořiti národ, musíme si vytvořiti podmínky k jeho existenci, hlavně hospodářskou neodvislost, a co tento boj za hospodářskou neodvislost požaduje, získání pozemků, organisování řemesel a živností, to leží mimo naše síly. Vlastním pánem je jen ten, komu náleží pole, luka, lesy, doly, potoky a cesty. Všecky takové snahy narazily by i u nejtolerantnějších národů na nejtužší odpor, a my bychom v boji takovém

ztratili vše. Tím okamžikem, kdy se prohlásíme za samostatný národ, dáváme ostatním právo k boykotu. Kdo by dopřál hospodářské moci cizorodému živlu na úkor lidí vlastních, kdo by mlčky přihlížel k tomu, jak židé sbírají prostředky peněžité, aby je za nějakou dobu odnesli do cizích zemí? Boje Ameriky proti Číňanům jsou nám odstrašujícím příkladem.

Není radno spícího lva probouzeti a drážditi.

Zanechme zbytečných theoretických úvah a nekujme zbraně proti sobě samým. Jsme mezi lidstvem jakýmsi unikem, něčím, co se nedá klassifikovati a zařaditi do určité třídy, dostačí, že jsme lidmi, stvořenými k obrazu božímu, a toto lidství musí nám dostačiti. Jsme celkem, pro který není jména, ale proto přece máme přirozené právo zde existovati a chléb svůj vydělávati; jsme celkem, který má své poslání dějinné, a tomu buďme věrni. Nepomůže nám, budeme-li se krčiti, budeme-li zapírati své idee, svůj odpor proti panujícímu světovému názoru a pod pláštíkem assimilace, zahrabávati svou individuálnost, a stejně nepomůže nám stejná zbabělost, stavěti se na stanovisko našich nepřátel a opouzdřovati se v celek národní, jakým nejsme a nikdy nebudeme. Dnes, kdy zásady naše dospívají k vítězství, kdy přes hlavy nacionálů podávají si ruce osvícenci všech národů, smíme se i my hlásiti ku svému celku. Jsme židy a židy zůstaneme, naším jazykem bude jazyk národa, v jehož středu žijeme, jeho kultura naší kulturou, jeho hospodářský rozkvět, rozkvětem i naším, ale hlavu nesme hrdě. Jsou tam ideje, vysoko povznešené nade vše pozemské a hmotné, vysoko povznešené nade vše národní, co vlna času přinesla a zase odnese, ideje sbratření všech národů, idea o jednom stádu a o jednom pastýři, idea rovnosti občanské a sociální. Zapříti to, značí zapříti celou naši slavnou mi-

nulost, zničiti to, zač život svůj položilo statisíce našich mučenníků, a my přece věříme, že netrpěli nadarmo. Proto budeme žíti a trpěti dále, ale budeme také bojovati.

Svátky.

Nenašel se ještě básník, který by opěvoval naše svátky, který by líčil jejich kouzlo i povznešenou, avšak tesknou náladu, která je provází, nenašel se komponista,, který by na způsob Wagnerova „Charfreitags Zauber" v Parsifalu zbásnil v tónech to, co nelze vyjádřiti slovy. Odcizili se židovstvu velcí jeho spisovatelé a komponisti, cizím tvůrčím duchům přenechali hebrejská themata a z těchto nestačil na ně žádný, žádný nedovedl se v ducha našeho vžíti, nikdo nevnikl v nejtajnější záhyby našich srdcí, a když již něco vylíčil, byly jenom formy a formality, povrch a nátěr. A přece žijeme namnoze doposud vlastním životem a máme v duši mnohá zákoutí, kam doposud nikdo nevnikl. Nyní v době svátků cítíme to víc než kdy jindy, po celý rok jsme pohany, ba máme ještě méně než ti, jenom na tři dny v roce probouzí se v nás židé. Šest dnův v týdni býval ubohý žid, jak to tak krásně napsal velký Heine, psem, jenž se bídně plahočil za chlebem, snášeje nadávky, ústrky a kletby, ale v sobotu byl princem, jemuž princezna Sabat nalévala ze svého nejohnivějšího vína, šumného a křišťálového, jež bystřilo smysly a povznášelo ducha. Dnes nám nabírá princezna jenom dvakráte do roka, číše jsou lesklé a světlo se v nich láme v tisíce paprsků, ale obsah je hořký a svíravě trpký. Princ pije rychlými doušky, ale kleslý duch jeho nepovznáší se více, princ nejásá nad velkou sobotou, opojný doušek

nezpůsobuje onu zázračnou metamorfosu a ubohý princ místo aby jásal, roní těžké, hořké slzy.

Neumíme již se radovati; prudkým tokem kalným a zpěněným valí se náš pozemský život, vlna za vlnou, den za dnem, žádná meta, žádný cíl, od narození věčné jednotvárno až do smrti, nikde odpočinku, nikde klidného přístavu. Mládí jest jen přípravou k boji za existenci, a kolik roků vlastně trvá? Zda můžeme říci, že jsme kdy byli mladými? Jaké pak můžeme míti svátky, kdy slaví hody naše duše, kdy může se v klidu oddati rozjímání, vhroužiti se sama v sebe?

Je tomu již dávno, co jsme přestali svátky slaviti, neslavíme je, ale cítíme je, kouzlo jejich, neskonale sladká jejich tesknota proniká k nám skrze vřavu všedního života. Cítíme je tak, jak je cítil kdys Rubinstein, kterého, když již dávno víru otců svých byl opustil, pudil neznámý cit ulicemi varšavskými, až stanul ve dveřích synagogy v den smíření.

Jaký to rozdíl mezi svátky našimi a křesťanskými. Takový rozdíl, jaký je v nazírání na život, jaký je v osudech obou. Církev vítězná a náboženství opovrhované, lesk a sláva, tisíce planoucích světel, hlahol zvonů, zvuk varhan, rohů a kotlů, a u nás smutek a sklíčenost. Kde máme nějaký svátek, který by jen vzdáleně připomínal vánoce, či jest to snad Chanuka, kdy naši fanatikové oslavují Makabejce za to, že z Palestýny vypudili řeckou kulturu a pobili všecky osvícence? A přece nezaměnili bychom své svátky za žádné jiné, máme velikonoce, slavnost osvobození od otroctví, slavnost ševuoth, kdy nám Mojžíš dal své zákony, a nyní nový rok a den smíření.

A nejsou to modlitby, které činí svátky ty velebnými, jako mohutná slova, která v těchto dnech se nám hlásají, slova, která nám dávají cítiti naši ni-

cotu, a naproti tomu velkost a velebnost stvořitele světa. Slyšíme slova útěchy a naděje, kterých je nám tak zapotřebí, jako vyprahlé půdě vlahého deště. Se zlomeným duchem a sklíčeným srdcem vcházíme do chrámu v tyto dny, všecka naše pozemská bída, všechna marnost našeho snažení přichází nám na mysl, nemáme pýchy ani sebedůvěry a více, než jindy, cítíme svou nicotnost a slabost.

Dovedli-li jsme po celou dobu hladce se přenésti přes všecka příkoří, jichž se nám dostalo, dovedli-li jsme zapomenouti na vše, co naši předkové přetrpěli a co trpí nyní naši souvěrci v těchto dnech, tlačí nás to vše jako balvan a duše naše plazí se po stupních chrámů s těžkými vzdechy a bolestným vědomím, že jsme jen chabou třtinou, jen hlínou v rukou tvůrcových. Tu zavzní nám slova velkého Jézaji: Takto praví velebný a vznešený, jenž od věků sedí na svém trůně — svatý jest jeho jméno! „Vysoce a svatě trůním a jsem při těch, kteří jsou zlomeného a sklíčeného srdce, abych oživil ducha pokořených a oživil srdnatost zlomených . . .“ Ten, jenž stvořil proud slov, praví: Mír! Mír! Blízkým a vzdáleným mír, praví Bůh. Slyšíme dále hlas rabiho Ammona z Mohuče v překrásném žalozpěvu „Unsane tokef“. Dejte nám velebiti všemocnou svatost dne, který jest tak hrozný a strašlivý . . . Zavzní mocný hlahol pozounů a slabý, temný hlas odpovídá. Andělé se zachvějí a schváceni úzkostí a děsem ohlašují: Viz, blíží se den soudu. Zástupové nebeští voláni jsou k zodpovídání, neboť před tvou soudnou stolicí ani oni nezjevují se čistí. A všichni světa poutníci předváděni jsou před tebe jako stádo; tak, jako pastevec svoje stádo přehlíží; a vede je zkoumavě pod svojí holí, tak zkoumáš, čítáš a pořádáš, usuzuješ nade všemi dušemi, určuješ životní cíl všech bytostí a zaznamenáváš jich osud . . .

Neboť, jakým jest tvoje jméno, taková jest tvá chvála; těžko lze tě rozhněvati, lehko k milosti nakloniti, nežádáš si zničení smrti propadlého, ale, aby zanechal své zločinnosti a žil dále — shovíš mu až v jeho den smrti; učiní-li pokání, pak přijmeš jej v milosti. Ano, ty tvůrče člověka! Ty znáš jeho pudy — vždyť jest jen z masa a krve! Pozemšťan vzniká z prachu a v prach se navrací, sám v duši své nese boj, podobá se lomivému střepu, uvadlé trávě, zvadlému květu, prchavému stínu, plynoucímu oblaku, trvání vdechu, vznášejícímu se prášku, prchavému snu. Ty ale, ó králi, jsi všemohoucí živou a nezapomenutelnou bytostí.

Nevím, vyvolají-li tato slova, neuměle přeložená, jen chabou ozvěnu toho, co hlásá originál, jen smysl lze poněkud vystihnout, ale nikoliv ono hromové dunění slov, které tu vnímáme. A což teprve, když čteme velkolepou báseň Šalamouna Ibn Gabirol „Koruna království". Tu cítíme celou duší rozechvělou nekonečnost a posvátnou velebu božího světa: „Tys jediný, všech čísel počátek, všech tvorů podstata. Ty jediný, jehož jedinost nemůž být ani zvětšena, ani zmenšena, jehož jedinost mudrcové obdivují, nevědouce, co jest. Tys jediným, ale ne jako jedinost, která musí být získána a může být počítána, ty nejsi podroben žádnému množení a žádné změně, ani známka ani vlastnost nemůže ti býti připisována. Jediný! Určiti tebe pojmy, jest mému rozumu nedostupno. Sluch ani zrak nedovede tebe vnímati, nejsi podroben žádnému. Jak? Proč? Kam? Jsi jenom sobě, žádný tvor cizí nemá na tobě podílu. Ty jsi, byl si před počátkem času, trůnil jsi před vznikem prostoru. Existuješ, tvoje tajemství jest skryto, kdo může je pochopiti, jest tak hluboké, kdo je může vypátrati?

Žiješ, ale nikoliv od nějaké určité doby. Žiješ, ale

ne tělem a duší, neboť duše samotné jsi oživujícím duchem. Žiješ, ale nikoliv jako člověk, jenž podobá se něčemu, jehož konec je mol a červ. Žiješ a kdo tvé tajemství vyzkoumá, nalezne věčnou blaženost, bude se radovati ve věčném žití“.

Jest to, abychom mluvili s Heinem, touha po nebeském domově, která se nás v tyto dny zmocňuje, zapomínáme na lidskou vědu a na vše, co člověk krásného a dobrého stvořil, a jsme zase těmi nepatrnými červy, kteří se třesou o ten svůj bídný, efemérní život, mezi tím, co nás obklopuje nekonečná, nezměřitelná a nepochopitelná věčnost.

K jakému cíli vede všechno naše snažení, čím jest naše já proti zemi, naše země proti vesmíru? Pryč se vší hrdostí a chvástavostí, jak nicotné jsou naše plány, a naše prostředky! Co zmůže naše síla, co dokáže náš vzdor, co můžeme změniti a zlepšiti?

A přece nejsme tak nepatrni a bídni, nepatrná jest naše bytost, podrobená slabostem a chorobám, ale ve své duši hostíme celý svět. Jsme slabí a přece co můžeme rozeseti dobra, co bolu můžeme zmírniti, co slz usušiti, co ran vyléčiti. Máme v sobě svět a v tom jsme vladaři, soudíme nad svými city, pořádáme, rovnáme a zkoumáne je. V našem světě jsme my bohem a také my máme den soudu a den smíření.

Nemáme zpovědi, ale sváteční dny nám ji plně nahražují. Náš bůh nemá prostředníků, sami jsme hřešili, sami si musíme opatřiti rozhřešení.

Hrabě Tolstoj vystihl nejlépe duši ruského člověka tím, že poukázal na jeho náklonnost ku zpovědi. Není to specifická vlastnost ruského člověka, ale spíše všech citlivých lidí vůbec. Každý hřích, každé klesnutí, každé provinění proti našim zásadám raní hluboce náš cit, a ránu tu nezahojí žádné zapomnění, žije tak dlouho a bolí, až ji dobrým skutkem vyléčíme.

Hledáme po celý život rovnováhu a každé její porušení bolestně pociťujeme, nedojdem dříve klidu, dokud nezískáme protiváhy proti zlu, jež nás tíží. Naše rozháranost a rozčilenost má v této nespokojenosti pravou svoji příčinu. Chceme soulad, harmonii, klid a dojdeme-li toho, pak prožíváme okamžiky pravého štěstí.

Doba sváteční nám k tomu dává příležitost. Nejsou to modlitby, jež nás uklidňují, ani prosby za odpuštění, ale jenom sebepoznání a sebenapravení, sami sobě musíme říci své „al chét“, ale nikoliv mechanicky, nýbrž se vší vroucností upřímného kajícníka, který klade si účet z každého nepravého kroku, z každé zrádné myšlenky, a tím rovná si cestu k dokonalosti a ku štěstí.

Není nám třeba modliteb, nepotřebujeme chrámů, ale svátků těch je nám nevyhnutelně zapotřebí, a dobře bude, až nám jednou každý den ve smyslu tom bude dnem svátečním.

Po dnu smíření.

Zase utonul rok v bezedných hlubinách moře času a tu vzpomínám s vroucími city na všechna ta dobrodiní . . . Jest to již hezká doba, co jsme tak psávali před novým rokem ve školní nízké lavici na nejhezčím brífpapíru, pod přísným dozorem učitele, jemuž na novoročním Glückwunschu daleko více záleželo, než nám samotným. Byla to vlastně zkouška, kterou on před našimi rodiči skládal. Každý věděl, že jsou to jeho slova, která opisujeme, ale o to tu neběželo, takový Glückwunsch byl parádním kouskem krasopiseckého umění a učitel dobře cítil dobře svou zodpovědnost za každou kaňku i za každou křivou

linku, dopadlo-li to dobře, odměňovaly jej po dobu svátků vlídné pohledy šťastných rodičů a pak poslední den podzelené připadlo mu vše, co bylo v kostele šnúdrováno. To byla část z těch „übrigen Emolumenten“, jak stávalo v konkursech na místa učitelská.

Psaním těchto přání počínaly vlastně svátky, dosti nevlídně, jak nám to Rakousův Alois Kieslerů svého času tak rozmarně vypravoval. Snad nás svátky za to vše odškodnily. Nač jsme se vlastně jako děti těšili? Vzpomínejme! Svátky pozůstávaly z mnohých složek zcela vedlejších. Hlavní věcí byla změna: ohlašovalo se nám něco nového, nevšedního, vznešeného, chystaly se nové zenyšaty, světničky znova obíleny, důkladně vyklízeny, na stole sváteční ubrus, plno světel a hlavně obrovské kytice. Všude pořádek, všude klid, všude nové barvy, barvy jasné, veselé. Také kostelík skvěl se v nové nádheře, všecko znova vybílené, dřevěné části nově natřené, kovové dobře vyleštěné, bílá hedvábná opona se zlatoskvoucími písmenami, pozlacené svícny plny dlouhých svící, oltář zdobený kvítím. Učitel připravil si nové zpěvy, z brusu nový kaddyš a chazu pro šacharys a mincha ti nezaháleli také, všude příprava, všude něco nového, nezvyklého, svátečního.

Nervy dítěte napjaté, jak jenom možno. Kyne požitek za požitkem, nesmíme přece zapomenouti na buchty, koláče, dobrou kávu a nějakou tu pečínku, mimo svátky nebyly příliš často na programu. Ale ještě něco zvyšovalo sváteční dojem: starší mládež, rozprchlá po světě, slétala se do rodných hnízd, a pak se sjížděli souvěrci z dalekého okolí. Světla, kvítí, sváteční úbory, shledání se starými přáteli, příjezd venkovské naší šlechty — to vše tvořilo zevnější stránku svátků. Tělo slavilo hody, zrak, čich, sluch, co ale poskytly svátky dětské duši? Lhal bych, kdybych

tvrdil, že učitel ve škole nepoukázal na význam svátků, ale hluboká a vroucí jeho slova nebyla, jinak by nebyla zašla tak úplně bez dojmu, a rodičové? Netázali jsme se a oni nám neodpovídali; bylo jim to vše tak samozřejmé, že jim ani nepřipadlo s námi o svátcích hovořiti. Musíš se čistě omýt, hezky ustrojit a tiše chovat, hezky se modlit, aby měl pán bůh z tebe radost. Ostatní se rozumělo samo sebou, jaké pak hovory s dítětem. Co nám neřekli doma, v kostele jsme se také nedověděli, třeba že jsme znali víc hebrejsky než nynější mládež. Říkali jsme své ošamnu, bili se v prsa při odříkání alchét, byli jsme pohnuti při unsane, již proto, že se chvěl hlas učitelův, cítili jsme bol při vzpomínce, že jsme hřešili, ale v čem a jak, to jsme nevěděli. Schvátila nás nejprve suggesce nálady sváteční, nyní na nás účinkovala suggesce modlících, ne obsah, ale tón modlitby, vzdechy a slzy hnuly naším nitrem. Mohlo to vše jíti do hloubky? Suggesce spjala naše city i naši vůli.

Našeho boha nedala nám láska, ale strach a úzkost, nenaučili nás boha milovati, jako spíše se ho obávati. Modli, aby ti bůh dal zdraví a štěstí, budeš-li bezbožným, propadneš trestu, neboť on jest vládcem nad životem a smrtí. Tak učili jednou naše rodiče a tak rodiče učili nás, byla to bohabojnost, ale nikoliv vroucí pobožnost, byl to obdiv a posvátná hrůza před něčím nedozírným, nepochopitelným, neznámým. Jako kapky častým pádem rozhlodaly věkovité kameny, tak se poddala naše duše všem těm neurčitým tajemným slovům, která jsme slýchali ve škole i doma. Přikázali nám boha milovati, ale láska se příkazem nevznítí, naši rodičové nedovedli nám boha učinili blízkým, pochopitelným, a proto jsme jej mohli milovati jen ústy, srdce naše spalo. Pojem boha spojen byl s osudem naším, s osudem našich

rodičův a všech našich milých, s vědomím naší nicoty a nemohoucnosti, byl to bůh, jenž mohl učiniti vše, vše změniti k dobru i zlu, učiniti nemožné možným, slabého silným, silného slabým, a vše to záviselo na tom, jak si jej modlitbami dovedeme nakloniti. Pokání, modlitba a dobročinnost vyhlašovány za zázračné prostředky proti všem zlům na světě, nikde jsme neslyšeli, že všecko to může býti vyváženo ctným životem, pracovitostí a mravní dokonalostí.

Nebyl to mosaismus, nýbrž rabinismus, nebyla to božnost ani zbožnost, nýbrž chytré pobožnůstkářství. Jedním slovem, vzali nám boha Mojžíšova, proroků a mudrců a dali nám rabínského Uitili Pochtli (Ficli pucli Mexikánů), zapřísáhlého odpůrce vepřového masa a praepucií, nebeského monarchu, který měl největší zalíbení v naší pokoře a v našem klanění a odříkání modliteb. Takovým způsobem stal se nám bůh zcela všedním prostředkem k docílení pozemského blahobytu, k ukojení našich tužeb, k prodloužení našeho života, bohem, kterého jsme znali jen v těžkých chvílích, v úzkosti a bídě, jaký div pak, že jsme naň zapomněli ve dnech všedních, ve dnech plného zdraví a plných mís egyptských.

Ten kostelní rabínský bůh vešel s námi do školních místností reálek a gymnasií, ale dlouho tam s námi nepobyl, nestačil probouzejícím se našim duším, nedal nám útěchy a neposílil nás v našich pochybnostech a zápasech, přestali jsme nábožensky cítiti a mysliti a učení se hebrejštině (a tomu se říkalo učení se náboženství) naši lhostejnost jen ještě zvětšovalo. Než jsme opustili střední školu, zbyl nám snad jen ten bůh z nouze a v nouzi, bůh našeho zoufalství a těžkých chvil našeho života.

A přece jsme všichni cítili touhu po nebeském domově, neuspokojení a smutné prázdno, toužili jsme

po bohu, kterého bychom mohli chápati a milovati.

Mluví se za našich dob často o t. zv. „Judennot“, o bídě židů. Na východě jest tato bída bídou v pravém toho slova smyslu, na západě bída ve smyslu přeneseném, opuštěnost, opovržení, útisk společenský a kulturní. My jsme tu „Judennot“ poznali v zcela jiné podobě, cítili jsme tu opuštěnost, ba i inferioritu jiným způsobem, a to byl tlak onoho kostelního rabínského boha, rozvrat v našem smýšlení a cítění, hluboký stud. Viděli jsme jiné, pozorovali jsme to prázdno v našich srdcích, neurovnanost a nezcelenost, ten ohromný rozpor mezi vírou a rozumem, tradicí a skutečností. Ten bůh nám nestačil, tím méně všecky ty legendy, které jej zastíraly, formality, které jej reformovaly. Nestačilo nám to, co nám bylo hlásáno jako náboženství, nejen, že jsme toho nedodržovali a že nám bylo lhostejné, ba byl to skoro odpor, který jsme proti němu pociťovali. Ze všech stran narážely na nás nové proudy, nové myšlénky, vědecké pravdy a domysly filosofů, a ten bůh rabínský stál tu jako nehybný kolos, tvrdý a studený a z jeho úst znělo „věř a modli se“. S vírou a modlením měli jsme se státi členy moderní společnosti, přijímati její kulturu. Měli jsme být lidmi nových ideí a nových zápasů, a kořenem našich myšlének byl bůh, v jakého mohli věřit dobří pastevci a vinaři palestýnští. V těchto kritických chvílích nepronesl k nám nikdo slova útěchy a povzbuzení a nejméně poučení, a tu jsme pocítili palčivost té bídy židovské. Rozeklanost a rozpor našeho nitra, poskvrněného neupřímností a lží.

Vlekli jsme se dlouho po vyprahlé poušti, prchala dlouhá léta našeho bloudění, hledali jsme, přemýšleli jsme a naděje naše došla splnění. Za ztraceného boha učených rabínů nalezli jsme boha Šalamounova, Jobova, Philonova, Maimonidova a Spinozova, toho,

jenž skrýval se za mystickými sentencemi Kabaly, boha všudy přítomného, nekonečného, věčného, nejdokonalejšího, který nepředpisuje modliteb ani klanění, ani jakýchkoliv obřadů, nýbrž dokonalost mravní, poznání a lásku, spravedlnost ve všem a ke všem. Zavrhli jsme legendy a podrželi jsme zásady. Poznali jsme, že síla mosaismu nespočívá v dějepravě, nýbrž v mravovědě, v hluboké lásce k veškerenstvu, v lásce k bližnímu a v naprosté spravedlnosti a rovnosti. Poznali jsme velikost Mojžíšovu, Jeremiovu, Jézajovu a porozuměli jsme jim. V tom tkví naše židovství, tím čelíme bídě židovské. Chtěli jsme míti jasno, chtěli jsme míti zhuštěno vše, čemu možno a čemu dlužno věřiti, a spojili jsme židovství s naší osvícenou dobou a toho jsme docílili.

S hrdým čelem, proniknuti vědomím své lidské důstojnosti a přesvědčeni o správnosti našich náhledů, stojíme tu jako moderní pokrokoví lidé a zároveň jako židé. Neopíráme se o slávu našich tisíciletých dějin, nýbrž o hloubku a velký význam našeho učení, z toho čerpáme sílu pro život, stálost v utrpení, naději do budoucna. Dovedeme opříti se stejně orthodoxům, neboť víme, že jsme lepšími židy než oni, a stejně vzdorujeme hypermodernistům, kteří ve své nadutosti a ve svém směšném titánství nám upírají právo hlásiti se k pokrokovým lidem. My jsme svoji otázku náboženskou úspěšně rozřešili, my již našli svého boha. Naše krise jest rozřešena, otázka židovská není nám více zastřeným obrazem saidským.

Jak vypadá náš průměrný člověk.

Poznání člověka, jeho předností a slabých stránek mělo by býti prvým požadavkem vzdělaného

člověka. Ve výchově naší mělo by býti prvým a kardinálním bodem, a přece není nám nic vzdálenějšího a neznámějšího. Zeměpis učí naše děti, jak vysoký je Pokopatepetl, jak hluboký je Tichý oceán, kudy teče Sir Daria a Amu Daria, v přírodopise, jak vypadají zvířata, která za svůj celý život neuzříme, mathematika nás učí o poměru imaginerních číslic, dějiny vypravují o bezvýznamných knížatech a králících, ale kdybychom studovali všecky možné školy, nepoznáme to, co nám nejbližší, člověka. O tom nás nepoučí ani školy nižší ani vyšší a tím méně nejvyšší, odkazují nás na život, ten prý nás poučí nejlépe. Proč nás neodkazují na život s vědou zeměpisnou a mathematickou, což je poznání člověka věcí vedlejší, méně důležito? Proč musíme čekati, až nás rok za rokem uvede do této školy života a naučí nás tomu, co zameškala škola? V té škole života není žádného učitele, žádného vůdce, ale neschází ani rákoska ani místo hanby, a než se čemu naučíme, již máme celé tělo poseté ranami, a což o to, ale duše jest rozdrásána, otrávená, neschopná vzepnutí a rozmachu.

To je plané povídání, odbude mne mnohý; máme anthropologii, psychologii, sociologii a bůh sám ví, kolik ještě jiných logií, nač nějaké nové nauky? Vím o tom dobře a každému bych znalost těch věd co nejdůtklivěji odporučil, ale když to všecko prostuduje, bude znáti zase jen tolik, co Faust na počátku prvního aktu. Bude znáti jednotlivosti, a než je spojí v celek, uplyne celý život. „Grau ist alle Theorie“, zavolá každý takový „Wahrheitssucher“ a půjde dále svojí cestou, spoléhaje na svůj instinkt, na svůj odhad. Věda nás vede k poznání zevnějších vlastností, k poznání podstaty a průběhu duševních dějů, k poznání různých vztahů a vzájemných poměrů uvnitř celé lidské společnosti, ale člověka jako individuum

a jako celek poznáme jen ze svého pozorování, z privátní píle. Kdo jest obzvlášť dobrým pozorovatelem, dospěje k tomuto cíli lehce, ale pozorovací talent jest něčím, co musí býti s hůry dáno a co v žádné hapatyce nekoupí.

A přec jest poznání bližního nejnutnějším požadavkem naší doby, jak může býti soulad a dohoda, když neustále na sebe narážíme a neznáme se, abychom se v daných případech uhnuli před nárazem. Má-li přijíti pokrok, musí se každé individuum zdokonaliti, a to může nastati jen tehdy, když se lidé navzájem korrigují, jak se ale mají korrigovati, když druh druhu nerozumí?

Lidé, nadaní pozorovacím darem, dovedou si všecky cesty životní dobře urovnati, síle se uhnou a na slabé místo vedou útok, promluví s člověkem sotva pár slov a ihned poznají, co v něm vězí, kam ho zařaditi a jak jej zapřáhnouti do své káry. Z těch stávají se mocní tohoto světa. Jak možno při těchto výhodách, kterých používají vybraní jednotlivci, docílit spravedlnosti a rovnosti sociální? Jak dokázati, aby ty velké ryby nepohltily všecky malé? Zcela lehce. Dejme prostě slabým návod, jak by dospěli lehce k stejným cílům, nahraďme školou, co schází na talentu, jde o to, co bychom znali a věděli, kdybychom byli na to poukázáni, co sami vyšpekulírujeme? Průměrně nadaný člověk potřebuje jenom návod a za krátkou dobu vyzná se skoro v každém. Zavadil jsem o toto thema ve svém článku o pěstění talentů, talent pozorovací dá se vypěstovati. Snad u těch, které v tom ohledu obdivujeme, je taktéž vypěstován, snad se jedná o rodinné tajemství, děd je sdělil synovi a syn vnukovi, a děd získal je od dobrého přítele. Jest to nejvzácnější dar, pravý rodinný poklad, který majitelům báječně se zúrokoval. Toto tajemství není uza-

vřeno žádnými zámky a není psáno hieroglyfy, kdo po něm touží, kdo je vnímavý a pozorný, každý může si je osvojiti a poklad je jeho vlastnictvím. A bude-li každý boháčem, pak nebude boháčem vlastně nikdo a země se změní v pravé Eldorado.

Žel, že máme k němu tak daleko, cesta k poznání vede strmými cestami a pravda je hořké koření, které každému nechutná. Lidé, a je jich většina, dávají se ukonejšiti spíše příjemnými sebeklamy, než aby hleděli poznati nahou pravdu. Poznání člověka je proto tak vzácným, že nám stačí o bližním pouhý odhad od oka, pouhá silhouetta, prázdné schema. Buď myslíme, že je každý jako my, aneb pracujeme s neznámými veličinami, s figurami a mátohami. To je nesprávné, neboť nám má být všecko jasno, máme si klásti nemilosrdně účty ze svého i cizího. Častý pořádek dělá dobré přátele. Čisté knihy jsou heslem moderního člověka.

Neváhám říci, že v poznání člověka nejvíce pokročili židé, vedla je k tomu „jáda“, láska k poznání, o které nedávno tak krásně pojednal náš Leda, a hlavně jejich praktický smysl, získaný dlouhým bojem proti tolika škodlivinám. Jejich přísloví, jichž jsme několik citovali, jejich úsečná charakteristika jednotlivých povah a letor nenajde sobě rovné, ani se ta slova nedají přeložiti do jiných jazyků. Přeložte neb hledejte v jiných jazycích analogii ke slovům: šlemíl, drehkop, lempl, chólim, untám, mín, lec atd. atd. Co slovo, to určitý typ. Sobě židé rozuměli, jiné již nedovedli tak trefně charakterisovati, ale proto přece se vyznali v povahách lidských a měli z toho velký prospěch. Naše doba produkuje jiné typy, ale nezdá se mi, že by jim již tak dobře rozuměli, žijí z nastřádaného, aniž by je rozmnožovali, musíme je k to-

mu povzbuditi. Když budou lépe rozuměti lidem, snad také lépe porozumí době, a toho jest nejvíce zapotřebí.

Rád bych vědomosti jejich rozmnožil, ale návod podobný, o jakém byla řeč, nelze napsati v jednotlivém článku, to by musela býti objemná kniha, ke které mi nestačí ani čas ani schopnosti. Chci se jen dotknouti jediné otázky, která se mi zdá býti nejvíce naléhavou. Chci pojednati o člověku průměrném, o našem člověku průměrném. Pokud vím, pojednal prvý o tomto předmětu Gust. Le Bon ve svém spisku „Duše davu“ (Psychologie des foules). Kniha ta vzbudila právem veliký rozruch. Ukázala nám člověka s jiného hlediska, než které jsme zaujímali, člověka zcela jiného, než jsme znali, člověka skutečného. Člověk jsoucí v davu a stojící pod jeho vlivem, nemá bystrého úsudku dřívějšího, soudí tak, jak mu káže vůle nezodpovědného davu. V davu ztrácí se osobnost, zmizí každé „já“ a splývá v mocnou, nízce organisovanou, nejasně cítící, nekombinující massu, která jako člověk nízce organisovaný zapomíná na minulost, na budoucnost, na čest a slušnost, žije v okamžiku a pro okamžik, lehko vzplane, nesmiřitelná, nemilosrdná, neprozřetelná. Schopnosti jednotlivcovy se v ní ztrácejí, čím více duší a rozumů, tím méně zdravého úsudku, lidé spojeni v massu, klesají ve své lidské důstojnosti a přibližují se impulsivní bestii. Člověk z davu jest inferiorním, jeho mozková rozumová činnost ochabla a jeho vůle stala se plenem pudů. Místo rozvahy a úsudku mechanická suggesce. Takový dav stál proti nám v osudných letech sedmadevadesátých, mohli jsme tehdá činiti zajímavá pozorování, ač-li nám to rozčilení umožňovalo.

Le Bon stačí se svými náhledy pro tu chvíli, co je dav pohromadě, co ale, když se dav rozprchne,

jaká síla nyní sprostředkuje suggesci a jaká síla to byla, která dav svedla dohromady?

Tu nám vysvětlení Le Bonovo již nestačí, musíme si říci, že člověk byl davovým již před tím, že davovým jest vlastně skoro každý člověk, že skoro žádný nedovede se opříti suggesci, a ta jej schvátí, ať je doma či ve shromáždění. Na určité dojmy, na určité události reaguje každý takovým způsobem jako člen davu, ztrácí soudnost, rozvahu a stane se impulsivním. Každá idea, než se stane majetkem davu, ztrácí jasné své kontury a nabude zbarvení, odpovídající náladě davu. Idea tvoří dav a dav přizpůsobuje si idee, známý to nepřetržitý circulus vitiosus. Člověk, jakmile se vlastně stal členem uvědomělým lidské společnosti, t. j. určité její části, stal se již člověkem davovým a poddává se suggesci určitých, dominujících v ní ideí, zachovávaje proti jiným skupinám ideí svoji střízlivost a rozmysl. Jednou komponentou je idea, druhou je suggestibilnost, a ta je nejdůježitějším předpokladem. Idea je vyvolávající příčinou, suggestibilnost praedisponujícím momentem. A ta suggestibilnost zůstává i když vliv davu dávno pominul. Soudce, který dnes soudil pod vlivem suggesce davu, souditi bude zítra pod vlivem suggesce svých předsudků, svých představených, svých přátel politických a třeba své ženy. Ať v davu či soudní síni zůstává týmže slabým suggestibilním cizím vlivům podléhajícím člověkem.

Dav je náhodovým, suggestibilnost a chabost konstantní, lépe tedy klassifikovati podle posledního. Lépe říci člověk suggestibilní, jenž jedná pod vlivem davu, než říci prostě člověk davový, dříve normální, nyní davem změněný. Jenom nejvzácnější lidé dovedou vzdorovati suggescím, vymaniti se z područí

svého mládí a svých přátel a svého okolí a jednati v každém případě dle svého rozumu, neodvisle a samostatně, ostatní lidé jsou otroky své minulosti, svého okolí a svých materielních zájmů. Probudí-li bestie v nás sprostý egoism či suggesce davu, jest naprosto lhostejno, člověk, jenž není pánem svého činu, jenž jedná dle cizích vlivů a vášní, jinými v něm probuzených, není mužem svobodným a je hříčkou suggesce. Poznal jsem, že takovými je převážná většina všech lidí a nazývám je proto průměrnými. Suggestibilita, a sice dosti vysokého stupně, jest charakteristikou průměrného člověka. To nám nejlépe vysvětlí všecky jeho vlastnosti.

Organisujme se!

Neštěstí, jež nás stihlo známými událostmi na sklonku minulého století, shroutilo nás sice, ale probudilo nás z mrákot. Mysleli jsme již, že se blížíme cíle a dali jsme se uspati blahou nadějí, že záhy bude dosažen, probudili jsme se a poznali jsme, že jsme klesli nejvíce proto, že jsme byli na scestí. Šli jsme cestou liberalismu, a ta byla falešná, zavírali jsme oči před tím, co se dělo vedle nás a před námi. Nedbali jsme spojení se souvěrci a ostatním jsme se nedovedli přizpůsobit. Octli jsme se úplně sami odtrženi ode všech stran a obklopeni nepřáteli, bez vůdců a bez plánů. Hledíme nyní napraviti, co jsme zameškali, hledáme si nové přátele a chceme si zasloužiti jejich přízně a důvěry. Jsou ještě lidé v Čechách, kteří neposuzují člověka podle víry a raçy, nýbrž dle jeho skutků a zásluh, k těm jsme se znali jen ve chvílích tísně, takové chvíle činí člověka chabým, malomyslným a nedůvěřivým, a to omlouvá jeho chyby. Za to

ale v dobách klidu a práce je kolísání neodpustitelným opatrnictvím. Po celá století jsme následkem vlivů církevních neměli lidských práv, neměli jsme přátel a hledali jsme jen ochránce. Získali jsme je velkými obětmi a otrockou oddaností. Chovali jsme pocity vděčnosti, ale necítili jsme tepla přátelství. Poznali jsme osudné toho následky ve zlých chvílích, nač jsme spoléhali, všecko selhalo; sobě musíme věřiti a v sobě hledati spásu, sebe musíme povznésti, neboť přátelství je jen mezi sobě rovnými, kde nikdo nedává a nikdo nepřijímá, kde nikdo neudílí dobrodiní a nikdo ho nežádá, kde vládne vzájemnost, kde se jen půjčuje a oplácí. Mezi urozenými a poníženými nemůže býti dobrého poměru, a proto musíme začíti u sebe, setřásti svoji poníženost a zdůrazňovati svoje lidství, práva člověka. Musíme si uvědomiti svoji lidskou důstojnost, abychom byli rovnocenni mezi rovnocennými, abychom přijati byli těmi, kteří lidství staví na první místo.

Změnili jsme taktiku, neboť při dosavadním našem postupování ztráceli jsme charakter, úctu sami před sebou. Museli jsme s těmi, a mnozí ještě doposud tak činí, o nichž jsme věděli, že o nás hrubě nestojí, činili jsme si násilí a zapírali svoji hrdost, zapomínali na urážky, aby nás mezi sebou trpěli. Dnes té skromnosti a toho sebezapření nemáme, naučili jsme se upřímnosti a upřímnost hlásáme. Lépe zůstati v osamocenosti, než se vtírati. Liberalismus byl falší a učil nás falešnosti. Žid nemohl nikde doznati pravdy, — bál se, že by mu to škodilo, a proto byl nejraději neutrálním, uzavíral se v kruhu své domácnosti a v úzkých kroužcích, poněvadž jej přetvářka tlačila. Proto také se žádnou stranou nemohl splynouti, sympatisoval s ní, ale příslušníkem jejím vlastně nebyl. Sympatisoval s liberály, pak se socialisty,

ale tato sympatie byla problematická, chvilková, měnily se strany a poměry, a dle nich měnily se sympatie. Je to vysvětlitelné, ale není to hezké a charakterní.

My chceme něco jiného, chceme, aby se naši souvěrci hlásili a připojovali k zásadám a nikoliv ke stranám, a to beze všech výhrad, upřímně a poctivě. Vychováváme je pro idee pokrokové. Chceme, by nejdříve byli pokrokovými lidmi, chtí-li se hlásiti ke straně pokrokové. Nechceme sympatie, ale přesvědčení.

Těmto snahám, které jsme zcela otevřeně hlásali, platila naše posavadní práce. Neminula se svým cílem, rozšířili jsme idee pokroku a soustředili kolem sebe dosti souvěrců, kteří upřímně a nepokrytě se k nim hlásí. Je nás dosti, abychom si stačili, ale ne jen to, stačíme k práci politické a representativní. Chceme-li ale přejíti od úvah ku vlastnímu našemu úkolu, musíme si vytvořiti pevnou základnu k našim pracím. Tou jsou organisace. Musíme k ní přikročiti, a kdyby nás bylo sebe méně. Máme svůj program i své příslušníky. Pokrokoví židé tu jsou a chtí, aby se s nimi počítalo, chtí něco znamenati. V posavadních organisacích, které nestačí ani svým uspořádáním ani svým programem duchu času, neznamenáme ničeho ani jako slušná minorita. Není tam pro nás místa, poněvadž tam není dosti pochopení pro náš směr. Vydobýváním vlivu a získáváním půdy pro naše názory utrácíme zbytečně svoji energii. Máme své myšlénky a své plány, a ty musíme uskutečniti. Lidé plní skrupulí, nedůvěry, lidé váhaví a nepodnikaví jsou nám zbytečnou přítěží, síla, kterou lámeme jejich odpor, stačí nám k provedení našich záměrů.

Chceme se organisovati samostatně jako pokro-

koví židé, chceme modernisovati mosaism, zbaviti jej orthodoxní přítěže a zastaralého, nerozumného obřadnictví. Chceme pořádek v obcích a reorganisaci vyučování náboženství.

Chceme vystupovati politicky jako pokrokoví lidé, zmužile, neohroženě a charakterně.

Chceme jasné a určité specialisování pojmu a rozsahu assimilace, kterou chápeme jako národní, jazykové a kulturní přizpůsobení se k ideám pokrokových mužů českých.

Chceme plné právo občanské pro obě pohlaví v každém ohledu. Chceme se samostatně bràniti proti všem útokům, proti nám namířeným, ať z ohledů náboženských neb hospodářských. Chceme práci hospodářskou, spojení našeho obchodu s českou výrobou, našeho průmyslu s českým uměním. Chceme vznítiti podnikavost a hospodářskou ctižádost mezi svými souvěrci; spojovati kapitál s prací a vésti ducha našich souvěrců praktickým směrem. Máme-li něco znamenati, musíme míti hospodářskou basis, musíme pracovati účelně a houževnatě, musíme raditi a pomáhati.

Chceme žíti a musíme hledati nové zdroje výživy, proto musíme šířiti porozumění pro práci, pro výrobu, průmysl, neboť my nerosteme, a ztrácíme-li výživnou půdu hospodářskou, ztrácíme podmínky k další existenci. Nemyslíme na výboj, nýbrž na pokrok.

Pro tyto myšlénky nenalezli jsme porozumění a musíme se jich chopiti sami. Nezáleží na tom, kolik nás bude, ale jací budeme. Počátek jest již učiněn a prvá organisační schůze setkala se s úspěchem, kdo stejně s námi smýšlí, nechť neopomene se přihlásiti.

Právní ochrana a národohospodářský náš program.

Byl jsem po dlouhá léta jediným židem ve třídě, zvykli jsme si záhy a nemohl jsem si nikdy naříkati na nepřízeň kollegů, přes to vše cítil jsem, že nejsem tím, co druzí spolužáci. Nad tím jsem se mnohdy zamyslil; představoval jsem si, že celá třída octla se na lodi a loď přišla do nebezpečí. Někdo musí být obětován, někdo musí vyskočiti do rozbouřených vln, aby zachráněni byli ostatní. Nebyl jsem ani na okamžik na vahách, kdo ten někdo bude — já — a nikdo jiný. A proč? Tázal jsem se, nejsem člověkem jako ti druzí? Nejsem nejhorším ani charakterem ani ve studiích, proč mám právě já býti tím Jonášem? Mám přirozené právo na existenci a na uznání svých schopností a zásluh. Jsem v minoritě a mám právo, ano, ale kde je nějaká instance, u které bych se toho práva dovolával? Cítil jsem těžce své výminečné postavení a svoji méněcennost, vzpíral jsem se proti tomu a hleděl jsem se vzepnouti, proniknouti, chtěl jsem něco znamenati. Propracoval jsem se z pocitu málomoci a nutil se do lepšího mínění o sobě samotném. Nespomohlo to; člověk není tím, za koho se má, nýbrž hlavně tím, za koho jej považují druzí, a sám sebe dle jejich mínění posuzuje. Musel jsem jinou cestou hledati rovnováhu, jiným způsobem vyprostiti se z tísnivé málomoci, bázlivosti a nestatečnosti, musil jsem se vyprostiti zvýšením morální síly, silou odříkání a koncentrováním se v sebe. Marné jest odvolávati se na přirozené právo, to existuje jen tehdy, když je dovedeme sobě vybojovati. Není práva absolutního; má-li minorita právo na existenci, má

opět majorita právo minoritu pohltiti čili jak my raději říkáme assimilovati. Na štěstí nejsou instituce lidské společnosti tak jednoduché, moc majority nepryští pouze z převahy číselné, nepřistoupí-li k této převaha intellektuální, aneb je-li převaha tohoto druhu na straně minority, pak jest také výsledek zápasu zcela jiný, než jaký bychom na základě číselného poměru očekávali.

Tato okolnost vysvětlí nám, proč židé po tak dlouhá století světu nepřátelskému se zdarem se bránili. Nemůžeme říci, že to byla převaha intellektuální v pravém významu toho slova, ale byla to síla odporující, čerpaná z mosaismu. Mosaismus všecek zařídil se k defensivě a nesl jeho ráz. Obranou byla šovinistická nauka o vyvolenosti židovského národa, obrannými byly všecky předpisy jídelní, ostříhání soboty atd. — vše směřovalo k tomu, aby židé uchránili či spíše byli nuceni uchrániti svou individualitu. Posty a odříkání sílily jejich vůli a hrdé sebevědomí národa božího umožnilo jim snášeti opovržení a pronásledování. Zařizovali školy náboženské a přece se učili v nich čísti, psáti, počítati, ba ve školách talmudu přednášena hebrejsky i Euklidova geometrie. Nebyli vyzbrojeni školou moderní, ale ti druzí neměli školy vůbec. Tato převaha v oboru duševním získala jim vedení na poli hospodářském, to jest umožnila jim zmocniti se mnohých odvětví obchodu, v čemž jim ovšem napomáhaly staré obchodní tradice, záliba a z části také ta okolnost, že jmění jejich, ač nebylo značné, bylo movité, pohyblivé. V Čechách přistoupily k tomu ještě jiné výhody: četli německy a měli lepší výhled do světa. Dnes těchto výhod nestává, nemají lepších škol, i druzí se naučili německy a nalezli cestu do ciziny, ba vynikají nad židy odvahou a snad i podnikavostí, pryštící jednoduše z větší jistoty, neb

cítí pod sebou pevnější půdu, jsouce neseni přízní davu. Hlavní vadou ovšem je, že schází dřívější převaha intellektuální. Není víry, která by učila je trpěti, odříkati si a koncentrovati se, stali se moderními lidmi ve zlém toho slova smyslu, laxními v otázkách vyšších, chorobně nervosními, nedočkavými, těkavými, požívačnými, žijícími pro nejbližší okamžiky bez ohledu na budoucnost, bez ohledu na budoucnost svého kmene, každý jen pro sebe. V Čechách zhoršena situace ještě tím, že vyloučili se z prospěchu hospodářsky se probouzejícího, rostoucího, jarého národa. Nepřidružili se k boji národnímu a nemohou tedy získati z prospěchů hospodářského boje svépomocného.

Dnes ta majorita, která nás obklopuje, stojí proti nám nepřátelsky a vede proti nám dobře promyšlený hospodářský boj. Stojíme skoro úplně osamoceni bez přátel; jedni útočí proti nám z ohledů národních, druzí z ohledů náboženských, jiní opět z hospodářských a všecky tyto momenty splývají v jednotné mocné hnutí, namířené proti naší existenci.

Každá majorita je bezohledná a není příliš úzkostlivá ve výběru svých zbraní, nelze se tu dovolati žádného práva a spravedlnosti. Majorita uznává jen tehdy právo, když sama se ho musí dovolávati proti jiným anebo když se obává, že by porušením jeho mohla se zbaviti svého morálního základu, ale tak daleko žádný dav nemyslí. Jistou ethickou sílu právo přece má — sílu, jejíž porušení mstí se ztrátou rovnováhy a desorganisací všech vyšších zásad; dav má jako každý jednotlivec svědomí, ovšem že ho dovede stejně přehlušiti a uspati.

Bránili jsme se proti všem příčinám onoho nepřátelství, odklízeli pracně neshody národní, jazykové a kulturní, ale práce naše stížena tou neblahou okol-

ností, že naše spojení s národem, naše styky do té doby dosti přátelské přerušeny byly bouřlivými událostmi z let 1897. Pravda, že nám velmi bylo ublíženo a že na nás spácháno bylo bezpráví, ale co by nám byl platným hněv a na koho bychom se mohli hněvati, na lid? Vždyť dav z dneška není davem včerejším. Bylo by to stejně marným, skoro jako ve známé anekdotě, když židovský rekruta setníkovi, jenž mu diktoval před tím nějaký trest, nesalutoval, tvrdě, že jsou spolu fašé. Zde je jediná pomoc, zapomenout a znova se ucházeti o přátelství, nikoliv ale assimilaci takovou, jakou nikdo od nás nežádá a s kterou ani my to upřímně nemyslíme, nýbrž prací paralelní, vyhledáváním a sledováním společných cílů, společných zájmů a sympatií. K tomu je zapotřebí zvýšiti duševní niveau, aby hovělo nutným požadavkům minority nejen po stránce intellektuální, ale i morální. Onoho nezbytného „plus" musíme nezbytně dosáhnouti, aby v našem novém hledání přízně ozývaly se tony hrdé mužnosti a sebevědomí, onoho hrdého suverenního umírnění, jež odpouští, miluje, ale nikdy se nelísá. Nebudou nás milovati, nebudou-li nás ctíti. Nechceme shovívavosti, nýbrž spravedlnosti, neapellujeme na velkomyslnost, nýbrž na svědomí národa. Doposud jsme toho nečinili, nedovedli jsme podati veřejnosti svůj confiteor ani vylíčiti své martyrium. Jest to málo, co jsme vytrpěli? Není každý kámen staroslavné matičky Prahy potřísněn nevinně prolitou krví našich předků? Co ti vytrpěli, na to jsme zapomněli, ale těch ústrků a pohrdání, které po celý život nám byly údělem, zapomenouti nemůžeme. Mlčíme a trpíme, ale to mlčení nevykládají nám za resignaci, nýbrž za zatvrzelost. Nezmohli jsme se vůbec na žádnou důstojnou apologii, napsal nám ji Shakespeare

v „Kupci Benátském“: „Necítíme jako ti druzí, když nás kdo bodá do krve?“ Jediný Heine a Börne — oba konvertiti ujali se nás šťastně a důstojně. Heine ovšem důrazněji, neboť poznal, že není obrany bez útoku a s odvahou a objektivností jemu vlastní obvinil to, co nám způsobuje nejtěžší rány a podrývá naši lidskou důstojnost — odium theologicum — do Evropy implautovaný Budhismus. Naši theologové z professe mlčí zbaběle, mlčíme i my a přec máme jednu vydatnou zbraň proti řádění náboženských těch fanatiků ritualnických: šíření pravé osvěty a vzdělanosti. Od dob Heinových mlčíme — mlčí žurnalisté i literáti snad ze strachu, že by zničením ortodoxie cizí musili též zničiti ortodoxii též ve vlastním táboře.

Ve své objektivnosti nalezneme spásu. Přísní proti jiným i proti sobě samým. I my musíme se vychovávati, abychom snesli pravdu, třeba trpkou. Máme své židy slovácké a slovenské a haličské — proč se tajiti před veřejností tím, že se za jejich řádění stydíme? Proč tajiti se tím, že nejsme ve všem spokojeni se souvěrci v Čechách, zejména v ohledu politickém? Můžeme cizímu vytýkati, že má v oku třísku, když sami nepozorujeme břevna v oku vlastním? Žádné zbytečné sebeobžaloby, ale důslednou přísnost. Sami musíme vyspěti k té výši, abychom si své záležitosti sami spravili a pak teprve můžeme hrdě čeliti výtkám ostatních. Majorita nepotřebuje skrupulí, ale minorita se bez nich neobejde. Doznejme své chyby a snažme se je napraviti, ale tam, kde jsme bez příčiny napadeni, braňme se a mužně nastavme svá prsa. Nečekejme úspěšné obrany od jiných, ale sami veďme svou při.

Co jsme doposud podnikali, bylo malicherné a nedůstojné, klesli jsme tak, že veřejnost česká v osud-

ných dobách nikoho z nás před sebou neviděla, zač nás pak mohla považovati? Zdravý organismus reaguje na každý insult promptně, důrazně a živě. Toho u nás nebylo, náš organism toho nedovedl. Od jiných čekali jsme obranu a spásu, příliš jsme důvěřovali autoritám. Dnes víme dobře, v čem spočívá chyba a chceme se pro budoucnost lépe připraviti. Naši obranu nutno organisovati, nesmí pracovati jen hlava, nýbrž vše, co patří k celku. Žádná výčitka nesmí zůstati bez odvety. Bránili se jiní, ubráníme se také. Všecky výtky objektivně vyšetříme a kde se nám děje křivda, tam se ohradíme. Náš tiskový výbor sledovati bude veškerou žurnalistiku, zjedná si spravedlivé informace a vynutí opravy a požene utrhače před soud lidu. Žurnalističtí bandité nesmějí nadále beztrestně přepadati bezbranné souvěrce, zastaneme se jich a opatříme ze svých prostředků vše, čeho bude třeba k docílení spravedlnosti. Naši zástupcové intervenovati budou při všech schůzích politických a ozvou se mužně proti tupitelům naší cti. Budou svolány protestní schůze, ve kterých probouzeti budeme právní cit a svědomí národa, ale protesty naše nebudou více tak mdlé a ospalé jako druhdy, musí být rychle, důrazně a důstojně protestováno, má-li se dostaviti nějaký účinek.

Ze všeho příkoří nejtíže neseme, když k vůli nám trpí ti, kteří neházi po nás kamenem a jsou k nám snášelivější, více než je pálí nás samotné příhana židovské strany neb stran požidovštělých. Což je skutečně tolik v nás špatného, že slovo „židovský“ může býti nejkrutějším pohaněním?

Nikdo nesmí k vůli nám trpěti, nikomu nepadneme za obtíž, nikoho nebudeme diskreditovati. Když sami ve svých záležitostech předstoupíme před veřejnost jako plnoprávní občané, získáme

přátele našim snahám, rozptýlíme předsudky a veřejnost nás bude respektovati. K tomu je třeba přípravné práce žurnalistické, která by nám dobré obránce pomáhala vychovati, která by pracovala v židovstvu k nápravě chyb a mimo židovstvo k uznání jeho předností a zásluh.

Z jinověrců nám spasitel nepovstane, jak marně toužil zesnulý prof. Zucker; sami buďme muži a sami se zasazujme o svoji věc, nespoléhejme se na rabíny ani na „Union", českých poměrů neznalou, postavme se hezky zpříma a hrdě a lépe než kdo jiný přesvědčíme svět, že nejsme horšími druhých, že máme čisté svědomí.

Naše otázka hospodářská.

Rozum lidský učí nás, že země je právě tak majetkem všech lidí jako vzduch a voda; tak jest po zákonu přírodním, zákony lidské tvrdí ale opak, jen ten kousek náleží tobě, který jsi zdědil neb si zakoupil. Národové zmocnili se dílů země a založili tam své říše a dali si zákony k ochraně svých příslušníků. Jakými nároky svá práva opřeli, zdědili prvou zemi, zakoupili ji? Nikoliv! Vypudili jiný národ, který učinil tak svému předchůdci. Získali tedy svou vlast právem moci — a mocí ji chrání proti sousedům. Chápeme odtud obtíže, vlastnické právo nějakého národa rozumovým způsobem vysvětliti a odůvodniti, zde schází právu veškerý ethický podklad, který marně hledá Schopenhauer v té okolnosti, že každý národ zemi svoji kultivuje a ukládá v ní výsledky práce dlouhých generací. Platilo by to v tom případě, kdyby země ta bývala

před tím pustou. Zde nenalézáme ani výkladu ani odůvodnění a ulehčíme si starou průpovědí: Summum jus summa injuria. (Nejvyšší právo je nejvyšším bezprávím) a proti bezpráví vzpírá se náš rozum. Země jest dosti veliká a je na ní místa dosti pro všecky lidi, bezzemek je člověkem oloupeným o přirozené právo, na světě nesmí žádný člověk býti cizincem a žádný rozumný člověk jej za takového nepovažuje.

Hlásíme se o svá práva lidská, jsme lidé jako druzí, máme své dějiny i svůj význam v době přítomné, ani nám nesmí býti upírána přirozená práva, míti domov a vlast. Přišli-li jsme do Evropy o sto neb dvě stě let dříve než národové indogermánští, může tato krátká doba rozhodovati? Pracovali jsme jako ti druzí, bojovali a trpěli, svůj inkolát proudy krve jsme si vydobyli. A přece nás mají za cizince. Z jakých důvodů? Ptá se ale někdo po důvodech v otázkách, ve kterých rozhodují pudy a nikoliv rozum? Právo neptá se po důvodech rozumových, zákony diktuje moc a nikoliv citem vedený rozum. Chceme-li existovati, musíme postaviti moc proti moci, tvrdost proti útočnosti, proti pohlcení vůli k existenci, proti moci hmotné sílu intelligence. Minorita udrží se jen víceprací, zvýšeným úsilím, lepší výzbrojí každého jednotlivce. Nespomůže nám dovolávati se práv; chceme-li existovati, musíme zase něco znamenati.

Co nás dříve udržovalo, překáží nám nyní a láme naše síly — jest to rabínský mosaismus, orthodoxie. Víme dobře, že klesají orthodoxní národové, Španělové, Italové, Rusové, Jihoslované, a že rostou národové reformovaní: Němci, Angličané, Dánové, a všichni tito národové mají své země, své tisícileté říše, svoji moc vojenskou, své pozemky, svá moře. My nemáme ničeho, a tu chceme vzdor té náboženské přítěži vzdo-

rovati vlnám času? Náboženství jest páteří člověka, přímí jeho hrdost, udržuje jeho sebedůvěru a organisuje jeho duševní síly a přičleňuje jej k mohutnému celku stejně smýšlejících, z kterého přijímá nové síly. To, co nám má přímiti páteř, samo nedovede se udržeti, tlačí nás v celek, ale ten celek je svazkem třtin, labilní, poddajný a nepevný. Poznávám to nejlépe v životě hospodářském. Stačili jsme v dobách klidu, kdy nám sice spílali, ale neútočili na naše existence, ale prvý náraz ochromil naše síly a zastavil náš postup. Potřebovali jsme něco, co nás dovede přenésti přes krisi, jistou dávku vynalézavosti a umění se přizpůsobiti, ale toho se nám nedostávalo, neměli jsme dosti charakteru a z toho plynoucí solidárnosti. Kdo chce doklad k tomu, ten si vzpomeniž, že prvým, kdo opustil židovského maloobchodníka v těžkých chvílích, nebylo obecenstvo, nýbrž židovský velkoobchod, velkokapitál. Byla to panika, kde každý snažil zachrániti jen sebe, a třeba zkazil tím ostatní; panika může nastati jen v řadách nesrovnaných a nepřipravených.

Po dlouhá léta netroufali jsme si o té věci pojednati ze strachu, abychom neobnažili před obecenstvem své rány, a nevystavovali své slabiny, dnes ale, kdy před sebou máme tolik ztroskotaných existencí lidí vážných a snaživých a tolik lidí ohrožených, nedbáme žádných ohledů a pojednáme o všem, co nás tíží a tlačí, o všem, co by mohlo pomoci a rozvrat materielní zdržeti, přímo a otevřeně.

Chceme-li existovati, a to přec chceme, musíme si zabezpečiti materielní podklad ku své existenci, ovšem způsobem honetním, který by byl prospěšným nám a nekřižoval se se zájmy národa, k němuž se hlásíme. Věc není tak nesnadná,

Svůj k svému na naše poměry obraceti nebudeme,

jest to heslo dvojsečné, neobchodnické a neurčité, neprecisní. Kdo je všechno svůj? Čech Čechovi? Tak to asi bylo myšleno, ale důsledky se ukázaly zcela jiné než bylo očekáváno. Lid šel s rozdělováním dále; rozlišuje dnes rolníka Čecha od živnostníka Čecha, dělníka od obchodníka — a dnes má v Čechách každá vrstva a každý stav svoje „Svůj k svému", a tento národohospodářský boj všech proti všem je u nás teprve v začátcích. Židé tomuto heslu nikdy nepřáli, viděli v něm jako v každém jiném hesle odchylku od počestných pravidel obchodnických a byli v tom ohledu, a to budiž k jejich cti řečeno, stejně prozíravými jako poctivými. Jejich „Svůj k svému" znělo: poctivý člověk k poctivému člověku. Dnes konečně toto heslo zalézá již i vlastním jeho hlasatelům za nehty, židům sice stále škodí — ale vždy méně a méně. Jsou dnes jiné momenty, kterých se židé obávají, a těmi jsou ochranářské zákony malého muže, zákony stejně nelidské jak nemoudré, kterým jenom skrývané antisemitské pozadí dopomohlo k vítězství ve sborech zákonodárných.

Hospodářská politika malého muže vtiskla svůj ráz celému sněmování posledního období. S heslem „Malému muži musí se pomoci" předstupovali kandidáti před své voličstvo, s heslem tím vstoupili poslanci do sněmovny. Malý muž zmocnil se schůzí voličských a opanoval sněmovnu, opanoval ne silou a oprávněností svých požadavků, nýbrž svou organisací, která vzbudila respekt politických stran, vehemencí svého vystupování a ještě více sklonem svým k reakci, jímž získal přízeň mocných tohoto světa. Zvláštní úkaz. Doposud stáli utlačovaní a bezprávní povždy a po celém světě v tábořе svobodomyslném, ba na nejkrajnějším jeho křídle, náš malý člověk postavil se na stranu opáčnou. Z kterých důvodů, lehce

lze uhádnouti. Živnostenstvo roztřiďovali kdysi v „Čase“ na ty, kteří se organisují a kteří kupují domy; mohli bychom je roztříditi na nasycené a nenasycené. Bohužel rozhodovali ve schůzích i organisacích ti nasycení již proto, že člověk nemajetný nemá-li většího vzdělání, což bývá dosti pořídku, nemá dostatek sebedůvěry, a chová k bohatým poníženou úctu, a tito nasycení vedli slovo, ti rozhodovali, neboť kdo má, chce ještě víc. Vždyť stejný úkaz jeví hnutí agrárnické; při veliké nouzi o kandidáty nevzpomněli si ani na jednoho malorolníka neb baráčníka, tím méně ovšem na dělníka hospodářského, a přece i tu platí Havlíčkovo: „Kaplanu dal pánbůh vtip, farářovi břicho.“ Kdyby rozhodovali nenasycení, pak stálo by živnostnictvo i rolnictvo, ač jsou-li skutečně utlačovanými, v řadách pokrokových.

Malý muž vězí stále ještě ve středověku a kus středověku s jeho malicherným formalitním cechovnictvím dovedl nám vnutit. Dali jim školy, do kterých jen pod nátlakem úřadů posílají své učně, postavili jim technologická musea, jichž nenavštěvují, zřídili jim kursy odborné, které se také netěší valně jejich přízni, ale to vše nestačilo jim, musela přijíti živnostenská novella s průkazem způsobilosti obmeziti živnostenskou svobodu. Dokázali vše, čeho si přáli, ale protekce ještě nikoho mravně a intelektuálně nezvedla, to bylo jediným, co by bylo tvořilo zdravý základ k zlepšení jejich stavu. Nikdo nežádá a nedostává tolik od státu jako malý muž, a vše, co vláda, země a obce dávají, jde k duhu toliko oněm nasyceným. Kdo dříve hladověl, hladoví zase, ale přece jen statečně drží s sebou, pour l'honeur du drapeau.

Rozdíl mezi hospodářským programem malého muže a programem dělnictva jest rozdílem několika set let. Dělník chce zlepšení svého stavu, chce za-

bezpečení pro stáří, ale chce též vzdělání a svobodu, jeho program sociální stojí na fundamentu humanity, stojí a padá zároveň s programem osvětovým. Dělník chce získati pokrokem, malý muž reakcí, obmezením svobody, cechovnictvím, almužnictvím. Hnutí dělnické jest všeobecné, chce zlepšení osudu všech hospodářsky slabých, malý muž spěje chtě nechtě k hospodářskému individualismu, neboť všecky ty výjimečné zákony, jichž se domohl a domáhá, prospějí jen nečetným jednotlivcům, z nichž se stanou velkovýrobci, kterým druzí budou nuceni přisluhovati.

Celá ta hospodářská politika malého muže stojí ve znamení starého, velice lákavého, ale též velmi klamného „podejte štěstí ruku" — ale losy jdou hojně na odbyt, neboť každý si dělá naději na nějakou tu hlavní výhru. Až bude loterie skončena, pak přijdou hráči teprve k rozumu. — Sociální demokracie má u nás velkou budoucnost, legie oklamaných rozmnoží jejich řady.

Zdálo by se, že zásada, že každý člověk jak má přirozené právo žít, má též právo poctivě se živiti a voliti si zaměstnání dle svých schopností a dle poměrů doby, musí platiti vždy a všude, u nás v Rakousku neplatí. Člověk se smí živiti jen tou živností, které se vyučil u mistra, čemu se naučil sám, to mu neprospívá, ale jeho žena třeba že nebyla nikde v učení, ta smí prodávat a smí vésti řemeslo. Podomní obchod, jenž živil nejchudší z chudých a jenž byl nejlepším podněcovatelem konsumu, byl skoro nadobro zrušen, výroba v malém šikanována předpisy živnostenskými a zdravotnickými, a tomu všemu říká se občanská svoboda. Není možno, aby živnostenstvo nebylo si vědomo, že poškozuje i své zájmy a prohřešuje se na zájmech národa i celého člověčenstva.

Pravda, pud po sebezachování jest jen pudem a utlumuje přirozeně hlas srdce i rozumu, ale pud sebezachování byl v celé akci něčím podružným, rozhodovaly pudy atavistické, stará cechovní, stavovská pýcha vstala z mrtvých.

Ten zlatý, básníky opěvovaný středověk! Jen si vzpomeňme, jak jednotlivé cechy se rozlišovaly od druhých; na prvém místě koželuzi, na druhém řezníci, pak soukenníci, pak krejčí a na konec celého procesí — pariové a malý muž bez pariů se neobejde — mistři ševcovští. Jaká to propast mezi koželuhem a ševcem. Nyní si představte, že odchovanci těchto cechovních tradic musí patřiti, že existují mimo ně lidé, někteří, kteří nepřináleželi nikdy žádnému cechu, a ti lidé cítí se taktéž plnoprávnými občany. Švec ten byl přece ještě člověkem, křesťanem — ale žid?

Lehce pochopíme, že tato stavovská pýcha, ke které se přidružila stavovská obmezenost, požívačnost a nechuť k práci duševní, byla nejlepší živnou půdou antisemitismu a tento antisemitism byl vlastně tím hybným duchem všech nehumanních a nepokrokových zákonů, které rakouská sněmovna odhlasovala.

Úvahy tyto nemají pouze cenu theoretickou, chceme-li zlu čeliti, musíme znáti jeho kořeny. Musíme si uvědomiti, že všechna ta úvěrní družstva, družstva nákupní, hospodářská vyprýštěla z jednoho pramene, z jediné touhy, hospodářsky zničiti nenáviděné židy. Kdykoliv se ozve v Čechách heslo: „Pryč s vysokou politikou, vrhněme se na drobnou hospodářskou práci!", víme již dobře, kolik uhodilo. Vypoví se boj velkokapitálu a těmi velkokapitalisty jsme my — je nás zde pohromadě slušné množství a táži se vás, kolik je mezi vámi těch velkokapitalistů? Kdyby dnes židé stáli v táboře německém, jak tomu druhdy

bývalo, nalezli bychom pro svépomocné snahy dostatečných omluv. Národ bez hospodářské moci nemá moci ani kulturní, ani politické a jest tudíž naprostá assimilace národní, t. j. jazyková a kulturní, bezpodmínečným předpokladem každého dorozumění. Na štěstí jest německy smýšlející žid v českých krajích bílou vránou, aby ale i ti indiferentní k českému národu se připojili, k tomu je třeba, aby nejen zájmy národní, kulturní a politické, ale hlavně zájmy hospodářské byly společnými, aby i na žida připadl prospěch z rozmachu moci hospodářské, neboť hmotný prospěch, čest a důstojnost jsou předními, vůdčími motivy každého člověka, ať křesťana neb žida. Kdyby nás připojili ke své hospodářské práci, nevylučovali nás ze všech výhod rostoucího mohutnícího národa, nechystali zákony, proti naší existenci namířené a nešířili hesla s antisemitskou tendencí, neplynul by ani krejcar z českých peněz, z jmění národního do rukou nepřátelských prostřednictvím židů a národu by ucházelo daleko méně, neboť žid následkem své vrozené citlivosti a ctižádosti byl by ještě horlivějším v tomto ohledu než ti druzí. Ale význam židů v obchodě a průmyslu se podceňuje, a věru že není tak nepatrným. Tisíce existencí zaniklo a tisíce se jich zrodilo a to lepších, žid je příliš houževnatým, jest nezmarem, kterého na delší dobu žádná agitace nedovede ochromiti. Nikdo se nedovede z pohrom tak rychle zotaviti a tak dobře se zase orientovati jako on, poznal to již Gogol, když psal svého „Tarasa Bulbu". Máme určité vlastnosti, jichž český národ, který prošel mravní otravou roboty a poroby, postrádá, vlastností, jímž není možno se přiučiti; jednou z těchto vlastností jest věčná nespokojenost a touha něco znamenati, tuhost v udržení nabytého a vynalézavost při hledání nových pramenů. Máme své

ghettové snílky, ale máme své praktiky, muže činu, doposud z nás málo koho připustili k národní práci, ale kde které místo žid zaujal, tam se uplatnil lépe než kdo jiný. Takovou energii, jakou osvědčil Boh. Bondy, dlouho by musil hledati a takových mužů máme dostatek, škoda jen, že takoví Kornfeldové atd. musí své síly věnovati národům cizím. Ani vlastní naši nepřátelé nemohou se bez nich obejíti. „Politik" držel dlouhá léta Ig. Schik a ty „Národní Listy" bez toho Peníżka také by se špatně otáčely. Považme jen, co český národ již měl a co ztratil. Ty ohromné doly uhelné, těch odvětví průmyslových, cukrovarů, co padlo záložen a spořitelen? Vždycky to chytili za opáčný konec; tam, kde jsme jim mohli nejlepších služeb prokázati, tam nás odmítali. Dnes lze mluviti o hospodářském rozkvětu, protože v několika průmyslových krajích panují dobré poměry, ale vylidňování venkova, emigrace do Ameriky, do Ruska a Německa a hlavně do Dolních Rakous je doposud vážným mementem pro všecky myslící lidi. Po létech tučných mohou přijíti léta hubená a má-li bohaté Německo i Amerika své těžké chvíle, mohou stihnouti nás, pak bude hledána každá síla a sílečka — proč ale nehledati hned?

Werner Sombart prohlásil, že dobře říším a zemím, které mají určité procento židů; v Čechách jest procento židů nejpřiměřenější, jen je engažovati ku společné hospodářské práci, přivtěliti je k národnímu tělesu. Myslíte ale, že docílíte toho ústrky a stálým urážením jejich lidské důstojnosti? Jen dobré oko, vlídnou tvář, přátelsky nabízenou ruku kdyby uzřeli a assimilace stala by se skutkem. Tomu národ tak lehce neporozumí, již Riegrem kaceřované furiantsví nedovolí mu zapomenouti, že předkové naši byli psanci, a že nás církve vyloučily z řad člověčenstva,

církve, které vedly na jatka také český národ. Všecko úsilí nese se také k tomu, abychom pro blaho českého národa byli vyhladověni; taková procedura vyžaduje při nejmenším velké trpělivosti, za prvé nejsou proti nám všecky vrstvy národa a za druhé jest již většina existencí neodvislou od přízně obecenstva a pak, nežli by tato politika vyhladovějící dovedla k cíli, než by patentovaní vlastenci okupovali všecky židovské závody, uplynula by dlouhá léta. Víte, co je rok v hospodářském životě národa? Kde je možno vše dosíci rázem adaptací židů, kteří si o zem českou získali dostatečných zásluh, hlavně pokud se týče industrialisace zapadlých a neúrodných krajů, tam jest čekání lehkomyslností, hříchem na zájmech národa.

Nám nesmí nikdo zazlívati, učiníme-li přípravy ku své obraně. Existence své se vzdáti nechceme a ani nemůžeme, židovstvo není přece spolkem, který možno rozpustiti — nuže, chceme-li existovati, musíme si vytvořiti k tomu prostředky, nemožnou ta věc však není. Řekli jsme již, že se nebudeme brániti žádným „Svůj k svému!“, chceme vytvořiti něco, co prospěje nám, ale také celému národu přinese výhody. Prvou věcí jest pokračovati v zakládání neodvislých existencí, hlavně takových, kde netřeba nikoho z jeho posic vytlačovati. V Čechách leží ještě mnohá pole úhorem; již jsem se jedenkráte zmínil o pořekadle, že u nás hodí pastucha po svém stádě kamenem, jenž má větší cenu než celé jeho stádo. Náš lid jest neobyčejně zručný a pracovitý, schází mu jenom dovednost zužitkovati řádně práci, organisovati výrobu a prodej. Vynálezce a výrobce bývá zřídka kdy zároveň dobrým obchodníkem; skoro se zdá, že summa lidské energie jest tak obmezena, že ten, jenž tvoří a vyrábí, vypotřebuje všecku svoji energii a

nezbývá mu jí, aby dovedl práci svoji zužitkovati. Na tomto principu spočívá sprostředkovací smysl obchodu, který vyžaduje stejné energie i stejné dokonalosti jako výroba, proto také nesdílím obavy, že by na dobu trvalou obchod této sprostředkující funkce mohl býti zbaven, takže heslo: „Kupujte přímo od výrobce!“ neprospěje ani jemu ani obecenstvu. Proto jest radno a prospěšno setrvati ponejvíce při obchodě, při kterém naše vlastnosti kmenové, houževnatost, přičinlivost, střídmost a přesnost nejlépe se dovedou uplatniti. Vykonali jsme v Čechách v oboru tom mnoho a jenom strannická zaujatost může nám upříti velké zásluhy. Souvěrci naši zorganisovali v Čechách výrobu vlasových sítěk, výrobu obuvi, výšivek, rukavic atd. způsobem takovým, že nenáviděné domácí práce živí nyní na statisíce dělného lidu, který by byl v Čechách obživy nedošel. Že nuceny k pracím těm dítky a churavé ženy, to zaviňuje brutálnost, lačnost a bezohlednost lidu a z části jeho požívačnost, lačnost po zábavách, na vrub souvěrců stinné stránky domácího průmyslu nepadají. Nemůžeme je ale ušetřiti výtky, že k těmto sociálním zlům dlouho mlčky přihlíželi. Vidíme v tom nový úkol svazu pokrokových židů, probouzeti jemnější cit sociální, porozumění pro sociální nesrovnalosti, probouzeti sociální svědomí. Jen dobře situovaný dělník může býti dobrým dělníkem, poznala to již dávno Amerika i Anglie a také naši souvěrci dospěli již dávno k tomu náhledu; co jim ale namnoze schází, jest nedostatek porozumění pro občanská a politická práva dělníků; musíme poznamenati, že jsou to namnoze továrníci židovští, kteří každé volnější hnutí dělnictva sledují nedůvěřivýma očima a vidí v dělníku organisovaném svého škůdce. Máme pevnou naději, že dělnictvo uvědomujíc si svoje práva, uvě-

domí si též své povinnosti. Práva jsou přednější a dobytí těchto jest základem k dalšímu vývoji charakteru dělnictva.

Kdo smýšlí upřímně o assimilaci a kdo se vůbec dovede nepředpojatě dívati na vývoj lidské společnosti, nebude si nikdy přáti, aby židé byli továrníky a ostatní lid aby zůstal dělnickým; takový nepoměr vedl by ke smutným důsledkům. Musíme pracovati k tomu, aby osud veškerého dělnictva tak byl upraven, aby nebylo přímo neštěstím státi se dělníkem, aby přestaly nepoměry občanské, politické i hospodářské, takže by nikdo, stav se dělníkem, nemohl společensky klesnouti. Jest již mnoho dělníků židovských i v Čechách, natož v Haliči, na Rusi a v Americe a osud jejich nesmí nám býti lhostejným. Není u nás náležité úcty k práci; uznáme to tím snáze, že dovedeme si úkaz tento staletými tradicemi a dlouhým tlakem poměrů vysvětliti. Karta se ale obrátila a nutno počítati s poměry. Práce není žádným neštěstím ani břemenem, a věru, že dělník, jenž náležitě jest za práci placen a jenž má smysl pro požitky vyšší, ovšem též prostředky k jejich dosažení, žije šťastněji než obchodník, zmítaný věčnými starostmi a odvislý od mnohohlavého, mnohdy bezohledného, ale vždy nedůtklivého chlebodárce — obecenstva. Jsou na obou stranách předsudky, zaviněné zvykem a nepochopením, a ty musí zmizeti. Ne jen úcta ku práci, ale práce samotná, šťastná a sladká práce fysická, které rozumné zákonodárství lehce může ulomiti hrot ponížení a vykořisťování, musí se státi naším heslem. Naši chudí souvěrci musí hledati v práci své útočiště a nespoléhati se na almužny, které podlamují charakter a ponižují víc než nejodpornější práce.

K práci je zapotřebí technické zručnosti a ještě

něčeho, čeho se nám dosud velice nedostává, umění kreslířského a konstruktérského. Zákaz Mojžíšův, vypodobňovati si bohy neb cokoliv jiného, měl pro nás osudné následky, měli jsme a máme své vynikající umělce výtvarné: Antokolského, Baerenstauma, Israelse, Liebermanna, Horowitze, ale to jsou výminky, obyčejně židé kreslí a konstruují velmi špatně, potvrdí nám to každý učitel, jak na obecné, tak na střední i na vysoké škole. Dnes je kreslení věcí nezměrné důležitosti; nechceme naši mládež nutiti do škol malířských, to bývá velice trpký chléb, ale i v životě praktickém se člověk bez kreslení neobejde. Smysl pro ladné formy, pro harmonii barev, porozumění pro umělecko-průmyslové výrobky, zkrátka a dobře jemný vkus potřebujeme pro sebe i pro život. Dobře, že jsou židovské školy se světa smeteny, školy obecné a střední odpomohou tomuto nedostatku, ale nám, jako zkušenějším, přísluší, upozorniti souvěrce, jaký směr by měli určovati, jak by jejich vzácná obětavost dítkám nejlépe prospěla. U dítěte třeba začíti co nejdříve a ani volba hraček nesmí nám býti lhostejnou. Smysl pro předměty technické neprobudí se rázem, a proto třeba začíti co nejdříve, abychom měli útočiště pro dobu budoucí. Náš dorost musí se učiti pracovat, vyrábět, rozumět své době. Byl by to osudný anachronism, kdybychom v dobách rozmachu techniky, v době páry a elektřiny obmezovali se na úzké pole komerciální; rozvineme-li svoji energii v oboru průmyslu, vydobudeme místa pro tisíce existencí, aniž bychom někoho museli vytlačovati a někomu ubližovati. V Čechách je pro nový průmysl místa dosti, schází tu ještě jednoho odvětví, schází naprosto průmysl chemický, v plénkách je drobný průmysl elektrotechnický. Projděte jen českým městem příč na příč a počítejte, mnoho-li z věcí, na které narazíte

při zcela povrchním pozorování, dováží se k nám z ciziny.

Zdají-li se vám Čechy dosti pokročilé, jděte do zemí ještě pokročilejších, abyste v čas poznali, jak se výrobní poměry u nás postupem času pozmění a čeho se u nás ještě nedostává. Takové porovnání otevře nám oči. Japonci založili si takovýmto způsobem svůj úctyhodný průmysl a věru, že následovati jejich příkladu, nebylo by nám na škodu.

Z té příčiny postaráme se o cestovní stipendia pro snaživé jinochy, které opatříme mimo to dobrými informacemi, aby cesty jejich měly určitý účel.

Mimo to zařídíme při svazu radu živnostenskou, která odporučovati a zapůjčovati bude důležité spisy technické, povede v evidenci všecky možné zdroje výživy, našemu dorostu přístupné. Bude pátrati po všech mezerách, zkoumati poměry různých krajin, kde by nějaký nový odbor průmyslový nalezl dobré půdy. Této radě připojena bude i rada komerciální, která odporučovati a obstarávati bude prameny nákupu a prodeje. Vyhledávati bude výrobce a sdružovati je s podnikavými obchodníky.

Tyto instituce nahraditi mají to, co našemu člověku scházelo, radu v důležitých záležitostech a pokud možno i účinnou pomoc. Náš svaz chce tímto způsobem vzbuditi jistou vzájemnost, které jsme postrádali; již vědomí, že někdo s naším člověkem přemýšlí a o něho se stará, vzbudí v mnohých váhajících sebedůvěru a povzbudí jej k podnikání.

Jest to osudným předsudkem mnohých lidí, že třeba za nynějších poměrů začíti hned ve velkém, a to s velikým kapitálem; není nic na světě, co by takové předsudky z kořene vyvrátilo, jako zázračný vzrůst českého textilnictví, a co jde v jednom oboru,

lze docíliti i v oborech jiných, jen trochu odvahy, sebedůvěry, ale také i skromnosti a pracovitosti.

S prázdnýma rukama se ovšem továrny nestavějí a závody nezařizují. Žel, že dobrá myšlénka a technická dovednost hrají mezi námi tak malou úlohu. Musí tomu ale tak býti na dále? Což kdybychom i my zřídili si peněžní ústav pro účele průmyslové, který by podporoval podnikavost a mladým solidním závodům pomáhal k vzrůstu? Jest založení takového ústavu nemožností? Je v Čechách dost pokrokových lidí, kteří podniku, založenému poctivými a zkušenými osobami svěří své úspory a naše peněžní ústavy, byť jich byl počet snad přebytečný, mají své velké vady, některé jsou těžkopádné, některé zase úzkoprsé a jiné zase přechytralé. Něco tu třeba vytvořiti, smělého, hybného a veskrz moderního a solidního, něco, co doposud nemáme. Jen chtíti a půjde všecko. Půda je zkypřena a sotva že jsme vyslovili peněžní ústav, již se nám přihlásilo množství pokrokových lidí, kteří v myšlénku naší mají pevnou důvěru. Budou-li naši vedoucí kruhové míti dostatek porozumění a odvahy, pak založení pokrokového peněžního ústavu jest věcí jistou.

To jsou v hrubých rysech naše plány, rozvrh naší práce. Jsme snad přílišnými optimisty, budiž, je ale bez optimismu podjati se nějaké práce? Podáváme snad příliš mnoho návrhů najednou. Rolník zasévá zrní, neujme se každé zrno, ale přec jej odmění bohatá úroda, tato naděj sílí i nás. Poznáte, že máme dosti vůle a pevnosti, bychom vytrvali na dráze nastoupené a že po slovech následovati budou činy. Neuvažujme o ničem jiném, než o tom, že chceme existovati; budete-li tak činiti, pak víme jistě, že přijdete sami do našeho tábora.

Český realismus.

Nepřisuzujeme národu českému za zásluhu, že dobýti chtěl svých práv cestou míru, že odpůrcům několikráte nabízel ruku k smíru a to bezelstně a poctivě; jednal jako slabý, unavený a znechucený bojem a smírem chtěl získati. Není zásluh, kdo v dobru hledá prospěch, když jest k němu sběhem událostí donucován, není zásluh vůbec. Národové narážejí na sebe jako skály při zemětřesení, tvrdší a větší drtí slabší.

Zdá se nám, že člověk jako jednotlivec roste k dokonalosti, ale jako shluk, jako národ blíží se k hmotě a jeho projevy ztrácejí komplikovanosti, nevyzpytatelnosti a nevypočítatelnosti, že zákony davu jsou prostší, skoro fysikální. Co národy proti sobě žene a štve jsou prosté zákony integrace a desintegrace. Mocné pudy přírodní, zákony hmoty, inkorporované v pudy. Jedna síla nutí všecko v celek a druhá, na ten čas snad menší, individualisuje a celky drobí. Něco nutí každého jednotlivce, aby druhému oktroyoval svoje mínění, svoje myšlénky, i formu těchto. Není národa, jenž by se obmezoval na defensivu a nešířil svůj jazyk, svoji kulturu, své náboženství, své názory, jistým násilím. Těmto pudům a přívlastkům a silám hmoty dáváme v přeneseném smyslu název agressivnosti, výbojnosti. Není zásluhou býti výbojným, jako není zásluhou míti hlad a žízeň a není ani zásluhou pudů těchto nemíti, když není sil k jich uplatnění. V boji výbojných národů není možno dělati rozdílu mezi hodným a nehodným, neboť kde mluví pud, tam mlčí ctnost. Němci i Čechoslované jsou zdravými národy, kteří dle přirozených zákonů usilují o bytí a nebytí svých soupeřů, a každý dle

svých poměrů a sil přizpůsobil si svoji morálku, která ovšem často i v pojmech základních se rozbíhá. V boji je jediným argumentem síla, jediným cílem zdolání nepřítele a jediná morálka, co více a rychleji prospívá, morálka tato posvětila násilí za skutek morální. Co o boji tom soudí náboženství a ethika učenců, jsou věci irrelevantní, rozvášnění neslyší jejich hlasu. Jak málo vlivu na způsob boje má veřejné mínění světa, o tom nás učí události našich dnů. To vše nasvědčovalo by tomu, že v boji národů sentimentálnost nemá žádného místa. Hlasy ušlechtilých mužů jsou hlasem Kasandřiným, zanikajícím v hukotu rozbouřených vln. Český národ míval takové Kasandry, převládal u něho stále onen naivní idealismus, který pokládal boj národnostní za podřízený nějakým esthetickým a ethickým pravidlům. Své odpůrce volal před soud světa, před soud vzdělané Evropy, hledal sympatie ve Francii, na Rusi a všude kde myslil, že bijí vřelá lidská srdce.

Vystřízlivěli jsme z těchto snů, když jsme poznali lichost studených sympatií celého světa k Burům, k Polákům. Kdo má moc, má právo, má ctnost. Kdo nemá zdravý orgán, pronikavý nástroj, ten se na koncertě světovém neuplatní.

To vše a podobné události nezůstalo bez vlivu na národ český pokud se týká chápání české otázky, tento hnusný, bezohledný materialismus změnil úplně jeho nazírání, český národ nevěří více ve šlechetnost, nevěří světu, věří jen jeho síle hmotné a síle hospodářské, nevěří více v ethickou moc práv. Po tolikerém zklamání, po tolika nedodržených slibech nelze se mu ani diviti.

Tento převrat stal se po odstoupení hr. Badeniho a po zrušení jazykových nařízení. Od té chvíle odstěhoval se z Čech idealismus, ale s ním se též ztratila

velká část veřejné mravnosti. Národ naučil se počítati s poměry, přizpůsobil se poměrům a brutalnosti, kterou tyto uvedly v život. Vymizely ohledy, ztratila se víra v spravedlnost, vznikla víra v sílu. Za ránu rána, za pohanu pohana, za ústrk ústrk.

Z extrému do extrému, z idealismu v prospěchářský materialismus, zapomněli docela, že nejsou ve světě jenom pudy, že hrají velkou úlohu idey, že co platí pro dav nevzdělaný, neplatí pro dav vzdělaný. Kdo si tento převrat neuvědomí, těžce porozumí proudům v české politice panujícím. Neupíráme, upřílišněný idealismus Havlíčka, Palackého a Riegra měl dosti svých stinných stránek, nejstinnější tu, že nevedl k cíli, pro tužby pozemské nebylo porozumění, nebylo dbáno toho, že boj národnostní má za podklad boj hospodářský. Dnešní politika znamená obrat, boj hospodářský přišel plně k platnosti, emancipace od cizího obchodu a průmyslu, sílení domácích podniků jest heslem našich dnů. Národ v ohledu hospodářském pokročil, ale úspěchy na poli politickém přece jen nejdou stejným krokem. Program hospodářský, navázaný na starý program národní nedostačí, je příliš jednostranným, něco mu schází, jest to poznání, že není úspěšného boje národního a hospodářského bez boje ideového.

Myslím, že dobře charakterisuji program strany pokrokové, jejímž vůdcem je prof. Masaryk, když tento nový bod českého programu jí připisuji. Je to odchylka od programu ostatních stran velice důležitá a nejde tu ani o nová slova ani o nová hesla, jde o důležitý princip.

Kdyby minorita neměla jiné podpory své existence než svoji skutečnou moc fysickou, t. j. číselnou a hospodářskou a něměla jiných argumentů než svá práva přirozená a historická, jistě že by se dlouho neudržela.

Čeho má minorita nejvíce zapotřebí, jest vůle k žití, zdravá silná vůle, která roste intensitou útoků nepřátel usilujících o její nebytí.

I tato vůle může býti pudová a pudovým jest podklad sebeobrany, ale tento pud musí se reflektovati ve sféru rozumovou, musí vyhledávati si pro podklad svého chtění důvody rozumové i citové, ovšem city vyšší. Minorita musí vůli svoji stupňovati jednak poznáním své ceny a za druhé zvýšením své ceny. Po dlouhá léta stačil tomuto úkolu šovinism, měly jej majority a sloužil jim ku vyzdobení snah dobývačných a tím více ho je třeba minoritám. Herbert Spencer ve své stati o předsudku národním šovinismus úplně nezavrhuje, národ nemající šovinismu ztrácí svoji přirozenou dravou expansitu a musí klesati. Šovinismus vychází také ze zásady, že nutno, aby každý člen národa znal jeho cenu, ale nezavrhuje prostředků umělých, stačí jen, poukážeme-li na naše podvržené rukopisy. Odium, které stihlo prof. Masaryka a spolupracovníky jeho, že tuto pia fraus (zbožný klam) odhalili, stává se nám tím srozumitelným. Prof. Masarykovi ale nejednalo se o paralysování šovinismu, nýbrž o jeho zvážnění a prohloubení. Národní pýcha měla spočívati na reelním podkladě, na poznání toho, co skutečně velikého z ducha českého vzešlo. Čech měl poznati cenu skutečnou, ale nikoliv fiktivní svého národa. A cena tato měla býti soustavnou prací zvětšena. Tento přirozený postup nabyl mnoho nepřátel, ale ještě více následovníků. Profesor Masaryk zvítězil, třeba že ztratil veškerou populárnost, dokázal, že český národ nemá zapotřebí falešného šovinismu, že mu stačí poznání skutečných zásluh o lidstvo a další vytrvalá práce kulturní. Snažení národní postavil na zdravý základ principu pravdy a poctivosti.

Poznání ceny podmíněno jest také poznáním nedostatků, ty odkryl realismus s největší neohrožeností a přímostí. Pravda, že někteří realisté zašli ve směru tom až příliš daleko a že slabiny českého člověka neodkrývali s láskou a něhou ošetřujícího pečlivého lékaře, nýbrž s bezohledností analysujícího přírodozpytce, ba dokonce i s jakousi triumfující škodolibostí, v intencích prof. Masaryka ale nejednali. Každá strana má své mitläufry a měla jich nadbytek i strana pokroková; je pro ni jen velikým štěstím, že ji opustili.

Český člověk nemá nutné kvality k poctivé sebekritice, k té musil a musí býti teprve vychován. Co mu nejvíce vadilo, byly předsudky třídní a předsudky náboženské, lpění na přežilém cechovnictví a na náboženských tradicích, konservatismus náboženský vedl jej přirozeně ke konservatismu sociálnímu a politickému, který vedl osudným bludným kruhem zpět ku prvnějšímu. Profesor Masaryk rozpoznal, že prvotním a základním zlem jsou bludy náboženské, zde nasadil své páky a soustředil svou energii. Nikdo nemohl pochybovati o logické a faktické správnosti jeho postupu, ale ti, kteří první mu vpadli vzad, byli právě čeští svobodomyslníci. Sám doktor Kramář řekl, že je to náboženský, vlastně protináboženský radikalismus, který vlastně klerikály posiluje. Je to jedna z fixních ideí a osudných sebeklamů tohoto nadaného, ale pohříchu nanejvýš nedůsledného politika. Pro všecky myslící hlavy jest však moderní řešení otázky náboženské první podmínkou vyhranění se českého charakteru, bez něhož není postupu ani v otázkách hospodářských ani politických. V této otázce není možným žádný ústup ani kompromis, jenom v tomto smyslu jest pokrok radikálním, radikálním ovšem ve věci, ale mírným ve formě, na rozdíl od pokroko-

vého radikalismu, který pokračuje v radikalismu a ustupuje v pokroku.

V otázce náboženské dlužno ještě učiniti poslední krok, žádoucí synthesa nábožensko-filosofická, vyznání víry moderního člověka jest sice místy formulovaná a nadhozená v některých spisech Masarykových, ale schází dosud její zpracování samostatné a jasné precizování. Jest jedinou a největší vědou Masarykovou, že to, co mělo přijíti vlastně nejdřív, přichází nejpozději, či vlastně teprve přijde. Sami v řadách pokrokových trpíme neujasněností a rozháraností a ve vlastním táboře Masarykově dokazují příliš volný postup a časté neshody jak důležitým ba nepostrádatelným postulátem jest správné, moderní rozřešení otázky náboženské.

Řekl jsem předem, že minorita může se uhájiti jen přesilou ducha. Němcům nejde o naši kulturu nýbrž o náš jazyk, tyto faktory nejsou tak intimně spojené, jak by se na první pohled zdálo, česká kultura byla přec hájena a šířena po dlouhá léta jazykem německým. Nyní jde o to, co má malý národ více akcentovati, jazyk čili kulturu, formu či obsah. Naši politikové měli pro kulturu jenom fráze. Viděli jsme vůdce národa, jenž neměl zájmu o fakultu lékařskou proto, že jakživ nezastonal, vůdce, který podrýval existenci největšího českého skladatele. Viděli jsme vůdce, který čerpal své moudrosti z Weberova Demokrita, ale žádného, který by byl citoval nějakého českého myslitele neb českého básníka a přece musí zdravá politika vyvěrati z duše národa, z jeho kultury. Ta českost našich předáků byla jen jazyková, formální, nikdy ale nebyla obsahová, kulturní; jaký pastýř, takové stádo. Realismus žádá a provádí ve věci té radikální reformu. Chceme-li se brániti, musíme proti německé aggressivnosti jazykově-národní postaviti

naší aggressivnost kulturně-národní pronikavou, energickou. Nestačíme Němcům, použijeme-li jejich zbraní, postavíme-li proti germanisacím čechisaci, proti jejich vypínavosti vypínavost naši, ale ubráníme se kulturním vyzbrojením každého jednotlivce, propagováním naší kultury, assimilováním nepřátelských živlů ve sféře duševní, myšlenkové, šířením pravé osvěty a snášelivosti.

Zdálo by se, že to jsou všeobecné fráze, opusťme proto pole abstrakt; ještě malý výlet do minulosti. Jan Amos Komenský opustil svou vlast ve zbědovaném stavu se nalézající. Nejlepší lidé z Čech vypuzeni, městský stav zlomen, selský stav v porobě, bylo to zhroucení v pravém toho slova smyslu. Komenský šel do světa hledati českému národu přátel, nehledal je mezi ozbrojenými mocnostmi, nýbrž šel jinou cestou. Věděl, že tehdejší svět, jakým byl, Čechám neprospěje, a proto chtěl svět ten změnit. Ozvalo se v něm něco ze starotestamentárního messianismu, a jeho mesiášem byla škola, jež by z každého učinila intelligenta a muže šlechetného, ze šlechetných a vzdělaných lidí stali by se šlechetnými národové a mezi těmi nalezl by český národ svoji spásu. Český realism jde po stopách Komenského, neposílá do světa reformátory, nýbrž chce reformovati doma, chce utvořiti doma moderní a pokrokový útvar národní s nejlepšími institucemi sociálními, s nejlepším školstvím a s nejmodernějším promyšleným programem humanitním a to vše chce postaviti nejen jako hráz proti cizímu příboji, ale chce to zorganisovati též k útoku proti cizím baštám zpátečnictví a násilí. Každý dobrý skutek, každá dobrá instituce má propagační sílu a síla ta přenáší se přes řeky a moře a žádné hranice nemohou ji obmeziti.

Co podařilo se Komenského škole, má se po-

dařiti realistickému programu. Škola naučila čísti, psáti, počítati, realismus má naučiti konkretně myslit, nezatajovati si pravdu a tlumiti v sobě pudy násilnické. Realismus je výkvětem české kultury, jsou v něm zastoupeny myšlénky Husovy, Tomy ze Štítného, Chelčického, Komenského, Dobrovského, Havlíčkovy i Palackého, jest specificky českým, samostatným, ryzím a původním, byla to obrovitá práce, kterou vykonal Masaryk a jeho druhové přehráněním a soustředěním nejlepších idei českých, ale máme nyní něco, čím žádný národ nemůže se pochlubiti. Máme moderní program pro strany měšťácké, vynikající nad liberalism svou propracovaností, úplností a opravdovostí a nad program sociální demokracie a anarchie svou schopností rozvoje a vývoje, vynikající svou všeobecností a výší svého nazírání. Všimněme si, jakou krisi prodělává buržoasie francouzská, jakou bezradnost a bezzásadnost projevuje buržoasie americká, anglická a hlavně německá, jak planým je všechen jejich liberalism a jak selže při nejmenším útoku imperialismu.

Národ český nemůže realismu zvyknouti, cítí všude chlad analysy a suchost reflexí, vítanější mu světa starý blud než pravda jasná, avšak nová, bloudí po světě a čeká svoji spásu od zahraničních zápletek, od přízně mocných, a nevidí doma růsti útvar pevný jako skálu, vyrostlý z hlubin jeho duševního života. Osudná setrvačnost a nešťastná povrchnost, vítězství pudů nad srdcem a rozumem.

Zase nových šest let propadne bez zdárného výsledku, šest let nového boje jazykového, šest let smlouvání a kompromissování. Ale za těch šest let vykonají pokrokoví lidé zase kus práce kulturní. Nemusí nám být úzko, nemusíme se děsiti. Zásady realismu pronikly již hluboko v lid a vnikají do vrstev, které

se každému pokroku uzavíraly. Přijdou nové boje, nová zklamání, ale vítězství pravdy dá se jen oddáliti, ale nikoliv zabrániti. S tím vědomím půjdou pokrokoví lidé do boje volebního.

Několik myšlenek.

Nastupuji zase do řady, nezaujmu místa, které jsem měl do nedávna, ale to nynější snáž a plněji zastanu, aspoň se o to poctivě pokusím. Vycházím od několika základních thesí.

1. Každému člověku jest třeba světového názoru a každý se snaží, by k němu dospěl.

Jen člověk pevný názor takový mající, může se blížiti k dokonalosti, jenom společnost, skládající se z takových individuí, může být v pravdě pokrokovou a vykonati něco pro budoucnost člověčenstva.

2. Vzdělání má na charakter lidský proto obmezený vliv, že se obmezuje na rozmnožení poznatků a poznatky nespojuje v jednotný celek harmonický, ve světový názor.

3. V pravdě vzdělaných lidí jest velmi málo; polovzdělanec nahrazuje vědění dialektikou a drzostí, proto proniká a všude vede, jeho předností jest jeho plochost, proto mu lid rozumí a jeho nehoráznost obdivuje jako výpovědi orakula.

4. Schopnost tvoření a schopnost reprodukování se skoro vylučují, kdo tvoří, vynalézá, tomu zbude málo energie k propagování jeho objevů. Mojžíš byl nevýmluvným a neobešel se bez Aarona, Kolumbus bez Ameriga Vespucci, filosofové neobešli se bez profesorů filosofie a básníků. Sláva Aristotelova vznikla skoro 200 let po jeho smrti, Epikuros žil v Athenách

až do své smrti jako člověk neznámý, Bruno a Spinoza přišli až do dvou stoletích k platnosti. David Hume a Emanuel Kant stali se známými až na sklonku svého věku. Jest nejvyšší chválou pro člověka, možno-li o něm říci, že předstihl svoji dobu, ale znamenati něco ve své době, vésti své spoluobčany, jest též uměním vzácným. Že nedovedou to nejlepší, toho příčinou jest, že člověčenstvo má blíže k lidem prostředním, k řečníkům, aktualistům a eklektikům, než k nim.

5. Všechna snaha naše musí se nésti za tím cílem, abychom naučili lid rozeznávati zrno od plevele, aby falešným prorokům nepřál sluchu, odkazoval je do svých mezí, jak to činil Olivier Cromwell, který instinktivně nenáviděl krasořečníky, u nichž ješitnost a samolibost jest hlavní pohnůtkou k činům, jichž zápal jest líčený, jichž přesvědčení jde jen tam, kam vede prospěch.

6. Náš průměrný člověk má dostatek schopnosti k chápání hlubokých filosofických pravd, nechápe-li jich, nese na tom vinu nedostatečná methoda, neb špatný učitel, neb, a to je ještě nejčastější příčinou, nedostatek příležitosti; zde třeba odpomoci. Filosofie není jen pro učence, nýbrž i pro lid. Ruští spisovatelé jsou filosofy a proto stali se učiteli a proroky svého národa, naši spisovatelé jsou diletanti ve filosofii, či ještě méně než to, a proto jsou většinou i diletanty v literatuře, proto nemáme literatury, která by pro národ něco znamenala. Bavit a lehtat není účelem literatury, spisovatel musí býti hlasatelem nové budoucnosti.

7. Dobrá filosofická nauka musí býti, dle Schopenhaura, královskou lučavkou, na které se všecky poznatky beze zbytku a bez kalu rozpouští, ke všem

záhadám života musí dáti uspokojivou odpověď, byť to byla jen duchaplná hypothésa. Všecko naše myšlení musí lučavkou tou projíti, z každého skutku musíme si dáti počet a k tomu účelu musíme znáti svět a hlavně znáti sebe, proto jsou nejmoudřejšími slovy, která kde byla na světě pronešena, slova vrytá nad orakulem Delphským — „poznej sebe sama". Kdo zná sama sebe, bude shovívavým posuzovatelem svého bližního, pozná, odpustí a dovede milovati láskou hlubokou a opravdivou. Kdo sebe sama pozná, vyhne se úskalí, o které by mravně mohl ztroskotati, klesne-li, dovede odpustiti sobě samému a dojde zase rovnováhy. Duševní síla dá se jen nepatrně stupňovati, k athletice duševní je třeba právě tak určitých disposic, jako k athletice fysické, ne z každého může býti hrdina, ale rozšafným, moudrým a poctivým člověkem státi se může každý. Slabým třeba urovnati cesty a v tom je právě ohromná přednost Mosaismu, že tak káže činiti a naznačuje bezpečně způsoby, jak k cíli tomu dojíti. Marx kráčí v šlépějích Mojžíšových, neboť hlásá, že ctnostným může býti jen člověk hospodářsky zabezpečený. Ctnost není bez bezpečnosti. Proto nesou na zločinnosti nesrovnané poměry hospodářské největší vinu. Kdo chce odstraniti vinu, hřích a trest, má odstraniti nejdříve pokušení. Kdo hamižným hromaděním jmění vychovává si závistníky, není nikdy bezpečen svým majetkem, a sám nese toho vinu. Člověk má, když má také jeho bližní, jinak jest majetek jeho jen fiktivním a ilusorním. Sebezapření jsou schopna jen individua silná, a to jen v určitých případech, proto žádný v pravdě velký zákonodárce a žádný moralista nehlásá a nedává zákony pro lidi výminečné, nýbrž pro lidi průměrné, davové a apeluje v prvé řadě na rozum, teprv v druhé řadě na cit.

8. Rozum jest bezpečnějším vůdcem než cit, proto

jest spravedlnost vyšší než charitas. Kdo jedná z rozumu, nejedná z vypočítavosti, připouští všecky motivy k zápasu ve své duši a citů také nevylučuje, staví ale proti představě citu, který sklání váhadla k nepředloženému skutku, představy citů, které se dostaví po možném nezdaru.

9. Největším škůdcem pokroku jest nepravá důslednost; věrnost k zásadám jest oprávněna a hezká jen potud, pokud jsme ve svém nitru o naprosté správnosti těchto přesvědčeni; jakmile vzniknou pochybnosti a jakmile sami ztrácíme víru, jest nutno obrátiti. Každá hlásaná pravda má ohromnou setrvačnost a zní ještě dlouho po tom, když umlkla ústa, která ji vypustila, když padly již všecky předpoklady, všecky její opory, když již více ani pravdou není. Pravdou jest, že mrtví mluví, v takových případech jsou slova jejich nejúčinnější a nejosudnější. Svatozáře kolem hlavy, nimbus slávy, jsou nejpádnějšími argumenty v boji proti novým pravdám, jsou to záře, které zatemňují místo aby osvětlovaly.

10. My židé jsme šťastni, že nemusíme věřiti, netřeba nám ani bible, ani talmudu, několik základních pravd, ke kterým se dopracujeme čistým rozumem a normální soudností, a všechnu tu nauku dovedeme si zkonstruovati, ale hlavními podmínkami jsou, znáti sebe a znáti život. Čteme v Komenského „Labyrintu světa", kterak poutníku průvodce jeho Všudybyl Vševěd nasadil brýle mámení, aby ve světě pravdy nepoznal, poutník ale brýle chytře posunul a uzřel všecko v pravé podobě. Víme dobře všichni, čím jsou tyto brýle mámení, že jsou to víry, tradice, pověry, které člověku duševní zrak zatemňují. Naši pozemští poutníci, náš lid je příliš bázliv a příliš sláb, než aby tyto brýle s očí sňal, a proto třeba mu nových brýlí,

a ty mu brousí věda a filosofie. Nemysleme si, že lid dovede kdy správně viděti bez brýlí a bez učitelů. Řekl jsem, že člověčenstvo nerepresentují lidé výmineční, nýbrž prostřední a slabí.

Malá kapitola z Lazarusovy »Ethiky židovstva«.

Nejsem člověkem s příliš vyvinutým citem náboženským a zabýval-li jsem se těmito otázkami intensivněji, stalo se to z touhy po pravdě, ze záliby pro věci transcedentální a tu mi mystika náboženská nebyla ničím méně než mystika filosofická, hlavně po tu dobu, po kterou až sahaly syté dojmy z mého nejútlejšího mládí. Dovedl jsem se důkladně emancipovati, ale přece přicházejí chvíle, které mne, abych mluvil s „N. Fr. Presse", srazí do židovské „Hockstellung", že to bývají v prvé řadě pogromy, leží na bíledni, tu se snad krčíme všichni. Na mne ale také přichází záchvaty těch forcírovaných dřepů, když se doslechnu, že nějaký ten inteligent z našich řad přestoupil na jinou víru. Nedovedu přemoci svého odporu, nedovedu pochopiti ani odpustiti. Konečně utiším svůj odpor, uvědomiv si, že jsou jisté důvody existenční, které když neospravedlní, aspoň omluví. Dnes mne rozčilil podobný případ, není prvý ani poslední, ale o mravní zvrhlosti a charakterové nestatečnosti našich souvěrců vydává svědectví velice smutné. Když se sám dá pokřtíti neb se svou rodinou, dobrá, jest to jeho právo opustit to, co se mu nelíbí, ale ten, kdo pokřtít dá své dítky, sám však zůstane židem, ten jest pro mne zbabělcem a člověkem bez zásad a bez charakteru.

Jednu věc si musíme doznati. Nejzasloužilejšími nádhončími křtitelnice jsou bez odporu naší rabíni a učitelové náboženství. Tak, jak oni hlásají náboženství a jemu vyučují, za to zasluhují čestný diplom všech spolků ke konvertování židů. To je náboženská gramatika a nikoliv náboženství, to je vtloukání hebrejštiny a pravděpodobných bezvýznamných dějů biblických, které dovedou vzbuditi v duši dítěte s citlivou duší nechuť, odpor, který se může stupňovati až k hnusu. Břemenem jest dítěti celé vyučování a břemenem se mu stane celé náboženství. Divím se jenom, že případy konverse, na vzdor těm znamenitým apoštolům, jsou poměrně tak řídkými, patrně hraje tu úlohu stud, společenské vztahy a řídká příležitost. Ve ctnost a věrnost, lásku k mosaismu dávno již nevěřím. Spíše v pohodlnost a setrvačnost jeho vyznavačů.

Neupadl jsem nikdy v pokušení, zříci se víry svých otců, ale té víry ve mne postupem času ubylo až na minimum, byl jsem dlouho židem matrikovým, jako ti druzí. Stal jsem se židem studiem n o v é h o zákona, styděl jsem se za ukrutnosti Jehovy, za krveprolití zákonem jeho nařízená, za jeho tvrdosť a pomstychtivost. Byl to skutečně Bůh Israele, byly knihy, které nám to hlásaly, skutečně knihami Mojžíšovými? Spinoza mne poučil, že knih těch nenapsal Mojžíš, jak již před tím dokázal Iba Esra, Chisdai Krescas a mnozí jiní, a že to, co před námi leží, a co jsme jako svatosť ctili, jsou falsifikáty proroka E s r y-pisatele, který vrátiv se ze zajetí babylonského s troskami Israele, naplněn hněvem, nepřátelstvím a pomstychtivostí, sebral zpěvy, které mezi lidem kolovaly jako zpěvy Homerovy mezi Helleny, zpěvy sepsal, ale svým hněvem a krutostí svou vlastní zbarvil. Nezbylo než konstruovati nové židovství, očistiti Mojžíše, isolovati prvky náboženství, jež vyšlo přec od zásady: milovati

budeš svého bližního jako sebe sama. Šel jsem po stopách Maimonida, Spinozy, Mendelsohna a hlavně Lazarusa, to, čeho jsem se dopracoval, nedovedu sice vědecky zpracovati a čtenářstvu podati, ale facit všeho je, že se cítím jako žid, vlastně jako mosaista, zcela moderním a pokrokovým člověkem, ba cítím jistou vyvýšenost nad materialisty i atheisty, kteří dlouho pokrokovost pro sebe usurpovali.

Člověk octne se na jisté výši přesvědčení a nedovede si uvědomiti všecky fáse duševního svého vývoje, nedovede si rozpomenouti na všechny vlivy, které pomáhaly mu utvářeti a upěchovati jeho přesvědčení. Dnes, kdy mne rozladila zpráva, že můj jeden známý továrník dal pokřtíti své dítky, uvědomil jsem si rázem jednu takovou fási: Opatřil jsem si Lazarusovu „Ethiku židovstva", prozkoumal jsem knihu tu s počátku s chladností nestranného pozorovatele, kterého zarážela filosofická kompromissování učence tak významného, ale v jeho knize nalezl jsem přece mnohé, co jsem hledal, a ethika se stala druhou mojí biblí, ba více. Chci dnes našemu čtenářstvu podati jen malý výtah z jedné kapitoly, která mne obzvlášť zaujala:

V bibli nalezá se na pěti místech slovo „lo teónu". Nedá se do jiných jazyků právě tak přeložiti jako to světoznámé jáda (láska — poznání). Místa ta jsou následující: 1. Když někomu nějaký předmět prodáváte neb od někoho něco kupujete, pak se navzájem „lo teónu" nepřelstívejte. 2. Cizince „lo teónu" — nezarmucuj, neutlačuj jej. 3. Nevydáš čeledína svému pánu, když se k tobě byl utekl od něho. U tebe zůstane, na místě, které si vyvolí, které se mu zalíbí a ty lo teónu — nesmíš mu ubližovati. (Dvě místa další mají smysl podobný.) — K těmto stručným příkazům starého zákona připojuje Lazarus výklady talmudistů: Smysl posledního příkazu, týkajícího se uprchlého

otroka, jest sám o sobě jasný. „Nemáš mu ukládati příliš mnoho práce, ale nemáš jej také slovy zlehčovati, nesmíš jeho tísně, té okolnosti, že je uprchlíkem vykořisťovati: zákon vydaný na ochranu cizinců platí právě pro něho (připomíná Maimonides), neboť je nemožnějším než kterýkoliv cizinec; a proto je jeho mysl ještě sklíčenější“. Věta první týká se obchodních poměrů, hlavně se týče předávání pozemků v jubilejním roce, kde měl postupující nároky jen na spravedlivou náhradu, neboť nebyly mu prodávány pozemky, nýbrž určitý počet úrod. Ale „lo teónu“ má také význam přenešený. „Nemá býti nepoměru mezi prodaným předmětem a jeho cenou, jinak musí býti koupě zrušena aneb chybící obnos nahražen, o čemž rozhoduje poškozený. Jsou ovšem předměty, které mají jen cenu relativní pro milovníky a znalce, a tu platí jiné zákony. Jest to ale velkým hříchem, těžiti z neznalosti a nezkušenosti jiných, a přísně se tresce.“ Neplatily jen příkazy zákonů, ethická pravda stála nejvýš, kdo měl podle zákona právo, kde svědomí nebylo úplně uspokojeno, ten od svého práva měl ustoupiti. Jednání správné po zákonu, ale neodpovídající ideálním požadavkům, tresce bůh jako nejtěžší hříchy.

Lo teónu zakazuje nekalou soutěž, zakazuje vábení zákazníků nehonetními prostředky s obchodem nesouvisícími. Zakázány jsou dárky ořechů, cukrovinek a t. d. dítkám za účelem zištným. Zakázány jsou dokonce i prodeje pod cenou. Talmudisté těmito výklady předstihli ostatní svět skoro o dva tisíce let.

Nejhorším hříchem jest přestupek proti „lo teónu“ ve způsobu ublížení na cti. Jakýkoliv způsob klamání druhého, každé předstírání něčeho, co pravdě neodpovídá, každé svádění přísně se zakazuje. Ani žertem, ani v škádlení nesmí býti nikdo klamán neb podvá-

děn. Zvláště nehezké jest vzbuzování neoprávněných nadějí, nejen slovy, ale ani pohledem neb posuňkem nesmí býti bližní klamán.

Největší důraz klade talmud na „lo teónu" vzhledem ke cti bližního. Nikoho nesmíte urážeti, nikoho trápiti, tupiti neb chyby mu vyčítati. Ani nedostatků, jimiž trpěl a které odstranil, ani chyb jeho rodičů a sourozenců nemá mu býti vytýkáno. Je-li někdo postižen neštěstím, nesmí se neštěstí vykládati mu za trest boží neb za důkaz provinění. Každé veřejné hanobení, každá nadávka, ba i způsobení, že člověk studem se začervená, přijde na roveň prolití krve. Často jest potupa bolestnější než nejcitlivější poranění.

V rodině, kde se někdo oběsil, střež se říci: „pověste to, či ono". Nikomu nedávej přezdívky, i když někdo na přezdívku zvykl a není tím uražen, nevolej jej, leč pravým jménem. Propadl třeba tuposti, ale kdokoliv jej volá přezdívkou, je vinen jeho tupostí a nese těžký hřích. Ženy své nikdy neurážej ani slovem, neboť lehko jí vstoupnou slzy do očí. Slzy prolité na cti uraženým jsou nejtěžší obžalobou. Kdo se dotkne cti svého bližního, prohřeší se více, než kdyby jej sebe více poškodil na statcích, takovou škodu možno nahraditi, ale pohanění nikdy.

Utrhání na cti, pohanění a zahanbení člověka působí daleko nebezpečnější rozklad lidské společnosti, než jakékoliv zlo.

Tato kapitola není výronem mravokárců, nýbrž lidí s jemným smyslem pro lidskost a pro spravedlnost. Jen spravedlnost jest zárukou pevných svazků lásky, nezkaleného soužití všech lidí. Proto mají slova „lo teónu" velký a hluboký význam.

Nevím, volil-li jsem z Lazarusa odstavec nejlepší a nejcharakterističtější, snad jsem podlehl prvnímu mocnému dojmu, ale tolik jsem přesvědčen, že by-

chom byli lepšími a dokonalejšími, kdybychom byli zásadami takovéto židovské ethiky vychováni. Dnes již nikdo z nás a z našich dětí nedá se rabíny vnutiti do hebrejštiny, ani k slepé víře ve vše, co obsahuje bible, ale taková kniha, jako je Lazarusova, nahradila by nám vše. Nedala by nám víru v zázraky, ale hluboko by v srdce naše vepsala lásku a spravedlnost, nebylo by tolik indiferentů a ortodoxů, ale v srdcích bychom zase cítili teplo a hlavu bychom nosili rovněji. Tento zázrak vyvážil by všecky zázraky starého zákona. Pak bychom do osudného, židovského dřepu tak často nepadali.

Národ, jenž nenávidí svoji inteligenci.

Kde je na světě národ, jenž by nenáviděl svoji inteligenci? Je tato absurdnost vůbec možná, a je možná na počátku dvacátého století, v století triumfující vědy? Žel, že tuto absudnost nemůžeme více odkázati do říše pohádek, neuvěřitelné stalo se skutkem, a národem takovým není jiný než národ český.

Inteligence přestala býti representantem národa, není více výkvětem a chloubou lidu, nýbrž nutným zlem. Není více lidu duševní elitou, vůdcem, rádcem, přítelem, nýbrž seskupením dobře situovaných, vším oplývajících a v pohodlí žijících studovaných osob, parasitem zbytečným na těle národa. Tomuto nutnému zlu vypovězen boj, a ve znamení tohoto boje konati se budou v tomto měsíci volby do zemského sněmu království Českého. Rolníci, volte rolníka!, živnostníci živnostníka! Zásady politické, rozhled, vzdělání, zásluhy vůbec, všecky vyšší ohledy ustupují třídním zájmům. Zkrátka a dobře rozvedení a

pokračování Palackého „Svůj k svému", kde nestačí ani křest ani podlezení stranického jha k dosažení milostivého přijetí.

Bylo by to nanejvýš směšným, kdyby to nebylo nanejvýš smutným. Tak se mstí politika demagogická, politika hesel, politika ode dne ke dni, na svých vlastních původcích. Kdo volal prvý živnostníky do zbraně, kdo hlásal prvý, živnostníci, volte živnostníka? Mladočeská strana vyvolala tyto zlé duchy, jichž nedovede se nyní zbýti, následovali ji agrárníci, a dnes jest toto „Svůj k svému" národním dogmatem. Inteligence stala se zrnem mezi žernovy, je bez moci a bez vlivu, nevede, nýbrž je vedena, kdo z ní chce se udržeti na svém místě neb vyšinouti se k vlivu, musí se zapříti, musí klesnouti až k niveau davu. Opakuje se stará historie. Jakýsi pařížský lékař nedovedl si získati praxi a octl se v kritickém postavení. Co učinil? Zapřel svůj diplom, zanedbal svůj zevnějšek a ustrojil si šat podomka, odstěhoval se do nejvzdálenějšího předměstí a počal s praxí. Potázal se s dobrou, co by u lékaře přijato bylo jako věc samozřejmá, považováno bylo u podomka za zázrak a špatný lékař stal se zázračným podomkem. Smutná to cesta nastala našim štrébrům; jakou si dávají, chudáčkové, práci, aby přiměřeně sesprosťačili, jak se stal nyní doktorský a inženýrský diplom přítěží! Hloupý chlap vídeňský nalezl u nás důstojného bratra. Cuius regio, illius religio, komu dáme mandát, musí být našeho přesvědčení, neboť všechna moc pochází z lidu.

Když jsme jako děti četli o Abrahamu Lincolnovi, tu jsme si zatesknili: Kdy pak nastane u nás doba Abrahamů Lincolnů, mužů z lidu, kdy bude u nás otevřena cesta nejlepším a nejcharakternějším bez ohledu na vysvědčení ze školy, bez ohledu na sociální

postavení, doba self mademanů? Dožili jsme se toho, Lincolnové naši okupovali nejvyšší místa, kde trpí vedle sebe jen oddanou jim inteligenci, ale cesta pro nejlepší lidi je při tom uzavřena. To je právě to osudné, naši Lincolnové mají s tímto velikým mužem společný jen nízký původ, nikoliv ale vznešené smýšlení.

Jinak jsme si tu naši demokracii představovali, zcela jinak, mysleli jsme, že budou inteligenti jako bratří mezi bratry, ale nikdy, že budou sevřeni a vtlačeni ve zvláštní kastu, že jim vzdělání bude překážkou, aby se stali učiteli a vůdci, mysleli jsme, že vzdělání bude předmětem obdivu a lásky a chlouby, povzbuzením a příkladem k následování, ale nikdy pramenem zloby a nenávisti. Vyvýšené místo mělo sloužiti k vyššímu rozhledu, mělo sloužiti za útočiště pro všechny, ale nikdy nemělo býti tvrzí snad proti vlastnímu lidu. Inteligence nekonala vždy poctivě svých povinností proti těm, jichž prací se povznesla, ale proti vůli lidu nechovala ani opovržení, ani nenávisti, toho dokladem jsou ty četné přednášky a kursy vyučovací, vždyť jsme zvykli již jako chudí studenti utrhnouti si sousto od úst a kupovat knihy, knihy pro lid, nedělali jsme všecko správně, ale poctivou vůli jsme měli a dali jsme lidu, co jsme mohli a měli. Čemu jsme se naučili, nemělo sloužiti pouze k vydobytí tak zvané lepší existence, ale chtěli jsme se se vším děliti s lidem. Kolik jich ale přišlo do našich přednášek? Kolik jich dbalo našich rad, čtlo naše knihy?

Socialismem hloupého chlapa to nazývají. Jaký to socialismus? Což je závist a nenávist částí nějakého sociálního programu? Co nám vlastně ti dobří lidé závidějí, není to vlastně lesklá bída (noblesse oblige), která nám je údělem, dostudovali jsme se

k nějakému štěstí? „Vědění rozmnožuje bolest“, praví kazatel; nepoznali jsme klidu ani spokojenosti od těch dob, co jsme požili ovoce se stromu vědění; štěstí není naším údělem. Štěstí nedá se blahobytem měřiti, ale i když této míry užiješ, nenalezneš štěstí u studovaných více než u jiných, ba spíše méně. Kolik těch studovaných užije volného vzduchu, kolik jich užije radosti pevného, zdatného těla, radosti uvědomění zdravé síly. Měli jste mládí, my ho neměli, celý věk jsme proseděli ve školních síních, dlouhé, dlouhé noci, když vy jste klidně spali, skláněli jsme se nad knihami a poznámkami, sužováni strachem a starostí, jak obstojíme při zkouškách. V mladém věku užíváte radostí rodinných, kdežto my docházíme do klidného přístavu se zlomeným zdravím, s myslí otupěnou. Potřeby rostou jako lavina a co u nás považujete za luxus, jsou nutné representativní potřeby. Věru, že mohli-li byste se od nás něčemu naučiti, jest to střídmost, skromnost a hospodárnost. Ne, náš blahobyt není k závidění, je toho více, čeho si musíme odepříti, než si můžeme popřát, vždyť je u nás luxusem každý přírůstek rodinný, to, co každého člověka má naplňovati nejvyšší radostí, vítá inteligent s úzkostí a strachem. Naříkáte na úmornou práci, což myslíte, že nepracujeme? A my pracujeme tíž než vy, daleko tíž. Takový advokát, kterému se prý hrnou ty tisícovky, třese se o osud svého klienta, sdílí s ním jeho starosti i jeho strach před odsouzením, nevychází z rozčilení po celý život, a co lékař? Myslíte, že lehce vydělává, myslíte, že má učitel, úředník lehké živobytí? Co by dal takový člověk za váš zdravý, klidný spánek? Po práci fysické je sladká únava, ale po práci duševní je jen rozrucha a rozčilení. Zodpovědnost tlačí a kontrolor jde nad kontrolora, a nejpřísnějším je naše úzkostlivé a přecitlivělé svědomí. Stu-

dováním se člověk nedodělá ani blahobytu ani štěstí. Až si lid zvykne pohlížeti nepředpojatým zrakem na osudy bližního a měřiti správnou a poctivou mírou, pak zmizí ty zdroje závisti a každý si povzdechne: „Nemá zde nikdo na růžích ustláno". Proč tedy záviděti a nenáviděti?

Nesmíme se domnívati, že boj proti inteligenci jest jen bojem o moc politickou; nikoliv, jest to boj hospodářský, boj o lepší místa, o místa přísedících v zemském výboru, o diety poslanecké, o subvence, o místa správcovská, ředitelská atd. Celý směr politiky volební směřuje k vytlačení inteligence z výnosných míst a okupování všeho, z čeho kouká hmotný prospěch. Vezměte volby do obecního neb okresního zastupitelstva, pro forma povznesou nějakého nezbytného inteligenta, aby ho používali za štít, ale toho záhy učiní nějakým soustem neškodným, aby se sami mohli rozděliti o urvanou kořist! Kolik těch inteligentů zasedá v obecních a okresních sborech? Ty časy již dávno minuly, teď jsou maloživnostníci již dávno sami mezi sebou a inteligence hraje tak smutnou úlohu, že je člověku až stydno.

Jak se daří úředníkům samosprávných úřadů, záložen a spořitelen, jaké platy má učitelstvo? Jak honorují městské lékaře? Těm lidem schází úplně porozumění a uznání duševní práce, ba schází jim veškerý soucit.

Maloživnostníci zmocnili se otěží v obcích a okresích a strhnou na sebe veškerou moc zákonodárnou, a mezi své věrné rozdělují prebendy a zakázky. Jejich vlastenectví je zálibou, která je příjemně hřeje, která rozvazuje jejich jazyky jako sladký mahazír, ale výronem vroucí duše není. Upřímná láska nehárá ve slovech a prudkých výbuších, ta žene člověka

k tiché práci, k trpělivosti, obětavosti a sebezapření. Nemohou nás potřebovati, byli bychom jim živým svědomím, chtí jen naše hlasy a připouští nás k veřejné práci, pokud nás potřebují a pokud nás mají za neškodné.

Nenávidět vlastní inteligenci! Vždyť ta inteligence vyšla nedávno teprve z jejich krve, vždyť jsou to jejich synové a bratří, vždyť většinou dítky svoje jen na inteligenty chtějí vychovati. Vždyť si ji vypěstovali, aby byla jejich chloubou a ochranným štítem. Jaká to zaslepenost, nemoci vidět vlastní krev a podrývat její existenci!

Naší útěchou jest, že jedná se o dobu přechodní, tato válka všech proti všem zničila by síly národa. Musí býti nalezeno východisko. Český národ musí zase nalézti sama sebe, musí nalézti protijed proti vídeňské otravě, nesmí být ponechán pod duševním vedením Luegrů, Gessmannů, Gregorigů a Bielohlawků. Nesmí býti vítězů ani poražených, sbratření a smíření musí nastati, vyrovnání protiv a organisování všech sil. Spravedlivé sociální cítění, poctivost ve smýšlení a konání, jak to hlásá prof. Masaryk. Jiní lidé musí přijít a jiné smýšlení, všechen pokrok musí cíliti k tomu, aby každý občan znal cenu svého bližního, aby každý proniknut byl přesvědčením, že v národě každý má býti inteligentem a že všichni občané, ať pracují duševně či tělesně, jsou rovnocenni a rovnoprávni. Čest práci poctivé, ať konána na jakémkoliv poli, čest spravedlivým zásluhám a ušlechtilým snahám, a když již třeba někoho stavěti v čelo, pak nestavěti tam nejdrzejší a nejhltavější, nýbrž ty nejlepší.

Nechceme opakovati historii Menenia Agrippy a jeho vypravování o hlavě a údech, ale přejeme si, aby

národ český nenávisti záhy pozbyl, přejeme si však také, aby inteligence činností a soustavnou osvětovou prací, jakož i poctivým konáním povinností vydobyla a zasloužila si jeho lásky.

Nutné kompromisy v ethice.

Kladu v čelo dnešní své úvahy prvý paragraf prvé kapitoly Spinozova politického traktátu a prosím laskavého čtenáře, aby na chvíli zapomněl, že má v rukou noviny, a měl na mysli, že to, z čeho cituji, je bible, bible moderního člověka.

„Vášně, jimiž jsme zmítáni, pokládají filosofové za chyby, v něž upadají lidé vlastní vinou; proto navykli si vášním těm se smáti, nad nimi plakati, protřepávati je, pokrytecky je proklínati. Dle toho také soudí, že vykonávají božskou práci a že pronikají až na vrchol moudrosti, když se snaží lidskou povahu, jaká nikde neexistuje, chváliti ve všech toninách, za to ale skutečnou vším možným povídáním snížiti. Nebéřou totiž člověka jakým je, nýbrž jakým by dle jich přání měl býti. Tak se stalo, že na místě ethiky napsali satiru a že nesvedli politiku, která prakticky byla k potřebě, nýbrž takovou, která nám připadá jako chiméra, jaká mohla v Utopii neb ve zlatém věku básníků zcela zbytečně se uskutečniti. Tak povstalo mínění, že mezi všemi vědami k praktické potřebě sloužícími jest to v přední řadě věda politická, ve které theorie místo praxe nejméně dá se upotřebiti a že k spravování veřejných záležitostí nikdo nemá méně způsobilosti než theoretikové nebo filosofové . . .

— — V souhlasu s tímto nepovažovali jsme lidské

vášně (afekty), jakými jsou láska, nenávist, hněv, zášť, ctižádost, soustrast, jakož i ostatní hnutí mysle za chyby lidské povahy, nýbrž za vlastnosti, které k této patří jako povaze vzduchu teplo, chlad, bouře, hrom atd., které třeba byly nepříjemny, přece jen jsou nutny . . . Neboť jest jisto a dokázal jsem to ve své ethice, že jsou lidé s přírodní nutností podrobeni afektům a tak jsou stvořeni, že nešťastné litují, bohatým závidí, že jsou více náchylni k mstě než k milosrdenství, že každý si přeje, aby druhý v jeho smyslu žil, schaloval, co on sám schvaluje, a zavrhoval, co on zavrhuje. Z toho následuje, že každý v zápase za prvenství druha chce potlačovati, a ten, jenž odnáší vítězství, více si zakládá na škodě, kterou druhému způsobil, než na zisku, kterého pro sebe vydobyl . . .“

Z toho, co jsem právě citoval, podržíme hlavní myšlenku, že východiskem vší osvětové a sociální a zákonodárné práce musí býti člověk jakým je, s jeho přednostmi i chybami, a žádné abstraktum, žádné schema, žádná figurina a že jen tehdy práce ta může být úspěšná, když východiskem naším bude skutečné poznání, nepotřísněné romantismem a idealismem, třeba v rouše náboženském, když zavládne reelnost, upřímnost a touha po nahé pravdě. — Nemáme mnoho filosofických systémů, které by nepadaly právě v opak, a proto také bývá ethika, která má býti korunou celého díla, částí nejslabší.

Vždyť žádá, aby člověk potlačil své affekty, nenávist i lásku, uvažoval vše chladným rozumem, aby jen dle toho žil; člověk aby přemohl v sobě člověka a přetvořil se ve vyšší bytost. Vznešený to cíl, ale stejně vznešený jako nemožný.

Všecko vznešené je právě tak nesnadným, jak vzácným. Jsou to ideály dostupné nejvzácnějším vyvolencům, ty nejvyšší ethické zákony, jak nábožen-

ské, tak filosofické, jak budhistické, „Ta tvam asi“ (To jsi ty), tak mosaicko-křesťanské, „Miluj svého bližního jako sebe sama“, Kantovo: „Jednej tak, abys člověčenstva jak ve své osobě, tak i v osobě každého bližního, povždy přímo za účel, ale nikdy jako prostředek k účelu nepotřeboval“, tak i Schopenhaurovo „Verneinung des Willens“.

Pro člověka davového třeba ethických zásad dostupných, přiměřených jeho citu a rozumu. Od člověka takového nesmíme žádati nesplnitelného, neboť takový vida nebetyčnou horu, nedostupnou, rozloží se klidně na úpatí a s despektem pohlíží na smělé poutníky marnou cestu podnikající. Jsou to krásná slova, řekne si, ale platí jenom pro filosofy, pro mne platí život a jeho požadavky, moje bolest a moje strádání, moje bezpečnost. Zhynu-li já, čím mi bude celý svět a veškeré lidstvo.

Jest rozdíl mezi básníkem, učitelem a zákonodárcem. Básník vysloví umělou formou vznešenou zásadu, cílem je mu umění, jímž chce člověčenstvo nadchnouti. Lid je v extasi a naslouchá jako u vytržení, ale slova dozní a na dveře člověka buší nahý drsný život, extase pomine a zbude bolest a zklamání tím palčivější, čím horoucnější bylo nadšení. Učitel přejme slova básníkova a vštěpuje je do mladých duší svěřených mu dítek, zásady jsou velebné a dítě vnímá je celou duší, ale z dítek stanou se mužové a ženy, kteří vstoupí do života, aby urvali pro sebe vezdejší chléb; jak dlouho budou je tyto zásady prováděti životem? Jak dlouho budou vzdorovati, když poznají, že jim jsou na překážku, že úspěch patří bezohledným a tvrdým? Zmocní se jich pochyby a rozdrásají jim srdce, a klesnou tak hluboko, jak vysoko se chtěli povznést. To jest ovoce onoho rozkolu.

Jinak zákonodárce. Jeho spoluobčané vzdali se svých práv a své moci a vznesli vše na něho, on je jejich soudcem a udílí jim části toho, co mu svěřili, tolik, mnoho-li snesou a mnoho-li potřebují: Rovná jejich cesty a každému vykazuje jeho podíl, řídí jejich kroky a vede je k ctnostem občanským. Dali mu moc nad sebou, moc k chvále i k trestu, chce více rozdávati chvály než trestu, a proto nebude žádati nesplnitelné, nýbrž jen to, co každý občan může dosáhnouti. Dá zákony, které sílí a povznášejí, ale netlačí, odstraní libovůli a dá svobodu, sílu a zdar. Básník a učitel budou na dále se pohybovati ve sférách nedostupných, ale zákonodárce bude stále dlíti mezi svými, maje pevnou půdu pod nohami, obklopen nahou skutečností ve středu křehkých lidí, kterým svými zákony dává mužnost a tuhou páteř. Budou jej ovšem méně chválit a vynášet, ale jeho zásluhy a jeho význam není tím menší.

Jasný příklad máme na Mojžíšovi: nedostalo se mu spravedlivého ocenění ani od jeho vyznavačů, ani od zástupců moderní vědy, výčitky inferiornosti jeho nauk neutuchají a přenášejí se pak na veškeré židovstvo, které třeba, že jeho zákony považuje za přežité, přece žije pod vlivem jeho ducha. Přezírá se, že Mojžíš nevystupoval jako básník a učitel, nýbrž hlavně jako zákonodárce. Slyšme opět Spinozu: „Ale tomu, kdo tě udeří v pravou tvář, nastavíš ještě druhou," praví Kristus. Kdyby byl takto pravil jako zákonodárce soudcům, byl by tím odporoval zákonu mosaickému, proti čemuž se sám ohražuje, neboť přišel, aby zákony utvrzoval a nikoliv je kácel. Musíme dbáti toho, kdo takto pravil, ke komu a kde. Pravil tak Kristus, který nedával zákonů jako zákonodárce, nýbrž jako učitel, jenž dával naučení; neboť nechtěl změniti zevnější konání, ale spíše

smýšlení chtěl zlepšiti; a promluvil slova ta k potlačenému lidu, který žil ve státě zkaženém, kde spravedlnost úplně byla zanedbávána a jehož brzký zánik předvídal. Zcela totéž učil Jeremia a za stejných okolností. Poněvadž proroci pouze v dobách zvrhlých takto učili, nikdy však zákon podobný vydán nebyl, spíše však Mojžíš (jenž nežil v dobách poroby, nýbrž usiloval o založení dobrého státu) nařídil, trestati okem za oko, ačkoliv sám pomstu a nenávist ku bližnímu zatracoval, můžeme ze základního učení bible dedukovati, že uvedené nauky Krista a Jeremiy o neodporování zlu jen tam jsou na místě, kde je spravedlnost zanedbávána, a v dobách poroby, nikoliv ale ve spořádaném státě. V takovém, kde spravedlnost je zachovávána, jest každý povinen, kdo se chce zachovati jako spravedlivý, přivésti pohanění své před soud (3. kn. Mojž.), ne ze mstivosti (kap. 19.), nýbrž s úmyslem spravedlnost a zákony své otčiny chrániti a nepodporovati zlého ve zlu".

Zde vidíme rozdíl mezi theorií a praksí, mezi dosažitelným a nedostižným. Mezi básníkem, učitelem a zákonodárcem.

Tak vysvětlíme si, proč mnohými i dosti nepředpojatými lidmi mosaism byl považován za něco inferiorního; všichni přehlíželi, že mezi básníkem-filosofem, učitelem a zákonodárcem jest ohromný rozdíl, který způsoben je zodpovědností a celým posláním zákonodárcovým. Jest jiná pak otázka, co je krásnějším a jiná opět, co jest lepším, co lépe vede a lépe vychovává, a zas co více těší a více povznáší.

Schopenhauer i Tolstoj a dávno před nimi již Spinoza dokázal, že jest budhismus i křesťanství vlastně filosofickým učením (totiž křesťanství Kristovo), larvírovaným pantheismem a proto také ethika tohoto učení následkem metafysických a často i my-

stických praemiss musela se promítnouti do výšek člověku naprosto nedostupných, takže mohla přijíti k platnosti toliko u převzácných lidí. Biskupové Myrielové žili toliko v románech Viktora Huga a ostatní podobní v dobách a poměrech nepřístupných kriteriu historie.

Taková je ethika skoro všech filosofů s nepatrnými výjimkami, ethika abstraktní, sestavená pro člověka, jak praví Spinoza, jaký by měl býti a nikoliv, jakým může býti. Proto si povzdechl tento mudrc, že všechno vznešené je právě tak vzácným, jak je nesnadným, a proto ve svých pracích dalších, kde ideje své chtěl aplikovati na všední potřeby života, pro státního občana, sestoupil ke kompromissům a napsal ethiku possibilní, ponechávaje pro lid výšším ideám nepřístupný na čas i náboženství.

Také Kant i Schopenhauer museli sestoupiti se své výše, jakmile se jen dotekli praktického života Schopenhaurova maxima: neminem laede, imo omnes quantum potes juva (nikomu neubližuj, spíše každého, pokud můžeš, podporuj) zní již hodně pozemsky, stejně jako Spinozovo „homini nihil utilius homine" — člověk člověku je nejužitečnějším. Tento seskok diktován byl sebepoznáním a zkoumáním života největších filosofů. Sám Spinoza, který vedle Krista vedl nejčistší život, doznává, že nedovedl vždy ovládati své vášně, a což teprv, kdybychom vzali v úvahu život Leibnitzův, Baconův, hlavně ale Senekův, který nad poklady sedě chudobu vychvaloval. Nejpodařenějším je ovšem Schopenhauer, v žádném spisu nesyčí tolik jizlivé nenávisti jako v jeho Grundprobleme der Ethik. Jaký má pak býti dav, když největší lidé nejsou vzory ctnosti? Vždyť i v dobách, kdy chodili světci mezi lidem a pro svoji víru dávali své životy, byla veřejná morálka na nízkém stupni — jaký má

býti lid v dobách, kdy nevidí žádného skvělého příkladu? A potom ti velcí lidé byli přece jenom lidmi podrobenými svým vášním a slabostem, kolik by obstálo i těch, které nám historie klade za vzor, kdybychom znali podrobnosti jejich života? Ba jistě, že mnozí z těch, o kterých známe kompromitující věci, postoupí v dobách příštích, až prach pozemskosti s jejich profilu nadobro bude setřen.

Pravdou jest, že před přísným soudcem nikdo neobstojí a přísné požadavky činí přísné soudce; čím více se žádá, tím více jest provinění, čím více se předpokládá, tím méně jest splněno a tím větší diference mezi tím, co by mělo být a co ve skutečnosti jest. Čím vyšší požadavky, tím větší pokleslost. A přece jak jsou ty naše hříchy a viny ve skutečnosti nicotné a malicherné, když se na ně díváme s vyššího hlediska; když analysujeme jejích příčiny, jejich podklad společenský a hospodářský, jak často musíme pronésti svoje „absolvo te", jak těm Ludvíkům XV., tak i těm Pompadourám. Hříchy vzrostou z doby, z poměrů, člověk jest jen mechanickým jich nositelem a vykonavatelem. „Za svého dlouhého života", pravil chalif Ali nedlouho po smrti Mohamedově, „často jsem pozoroval, že se lidé více podobají svým dobám, v nichž žijí, než svým otcům." Volejte tedy doby před soudnou stolici, moralisujte, můžete-li.

Co jest vlastně ctnost? Soulad mezi citem a vůlí, řeknou jedni, provádění dobra, řeknou druzí, užitečná práce pro člověčenstvo, řeknou opět jiní. Jaký je cit, co je vůle a o které člověčenstvo se tu jedná, vždyť je každý člověk členem jen jisté kasty, jistého národa a obývá na jedné zeměpůli. Kde jest člověk, který by láskou svou dovedl obejmouti celý svět? Svůj svět, to ano, zdaliž ale sesiluje svůj svět neseslabuje svět druhých, zda konaje dobro jedněm, ne-

činí tím zároveň zla druhým? Jak krásně zní tu slova žalmistova: „Hříchy-li budeš počítati, pane, pane! Kdož obstojí?“ Špatní nejsou lidé, nýbrž to, co dělají, a oni dělají to, co visí ve vzduchu, žijí myšlenkami své doby a pášou činy své doby. Každý dle určitých disposic a poměrů, a proto není nic absolutně špatného, nýbrž vzhledem k určitým hlediskům. Není ničemy na světě, jenž by si ničemnosti své byl vědom, ba on má i pro nejčernější svůj zločin své ospravedlnění a považuje se za dobrého člověka, za nevinného a věru kdyby se znal analysovati, kdyby dobře sobě rozuměl a poměrům, ve kterých uvízl, a dovedl to správně vylíčiti, dosáhl by naší absoluce. Zvykl svým myšlenkám a názorům i svému počínání, jako jiný zvykne svým vředům a bolestem, ba nechápe ani dobře, jak mohl naraziti.

Říká se, že není to dobrým, co činíme ze strachu, ctnost musí býti k vůli ctnosti, z vyšších, ethických důvodů. Ctnost ze strachu před trestem, ctnost z naděje na odměnu ať pozemskou, ať nebeskou, není ctností. Když ale řekneme: konej ctnost, budeš se z toho radovati, že's ctnostným, zda neslibujeme také my odměnu? Můžeme ovšem také my říci: konej ctnost, i když v ní nenalezneš svého ukojení, konej ji jen k vůli ctnosti; tu jsme ovšem řekli něco krásného, ale zkoumejme dobře své svědomí, neřekne-li nám, že jsme vlastně pokrytci.

Netvrdím, že vznešené zásady, ať jsou hlásány ethikou filosofickou či náboženskou, nemají velkého vlivu; jistě že jsou a zůstanou mocnými protimotivy zla, kladou nám před oči světlý ideál a zjemňují naše svědomí, ale že by byly jedinými a nejmocnějšími motivy, musíme popříti s největší rozhodností, ba možno dokázati, že hrají úlohu skoro podružnou, podmínečnou.

Proč jsou to motivy pomocné a nikoliv vedoucí? Jsou nám dány zjeveným náboženstvím a dospěl k nim filosof přemýšlením a bádáním. Prvé jsou obklopeny nimbem náboženským a spjaty s citem člověka, podepřeny strachem před smrtí, věčným utrpením a na druhé straně nadějí na blaho pozemské. Druhé určeny jsou pro jiný svět lidí a září nad nimi aureola vědecká, autorita ji podpírá, vždyť jsou závěrečným bodem nádherného filosofického systému. Jedněch se zmocní kněží, hlásají je ve chvílích rozbolnění neb rozradostnění, kde spí naše soudnost a mysl naše je přijímá zároveň s mocnými dojmy velkých událostí, přijímá je za hlaholu zvonů a zvuků varhan, sladce vysílená a omámená. Pravdy filosofické neuvádí nám živé slovo, ale kniha mistrně sepsaná, opírající se o fakta vědecká, vyvrcholená v nepopíratelné věty, které poráží ve chvílích naší samoty pochyby naše a nutí naše myšlenky v určitý směr. Zde sugesce a sugesce i tam a člověk ji překonav, táže se s Pilátem: Co je tedy pravda?

Dvojí druh lidí překoná pochybnosti a setrvá při těchto ideách. Člověk silné vůle, který poznav něco za pravdu, dovede tuto asimilovati, přijmouti za svou, konsolidovati a upevniti ji, spojiti ji těsně a intimně se všemi ideami svého jáství. Člověk, který silou svou neodchýlí se od svého směru, nesnadno se rozehřeje a ještě tíže vychladne. A totéž dokáže člověk třtina, ne slabý, ale velice slabý, člověk nežijící svou duší, ale přejímající vše, co autorita mu hlásala, bez odporu a bez kritiky, člověk s mozkem ideoplastickým, pravý psychický automat. Jen tyto dvě odrůdy lidí věří pevně, nadměrná síla a veliká slabost, a obě jsou velice vzácné. Člověk průměrný potácí se mezi extrémy, věří, ale nevěří silně, potácí se mezi vírou a nevěrou, potácí se mezi citem a rozumem, podléhá

sugesci a zase ji překonává. Co dnes chválí, zítra dovede zatracovati.

U takového individua nemají autoritou podepřené pravdy žádné propulsivnosti a setrvačnosti, ten musí dnes i zítra býti při víře udržován, při víře zjevené stejně jako při vyfilosofované. Tento náš průměrný člověk dělá si vlastně sám svoje zákony i svoji víru, jak ji vnímá ze situace a jak mu ji káže morálka dne. Zde vypoví nám sugesce svoji službu, není-li každého dne obnovována. A tento člověk jest naším mužem; ti vznešení moralisté jsou jen hlasateli, ale on je nositelem té světové morálky, všecko jest pro něho a skrze něho, možno jej zkaziti, ale možno jej napraviti; jest plastickým, přizpůsobivým a dovedou-li někteří učiniti jej nástrojem a nositelem zla, dovedou zase jiní učiniti jej nositelem dobra. Štěstí pro nás, že je takovým, jakým je; lidé silné, setrvačné vůle a lidé ideoplastičtí jsou špatnými fedrovateli rozvoje a pokroku. Co mu schází na sugestibilitě trvalé, nahražuje mu vnímavost pro rozumové důvody a pro jeho prospěch. Průměrný člověk nezdržel pravdy ani pokroku, ale pravda a pokrok byly násilně mocí světskou a duchovní od něho oddalovány. Máme dnes k němu přístup, naše slovo mluvené a psané nalézá k němu cestu, bude dobře, když nebudeme užívati jeho sugestibility, abychom mu autoritativně hlásali ethické zákony, supranaturalistické, ale spíše apelovali na jeho rozum, probouzeli jeho soudnost a učinili ji strážkyní nad jeho vlastní slabostí a nedůsledností. Nebudeme na něm žádati víru, které je vlastně neschopen, ale pomůžeme mu užívati rozumu a upěchovati přesvědčení, obnovované stálými důkazy rozumovými. Z té příčiny musí i ethika, kterou mu chceme odporučiti, býti rozumovou a possibilní.

Malý příklad: Tolstoj akcentuje krásnou zásadu „neodpírání zlu", totéž činí Spinoza; když ale dva činí totéž, není to totéž. Tolstého motivace je mystická, Spinozova rozumová a to je ten rozdíl. Když spáchané zlo zlem neodplatíš, překonáš velkomyslností nepřítele a ujdeš tomu, aby novým zlem na tobě se vymstil. Tomu nás učí přece denní zkušenost; zlo roste jen ze zla, nečiňte zla a nebude zla vůbec. Nezáleží jen na tom, „jak", ale také na tom „proč". A to „proč" chce člověk slyšeti. Bude-li dobro konati z rozumu, bude lépe, než nebude-li ho konati vůbec.

Naše církev.

Každá nauka náboženská nese sama v sobě zárodek zdaru neb neúspěchu, sama jest zodpovědna za vše, co z ní pošlo, za zlo i dobro, je zodpovědna za to, co vykonala přímo i za to, čemu nedovedla zabrániti. Není-li pochopena, jest tím vinna její nejasnost a nepochopitelnost, není-li následována, zavinila to nepřiměřenost požadavků. Tak jak koran zodpověden jest za krvavé války, tak jak křesťanství zodpovědno za noc bartolomějskou a židovství za neúspěch svého poslání, za útrapy, které tím příslušníkům jeho vznikly. Nebylo přijato světem proto, že bylo a jest světu nepřijatelno.

Náboženství jest řetězem, přetrhni jeden článek a je po celistvosti, je-li jeden článek slabým neb rzí prožraným, je veta po pevnosti. Náboženství skládá se z článků úzce do sebe zasahujících, porušení jednoho článku zničí sílu a význam celku. Nelze na fundamentech náboženství ničeho měniti a ničeho vyne-

chati, nelze věřiti části a jiné nevěřiti, nelze část obdivovati a část tupiti a mysleti při tom, že je člověk zbožným a uceleným, vše jedno, vykročili-li jsme z toho kruhu o milimetr neb o míli, jakmile jsme se octli venku, již tam nepatříme.

Věrouka podpírá mravouku, nedůvěřuješ-li věrouce, musíš nalézti nový fundament mravouky, hledáš a najdeš jej ve svém rozumu, ale to není již mravoukou náboženskou. Dobré náboženství nesmí míti slabých bodů, musí uspokojiti všude a ve všem, nesmí být nejasné a nesmí připouštěti různé výklady, aniž dodatky a doplňky, nesmí se příčiti ani rozumu ani citu lidskému a musí býti universálním a nesmí míti žádných přívěsků. Náboženství hlásáno a přijímáno jest jako celek, a to bezpodmínečně, a proto jednotlivé části nesmí sobě odporovati. Hlásá-li v devadesáti devíti článcích dobro a v jediném-li připouští zlo, otvírá zlu dvéře do kořán, neboť místo nejmenšího odporu jest vysazeno nejvíce útoku a průlomem vzniklým vniká demoralisace a nešlechetnost.

Ve všech náboženstvích, které známe, jest inkorporováno dobro i zlo, láska i nenávist, odpouštění i msta, žádné nečiní výminku, a proto naleznou lidé ke svým slabostem lehce doklady, příklady a ospravedlnění. V náboženství platí vše, co je jen napsáno, ať vyšlo to z úst hlasatele, či exegety, ať pravé, ať falešné, platí to, co bylo akceptováno, co má historické a tradicionelní odůvodnění. Proto také mají všecky snahy purifikační, ať Tolstého, který substituovati chce náboženství filosofií pantheistickou s Kristem zakladatelem, neb i snažení naše jen ráz provisorní a přípravný pro mohutný rozmach pravého náboženství rozumu a srdce, které očekáváme a které vítězstvím vědy a poznání musí zavládnouti.

Nad mosaismem drželi lidé již dávno soud. Nepronikl a nevedl k trvalému státnímu útvaru, poněvadž při všem důmyslu a při vší obezřetnosti měl místo chabé, které zavinilo labilnost celku. Právě tam, kde byla největší síla náboženství, v pořádání věcí pozemských, tam položil zakladatel jeho, Mojžíš, nebezpečný podkop. Osud mosaismu zpečetěn byl v okamžiku, kdy dány byly Israeli zákony. Praví prorok Ezechiel K. 20. V. 25.: Také já dal jsem jim ustanovení, která nebyla dobrá, a zákony, pro něž nemohli žíti, tím, že jsem je znečistil, odmítnuv prvorozence (k bohoslužbě, ku které byli pak povoláni Levité), abych je zkazil, aby poznali, že jsem Hospodin. Tím porušena byla zásada rovnosti a zemi vládli vedle vladařů kněží a levité. Náboženství zhynulo svojí církví. Mosaism upustil od zásady rovnosti všech lidí, učinil kompromisy a zasel tím rozbroje v řady svých vyznavačů. Lid jen s reptáním odváděl své desátky, hledal nová božstva a vladaři podporovali každou akci, třeba ve prospěch pohanstva, jen aby poškodili nečinný cizopasný kmen levitů (Spinoza). Praví se, že náboženství a církev je věc zcela se různící a že žádné náboženství za svoji církev nemůže být činěno zodpovědným. Nevěřím; buď má být náboženství takovým, aby církev nepotřebovalo, anebo má obsahovati striktní nařízení, jak církev má být organisována, aby nebujela a nevedla náboženství k degeneraci. Každý zakladatel náboženství musí si býti vědom své smrtelnosti a musí pro případ svého úmrtí učiniti opatření, musí ustanoviti učitele; ustanoví-li takové, aniž by se postaral o jejich existenci, musí tito sami o svůj prospěch se starati, což činí ovšem na úkor čistého náboženství. Zvrhne-li se církev, jsou toho příčiny vady náboženství samotného, nestačí dobám příštím aneb není dost jasné a jedno-

duché, neboť stará pravda — simplex sigillum veri, haplús to logos tés aletheias — má i tu plnou svoji platnost. Zvrhnou-li se samotní učitelé a hlasatelé nějaké nauky, jak může být čistá a vznešená? Zdravý strom vydává zdravé ovoce!

Mosaism přivedli k pádu kněží a levité, k dotvrzení starého pravidla: on n'est jamais trahi que par les siens. (Člověka zradí nejspíš vlastní přátelé.) Strážcové střehli slova a formy, ale na obsah a smysl zapomněli. Mosaism byl na skoku státi se světovým náboženstvím; že se jím nestal, toho vinu nesou kněží, kteří nechtěli obětovati ani jediný z nepokrokových a nepřijatelných příkazů a raději ztratili všecko, než by oželeli malou část. Ve středověku byla posice židů ztracená, proti mocnému přívalu nemohli postaviti hráz, dovedli se nanejvýše bránit a uchrániti lid před konversí, ale zdravý organismus nesnese dlouhého opouzdření, musí se šířiti, růsti, vydobývati. Pohříchu vyvinoval se i mosaism ve věku novém pod tíhou těchto tradic středověkých, jeho učitelé a strážcové nestáli nikdy a nestojí ani nyní na výši doby. Jejich postavení v obci nebylo upraveno v duchu mosaismu, který znal naprostou rovnost v každém ohledu, hlavně ovšem v sociálním, nebyli postaveni nad lid neb na stejnou výši, nýbrž pod lid. Nebyli to plnoprávní občané, nýbrž parasité, kteří žili jen z malé míry z fixní odměny, ale museli si vedlejšími přímy existenci svoji zabezpečovati. Museli bráti plat za své jednotlivé funkce a museli přijímati dary a ztratili svoji neodvislost oproti davu. Ustanovení levitů a kněží a stejně špatné hospodářské opatření rabínů bylo těžkým hříchem proti duchu pravého mosaismu. Rabíni se zvrhli, vedli lid, jak sám si toho přál, hověli jeho starým zvykům a pověrám. Naše doba zastihla rabíny v nejžalostnější zvrhlosti. O jejich přízni rozhodo-

valy dary a hostiny, kult zlatého telete znova oživili, byli benevolentní k těm, od nichž mohli něco očekávati a přísní a bezohlední k chudým. Typ takového rabína popsal „Rozvoj“ v rabínovi „Wunderovi“. Nedivme se těmto lidem, žilo se jim namnoze těžko. Existence jest provaz, kterým je člověk přivázán k zemi; jaký div, že zavládnou u něho psovské vlastnosti, poslušnost a podlízavost? Starosti o denní chléb podlamují hrdost a sebevědomí, neboť hrdý člověk vychází všude na prázdno. Hrdým může být člověk úplně samostatný. Co si pomysleli o kazateli, který za peníze vychválil největšího darebáka, jakou úctu mohli míti k člověku, který byl vlídným jen k bohatým a k chudým bezohledným a nemilosrdným? Kde bylo třeba, dovedl oka přimhouřiti a kde cítil se bezpečným, tam spustil kapucinádu. Ze strachu před ztrátou přízně lidu zůstali orthodoxními, učili víře v zázraky a viděli vrchol pobožnosti v odporu proti vepřovině. A propos, to byli doktoři filosofie. Doktor filosofie a víra v zázraky, kultus pověr a formalií! Chápete tu hlubokou propast? Chápete, jak nízké mínění každý o nás musí míti, kdo by nás tímto měřítkem posuzoval?

Nedávno si naříkal jeden z představených obce, jak malého respektu požívají rabíni a učitelové mojžíšského náboženství ve školách. Řeknu mu, co je toho příčinou, aby byl pamětliv židovského pořekadla, že polovina pravdy je vlastně lží. Pravdou jest, že jednou z příčin tohoto úkazu jest nevážnost rodičů k rabínům a učitelům, ale druhou polovinu nesou oni sami, nedovedou imponovat ani rodičům, ani dětem. Jsou neuceleni, rozháráni, nejsou ani filosofy, ani theology, věří a zase nevěří, nevědí, čím jsou. Potkal je osud nejtragičtější pro seriosního člověka — stali se směšnými. V žádné konfesi není

slyšet tolik urážlivých, bodavých pořekadel o rabínech a kantorech. „Šmok", to jest jedno z nejobyčejnějších epithet. Může-liž pak státi vysoko náboženství, když jeho církev stojí tak nízko? To je následek toho, když nešťastnou mezerou v náboženském učení, osudným opomenutím a zanedbáním zákonů sociální spravedlnosti učiní se z vůdců a učitelů šmarocery, podlomí-li se jich charakter špatnými institucemi. Neobviňuji paušálně, znám mnoho ctihodných rabínů i učitelů, ale majorita rozhoduje, a ta je zkorumpovaná. Dnešní mosaism je rabínským, dnešní morálka je také rabínskou, oboje jest forové, neupřímné a zevnější. Sám zesnulý korunní princ Rudolf ve svém krásném díle o Rakousku píše, že neštěstím haličských židů jsou melamedové, nevzdělaní horlivci nábožeští. Naši „vzdělaní" nejsou mnohem lepší; pražský dr. Ehrenfeld modlil se za úspěch japonských zbraní a vídeňský dr. Güdemann spustil kapuciniádu za příležitosti aféry Feilbogenovy, že se každý slušný žid v hloubi duše zastyděl. Vzali nám boha a vzali nám náboženství, jsou tací, jakými jsme je udělali, ale udělali jsme je špatně. Máme svoji církev, ale takovou, že se jí nemůžeme pochlubiti; pokrok, reforma, náprava z toho středu nikdy nevyjdou. Chceme-li reformovati, musíme začít reformou církve. Žádné vedlejší příjmy, žádné dary, nýbrž slušné, pevné platy, neodvislé postavení, volné na všecky strany, nejen rabínům, ale i učitelům, pak nám ta jejich filosofie bude něco platnou. Pro dnešek budiž našim heslem boj proti orthodoxii ať původu židovsko-nacionálního či sionistického, orthodoxní rabín je stejně naším nepřítelem, ať je Čechem či Němcem, žádný respekt a žádné přátelství. Chceme volnou cestu, chceme výš a proto: Pryč s přítěží! Musíme budovati sami, tož dejme se do práce!

Několik slov našim akademikům na uváženou.

Jest to skoro dojemné, co čteme o studentech dánských, švédských a ruských. Jakou obrovskou práci pionérskou vykonali v posledních desetiletích, co založili knihoven, co knih zanesli mezi lid, co sehráli divadel, co uspořádali přednášek, a ani všecko toto neváží dohromady tolik, co prospěli živým stykem s obyvatelstvem, poučováním od muže k muži. Šťastní malí národové severní, kteří rozřešili svůj problém, kteří našli cestu k prohřátí a vzdělání všech svých vrstev. Není to náhodou, že mají svého Ibsena, Björnsona, Liee, Nansena, Kilanda atd.

Velcí mužové nejsou produktem náhody, jak jím nebyl Shakespeare ani velcí myslitelé romanopisci ruští. Musí růsti ústředí, musí velké myšlenky víříti ve vzduchu, pak teprve je půda připravena pro tak vzácné květy. Musí býti čtenářstvo, které chápe, rozumí, touží, sleduje, a pro takové čtenářstvo povstanou velcí spisovatelé.

Národ má spisovatele, jaké zasluhuje. V tupém davu nevznikne myslitel, nenalezne nic, co by jej vychovalo, co by mu indukovalo myšlenky, nenajde proud, který by jej unášel. Jen do jisté, nepatrné výše se povznese takový velikán nad své současníky. Vždyť žije ze své doby a ze svého okolí a z nepatrné výživy nemůže býti velký vzrůst. Shakespeare nebyl možným bez předchůdců a současných dramatiků anglických, Komenský byl nemožným bez českých bratří, Tolstoj, Dostojewskij bez ruské inteligence. — Mezi píšícím a čtoucím proudí fluidum, které duše spojuje a stmeluje, docentes et discentes, učící a po-

sluchači tvoří jednu obec, jednu rodinu, spojenou jedním duchem. Takové poměry musí býti, má-li míti národ svoji svéráznou kulturu.

Proč nemá takovou kulturu český národ? Nemá ji, o tom nemůže býti sporu, nemá ji, i kdyby měl desetkráte tolik spisovatelů a stokrát tolik čtenářů, neměl by ji, kdyby měl spisovatele o mnoho lepší, než měl a má. Schází tu specifické kulturní pojítko ideové, schází soulad, společný cíl, schází velká, silná, zdravá myšlenka. Každý pracuje na svou vlastní pěst, pro sebe, pro svoji slávu; jediné pojítko, že píší česky.

Hrají jen na jediné struně národnosti; jaká pak souhra, jaká harmonie? Když jsem se tázal Zeyera, co soudí o Vrchlického Bar-Kochbovi, uslyšel jsem zdrcující úsudek: Vrchlický viděl v Bar-Kochbovi jen národního hrdinu, velké idee náboženské a sociální, které hýbaly tehdejším světem a nejvíce Palestýnou, ušly jeho pozornosti. Tento osudný rys, tuto jednotvárnost má skoro celá naše literatura. Nacionalism, jak se u nás chápe, nevede nikoho k velikosti a nevede k rázovité kultuře. Prvek sociální a hlavně filosoficko-náboženský musí s momenty národními intimně splynout a srůsti. Má-li národ několik velkých lidí, tu ještě nemůže mluviti o kulturní vyspělosti. To jsou jen světlé body a nikoliv světlo. Není to náhodou, že žádný z velkých českých spisovatelů nevychoval školy. Neměl ji Havlíček, ani Němcová, ani Neruda a nemá ji ani Machar, za to ji měl Hálek a má ji Jirásek.

Věc velice podivná. Havlíček nám přinesl Gogolova Tarasa Bulbu, Němcová napsala Babičku, a na naši literaturu nemělo to pražádného vlivu. Lid chtěl plytkosti a těch se mu dostalo. Řekne se, že lid nechce filosofování a že neradno mu podávati nezáživ-

nou duševní stravu. Proč ale lid nechce filosofování?

Prostě proto, že nikdo nepobádal jej ku přemýšlení, nikdo mu neindukoval hlubších myšlenek. Na našem lidu se těžce hřešilo, prázdní nacionálové stali se jeho vychovateli, zmocnili se veřejného mínění, zmocnili se knih, časopisů a novin a touto hnusnou kohortou neprošel ani jediný hlubší duch. Lid český je v jádru svém racionalistický, myslivý a žízní po vědění, nacionalism jej uspal a všecky lepší stránky jeho bytosti zničil. Prázdné sudy zvučí nejvíce a prázdní lidé nejvíce agitují a řeční, proto stojí v popředí celého ruchu národního a proto ten žalostný stav naší kultury, proto ta plochost, prázdnota a jednostrannost našeho národního života, proto ta úzkost našeho obzoru a nedůslednost, neprozíravost a nemužnost v našem národním boji.

Potřebujeme lidi, „kteří něco vědí", lidi, ze kterých nemluví noviny prázdnými tlachaly stloukané, lidi s rozhledem, zkušeností, zušlechtěné vzděláním a bádáním. Kolik jich najdete v rozhodujících kruzích, kolik jich najdete v okresích a městech. Takoví lidé barví život národní a dávají všem projevům sílu a charakter. Těch máme nedostatek, drzá prostřednost maří jejich vzrůst, a nepodaří-li se jí je zdeptati, nepustí jich vůbec k veřejné působnosti.

Odkud a od koho čekati tu nápravu? Nemáme novin, nemáme vůdců. Sami si musíme pomoci, sami po vzoru švédských a dánských studentů. Učitel má ruce svázané, intelligent nechce neb nemůže, zbývá jen studentstvo, od kterého možno něčeho očekávati, ovšem že by se k tomuto svému poslání zcela jinak muselo připravovati.

Byl jsem před 12 léty na jedné schůzi inteligentů, na které každý vyprávěl o své době studentské, nikoliv

historky o kantorech a různých veselých dobrodružstvích, nýbrž o snahách a ideách své doby. Musil jsem promluviti o době naší, o létech 1882—1888. Doznal jsem, že doba ta byla prázdná, neb neměli jsme ničeho, co by nás bylo povzneslo a co by nám bylo získalo úctu před sebou samými. Nejdřív jsme flámovali v hostincích a kavárnách, chodili na schůze spolkové a vlastenčili, nescházeli jsme při demonstracích, — pak přišly zkoušky a dřeli jsme. Za celou dobu akademického života nezvěděli jsme o literatuře nic než literární klepy. Jak mne dobří přátelé informovali, přibylo u nynějšího studentstva k těmto necnostem ještě něco filistrovství a soběstačitelnosti; v celku se tedy mnoho nezměnilo. Šest let promarnit, šest let věnovat pouze škole, vycvičiti se na řemeslného professora, doktora, inženýra, plahočit se životem jako člověk pyšný pouze na svá studia, na své postavení, bez hlubšího vzdělání, bez sebevědomí seriosního člověka, bez ideálu, bez zanícení, to má být cílem studenta?

Přiznávám se bez mučení, že na vší naší mizerii byla vinna jenom hospoda. Zvykli jsme jí a nemohli jsme odolati pokušení, po celé měsíce jsme nevynechali ani dne a to jsme byli ti pilnější. Žel, že nás do hostinců vedl spolkový život, schůze za schůzí, přátelský večer za přátelským večerem a zvyk se stal druhou přirozeností. Jak bylo dříve, tak jest i nyní. Zveme své mladé přátele do spolků a nepomýšlíme na to, že je přímo vedeme do života potulného a nepořádného, do života, který vede k neschopnosti, sebeobžalobám a k malomoci, k tupé resignaci. Život akademický měl by se hlízy hostinské nadobro zbaviti. Spolková místnost měla by býti v soukromém domě, spojená s knihovnou a studovnou, tam by měly býti schůze a to daleko četnější než doposud. Člověk, jenž

by nechodil do hostinců, musel by doma čísti, neboť studium neabsorbuje všechen jeho prázdný čas. Ve studovně měl by příležitost a prostředky doplniti své kusé středoškolské vzdělání, tam byla by příležitost k odbývání literárních, dějepisných, přírodovědeckých a hlavně filosofických kursů. Jednotlivé přednášky, ač jich význam nepodceňuji, nikterak nedostačí. Filosof učil by medika, medik právníka atd., pak bychom mohli mluviti o propagování vědy. Naše inteligence nebyla tak jednostranná, tak řemeslná a měli bychom za nějakou dobu lidi, „kteří něco vědí".

Čeho se nám nedostává, nejsou velcí lidé, básníci a učenci, schází nám „milieu", schází nám pravá inteligence. Naroste-li nám z řad studentstva, vzpamatují se roztříštěné trosky v národě a inteligence utvoří jednotný a nerozborný šik, pak bude přechodem mezi vysokou vědou a davem, bude apoštolem pravého, hlubokého, blažícího a vše usmiřujícího vzdělání. Pak budeme míti naděj na svéráznou, českou kulturu.

My pokrokoví židé tvoříme nepatrnou minoritu v českém národě, vzali jsme si ale za zásadu malý počet nahražovati iniciativností a horečnou činností; vykonali jsme tolik, že můžeme býti spokojeni, nyní jest na našem dorostu, aby nezůstával za námi.

Banka „Pokrok".

Kdybych měl říci, na kterém poli neúspěchy pokrokové práce jsou nejbolestněji pociťovány, řekl bych bez obalu, že na poli hospodářském. Neříkám to snad proto, že mám pro hospodářské otázky, pro materi-

ální stránku pokrokového hnutí jako syn obchodníka vyvinutější smysl, nýbrž z toho důvodu, že vidím v úspěchu hospodářském důkaz zdravosti a prospěšnosti hlásaných ideí. Je to jakási diagnosa iuvantibus (dle léků pomáhajících neb škodících a nikoliv dle skutečného nálezu a dle symptomů), proto také nečiním nárok na neomylnost, jen prosím, aby to, co chci uvésti nestranně, bez vášně bylo uváženo. Vidím v hospodářském úspěchu skoro jedinou záruku kultury a jediné zabezpečení existence národa. Bez majetku není ctnosti, není kultury, není resistence, či lépe řečeno: bez blahobytu neudrží se ani kultura ani síla. Majetek jest integrující součastí našeho já, člověk je chrání jako svůj život, neboť chráníme-li život či nutné jeho podmínky, jest to konečně jedno a totéž. Na filosofii Biasovu (omnia mea mecum porto) a Diogenovu ničeho nedám, nevěřím také Tolstému, ani Krapotkinovi.

Posuzujeme-li idee, ohlížíme se nejdřív po výsledcích, nepoznáme lehce jejich význam z jejich obsahu, nýbrž z jejich vztahu a vlivu na praktický život, na výši, ku které člověčenstvo, jež je již akceptovalo, na jejich základě došlo. Nebude přece nikdo zapírati, že vše, co bylo na poli duševním podnikáno a pracováno, dělo se za prospěchem člověčenstva, za prospěchem duševním, který s prospěchem materielním těsně je spojen. Kde dospěla vysoko kultura, tam povznesl se blahobyt, kam přišel blahobyt, tam vnikla kultura a tam se udržela. Úspěch na poli kulturním musí se nezbytně projektovati do sféry materielní. Myšlenka musí vésti k moci. Že to naše hnutí pokrokové dobře vycítilo, vysvítá z té okolnosti, že záhy přibíralo prvky národohospodářské a že práce profesora dra Krause o Dánsku, vybízející k parallele s našimi poměry, a zejména práce Karhanovy, uvítány

byly v kruzích pokrokových s neobyčejným nadšením a uznány za nutný doplněk k thesím Masarykovým a Drtinovým. Vedle pokrokových filosofů, pěstujících podklad myšlenkový pro národ český, přihlásili se pokrokoví hospodáři, a nechci říci, že jejich práce je méně důležitá a méně významná. Jen jediná chyba: těch hospodářů je málo, takže hlas jejich, třeba byl rád slyšen, přece jen s dostatek neproniká, a tak se stalo, že směr hospodářský ve hnutí pokrokovém není složkou tak důležitou, jak bychom očekávali. Máme příliš mnoho hlav a málo údů, příliš mnoho uvažujeme a přemýšlíme a málo věcí uvádíme ve skutek. Po dlouhá leta již slyším, že pokrokáři zakládají svůj peněžní ústav. Po každé, když přijdu do Prahy, slyším o poradách a úradách, ale myslím, že ke skutku máme ještě velice daleko. Mělo se to státi již dávno, ihned při založení strany, kdy bylo více nadšení a více víry v úspěch a více obětavosti, dnes mohla banka „Pokrok“ býti mezi prvými ústavy českými.

Když máte takové krásné zásady a přesvědčivé theorie, tož ukažte přece, jak se dovedete uplatniti v praksi, co dovedete zbudovati a zříditi. Tyto výtky slýcháme již dávno a rádi bychom je vyvrátili. Pokroková strana musí na ně reagovati, musí svoji schopnost života takovým způsobem projeviti. Musí s něčím přijíti a sice s něčím novým, dobrým a pokrokovým, a to nejen v Praze, ale i na venkově. Dnes naše ideologická činnost je pravým anachronismem. Vše, na čem pracujeme a co přinášíme jako výsledek našeho snažení, je dobré, ale lid chce ještě něco jiného, zřetelnějšího, hmotnějšího, dáme-li mu to, sáhne také po tom druhém. Naše rady i naše napomínání jsou správná a nejsou naprosto bez účinku, ale lid se ohlíží po příkladu; nerad', nýbrž učiň sám, pak půjdeme za tebou! Na tento důkaz zralosti hnutí po-

krokového čeká česká veřejnost již dlouho, lid nesahá po tom, co se mu odporučuje, nýbrž po tom, co se osvědčí.

Co je k akci hospodářské nejnutnější? Každý řekne, že peníze. Nikoliv, myšlenka je nejpřednější, je-li dobrá, atrahuje peníze jako magnet železo, plynou ze všech konců světa, jen když je evidentní prosperita podniku.

Slýcháme námitku, že se peníze na pokrokový ústav peněžní nesejdou; pravda, pro nějaký fond perdu nevzplane u nikoho nadšení, ač právě pokrokáři podali mnohý důkaz obětavosti, ale pro podnik, jenž by sliboval úspěch, nalezne se ještě peněz dosti. Jinou námitkou jest, že je v Čechách peněžních ústavů nadbytek, zvláště menších, nikdo ale ještě neřekl, že by dokonale vyhovovaly, nikdo nemůže říci, že by venkovské spořitelny a záložny při úzkoprsých svých stanovách přinášely malému člověku té výhody, které by mu poskytl malý, ale hybný ústav. Kdo rozhoduje v záložnách a spořitelnách? To nejsou lidé, kteří by rozuměli potřebám a prospěchu výrobních tříd, ti rozumí toliko prospěchu své strany.. Inteligence, až na několik právníků, jest z nich nadobro vyloučena, rozhoduje protekce a ohledy na vládnoucí stranu, proč by však inteligence nemohla ruchu národohospodářského sama a aktivně se zúčastniti? Mohou-li prosperovati ústavy, řízené jen obchodníky, osobami jinak nekvalifikovanými, proč by nepronikly ústavy řízené technickými a národohospodářskými odborníky?

Neznám žádných důvodů, které by svědčily proti založení takového podniku, ale znám nutný příkaz, k činu tomu bezodkladně přikročiti. Chceme-li něco znamenati, musíme dáti hnutí materielní pozadí,

musíme míti moc, aby rostl náš význam. Svět nás musí uviděti při hospodářské práci, pak teprve uzná, že náš směr je zdravý a prospěšný.

Kořen zla.

V loni oslavovali abiturienti jednoho ústavu pětadvacáté výročí maturity. Svět je kulatý, s ledakterým se to v životě zatočilo, že ztratil rovnováhu a těch pětadvacet let, která ho dělila od maturity, uzřela ho mnohdy v žalostném postavení, a když se dostavil ke schůzce, tu byl sociální rozdíl mezi jím a ostatními až příliš nápadným. Pozvali ale všechny a při zvonění číší, při zpěvu a vzpomínkách, při kterých se srdce chvělo, vzpomenuto na vše — jen dva z celé septimy nebyli pozváni, ačkoliv se sociálně vypjali hezky vysoko, jeden velkoobchodníkem, druhý advokátem — oba byli židi. Ale to nebylo příčinou, že je mezi sebou nechtěli, byli jedinými židy v třídě a oba dva se stali renegáty. Oba po celou dobu studií horovali a vlastenčili s ostatními o závod, ale jakmile přišli do praktického života, slevovali, slevovali, až se octli v táboře německém. Tato historka nejde mi z mozku. My pokrokoví židé lišíme se v jednom od naší staré školy českožidovské, u nás neplatí žádné zatušování ani zakřídování, nebojíme se pravdě i sebe nepříjemnější pohleděti přímo v tvář. Taková historka nenáleží bohužel k vzácnostem, naši abiturienti neměli a snad nemají té resistence proti lákadlům germanisace, jak bychom si byli přáli. Řekl-li jsem, že ztratili svou resistenci, jakmile přišli do praktického života, není to tak správné, počali slevovati, jakmile přišli mezi ostatní souvěrce, mezi své lidi. Je plno lidí, u nichž nemá přesvědčení žádné setrvač-

nosti, lehce uvěří tomu, co jim někdo autoritativně řekne, poddají se úplně cizím náhledům, horují a jsou plni nadšení, přijde ale za krátkou dobu někdo jiný, který je vede cestou opáčnou, a jdou zase s druhým. Mělké povahy, jakých je dosti na obou stranách, vždyť by jinak hromadné odpadlictví ve Vídni a na Moravě bylo naprosto nepochopitelným.

Silnější proudy strhují s sebou více slabochů a české vlastenectví dle mého přesvědčení není právě proudem nejsilnějším, jeho poměr k německému jest úměrným s poměrem moci a vlivu obou zápasících stran.

Byl jsem kdysi v Josefově na shromáždění štábních důstojníků v předpokoji velitele pevnosti. Bylo mi divno, že tolik štábních důstojníků hovořilo mezi sebou polsky, česky nemluvil ani jediný. Není přece možno, aby Čechy z postupu nadobro vylučovali, spíše jsem se klonil k přesvědčení, že čeští štábní důstojníci dávno již svoji národnost zapřeli. Zkrátka a dobře, náchylnost k renegátství není jen morbus iudaicus, nýbrž také bohemicus, jenže u židů takové případy jsou nápadnější, více křičí. Počet slabochů bude asi poměrně stejný, ale praedisponujících okolností je u židů více. Takovou okolností jest v prvé řadě společnost. Průměrný člověk jde s proudem a tíhne k místu menšího tlaku, a proto mladý židovský inteligent vzal na sebe barvu svého okolí, jakmile zapadl do židovské společnosti, stal se laxním neb se poněmčil. My opravdoví čeští židé, za jaké se přece plným právem můžeme považovati, žijeme skoro mimo tuto společnost, naše svazky jsou úzké a neintimní, nemáme lásky ani tu ani tam. Jest nesprávno zatajovati, že židovské ústředí není plně českým, třeba že též česky mluví a česky volí a koná, jakž takž, povinnosti průměrného vlastence, k čemuž ovšem

mnoho není zapotřebí. Smýšlení a náklonnosti jdou většinou směrem skoro opáčným. Co židé u českého národa milují, milují se stanoviska mezinárodního, milují hudbu, milují umění výtvarné, ale ne jako svoje, schází jim ono plus národního, poněkud šovinistického naladění, prostoduchého, ale hřejivého, platí o nich, to jest o většině, že jsou ve své vlasti cizinci. Tento stav vyvolán byl ústrky s české strany, jakož i tou okolností, že do Čech přišli z Německa jako Němci. Jest to sice pravdou, ale útěchou a obranou jest to velice špatnou. Dav neohlíží se po argumentech, pro něho platí „jak" a ne „proč", vidí stav přítomný a neví a není mu ani třeba věděti, jak se vyvinul. Stačí, že stav přítomný je mu nepříjemným a nesnesitelným, a to platí na všecky argumenty. Kdo má moc, má právo, a česká většina má obé, má právo od nás požadovati, abychom byli takovými, za jaké se vydáváme, a má moc eliminovati ty, kteří se tomuto postulátu vzpírají. Nebudeme se proto dovolávati toho, že židé v českých krajích, kteří byli Němci a kteří jimi jsou doposud, mají přirozeně lidské právo setrvati ve svém smýšlení; vždyť o právu lze mluviti jen tam, kde je instance, která může rozsuzovati, a kde je moc právo to vydobýti a hájiti, lépe učiníme, budeme-li počítati se skutečným stavem. Židé nemají českého smýšlení, rozmach sionismu, který je v Čechách útočištěm národně bezbarvých a maskou němectví, jest toho nejlepším dokladem. Skoro čtyřicet tisíc židů v českých krajích vzdoruje nutné národnostní asimilaci, a stěží pochybíme, odhadneme-li počet upřímných Čechů na tři tisíce. Tento stav nevysvětlí nám ani hospodářský antagonism, ani četné přestřelky z nacionalistického tábora českého, nevysvětlí nám jej ani tlak starých tradic, zde musí být jiná moc, vyšší pojítko, které oněch čtyřicet tisíc svírá v

celek neústupný a nepoddajný. Není to uvědomění celku národního a náboženského, nejsou to společné cíle a ideály, zcela nepatrná okolnost, zcela nepatrná náhoda drží židy v pevném zajetí a poutá jejich smýšlení. Německá pseudoliberální žurnalistika dovedla se jich zmocniti. Mezi těmito čtyřiceti tisíci nalézá se osm tisíc abonentů „Tagblattu", nečítaje abonenty „Bohemie", „N. F. Pr." atd. — Jaké to ohromné procento! Marná rekriminace, že česká žurnalistika nedovedla, neb ani nechtěla židy získati za své čtenáře, i zde volá jen skutečný stav, holé fakty, líčící výmluvně neudržitelnost a nemožnost našich poměrů. Zde je příčina rozkolu a nedorozumění, zde jest ono mocné pojítko, které židy sráží v ono moderní ghetto, hroznější a nebezpečnější.

„Prager Tagblatt"! Pryč s „Prager Tagblattem", nemohl častěji a důrazněji volati Cato své ceterum autem censeo . . . než my toto heslo. Člověk může čísti knihu, s kterou nesouhlasí, ale aby abonoval a četl list, s kterým nesouhlasí, to je čirá nemožnost, a kdyby se mi ti naši českožidovští abonenti „Pr. Tagbl." tisíckráte zapřisáhali, že jsou upřímnými Čechy a že „Pr. T." abonují jen z důvodů čistě obchodních, neuvěřím jim. Ten list není obchodním, nýbrž obchodnicky vedeným, ten list je německo-liberálním, t. j. liberálním pro Němce, a tato liberálnost mění se v konservativnost, ba i klerikálnost, když se jedná o svět ostatní. Tu dovede jíti s křesťanskými sociály i s. P. Schachleitnerem, dovede sháněti hosty pro „Horitzer Passionsspiele", dovede ohlašovati mše, aby neztratil jediného Němce z řádných svých abonentů, dobře věda, že takový žid se mu neztratí, kdyby dělal z modrého zelené, bílého černé. Židé se dali lapiti na vějíčku liberálnosti a za blahovolný úsměv zazobaného pana Mercyho dají se voditi ve vlastní

zkázu, dají se veštvati v nepřátelství s lidem, v jehož středu žijí a jehož prospěch je prospěchem i jim. Obchodnický list pro židy, který každou chvíli přináší v čele listu „Aufruf an die Deutschen in Böhmen!", který je průkopníkem štvavého, bezohledného a brutálního němectví, kterému poslední šulferajnská škola jest přednější než zájmy převážné většiny abonentů! Pamatujete se na aféru polenskou. Co vykonal list židy vydržovaný? Uveřejnil také nějaké intervievy? Tázal se znalců, přinášel úvahy o svědeckých výpovědích? Staral se o to, aby vyšla pravda na jevo? Tehdá byl „P. T.' list německý, zůstal jím vždycky, když židé od něho něco za své věrné služby požadovali. Stačila jedna konfiskace a „Pr. Tagblatt" zapřel jak svou liberálnost, tak svoji Judenfreundlichkeit. V neštěstí pozná člověk své přátele, ale naši souvěrci nepoznali ničeho, ve své konservativnosti čtou stále a stále list, který jim zastírá pravdu, který je štve ve věčné nepřátelství a věčné štvaní. List obchodnický? Kde a kdy inspiroval nějakou akci obchodní, kdy vyvolal veliký podnik obchodní neb průmyslový? — Kdy přinesl něco iniciativního, něco průkopného, osvobozujícího. Zprávy z bursy, z trhů, záznamy, tržní zprávy, zprávy o úpadcích, ty přinášejí i ostatní listy. Porovnejte obchodní rozhledy se zprávami N. Fr. Presse, porovnejte jeho zprávy z obilního a cukerního trhu se zprávami „Union" a přisvědčíte nám, že jest to vše jen prestyž, pouhá fable convenue.

Jaký to obchodnický list, který nikdy se nezastal obchodníků a který v době tak kritické pro obchodníky pražské štve buršáky, aby nadále dráždili popudlivý lid svými bumly. Kdyby ti židé byli prozíravými obchodníhy, nestrpěli by, aby jejich list hanobil Prahy a odvracel od ní proud cestovatelů.

Nikoliv, „Pr. T." není listem obchodnickým,

nýbrž prostě štvavým německým listem, který pronikl svou bezzásadností politickou, laxností nazírání na veřejné otázky, mělkostí formy a prázdnotou obsahu. Pronikl svým „klatschem“, poněvadž vyznal se ve svých lidech, kteří neradi namáhají své mozky, poněvadž dovedl hověti pudům a choutkám davu, že dovedl k davu klesnouti. Naši souvěrci docházejí konečně k poznání, že prohřešovali se listem tím na sobě i na svých potomcích, že se opozdili ve svém snažení obchodním, že zaspali utěšený ruch průmyslový, že nenalezli nikdy u „Prager Tagbl.“ rady ani pomoci. Svou lásku k Mercymu zaplatili těžce, pan Mercy řekl jim konečně „merci“, děkuji, už Vás nepotřebuji. Jeho živel jsou bouře pouliční, psát a štvát, zájmy obchodu jsou cizí, židé jsou mu misera conbuens plebs. Snad souvěrcům jeho zdvořilý pokyn dostačí, učiní dobře, když i oni řeknou mu své zdvořilé „merci“ a ohlédnou se po jiném žurnále. Doufáme, že nebudou míti více žádné výmluvy.

Rozum do hrsti.

Čeští židé prožívají dějinný okamžik, něco se za našich dnů mění, co stálo skálopevně po mnohá století, uvolňují se staré náhledy a názory a tvoří se základy k novému, zcela jinému duševnímu životu. Obrat připravuje se více než tři desítiletí, a přece přichází tak neočekávaně, tak náhle. Po třicet let českožidovské práce, a celé té práci jedné generace odpovídal postup hlemýždí hnutí našeho, probudilo se několik nadšenců, mezitím co gros židů, v českých krajích přebývajících, zůstalo indiferentní, a přes tuto indiferentnost přece jen hotovo ke skoku do tábora

německého, vábeno jsouc sympatiemi tradicionelními, sympatiemi literárními i politickými.

V českých krajích a z české půdy žili a Němcům tělem a duší sloužili za hrubý nevděk, za brutální snižování jejich lidské důstojnosti. Leroi Beaulieu řekl, že pojem „cti" jest pojmem z dob feudálních, z dob rytířských, a taková čest židům byla cizí, nechci se příti o slova, ale to souvěrcům, jako člověk naprosto nestranný, musím dosvědčiti, že jednali jako lidé charakterní, že setrvali při německé národnosti, která přece byla jejich národností i při zdánlivé odlišnosti kmenové, tak dlouho, jak jen čestní lidé dovedli setrvati, a že se vzdali osudu, až když posice jejich naprosto byly neudržitelny, déle, o celé věky déle, než by byli vzdorovali rodilí synové Hermana a Thusneldy. — Kdo po nich může hoditi kamenem, neví, co je charakter a co je čest. Horšili jsme se na ně, zlořečili jejich krátkozrakosti, ale toho jsme si byli vědomi, že jejich ústup, jejich těžké a pozvolné přenárodnění vzbuzovalo by respekt u přátel i nepřátel, kdyby se nejednalo o židy, pro které není nikde spravedlnosti, jimž se nedovoluje míti přesvědčení, a které se za charakterní jednání zatracuje.

Českožidovská otázka a její postup jest pro sociologa i ethnografa nanejvýš poučnou, možno na ní nejlépe studovati, jak postupovala evolučně, a kdy a jak revolučně. Evolucí byl onen hlemýždí krok, jakým se brala po dlouhá desítiletí, evoluci značí onen počet českých akademiků židů, kolísající věčně mezi šedesáti a sedmdesáti. Etapa revoluční byla v létech čtyřicátých osmých, mocné vzepnutí za dob Laemelů, Zdekauerů, Kapperů, Franklů, Hartmannů a Kuhů, po němž následovalo náhlé sklesnutí, zaviněné bouřemi protižidovskými. Pak přišla zase evoluce jevící se pozvolným rozpouštěním škol českožidovských, které-

mu ovšem revoluční události let devadesátých sedmých dodaly zrychlené tempo. Tento osudný rok zdecimoval naše řady, pravda, ale tak jako každé vyšinutí ke zlu musí vyvolati opáčný vzmach, tak musíme doznati, že od této katastrofy datuje se naše obrození. Za ztracené Mitläufery dostali jsme náhradu kvalitativní, neboť plno souvěrců probudilo se k práci, celý program podroben důkladné revisi a hnutí postaveno na nový základ. Od poznenáhlého stoupání a klesání hnutí akademického a jednotářského na basi čistého mladočešství pokročili jsme mocným vzepnutím až k vrcholnému bodu našeho usilování, ke svazu pokrokových židů. Svaz nedostoupil výše členstva ani počtu organisací N. J. Č. Ž., ale vyšinul se nad ní programovostí, uceleností, ale hlavně svou energií a svou iniciativností. Nenapadá mi podceňovati výsledky práce za éry předsvazové, byla tu nastřádaná latentní energie, kterou jsme probudili k výboji a spojili v eruptivní, mocné a neústupné snažení pokrokové. Přes to vše i práce svazová nesena byla dlouho mírným větrem po klidných a dosti nezdravých vodách českého života, teprve v době poslední zadul mocný vítr, který loď naši mocně hnal na otevřené moře, tentokráte však statní lodníci stojí pevně u vesel a u kormidla, a divý proud nedožene nás na nebezpečná skaliska. Svaz náš stojí na výši situace, v době kritické dovedl ovládati rozbouřené vlny. Souvěrci poznali, že jim dovedeme mluviti do duše, ale že se jich dovedeme i rázně zastati.

Dnes nalézáme se v stadiu erupce, v stadiu revoluce. V boji národnostním, který tak bouřně vyšlehl, museli jsme i my zasáhnouti, nepropásli jsme vhodného okamžiku a vzali jsme sami osudy svých souvěrců do svých rukou. Temperamentně, jak jest to naším zvykem, ale rozvážně, mužně a bystře jsme

postřehli slabiny našich nepřátel a vrhli se do průlomu s mladistvou vehemencí. Z osmi tisíc čísel Tagblattu jest dobrá polovice odstraněna a druhá ohrožena, všichni lidé dobré vůle, všecky odborné korporace poskytly nám ruky pomocné a za podmínek zcela jiných než druhdy, neplatí tentokráte proti Tagblattu a proti židům, nýbrž proti Pr. T. se židy, pro židy a pro národ. Proto ten boj jest a bude korunován úspěchem.

Nesmíme si zatajiti, že mnozí souvěrci tuto revoluci nesnášejí klidnou myslí, člověk zvykne svému žurnálu, jeho formě, tisku i obsahu, jak by to byla integrující součást jeho bytosti. Tito souvěrci přinášejí skutečně oběť. Jistě, že se ohlíží po nějaké rekompensaci. Rádi by věděli, co si za tuto újmu vykoupí, zda klid národnostní a hospodářský, zda dík a pochvalu. Bylo by to licoměrností, kdybychom všecko to, co by si přáli, slibovali. Co je mocně uvedeno v pohyb, tak lehce se nezastaví, dlouhých let bylo třeba, aby hospodářský boj proti souvěrcům zapustil v měšťáctvu kořeny, a stejně dlouho to bude trvati, než si židé zpět vydobudou ztracené posice. Jednu útěchu ale souvěrcům můžeme dáti přece; českému lidu boj protitagblatovský imponuje, nevésti ho polovičatě, a máme mnohý vroubek odčiněný. Nepřátelé našich nepřátel jsou našimi přáteli, toto Spinozovské pravidlo i u nás se uplatní. Budou-li tupitelé Prahy a českého lidu námi potrestáni, pak nám to jistě národ připíše k dobru. Bylo by nesprávno ohlížeti se na to, že i my jsme byli boykotováni; boj mas nezná výminek, jest to proud, který se valí přese všecko, přes drn, přes pastviny, přes role i přes zahrady.

Nedbejte křiku a nadávek uličníků, má je každý národ, a málo který tolik, co tak zvaný národ kulturní. Kdo spěje za vyššími cíly, sliny uličníků nedbá, a

takovým vysokým cílem jest klidné, upřímné soužití s lidem, v jehož středu žijeme. Justifikace na Pr. T. souvěrci prováděná, jest jednou z nejdůležitějších podmínek k jeho dosažení. Jak můžeme v míru žíti s lidem, kterého neznáme, jehož literatura a umění jest nám cizí, jehož úsilí za svobodu je nám lhostejno a snad ještě méně než lhostejno. Jak máme usilovati, když neznáme, jak můžeme býti spravedlivi, když své znalosti čerpáme z pramenů tak jednostranných? Či poznali souvěrci lid český a jeho snažení z Tagblattu dobře a nestranně? Poznali jeho myšlénkové proudy, poznali jeho vynikající muže ve vědě a v umění? Přátelství je jen mezi těmi, kteří společné mají zájmy hospodářské a kulturní a kteří jsou spojeni láskou k těmže ideám, a my jsme si naříkali, že nás lid český nemiluje, vědouce a cítíce, že naše kulturní a snad i hospodářské interesy diametralně se rozcházejí, že milujeme a to snad ze zvyku naši zemi, ale nikoliv český jazyk, a jeho kulturní český národ.

Dnes, kdy cítíme, že naše noha octla se na bezpečném břehu, můžeme říci, do jaké propasti se souvěrci naší řítili. Pro žida neplatí, duobus litigantibus, tertius gaudet, (když dva zápolí, má třetí z toho radost), nikoliv, pro žida platí, když dva se perou, padne nejvíce ran na něho, a to platí zejména o boji národnostním. K jakým konsekvencím tento boj u nás povede? Němci proti Čechům, vláda proti Čechům, nikde zastání, a nikde spravedlnosti, jaký div, když národ sáhne k sebeobraně a namíří své zbraně na místo u nepřátel nejcitlivější, na jeho sílu hospodářskou. Dnes neb zítra vzplane boj hospodářský, který nebude řízen diletantsky, nýbrž soustavně a důsledně, a tu si klaďte otázku, zda mocnější jest dodavatel čili konsument, a tažte se dále, jaké postavení zaujmete vy v tomto boji, jenž se tak bouřně ohlašuje? Jak se budete moci

brániti neb útočiti, nevědouce kam a jak, beze vší orientace, hnáni bezohledným a krátkozrakým Pr. T. ve věčné nepřátelství s lidem, který je přece základnou pro všecky vaše podniky. Vaše místo jest v hospodářském životě českého národa, tam zeje ještě mnoho prázdných míst, která lze Vám bez boje, ba za souhlasu lidu okupovati, zde můžete uplatniti své síly, svoji inteligenci a svoji energii. Kam se přikloníte, tam rázem spadnou vahadla, dříme ve vás síla a tuhost, kterou nenajdete na celém světě, dovedete se uplatniti k prospěchu národa i k prospěchu vlastnímu, na pustinách dovedete úsilím svým vykouzliti tovární města. Známe vaši sílu a v českém lidu vzbuzuje taktéž úctu, daleko více jest těch, kteří vás jako řádné Čechy ve svém středu rádi uvidí, než těch, kteří vás budou chtít odpuzovati. Záleží jen na tom, abyste poznali, kde je pravda a kde je klam, poznali i svoji cenu a vstoupili mužně, s celou oddanou upřímností a zcelenou vůlí na kolbiště národní, jako důležité části celku, s vědomím, že k celku tomuto chcete přináležeti, že chcete zvětšovati jeho moc intelektuální a materielní, pro vždy, v dobách dobrých i zlých. Je ještě čas, ba nebylo nikdy pro nás vhodnější doby, než je tato. Je mnoho nepřátelství proti nám v českém národě, to jest pravda, ale jest jiného druhu, než bývalo, národ lépe poznává a více počítá, není proti nám zaujat à tout prix, nechová tolik nenávisti proti člověku, jako proti odpůrci národnímu. Národ smí poroučeti a smí klásti své požadavky. Čeho v tomto okamžiku od nás žádá, jest pro nás tak významné a prospěšné, že by bylo největším hříchem nevyhověti. Jest to po dlouhé době prvý neklamný úkaz, že o nás dbá. Vítáme toto sblížení s chvějícím se srdcem a duší naplněnou radostnou nadějí.

Křesťanský socialismus.

Není to smíšenina, není to addice ani kombinace, nýbrž pravá chemická sloučenina. Nedovedete rozeznati ani prvky křesťanství ani prvky socialismu, ač povstal ze vzájemného působení obou těchto elementů. Je to něco zcela nového, něco zcela jiného, nemající charakteristických vlastností ani jedné ze svých složek. Právě tak, jako když vezmeme určitý počet dílů síry a smísíme s určitým počtem dílů rtuti, obdržíme rumělku, která má zcela jinou barvu, zcela jiné vlastnosti, než síra i než rtuť. Nebudeme ale z tohoto případu dedukovati žádných pravidel sociologických ani důkazů, že svět myšlenkový řídí se těmitéž pravidly co svět hmotný. Myšlénková chemie byla by skutečně něčím naprosto novým. Také se tento případ nehodí k demonstraci, neboť ani jeden z prvků, jichž bylo použito, nebyl v čistém stavu.

Stáli bychom před těžkým problémem, majíce rozhodovat, vznikl-li tento útvar aplikací křesťanských ideí na idee socialismu Marxovského či vlivem racionalistického marxismu na křesťanství a je-li to dokonce socialism na basi čistého křesťanství. Křesťanství a moderní socialism jsou si tak protilehlé, že nelze jich vůbec spojiti neb smířiti, tak jak nesloučí nikdo ortodoxii s racionalismem, touhu po zdravém státním útvaru s čirou anarchií, byť i nejčistší láska byla jejím základem. Není to ani socialism na základě křesťanství, neboť není hrubšího porušení hlavní křesťanské zásady „miluj svého blížního jako sama sebe a nečiň jinému, co nechceš, aby jiný činil tobě“, jako právě je křesťanský socialism v theorii i praksi; není nic, co by proti hlavní zásadě socialismu „všichni lidé jsou si rovni“ tak stálo v odporu, jako

toto hnutí. Ne láska, nýbrž nenávist jest jeho základní myšlénkou, ne rovnost, nýbrž středověké kastovnictví a cejchovnictví. Co jest novým a co nejvíce zaráží, jest právě ta okolnost, že každé hnutí, konservativní ba i klerikální, aspoň na venek ukazovalo ideální cíle, byť v praksi proti nim bezohledně hřešilo, kdežto křesťanský socialism odvrhuje i poslední fíkový list jakéhokoliv idealismu a svojí plemennou i náboženskou a sociální nenávist vystavuje světu na obdiv, a přece při tom dominuje. Každé hnutí mělo a má pozadí myšlénkové, liberalismus i socialismus má bližší i vzdálenější cíle humanitní i kulturní, má lidi, kteří jdou bezmyšlénkovitě za praporem a rvou se zběsile s nepřáteli, kterých neznají blíže, o nichž nevědí, čím jim ublížili a čím je ohrožují, ale má též vůdce, kteří sledují určitý cíl a vytyčují určité idee, ale křesťanský socialism nemá těch vůdců, nemá stěžejných ideí, má jenom dav, který jde za určitými osobami, slepě a bezohledně. Humanita, kultura, socialní spravedlivost neexistují v jeho řadách ani skutkem ani jménem.

Kronawetter řekl kdys, že K. s. jest socialismem hloupého chlapa vídeňského, prof. Masaryk nazval křesťanství jeho křesťanstvím hospody, dvě případná označení, ale kdyby byla ještě případnější, kdyby zásady tohoto hnutí před celým vzdělaným světem ještě zřetelněji a význačněji byly pranýřovány a odsouzeny a kdyby celý svět se sebe větším despektem o něm se vyslovoval, ono poroste přece a poroste čím dál tím více. Čím je křesťanskému socialismu vzdělaný svět, soudná stolice dějin? Povstal z hecu a hec jej živí. Povstal z nenávisti a z vrozené zloby lidské. „K bezednému egoismu naší povahy, praví Schopenhauer (zur Ethik), připojuje se v každých lidských prsou více méně nahromaděná zásoba vzteku, zloby a závisti a nenávisti, jako jed ve podzubním vaku jedovatého

hada, čekající pouze na příležitost, provaliti se a pak jako odpoutaný démon zuřiti a běsniti. Nepřijde-li velký podnět, pak použije konečně nejmenšího, jehož svojí fantasií velkým učiní."

Křesťanský socialism jmenoval se druhdy antisemitismem a odvrhl jméno to snad proto, že nejsprávněji označovalo jeho myšlenkovou podstatu, snad též proto, aby snáze vnikl do krajů, kde protižidovské hnutí by nenalezlo materiálu ani živné půdy, snad také z jakéhosi studu, spíše však, aby novým jménem dodal si zdání jakési universálnosti. Po čem toužil, toho dosáhl, tak že ani nejbujnější sen lépe mu to nedovedl vykouzliti. Dnes je křesťanský socialismus vyznáním víry převážné většiny arijského Německa od Alp až k Sudetům, ke Krkonošům i k Rudohoří, však nejen, že okupoval kraje německé, i do krajů slovanských učinil již veliký průlom a musíme bohužel konstatovati, že nejsou to pouze vyslovení klerikálové čeští a moravští, polští a slovinští, kteří se mu vzdali na milost a nemilost. Na jeho straně stojí dnes všecky vrstvy měšťácké, a proti němu stojí pouze sociální demokracie a strana pokroková. Při Luegrově útoku na svobodu university se toto rozvrstvení ukázalo nejzřetelněji. Tento obrovský rozmach rozhodl otázku, zda-li je úspěšnější vésti lid za velkými ideami či hnáti jej za jeho pudy. Ukázalo se, že druhá cesta vede rychleji k cíli, lid chce své „panem et circenses" (chléb a zábava), a kdo mu je zabezpečí, ten je jeho bohem. To dokázali vídeňští antisemité, dovedli své lidi dobře zaopatřovati a udržují je při dobrém humoru. Rozumování a duševní práce nedochází u lidu obliby: poslechnou si, ale jdou hned zase po svém. Lid chápe jen, co je jednoduché, heslové. Co utkví v jeho paměti, jest jen to, co hoví jeho pudům, nese se k jeho hmotnému blahobytu a od-

povídá jeho zálibám, na ostatní nemá času a schází mu jakékoliv porozumění. Jest mi vůbec divno, že někomu úspěch křesťanských sociálů může býti nevysvětlitelným; což je k velkému hnutí mass třeba velkých ideí, nerozšířil se flagelantismus, nemuselo se k velkému připojiti nízké, aby lidé mohli stačiti? Bylo tak ve všech revolucích lidstva, proč by nízké samo o sobě nemohlo nastoupiti triumfální cestu po světě. Zásadovost udělala ve světě jakousi kariéru, tož musí bezzásadovost a nezakrytá bezohlednost a brutálnost udělati ještě větší. Jsme přílišnými idealisty a hledáme v člověku daleko více, než v něm můžeme nalézti. „Animal méchant par excellence", tak nazval Gobineau člověka, ale nebylo by to ještě tím nejhorším, nejvíce jsme se klamali, oceňujíce lidskou inteligenci. My se domnívali, že v každém slušném kabátě musí vězeti inteligent, v každém člověku, jenž umí číst a psát, ba v každém člověku, jehož zvolili do parlamentu a jenž tam dokonce hraje vůdčí úlohu. Zapomněli jsme, že náš člověk nemá času ani příležitosti, aby se vzdělal, že nemáme školy k získání moudrosti, nýbrž k způsobilosti k vydobytí existence, zapomněli jsme, že všecko úsilí moderního člověka nese se jen za uhájením potřeb, že boj za existenci vyčerpává všecku jeho energii tělesnou a absorbuje všecky jeho myšlenky. Není dostatek inteligence a není myslících lidí tolik, aby něco mohli znamenati, není jich tolik, aby si stačili a ubránili se nivelisujícím vlivům prostředí, jež je obklopuje. Zapomněli jsme též, že i nejvyšší idee časem se opotřebují, že zevšední boj za svobodu i za přesvědčení a že světu vítanější každý nový blud nežli pravda jasná, avšak stará.

Hodíme kámen na vrchol zasněžené střechy, valí se dolů a obaluje se sněhem, sbírá vrstvu za vrstvou a než dopadne dolů, je z něho velká sněhová koule; to je

jen malý kámen, ale na horách odtrhne se balvan, béře s sebou spousty sněhu a trhá a boří co lavina stromy i lidská obydlí. Tak se to má s hnutím lidovým, jde to dobře, jen kde je spád, kde je nakloněná plocha, roste jakoby ze svých sil do děsných rozměrů, boří a ničí, ale přijde přece do mrtvého bodu, zasvitne slunce a všecko roztaje a zbude jen netvorný balvan, nehybný a neškodný. Co jej vyšinulo z klidu, nevíme.

Co uvedlo v pohyb vídeňský balvan, víme dobře. Nenávist k židům byla již dávno ve Vídni domovem, snad jako na celém světě; podkladem jejím byla nenávist náboženská, vlastní všem konfesím, byla i nenávist z příčin sociálních, viděli židovské bankéře a továrníky i zbohatlé kupce, sami měli takových nadbytek, ale křesťanské zlato nebilo tak do očí, a možná také, že je židé více ukazovali, než bylo záhodno. Nenávist proti židům jednoho dne dostala jméno, dostala systém a svůj kultus, naskytly se osoby, které se kultu tomu zasvětily, neboť se stal poznenáhlu dosti výnosným. Přihodilo se, že zemřela jednou osoba z vysokého rodu, zanechavši ohromné dluhy. Baron Rotšild toužil dávno býti do tohoto domu přijat, aby šlechtictví jeho nebylo takovým přespříliš prázdným titulem, platícím jenom pro plutokracii a nikoliv též pro aristokracii, i uvolil se zaplatiti všecky dluhy, jen když bude zván a stane se tím jaksi hoffähig. Stalo se mu po jeho přání, byl přijat mezi vysokou aristokracii, ale stará erbovní nezadlužená aristokracie ráda jej neviděla, ignorovali jej, kde mohli, jeden z nich dal si proti jeho paláci vystavěti u svého domu záchody, ale nejen to, vztek přenesl se snadno vysvětlitelným způsobem na souvěrce baronovy, sebrány byly velké fondy a získáni čilí agitátoři. Hnutí, které dřímalo, soustavným a rázným způsobem bylo probuzeno a v několika letech stal se Lueger, bývalý liberál a de-

mokrat, tehdy ještě agitátor, pánem Vídně. Další historie je známa. —

Liberální majorita vídeňská smetena v několika letech a netrvalo to dlouho a mohli Luegrovi stoupenci přistoupiti k řešení svých úkolů, neměli na radnici oposice, neboť dovedli každého, kdo se proti režimu vzepřel, tak brutálním způsobem umlčeti, respektive ukřičeti, že mu pro příště přešla chuť, dívati se novému radničnímu panstvu na prsty. Radnice dala Luegrovi do rukou ohromnou finanční moc; šlapaly-li se dříve nohama zásady politické, došlo nyní také na zásady občanské a hospodářské. Vídeň rostla za protekce vlády na veleměsto, stavělo se o překot, instalovalo se a zakládaly se velké podniky, velké miliony cirkulovaly a radnice věděla dobře, skrze které ruce jim dala kolovati, nezapomněla na žádného ze svých věrných ani na velké, ani na malé, a ti, kterým se na poprvé ničeho nedostalo, věděli dobře, že dojde i na ně. Bylo to dělení v pravém toho slova smyslu a touha po prospěchu, která nalézala tak snadným způsobem své ukojení, svedla brzy do tábora antisemitského všechny ty, kteří na nějaký podíl mohli si dělati naděje. Ani Macchiavelli byl by jim lépe nedovedl poraditi, jeho zásada, že prospěch a zisk jsou hlavními vzpružinami lidského jednání, sympatií a antipatií, došla skvělého potvrzení; bylo však Luegrovou specialitou, celé to předivo zištnosti a bezzásadnosti prohřáti teplem lokálního patriotismu a dokonce i patriotismu rakouského, tatáž ústa, jež neznala než slov nenávisti, dovedla se i křiviti k blahovolnému úsměvu, zvláště k lidem vyšším, i když pocházeli z nenáviděného plemene, proti němuž veškerá akce byla vedena. Živnostníci získáni byli velmi brzy a brzy se poddali také majitelé domů. Když došlo na tyto, tu byla již firma antisemitská změněna na kře-

sťansko-sociální, na koho neúčinkoval socialismus, na toho působilo křesťanství, ovšem hodně přizpůsobené. Že jim úpadek liberalismu práci usnadnil, netřeba zvláště připomínati, ale nejvíce jim prospěl rozmach středního stavu, který se udál sice skoro bez jejich přičinění, ale přece jen za jejich éry. Chytře napjali plachty po větru a ukuli dovedně zákony, aby tento rozmach středních vrstev fixírovali. Může-li se mluviti o socialismu, pak jest to to, co Vídeňáci prosti jakýchkoliv duševních fondů založili, to jest socialism buržoasie, třídní uvědomění a upevnění středních vrstev. To se ovšem nestalo z lásky k nim, nýbrž z nenávisti proti jiným, neboť všecky ty zákony od exekuční novely až k novele živnostenské s průkazem způsobilosti směřovaly jen nepřímo ku prospěchu malého člověka, jejich hrot byl obrácen vlastně proti židům, továrníkům, obchodníkům a konfekcionářům. Moc buržoasie jimi zvětšena nebyla, vždyť v Německu a v Americe je rozmach ještě větší, a to při svobodě živností a beze všech umělých zákonů. Dosti však na tom, že byli to právě křesťanští sociálové, kteří provedli agitaci, probudili a zorganisovali živnostníka a lehko lze si vysvětliti, že hnutí to nese jejich pečeť, jejich jméno a podloženo jest jejich zásadami. Tím se stalo, že křesťanský socialism tak intimně srostl s organisováním se středního stavu a že dle zákonů duševní nákazy přenese se s celým hnutím živnostníků do celé říše Rakouské a hlavně do Čech. — Program jeho stal se programem živnostnictva našeho a celé hnutí jeho není ničím, než věrnou kopií křesťanského socialismu. Nápodoba je tak důkladná, že i hospodářství našich měst jde za příkladem vídeňské komuny. Tytéž kliky, titíž lidé, totéž protekcionářství, tytéž nepořádky, a výsledkem toho: kupení dluhu na dluh, bez účelu, bez plánů a bez konce. Výpůjčka

jde za výpůjčkou, obecní přirážky stoupají do nekonečna a nikde není viděti, jak a k čemu byly upotřebeny, jakoby všecko zem byla pohltila.

Jednou vlastností vyznamenávají se všecky rozpočty obcí po křesťanskosociálním způsobu spravovaných — pro věci kulturní je těch položek tam po čertech málo. Mohl bych uvésti ještě mnoho jiných momentů, z nichž by podobnost ta ještě více byla nápadnou, ale píši jen novinářský článek a nikoliv politickou essayi, jakou by toto naléhavé thema zasluhovalo. Z té příčiny nebudu prozatím uváděti důvody, pro které považuji dnešní mladočešství, staročešství, agrárnictví i státoprávní demokracii za strany s křesťanským socialismem úzce související. Odmysleme si jména i tradice stran, vyberme z programu ne to, co je napsáno, nýbrž co se provádí, tedy část aktuální, a najdeme jako vůdčí motiv onen brutální egoismus malého muže, jeho třídní boj proti výrobě i práci, nikoliv boj za chléb, nýbrž za maso a za pivo, boj znající jen dnešek a zítřek, boj bez velkých idei, bez hlubokých perspektiv, zdržující dnešní vývoj středních vrstev o mnohá desetiletí. Tážeme se mnohdy, proč jednají Mladočeši tak neliberálně, proč opouštějí Staročeši program Riegrův, který přece všeobecnému právu hlasovacímu velice přál; odpověď je jednoduchá, není dnes ani Staročechů, ani Mladočechů, nestali se Mladočeši Staročechy ani naopak, nýbrž všichni se stali křesťanskými sociály. Vídeň zvítězila po druhé. Zvítězila proti českým tradicím, proti duchu českých dějin, proti české vědě, proti nejlepším českým lidem. Hnutí bez ideologického podkladu, bez idei filosofických, bez knih, bez vědy, bez umění, zaplavilo naše země svými kalnými proudy a není možno přikročiti ani k zachraňovacímu dílu, třeba čekati, až vody odpadnou.

OBSAH.

Otištěno z Českožidovských listů r. 1900:

Z Rozvoje, roč. I., vydávaného v Pardubicích r. 1904:

Z Rozvoje, roč. II., vydávaného v Pardubicích r. 1905:

Z Rozvoje, roč. III., vydávaného v Pardubicích r. 1906:

Z Rozvoje, roč. IV., vydávaného v Pardubicích r. 1907:

Z Rozvoje, roč. IV., vydávaného v Praze r. 1907:

Z Rozvoje, roč. V., vydávaného v Praze r. 1908:

TISKEM
STŘEDOČESKÉ KNIHTISKÁRNY, A. S.
V PRAZE